

مسوده

د پوهنې وزارت
د ښوونکو د روزنې لوی ریاست

عقاید شریف - ۲

کال: ۱۳۹۰ هـ. ل

08 - 12 - 2012

◀ د کتاب ځانگړنې

د کتاب نوم: عقاید شریف - ۲

مؤلف:

اډېټ:

کمپوز: خبير غلام زاده او محمد صديق صميم

ډيزاين: روح الله شفيق، عصمت الله عمرزوی او محمد صديق صميم

د چاپ کال: 1391 هـ. لمریز

چاپ خونه: د هند د رېپرو مطبعه (Repro India Ltd.)

◀ د درسي نصاب او انکشاف کمېټه:

دکتور اسدالله محقق، آغلی سوسن وردگ، پوهاند دکتور سيد قيوم شاه باور،
ښووندوی عبدالخليل فضلي، ښووندوی صدرالدين اشرفي، ښوونپار عبدالحق رحمتي،
ښوونمل عبدالودود شريف، ښووندوی محمد حسين محسني او ښووندوی شاه غاسي زرمي

د امتياز خاوند: د ښوونکو د روزنې لوی رياست / د پوهنې وزارت

©Copyright Reserved by TED / MoE

د چاپولو حق د امتياز خاوند لپاره خوندي دی

د دې کتاب پلورل او پېرودل منعه دي؛ له متخلفينو سره قانوني چلند کيږي.

د يونسف (UNICEF) او نيوال بانک (WORLD BANK)

په مالی او تخنیکي مرسته

د کتاب مطالعه، د انسان
شخصیت بشپړوي. ساتنه یې د
مطالعه کوونکي د لوړ فرهنگ

د پوهنې د وزیر پیغام

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله و كفى و سلام على عباده الذين اصطفى و بعد:

له شك پرته چې پوهنه د ايمان لار او د پرمختګ، تمدن او انساني کمال مدارجو ته د رسيدو يوازينی وسيله ده.

په تېر او اوسني عصر کې ټول بشري تمدنونه او پرمختياوې د ژوند په پراخه ډګر کې د هغه نهضت او پوهنيزو نوښتونو پايله ده چې ښوونکو او پوهانو د خپل ارزښتمن ژوند په بيه ترلاسه کړي او د هغو په مرسته يې د اختراعاتو او علمي موندنو لاره د بشر پر مخ پرانيستې ده.

د تاريخي حقايقو له مخې بشري تجربې او علوم له يوه نسل څخه بل ته لېږدول کېږي او د هغو له برکته هره ورځ د نړۍ په کچه په بيلايلو برخو کې حيرانوونکي اختراعات او نوښتونه رامنځته کېږي، چې د انتقال دغه ګړندی بهير او ټول پوهنيز بدلونونه بيا د ښوونکي په وسيله ترسره کېږي؛ ښوونکی په حقيقت کې د بشري تمدن بنسټګر، مخکښ او په نړۍ کې د لوړ انساني تربيت، پرمختګ او مدنيت د کاروان لارښوود او بل خراغ بلل کېږي، ځکه خو د اسلام ستر پيغمبر حضرت محمد ﷺ د ښوونکي همدغه لوړ موقف او دروند ټولنيز دريځ ته په پام سره خپل ځان ښوونکی بللی او فرمايلي يې دي (انما بعثت معلماً) يعنې له شک پرته زه د ښوونکي په توګه رالېږل شوی يم.

د ښوونکي دغه ارزښتناک مقام ته په درناوي سره، د هغه د معيشتي وضعيت ښه کول او د هغه علمي ظرفيت لوړول، د معارف د پراختيا په لاره کې له جدي اړتياوو څخه شمېرل کېږي او د پوهنې وزارت له هغو بنسټيزو لومړيتوبونو څخه دي چې د خپل مسئوليت له مخې يې په بشپړ قاطعيت او جدت سره تعقيبوي.

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت د خپل اسلامي او ملي رسالت په درک کولو سره د هېواد د اساسي قانون د احکامو او د معارف د پراختیایي تګلارې په رڼا کې هڅه کوي خو د هېواد د پوهنې نظام د ودې او هراړخیزې پراختیا په موخه بنسټیزې او اغیزمنې چارې ترسره کړي.

د ښوونکي روزنې، ښوونیز نصاب او مصوّن تعلیمي چاپیریال د چمتو کولو په دریو مهمو برخو کې د پوهنې بیارغونه چې په خپل وار سره د ښوونځیو او نورو ښوونیزو بنسټونو ټولو مادي اړتیاوو ته ځواب وایي او همدارنګه په معنوي لحاظ د علمپالو، وطن دوستو او مسلمانو انسانانو په توګه د زده کوونکو د شخصیت د متوازنې ودې لپاره د معنوي او سالمې علمي فضا په رامنځته کولو کې کارنده ونډه اخلي، چې د پوهنې وزارت په لومړیتوبونو کې ځای لري.

د لوی خدای په مرسته، د دوستو هېوادونو په مالي همکارۍ، د افغانستان د پوهنپال ملت په هڅو او ملاتړ او د پوهنې وزارت د با احساسه کارکوونکو او درنو ښوونکو د بې دریغه سربښندو په مټ د پوهنې په ټولو برخو کې داسې کوټلې ګامونه اخیستل شوي دي چې له برکته یې د هېواد په تاریخ کې د پوهنې بهیر یې ساري پرمختګ کړی دی.

د پوهنې وزارت هڅه کوي خو د ښوونکي روزنې مؤسساتو ته له کمې او کيفي اړخه بهېود وښيي چې الله الحمد د عمومي، اسلامي، تخنیکي او مسلکي زده کړو او لیک لوست زده کړې تر څنګ د دارالمعلمینو لپاره د نوي نصاب چمتو کول او د هغو لپاره د نویو درسي کتابونو تألیف په دې برخه کې یوه څرګنده ارزښتمنه لاسته راوړنه ده.

د دارالمعلمینو نوی تعلیمي نصاب چې زموږ د ټولنې اړتیاوو ته په پام او د معاصرې پیداګوزۍ له معیارونو، اصولو او نویو لارو چارو څخه په ګټې اخیستنې سره چمتو شوی دی، ان شاء الله چې زموږ د هېواد د ځوانو ښوونکو علمي اړتیاوې به پوره او پوهنیزو غوښتنو ته به یې ځواب ووايي.

له ټولو هغو درنو پوهانو او قدر وړ استادانو څخه د زړه له کومي مننه کوم چې د دارالمعلمینونو د نوي نصاب په چمتو کولو کې یې د مفرداتو او یا هم د تألیف، تصحیح او بیا کتنې په برخو کې کارنده ونډه اخیستې ده.

د دارالمعلمینونو د نوي نصاب د تطبیق په لاره کې ټولو درنو، با احساسه او زیارکښو استادانو ته د علیم او خبیر ذات له درباره د لایزاتو بریاوو هیله کوم خو د دغسې نویو پوهنیزو کړنلارو په پلي کولو سره د افغانستان د پوهنې نظام لاهم ځواکمن او د علمي او ټکنالوژیکي پرمختګونو د سیالۍ په دغه پراخ ډګر کې د نورو هېوادونو د سیالۍ جوګه شي.

والله ولی التوفیق

فاروق وردګ

د پوهنې وزیر

مخکنی خبرې

بسم الله الرحمن الرحيم

ښوونه او روزنه د يوې ټولنې د پرمختګ اساسي برخه ده. چې د وخت د غوښتنې او د هر هېواد ملي او نړيوالو شرايطو سره سم بايد په هغه هېواد کې وده او پرمختيا ورکړل شي. دې واقعيت ته په پام کې نيولو سره اړتيا ليدل کېږي چې د هېواد د ښوونې او روزنې په سيستم کې هم بنسټيز او بنيادي بدلون رامنځ ته شي. له دې کبله په نصاب کې د بدلون او انکشاف نه پرته د تغيير او ودې امکان نه ليدل کېږي. ځکه نو ښوونيز نصاب د اسلامي لوړو ارزښتونو په اساس او د معاصرو علومو او فنونو پرمختګ ته په پاملرنې د ځانګړي لومړيتوبونو څخه بايد برخمن وي. د يادولو وړ ده چې د ښوونکو د روزنې ښوونيز نصاب له ډېرې مودې راپدې خوا په يو ډول و. او د خپلو مخکينيو ارزښتونو په چوکاټ کې هغه خوځښت چې د معاصرو علومو د ودې سره يو ځای وي د پام وړ تجربې يې لږ ازمويلي. له بلې خوا په هېواد کې د ټولنيزو او اقتصادي ناخوالو لکه: بې وزلي، ناپوهي، بېسوادي له امله زموږ، هېواد د معاصرې نړۍ له پرمختللي کاروانه وروسته پاتې شوی، نو د معاصرې نړۍ د علم او تخنيک د پرمختګ د اوسنيو شرايطو په پايله کې چې کوم بدلونونه د بشري ټولنې په بيلابيلو اړخونو کې رامنځته شوي، زموږ د هېواد لپاره هم د وروسته پاتې والي څخه د خلاصون او پرمختګ په لور يون يو ښکاره او مېرمن ضرورت ښکاري. د غسې لوړ انساني آرمان او هدف ته رسېدل يې د ښوونې او روزنې له بدلون او د نوي معارف او پوهنې له جوړولو پرته چې بنسټيز اړخ يې د ماهر و تخصصي او مسلکي ښوونکو روزل دي، ناشونی کار دی.

د همدې موخې پر بنسټ څوکاله مخکې د پوهنې وزارت د پرېکړې په اساس د وزارت د ښوونکو د روزنې په برخه کې لوی مشاوريت وپتيله چې د ښوونکو د

روزنې لپاره د نوی نصاب جوړول پیل کړي دا کار یې د کابل پوهنتون، د ښوونې او روزنې پوهنتون او د علومو اکاډمۍ د یو شمېر ښاغلو استادانو په مرسته د ورکشاپونو په دایرولو او د ځینو پرمختللیو هېوادونو د ښوونې او روزنې له سیستم نه په ګټه اخیستلو سره وکړای شول چې د خپل هېواد د ځانګړو شرایطو سره سم د ښوونکو د روزنو د موسساتو لپاره نوی تعلیمي نصاب جوړ او په بېلا بېلو رشتو کې د نویو درسي کتابونو لیکلو بهیر پیل کړي.

د دغو نویو کتابونو له لیکلو څخه چې د دارالمعلمینونو د نوي تعلیمي نصاب پر بنسټ لیکل شوي اصلي موخه او هدف دادی چې د محصلینو علمي او تخصصي سویه لوړه او په ملي او اسلامي روحیه وروزل شي، چې په راتلونکې کې د پوهو او اګاهو ښوونکو په څېر خپل ملي او وطني رسالت د راتلونکي نسل د ښوونې او روزنې په برخه کې په پوره ایماندارۍ او بریالیتوب سره سرته ورسوي.

د یادولو وړ ده چې د ښوونکو د روزنې لوی ریاست موخه یوازې د دارالمعلمینونو د نوي نصاب په چمتو کولو او د دغو نویو درسي کتابونو په لیکلو پای ته نه رسیږي، بلکې د ښوونکو د روزنې د لوی ریاست هدف دادی چې د دارالمعلمینونو د ښوونکو تخصصي سویه لوړه او تجربه یي دومره زیاته شي چې له یوې خوا د لوړو زده کړو زمینه ورته برابره شي او له بلې خوا د علمي سیمینارونو، ورکشاپونو او لکچرونو له لارې لازياته عملي تجربه ترلاسه کړي.

هیله لرم زموږ د دارالمعلمینونو ګران محصلین به وکولای شي د ښکارنده زده کړې له طریقې نه، له دغو درسي کتابونو څخه چې په لیکلو کې یې له معتبرو اخځلیکونو څخه استفاده شوې زیاته ثمرې ښوونکې ګټه ترلاسه کړي، خو د خپل هېواد راتلونکي نسل لپاره د یوه ښه عالي او مسلکي ښوونکي په توګه خپله علمي سویه لوړه کړي چې د راتلونکو سمبالونکو په خاطر د زیات او د ښه خدمت جوګه شي.

په پای کې په ځای ده چې د کابل پوهنتون، ښوونې او روزنې پوهنتون، علومو اکاډمۍ له هغه شمېر ښاغلو استادانو، ښوونکو دروزنې د لوی ریاست ښاغلو علمي او مسلکي غړو، طباعتی کارکوونکو، په هېواد کې د ښوونکو د روزنې هغه شمېر ښاغلو استادانو، او د کتابونو د چاپولو د نصاب د بیا کتونکو دکمیسیون ښاغلو غړو، بهرنیو موسساتو او اشخاصو څخه چې ددې کتابونو په چاپولو کې یې مالي مرسته کړې د زړه له کومي مننه وکړم او له لوی خدای ﷻ څخه هغوی ته لا زیات بریالیتوبونه غواړم.

سوسن وردګ

د ښوونکو د روزنې عمومي رئیس

اود پوهنې وزارت د مقام ستره سلاکاره

سریزه: 1

لومړۍ څپرکي

د انبياوو عليهم السلام بعثت

- لومړۍ لوست: د نبی او رسول ترمنځ توپیر 4
- دوهم لوست: د نبوت او سلطنت ترمنځ توپیر 8
- دریم لوست: د ځینو نبیانو عليهم السلام غوروالی پر ځینو نورو باندې 13
- څلورم لوست: د پیغمبرانو عليهم السلام دندې 17
- پنځم لوست: د پیغمبرانو عليهم السلام د دعوت ځانګړتیاوې او غوروالی 24
- شپږم لوست: د پیغمبرانو عليهم السلام صفتونه 31

دوهم څپرکي

د پیغمبرانو عليهم السلام عصمت

- لومړۍ لوست: مخکې له نبوت او وروسته له نبوت څخه عصمت 38
- دوهم لوست: د حضرت آدم عليه السلام عصمت 43
- دریم لوست: د حضرت ابراهیم خلیل عليه السلام عصمت 47
- څلورم لوست: د حضرت یوسف عليه السلام عصمت 53
- پنځم لوست: د حضرت نوح عليه السلام عصمت 59
- شپږم لوست: د حضرت یونس عليه السلام عصمت 64
- اووم لوست: د حضرت محمد مصطفی ﷺ عصمت 69
- اتم لوست: د حضرت محمد مصطفی ﷺ په هکله د ځینو قرآني آیتونو تفسیر 74

دریم څپرکی

معجزه

- لومړۍ لوست: د معجزې تعريف او ځانگړتياوې 80
- دوهم لوست: له نورو خارق العاده شيانو سره د معجزې توپير 85
- دریم لوست: د پيغمبرانو عليهم السلام معجزې 90
- څلورم لوست: عقلي معجزه 98
- پنځم لوست: معجزې او دوخت له غوښتنو سره د هغو تړاو 103

څلورم څپرکی

د انبياوو عليهم السلام د ژوند پېښې

- لومړۍ لوست: د انبياوو عليهم السلام د ژوند د پېښو د ذکر حکمت 109
- دوهم لوست: په قرآن کریم د پېښو له يادونو څخه غرضونه او موخې 115
- دریم لوست: په قرآن کریم کې د پېښو د يادونو د تکرارولو حکمت 122

پنځم څپرکی

له ځينو پيغمبرانو عليهم السلام څخه د قرآن کریم انځور

- لومړۍ لوست: د آدم عليهم السلام پيدايښت او نبوت 130
- دوهم لوست: د حيه (ژوندي) موجوداتو په هکله د داروين نظريه 137
- دریم لوست: حضرت نوح عليه السلام 143
- څلورم لوست: حضرت ابراهيم خليل الله عليه السلام 149
- پنځم لوست: حضرت موسى عليه السلام 155
- شپږم لوست: حضرت عيسى ابن مريم عليه السلام 162

شپږم څپرکی

د خاتم النبیین صلی الله علیه وسلم بعثت

- لومړۍ لوست: د حضرت محمد ﷺ بعثت او د هغه د اثبات لارې.....170
- دوهم لوست: د حضرت محمد رسول الله ﷺ خاتمیت.....177
- دریم لوست: اسلامي شریعت او د عصراو زمانې غوښتنې.....183

اووم څپرکی

پر مغیباتو (نه لیدل کیدونکو) باندې ایمان درلودل

- لومړۍ لوست: لوح او قلم، عرش او کرسی.....189
- دوهم لوست: روح، نفس او عقل.....196
- دریم لوست: ملایکې.....202
- څلورم لوست: جنیات (پیریان).....208
- پنځم لوست: شیطان یا ابلیس علیه اللعنة.....215

اتم څپرکی

په قضاء او قدر باندې ایمان درلودل

- لومړۍ لوست: د خیر او شر پر اندازه باندې ایمان درلودل.....222
- دوهم لوست: دقضا او قدر د مفاهیمو توضیح.....229
- دریم لوست: د جبریه او اختیاریه عقیدو د پیداکیدو څرنگوالي.....234
- څلورم لوست: د ارادو تسلسل (پی در پی والی).....239
- پنځم لوست: د جبریه وو عقلي او نقلي دلایل.....244
- شپږم لوست: د اختیاریه وو عقلي او نقلي دلایل.....250

نهم څپرکی

د انسان د ژوندانه پای او د نړۍ پناکیدل

- لومړۍ لوست: د مرګ ماهیت.....258

- 264..... دوهم لوست: د قبر او برزخي نړۍ ماهيت
- 269..... دريم لوست: د نړۍ د پناکيدو (قيامت) کوچنۍ نښې
- 274..... څلورم لوست: د نړۍ د پناکيدلو (قيامت) لويې نښې

لسم څپرکی

معاد او بيا را ژوندي کيدل

- 280..... لومړی لوست: قرآن کریم او بيا را ژوندي کيدل
- 287..... دوهم لوست: د بيا را ژوندي کيدو د لزوم نور دلايل
- 293..... دريم لوست: د معاد ممکن والی
- 298..... څلورم لوست: د عالم منقرض کيدل

يوولسم څپرکی

الهي محکمه

- 306..... لومړی لوست: د انسان محاکمه او د شاهدانو کواهي
- 312..... دوهم لوست: د ښو او بدو اعمالو محاسبه
- 318..... دريم لوست: پل صراط
- 323..... څلورم لوست: جنت
- 328..... پنځم لوست: دوزخ

دولسم څپرکی

د شفاعت مساله

- 334..... لومړی لوست: د شفاعت د واقعي مفهوم، توضيح
- 341..... دوهم لوست: د شفاعت شرطونه، توحيد او شفاعت
- 347..... مآخذونه:

سريزه

الحمد لله رب العلمين وتبارك الذي أبدع الموجودات بقدرته وصنع أنواع المخلوقات بعظمته و ميز كلامن العلمين بطبيعته، أحمده على ما وهب من نوره القدسيّ وأجزل من اشراق الضياء الحسيّ وأودع مصباح القوة العقلية في مشكاة القوة النظرية وأسأله أن يصلي على خير بريته وأتمهم كمالاً واعظمهم اشراقاً وجلالاً محمد المؤيد بالروح الامين وعلى من ارتضى من آله واصحابه اجمعين.

لكه څرنگه چې ټول پوهيږو افغانستان يو اسلامي هيواد دی او ټول افغان ملت د د اسلام د سپيڅلي دين په معتقداتو پوره يقين او غوڅ باور لري. د اسلامي عقايدو مضمون د هيواد د معارف د درسي نصاب يوه برخه ده او د ښوونځيو او ديني مدرسو په بيلابيلو ټولگيو کې تدريسېږي. د هيواد د دارالمعلمينو د ديني علومو څانگه د نورو تحصيلي ادارو ترڅنگ د ديني علومو ښوونکي د هيواد د ښوونځيو او ديني مدرسو لپاره د خدمت په منظور چمتو کوي، ځکه نو اړينه ده چې ددې څانگې محصلين د نورو ديني علومو د مضامينو ترڅنگ د اسلامي عقايدو زدکړه هم ترلاسه کړي او ددې اړتيا له مخې وه چې دا مضمون ددې څانگې د دوو سمسترونو په درسي پروگرام کې ځای کړل شو او دادی د هغه د دوهم سمستر درسي کتاب د الله تعالی په مرسته او عنايت تأليف شو، دا کتاب د اسلامي عقايدو د انبياو عليهم السلام بعثت او د ايمان د نورو رکنونو شرحي ته ځانگړی شوی او د هغه بله برخه، چې د الله ﷻ د ذات او صفاتو شرحي ته ځانگړی شوی ده د بل بيل کتاب په ترڅ کې لا د مخه تنظيم او ليکل شوې ده.

ددې کتاب محتويات په دوولسو فصلونو کې ترتيب شوی، چې د نبوت او انبياوو عليهم السلام پورې اړونده عمده او اساسي موضوعات، د ايمان د نورو ارکانو پورې اړونده عمده او اساسي موضوعات، لکه: روژه، قيامت، بعثت، او معاد، قضاء او قدر، ملائیکې او داسې نور منصوبي او سمعي معتقدات پکې شاملېږي. د کتاب د مطالبو په ترتيب او را ټولولو کې هڅه شوی چې له معتبرو متنونو او د اسلامي عقايدو د

لومړي لاس له منابعو څخه استفاده وشي او د سلف صالحو او د اهل سنت او جماعت د علماوو له نظر د هغو سمه څېړنه تر سره شي.

ددې اثر د پوره کیدلو پخاطر له ډیرو مراجعو څخه ګټه اخیستل شوي او تقریباً ټول هغه معتبر مراجع، چې په عربي یا زموږ په ملي ژبو په اسلامي عقایدو کې لیکل شوي او د هیواد په رسمي یا شخصي کتابتونونو کې شتون لري، راغونډ او هر یوه ته یې مراجعه تر سره شوه وروسته بیا په بیلابیلو مواردو کې له هغو څخه استفاده شوې او د هغو ډیر مهم د مأخذونو په لست کې شامل شوي دي.

دا کتاب په نوي درسي لاره او طریقه تحقیق او تألیف شوی او په هر څپرکي یې یو شمیر درسونه راغلي دي، د درس په لومړي سر کې د درس د عنوان تر پېژندنې وروسته د هغه د تدریس هدفونه او موخې ذکر شوي او د درس په پای کې داسې تمرینونه، چې مختلفو پوښتنو او د ټولګي دننه او بهر د دندو او فعالیتونو د سفارش درلودونکي دي، راوړل شوي. په ځینو ځایونو کې د تمرینونو پوښتنې پداسې بڼه ځای پر ځای شوي، ترڅو محترم محصلین د نصوصو او عقیدوي مسائلو د تفسیر او څېړنې پخاطر د تفاسیرو، احادیثو او اسلامي عقایدو معتبرو مراجعو ته مراجعه وکړي او بیلابیل موضوعات په مقایسوي او د مقارنې په توګه وڅېړي او له بله پلوه د ګټورو مطالبو د را ټولولو او د اکاډمیکو فعالیتونو د تر سره کولو په ترڅ کې، چې د فعالو زدکړو له له سترو او مهمو هدفونو څخه شمیرل کېږي، ښه او مناسبه زمینه ترلاسه شي. له فرصت څخه په ګټې اخیستنې د یادونې وړ ګڼم ترڅو له محترم محمد صدیق "صمیم" او خیر "غلام زاده" څخه مننه وکړم، چې ددې کتاب په ادیت، د غلطیو تصحیح، ټیپ او ډیزاین کې ما سره نه ستړیکیدونکې او صادقانه مرسته وکړه. او په پای کې له محترمو استاذانو او مدرسینو څخه هیله مندیم چې که بیا هم له ټایپې غلطیو سره مخامخ کېږي او یا ددې کتاب د مطالبو په تحلیل کې کومه ستونزه ويني، د خپلې بزرګوارۍ له مخې دې پخپله د هغه په حل او له منځه وړلو کې اقدام وکړي.

پوهاند محمد ابراهیم ابراهیمي

لومړی څپرکی

د انبياوو عليهم السلام بعثت

لومړۍ لوست

د نبی او رسول ترمځ توپیر

موخې:

1. محصلین پدې هکله پلټنه وکړې چې د نبی او رسول کلمې له کومو مصادر و څخه اخیستل شوي.
2. محصلین د نبی او رسول تعریفونه د جمهورو علماوو له نظر سره سم بیان کړي.
3. محصلین پدې هکله د علماوو، په تیره بیا د علامه تفتازاني نظر توضیح کړي.

نبوت او رسالت:

نبی د نبوت له کلمې او نبوت له (نبأ) څخه اخیستل شوی او په د خبر معنا دی، لکه څرنگه چې په مصباح کې ذکر شوي: (والنبأ مهموز: بمعنى الخبر، والجمع: انباء مثل سبب واسباب) یعنې نبأ مهموز (هغه کلمه چې د لام په مقابل کې یې همزه وي) او په همزې سره د خبر په معنا ده، چې جمع یې انباء ده. لکه سبب چې جمع یې اسباب ده. او نبی په وزن د فعل ده او نبی هم د الله تعالی له لوري خبر راوړي، نو پدې صورت کې د نبوت معنا د خبر رارسیدل دي د الله تعالی له لوري و بندګانو ته او د خالق او نبی ترمځ اړیکه د خبر او انباء یوه اړیکه ده.

رسول له رسالت څخه او رسالت له (أرسل) څخه اخیستل شوی، او رسالت عبارت ده له بندګانو څخه د یوه تن له مکلف ګرځولو څخه، ترڅو خلکو ته د الله تعالی او امر او نواهي ابلاغ او ورسوي، نو رسالت د خالق، رسول او خلکو ترمځ یوه اړیکه ده.¹

1. مصطفى سعيد النخ و محی الدین ديب مستو. العیة الاسلامیة - ارکانها - حقائقها - مفسداتها. دمشق: دار الکلم الطیب، ۲۰۰۶. مخ ۲۶۴.

د نبي او رسول تعريف:

د جمهورو علماوو له نظر نبي هغه انسان دی چې په تبليغ باندې مأمور کړل شوی وي، برابره ده چې نوی شریعت ورته وحې شوي وي یا نوي شوی، او رسول هغه انسان دی چې شریعت ورته ورکړل شوی وي او خلکو ته د هغه په تبليغ (رسولو) باندې مأمور شوی وي.

او ځينو علماوو نبي او رسول داسې تعريف کړي چې: رسول د الله تعالی هغه استازی دی چې د نوي او مستقل شریعت او کتاب خاوند وي، حال دا چې نبي د الله تعالی هغه استازی دی چې د الهي وحې خاوند وي، برابره ده چې د نوي شریعت او کتاب خاوند وي یا نه وي. ددې تعريفونو پر اساس هر رسول نبي دی، خو هر نبي رسول ندی، ځکه چې ځينې نبیانو ته د الله تعالی له لوري وحې شوې ده. خو نوی شریعت او کتاب له ځان سره نلري، بلکه د پخواني پیغمبر د شریعت پیروي او تبليغ کوي. د منطق په علم کې معمولاً د دوو کلمو ترمنځ یو له څلورگونو نسبتونو (تساوي، تباین، خصوص او عموم مطلق او خصوص او عموم من وجه)، څخه وجود لري، او د نبي او رسول ترمنځ، چې دوه کلمې بلل کېږي، خصوص او عموم مطلق وجود لري، پدې نسبت کې یوه ماده د اجتماع او یوه ماده د افتراق موجوده ده، د نبي او رسول د دوو کلمو ترمنځ د اجتماع ماده ټول رسولان دي، لکه: حضرت ابراهیم عليه السلام، حضرت موسی عليه السلام، حضرت محمد مصطفی ﷺ او نور رسولان عليهم السلام، چې د نبي او رسول دواړو اطلاق پر هغو باندې کېږي.

او د دغو دوو کليمو «نبي او رسول» د افتراق ماده ټول انبياء عليهم السلام دي، لکه: حضرت یوشع عليه السلام، حضرت هارون عليه السلام او نور انبياء عليهم السلام، چې یوازې د نبي اطلاق پر هغوی کېږي، نه د رسول.

ځينو علماوو بيا د نبی او رسول کلمې مترادفي گڼلې دي او ويلې يې دي چې نبی او رسول دوه متفاوتې کلمې دي او د يوې معنا درلودونکې دی، نو هر نبی رسول او هر رسول نبی دی، توپیر يې يوازې د دغو کلمو په ماده کې دی.^۱

علامه سعدالدين تفتازاني په شرح العقاید النسفیة کې د نبی او رسول په هکله داسې ويلي دي:

«والرسول انسان بعثه الله تعالى الى الخلق لتبليغ الا حكام و قد يشترط فيه الكتاب بخلاف النبي فانه اعم»^۲

د رسول په برخه کې د تبليغ د شرط گړځولو په مورد کې کومه ستونزه نه را منځ ته کېږي، خو د رسول د نوي کتاب د شرط گړځولو په هکله يو اعتراض وارد شوی او هغه دا چې د پيغمبر ﷺ د احاديثو مطابق د رسولانو عليهم السلام شمير درې سوه او ديارلس تنه دي، حال دا چې د کتابونو او صحيفو شمير يو سلو څلورو ته رسېږي.

۱. ابراهيم البيجوري. المختار من شرح البيجوري على الجوهرة. مصر. الادارة المركزية للمعاهد الازهرية (۱۹۹۴) مخ ۶.

۲. سعدالدين التفتازاني، شرح العقاید النسفیة، پېښور، قصه خوانی، ب ت، مخ ۱۴.

پوښتنې

1. د نبي او رسول کلمې له کومو مصادر و څخه مشتق او اخیستل شوي دي، توضیح یې کړئ.
2. نبي او رسول د جمهورو علماوو له نظر تعریف او د هغوی ترمنځ توپیر جوت کړئ.
3. د نبي او رسول ترمنځ د عموم او خصوص مطلق نسبت وجود لري، پدې هکله د اجتماع او افتراق مادې بیان کړئ.
4. د منطق صوري د علم له نظر د دوو کلمو ترمنځ څلور ګوني نسبتونه بیان کړئ او د مضمون د استاذ په مرسته د هر یوه مثالونه د اجتماع او افتراق له مادو سره بیان کړئ.
5. د نبي او رسول د تعریفونو په هکله د علامه سعدالدین تفتازاني نظر بیان کړئ؟
6. هغه اعتراض چې د نبي او رسول پر تعریفونو وارد شوی، ذکر کړئ.
7. د محصلینو له لورې باید د انبياوو عليهم السلام او رسولانو عليهم السلام بیل لستونه ترتیب کړل شي.
8. د پیغمبر ﷺ دا حادیثو مطابق د انبياوو عليهم السلام او رسولانو عليهم السلام شمیر څو دی. دقیقاً یې وڅیړئ.
9. پدې درس کې له معتبرو مراجعو او مناسبو درسي موادو څخه استفاده وکړي.

دوهم لوست

د نبوت او سلطنت ترمنځ توپير

موخې:

1. محصلين بايد د نبوت او سلطنت په هکله تاريخ ته پام وړ وي.
2. محصلين بايد د نبوت او سلطنت ترمنځ څلور گوني توپيرونه توضيح کړي.
3. محصلين بايد پدې هکله د قرآنکریم آيتونه بيان کړي.

که چيرې د انساني ژوند تاريخ ته کتنه وشي تر سترگو کيږي چې زيات شمير انبياء عليهم السلام له سلطنت سره هيڅ اړيکه نلري، پداسې حال کې چې ځينې نور انبياء عليهم السلام بيا هم بېغمبران او هم د خپلې زمانې پاچاهان او واکمان وو، لکه حضرت داود عليه السلام او حضرت سليمان عليه السلام.

نبوت د الله ﷻ په اراده او غوښتنه د يوې مقدسې او سپېڅلې دندې په عنوان هغه چاته ورکول کيږي چې دغې دندې ته ټاکل شوی وي.

دلته د نبوت او سلطنت ترمنځ ځينو توپيرونو ته اشاره کيږي، چې ددغو دوو دندو ترمنځ بېلوونکې کرښه رامنځ ته کوي:

1- نبوت هغه چاته ورکول کيږي، چې مسلمان وي او دا شريفه دنده کافر نشي ترلاسه کولی، لکه څرنګه چې قرآنکریم د فرعون د کيسې په هکله داسې فرمايي:

«وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَنْقَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي

مِنْ تَحْتِي أَفَلَا تُبْصِرُونَ»¹

۱. د الزخرف سورت، ۵۱ آيت.

ژباړه: فرعون پخپل قوم کې غږ اوچت کړ او ويې ويل: ایا زما قومه! ایا د مصر پاچايي زما په لاس کې نده؟ او دا نهرونه زما ترپښو لاندې روان دي، ایا نه گورئ؟ د غه راز قرآن کریم له نمرود څخه، چې د ابراهيم خليل الله هم عصره وو داسې يادونه کوي:

«أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ»^۱

ژباړه: ایا نه گورئ هغه چا ته چې له ابراهيم عليه السلام سره يې د هغه د رب په هکله مکابره وکړه د هغه څه په مقابل کې چې الله تعالی هغه ته له پاچايي څخه ورکړې وه، کله چې ابراهيم عليه السلام وفرمايل رب زما هغه ذات ده چې ژوندي کوي او مړه کوي، نمرود وويل:

زه هم ژوندی کوم او وژل کوم، ابراهيم عليه السلام وفرمايل:

يقيناً الله تعالى لمر د ختيځ (مشرق) له لوري راوړي، نو ته هغه د لويديځ (مغرب) له لوري راوله، پدې مهال کې نمرود مغلوبه شو او الله تعالی ظلم کوونکي ډلې ته هدايت نکوي.

2- سلطنت په ميراث وړل کيږي او زامنو ته رسيږي، حال دا چې نبوت په ميراث نه وړل کيږي او هر چاته چې د الله تعالی اراده وشي ورکول کيږي، لکه څرنگه چې الله تعالی فرمايي:

«إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ»^۲

۱. د البقره سورت، ۲۵۸ آيت.

2. د آل عمران سورت: ۳۳ آيت

ژباړه: الله تعالى غوره کړ آدم عليه السلام، نوح عليه السلام د ابراهيم عليه السلام اولاده او د عمران عليه السلام او لاده د خپلې زمانې پر خلکو باندې. او فرمايي:

«وَلَقَدْ اخْتَرْتَهُمْ عَلَىٰ عِلْمٍ عَلَىٰ الْعَالَمِينَ»^۱

ژباړه: يقيناً موږ هغوی (بني اسرائيل) د پوهې له مخې د نورو په نسبت غوره وګرځول.

۳- لکه څرنګه چې د نبي او رسول په تعريف کې يادونه شوي نبوت په نارینه وؤ پورې اختصاص لري او هيڅکله په ښځو پورې اړه نه نيسي، ځکه دا دنده يو دروند بار او ستر مأموريت دی، چې ښځې يې د خپل نازکه طبيعت سره سره نشي اوچتولی.

که چيرې د انبياوو او رسولانو عليهم السلام تاريخ ته وکتل شي دا امر ثابتوي چې د انساني تاريخ په ترڅ کې هيڅ يوه ښځه پيغمبره نه وه.^۲ قرآنکريم هم دا مسئله داسې بيان کړې ده:

«وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجُلًا نُوحِيَ إِلَيْهِمْ فَسَئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ»^۳

ژباړه: مونږ ندی استولی مخکې له تا څخه، مګر نارینه چې وحې به مو کولی دوی لره، نو پوښتنه وکړئ د کتاب له خاوندانو څخه که چيرې تاسو نه پوهيږئ.

خو سلطنت بيا تر ښځو پورې هم اړه نيسي، لکه څرنګه چې په يمن کې يوه ښځه د بلقيس په نامه د خپلې زمانې پاچا وه.

۱. د الدخان سورت، ۳۲ آيت.

۲. العقيدة الاسلامية، هماغه مؤلفين، ص ۲۸۲-۲۸۴.

۳. د النحل سورت، ۴۳ آيت.

او که چيرې څوک د الله تعالى پدې وينا استدلال وکړي، چې فرمايي: «و اوحينا الی ام موسی» نو دا به يو بې اساسه استدلال وي، ځکه مقصد له وحې څخه پدې مبارک آيت کې يوازې الهي امر او الهام دی، نه د هغه شرعي او اصطلاحي معنی، چې د الهي احکامو رالېږل او د هغه تبليغ دی، او معمولاً هغه د جبرائيل امين په ذريعه پيغمبرانو عليهم السلام ته راوړل شوی ده.

4- نبوت يوه مقدسه او سپېڅلې دنده او دسترو دنيوي او اخروي هدفونو درلودونکی ده، پداسې حال کې چې سلطنت په دنيوي چارو پورې محدود دی، چې معمولاً له فريب، دوکې او تزوير سره يو ځای وي.

که چيرې پيغمبران عليهم السلام د سلاطينو پشان په دنيوي چارو مشغوله شي، نو د نبوت اساسي موخې او هدفونه معطل کېږي، که څه هم ناممکنه نده چې يو پيغمبر ﷺ په عين وخت کې يو عادل پاچا او سلطان هم وي، لکه: حضرت داؤد ﷺ او حضرت سليمان ﷺ.¹

۱. محمد علي صابوني. تاريخ النبوة والانبياء، د محمد ابرار فتحی غزنوی ژباړه. پېښور: دميوند انتشارات، ۱۳۸۲ ش، ۴-۶ مخونه.

پوښتنې

1. نبوت او سلطنت د تاريخ په اوږدو کې څه ډول توپير درلوده؟ توضيح يې کړئ.
2. نبوت ولې تر کافر پورې تعلق نه نيسي؟ موضوع د غلام له نبوت سره د مقاييسې په ډول وڅيړئ.
3. ښځه ولې پيغمبره نشي کيدلې؟ د جمهورو علماوو نظر پدې هکله بيان کړئ.
4. ځينې علماء، د هغو له جملې څخه قرطبي پدې باور دی چې ښځه رسول نشي کيدلې خو نبي کيدلې شي او پدې هکله د مشهورو ښځو نومونه، لکه: حضرت مريم، د حضرت موسی عليه السلام مور او آسیه د فرعون ميرمن، ياد وي، دا موضوع د معتبرو مراجعو څخه په استفادې وپلټئ.
5. هم عصره نبیان عليهم السلام او پاچاهان د بيلو بيلو لستونو په ترڅ کې په څو ټوټه کړئ.
6. د انبياؤو عليهم السلام او پاچاهانو ځانگړتياوې د پرانستې (آزادې) څيړنې په ترڅ کې بيان کړئ.
7. د موضوع د لا ښه توضيح لپاره معتبرو مراجعو ته مراجعه وکړئ.

درېم لوست

د ځينو نبیانو عليهم السلام غوروالی پر ځينو نورو باندې

موخې:

1. محصلین د یو شمیر نبیانو عليهم السلام پر ځينو نورو باندې د غوروالی په هکله قرآني مبارک آیتونه بیان کړلي شي.
2. محصلین پدې هکله د مبارکو آیتونو د ظاهري تناقض په له منځه وړلو وتوانېږي.
3. محصلین پدې هکله د آیتونو او احادیثو په پلټنه وتوانېږي.

قرآنکریم پخپلو متعددو آیتونو کې په ډاگه سره ځینې انبیاء عليهم السلام پر یو شمیر نورو باندې غوره او بهتر گڼلي دي، لکه څرنګه چې د الله تعالی دا وینا پدې هکله دلالت کوي:

«تِلْكَ الْأَرْسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ مِّنْهُمْ مَّنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ ۚ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ ۖ»¹

ژباړه: دغه پیغمبران دي، چې ځینې مو پر ځينو نورو غوره ګرځولي، یو شمیر د هغو هغه دي چې الله تعالی له هغو سره خبرې کړي او د ځينو نورو درجې مو لوړې کړي دي او ورکړي دي موږ عیسی عليه السلام زوی د مریم ته ښکاره دلایل او مضبوط کړی دی موږ هغه په پاک روح «جبرائیل عليه السلام» سره.

دغه راز دا قول دالله تعالی:

«وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَىٰ بَعْضٍ ۖ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زُبُورًا ۖ»

۱. البقرة سورت، ۲۵۳ آیت.

ژباړه: يقيناً برتري ورکړې ده موږ ځينو نبیانو ته پر ځينو نورو باندې او ورکړي دي موږ داؤد عليه السلام ته کتاب «زبور».

امام مسلم پدې هکله داسې روايت کوي، چې رسول الله ﷺ فرمايلي: «والذی نفسی بیده لا یسمع بې احدمن هؤلاء یهودی ولا نصرانی ثم لم یؤمن بالذی ارسلت به الا ادخله النار»

ژباړه: قسم پر هغه ذات چې ژوند زما د هغه په اختیار کې دی، داسې څوک نشته چې زما دین ورته ورسېږي که یهودي وي یا نصراني، بیا په هغه ایمان رانورې چې زه پرې استول شوی یم مگر دا چې داخل به شي دوزخ ته.

سره لدې چې له پورتنیو آیتونو او حدیث شریف څخه په ډاګه د ځینو پیغمبرانو ﷺ فضیلت پر ځینو نورو باندې جوتېږي، خو بیا هم د قرآنکریم په یوه آیت کې داسې لولو چې، «لَا تُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهِ»¹

ژباړه: موږ د الله ﷻ د هیڅ یوه رسول ترمنځ توپیر نکوو.

مفسرینو ددې آیت په هکله ویلي چې: پدې آیت کې د پیغمبرانو ترمنځ له توپیر څخه مقصد دا ندی چې موږ د ځینو رسولانو برتري پر ځینو نورو باندې نه منو، بلکه غرض لدې آیت څخه دا دی چې موږ په جدایی او بیلتون قایل نه یو چې پر ځینو یې ایمان راوړو او پر ځینو نورو باندې یې ایمان رانورو، لکه څرنګه چې یهودان او نصرانیان پداسې بیلتون قایل وو، په یو شمیر رسولانو یې ایمان درلود، خو په ځینو نورو باندې یې ایمان نه درلود او د رسولانو په وړاندې د دوی دا تفرقه لدې قرآني آیت څخه هم په ډاګه ترلاسه کېږي: «إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ

بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضِ

1. د البقره سورت: ۲۸۵ آیت.

وَنَكْفُرُ بِبَعْضِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ
الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿١٥١﴾^۱

ژباړه: يقيناً هغه کسان چې له الله تعالى او د هغه له رسولانو څخه انکار کوي او غواړي چې الله تعالى او د هغه رسولانو ترمنځ بيلتون راولي او وايي چې ايمان راوړو په يو شمير پيغمبرانو عليهم السلام او انکار کوو له ځينو نورو څخه او غواړي ددې ترمنځ لاره ونيسي دا کسان همدوي دي حقيقي کافران او موږ د کافرانو لپاره سپک کوونکی عذاب تيار کړی دی.^۲

۱. د النساء سورت، ۱۵۰-۱۵۱ آيتونه.

۲. تاريخ النبوة والانبياء، هماغه مؤلف. ۱۵ مخ.

پوښتنې

1. هغه آيتونه چې د يو شمير پيغمبرانو عليهم السلام پر غوروالي پر ځينو نورو باندې دلالت کوي، ذکر، ژباړه او تفسير کړئ.
2. د ځينو پيغمبرانو عليهم السلام پر ځينو نورو باندې د فضيلت په هکله څو نوي حديثونه ذکر کړئ.
3. د «لانفرق بين احد من رسله» آيت ظاهراً د قرآنکريم له يو شمير نورو آيتونو سره تناقض لري، دا تناقض څه ډول له منځه وړلی شی؟
4. د شفاعت متفق عليه حديث، چې د حضرت محمد ﷺ پر غوروالي دلالت کوي ذکر او ترجمه کړئ.
5. پدې درس کې د عقايدو او حديثو له کتابونو څخه څه ډول استفاده کولی شی؟ هغه ته د لاس رسي د لارو چارو په هکله هم له خپلو همصنفيانو سره مشوره وکړئ؟
6. د مضمون د استاد په مرسته د اولو العزم پيغمبرانو په هکله ډله ييز (گروپي) فعاليت تر سره کړئ.

څلورم لوست

د پيغمبرانو عليهم السلام دندې

موخي:

1. محصلين، پيغمبرانو عليهم السلام ته د انساني ټولنې د اړتيا پر تشرېح كولو وټوانېږي.
2. محصلين بايد د پيغمبرانو عليهم السلام د شپږگونو اساسي دندو په څېرلو وټوانېږي.
3. محصلين بايد پدې هكله د قرآني آيتونو په ژباړه او تفسير وټوانېږي.
4. محصلين بايد د هغو ټولنو د وضعيت پر څېړنې وټوانېږي، چې پيغمبران عليهم السلام نلري.

الله تعالى انسان د اشرف المخلوقاتو په توگه او دا حسن تقويم په بڼه پيدا كړي دي او وروسته يې هغه د ځمكې پرمخ خليفه او سردار وگرځوو او هغه يې د خپلو كړنو په وړاندې مسئول وگڼو، پداسې موقعيت او مسئوليت كې عقلاً لازمه گڼل كېږي، تر څو انسان او انساني ټولنه د الهي پيغمبرانو عليهم السلام پواسطه لارښونه شي او ټول هغه څه چې ور څخه غوښتل كېږي په تفصيل سره ورته بيان او ورسول شي.

الله تعالى خپل پيغمبران عليهم السلام را واستول، ترڅو لاندېڅه دندې، د انساني ټولنو په وړاندې ولري:

- 1- تر ټولو لومړۍ د پيغمبر ﷺ دنده د انساني ټولنې په وړاندې يوه او واحد الله تعالى پېژندلو ته د هغوی لارښوونه ده، د الله تعالى پېژندنه يو فطري شی ده، آن تردې چې براهينو او حجتونو ته اړتيا نلري، لکه څرنگه چې الله تعالى پدې هكله فرمايي:

«فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ

اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٠﴾»^۱

ژباړه: پس برابر کړه (ای محمده!) مخ خپل دین ته په داسې حال چه ما ویلی اوسي حق ته لازم ونیسئ پیدایښت د الله هغه چه پیدا کړي دي (الله) خلق په هغه (پیدایښت) چه نشته له سره بدلول پیدایښت (دین) د الله ته (او مه یې بدلوی چه شریک ورسره پیدا کړئ) دا هم هغه دین سم دی (چه هیڅ کوروالی په هغه کې نشته) ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږي (په توحید د الله).

اما کله چې د عقیدې تاریخ ته ګورو، زیات شمیر ګمراه انسانان وینو چې د یوه الله پر ځای کله لمر، سپوږمۍ او ستوري د معبود په توګه ګڼلي او د هغو عبادت یې کړي او کله یې ځینو حیواناتو او انسانانو ته د الوهیت حیثیت ورکړی دی، نو پدې وخت کې ده چې انسان د رسولانو عليهم السلام د رالېږلو اړتیا ښه درک کولی شي.^۲

۲- د پیغمبر ﷺ بله دنده له غیبي شیانو څخه خبر ورکول دي، ځکه انسان یو مادي موجود دی او په مادي نړۍ کې ژوند کوي او پرته له مادي شیانو نور شیان یې تر مشاهدې لاندې نشي راتللی، پدې خاطر د ډیرو هغو شیانو د پیژندنې په هکله، چې د طبیعت او نړۍ ترشا شتون لري، جاهل باقي پاته کیږي، همدا ده چې د غه تشه الهی پیغمبر ﷺ ډکوي او هغه ده چې انساني ټولنې ته د ملائیکو، پیرانو، سدرۃ المنتهی، کرسی، عرش، لوح، قلم، بعث، میزان، حساب، صراط، جنت، دوزخ او داسې نورو له شتون څخه خبر ورکوي او د هغه له پایلې څخه یې آګاه ګرځوي، لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایي:

۱. د الروم سورت، ۳۰ آیت.

۲. العقیده الاسلامیه، هماغه مؤلفین. ۲۶۴-۲۶۹ مخونه.

«مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ
وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِيٰ مِنْ رُسُلِهِ مَن يَشَاءُ ۖ فَتَأْمِنُوا
بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ»^١

ژباړه: نه دې الله چه پرېردي مؤمنان په هغه حال (د اختلاط) چه يې تاسې (ای خلقو!) پر هغه تر څو چه جلا (جدا) کړي (الله) ناپاکه له پاکه ځینې، او نه دې الله چه خبر کاندې تاسې په غیب باندې (چه د منافقانو تمیز دی له مخلصانو څخه) وليکن الله غوره کوي له رسولانو خپلو څخه چه اراده وفرمايي (د غوره کولو يې) نو ايمان (يقين) ولری تاسې (ای مؤمنانو!) پر الله او رسولانو د الله، او که په ايمان (يقين) قائم پاتې اوسئ! او پرهیزگاري وکړئ (له بدو کارونو) پس دې تاسې ته اجر ډیر لوی (په جنت کې).

2- د شريعت وړاندې کول او د انساني وگړو د اړیکو تنظیمول هم د پیغمبرانو عليهم السلام له دندو څخه شمیرل کېږي. انساني وگړي معمولاً د ځینو عواملو تر تاثیر او اغیزلاندې راځي، لکه د مال سره محبت، قرابت یا خپلوي، دوستي، کینه، د قدرت سره محبت، له شهرت سره محبت لرل او داسې نور، ځکه نو په تیرې او ظلم لاس پورې کوي او پدې وخت کې ده چې الهي پیغمبر ﷺ ته اړتیا پېښېږي، ترڅو د الهي شريعت احکام خلکو ته ورسوي او د هغو پیروي ته يې راوبولي او د دارینو نیکمرغي يې په برخه شي، لکه څرنګه چې الله تعالی فرمايي: «لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا

بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ»^٢

1. د ال عمران سورت، ١٧٩ آيت.

2. د الحديد سورت، ٢٥ آيت.

ژباړه: خامخا په تحقيق ليرلي وه مونږ پيغمبران خپل سره له ښکاره و دلائلو او نازل کړي و مونږ له هغوی سره کتاب او ميزان تله (قواعد د عدل) لپاره ددې چې ودرېږي خلک په انصاف باندې.

3- خلک يو بيلگې او قدوه حسني ته اړتيا لري او دا پيغمبران عليهم السلام دي چې دا اړتيا پوره کوي، زيات شمير اخلاقي او سلوکي موضوعات د انسان د قاصر عقل پواسطه د درک وړ ندي، پيغمبر ﷺ د عصمت، غوره اخلاقو او د ځانگړو سلوکو خاوند دی د غوره نمونې او قدوې په توگه د خلکو په وړاندې واقع کېږي او هغوی لده څخه امتثال او پيروي کوي، قرآنکريم پدې هکله فرمايي:

«لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ﴿١﴾»¹

ژباړه: خامخا په تحقيق دې تاسې ته (ای ویریدونکیو) په (کار د) رسول کې اقتداء غوره نیکه.

«أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدَاهُمْ أَقْتَدَهُ ﴿٢﴾»²

ژباړه: دغه (انبياء) هغه کسان دي چې هدايت کړی دی الله (دوی ته) نو په طريقه د دوی اقتداء وکړئ.

4- د پيغمبر ﷺ له مهمو دندو څخه يوه هم داده چې انسان ته اعلان وکړي، چې دی يو مکلف او مسئول موجود دی او د خپلو نیکو او بدو اعمالو په وړاندې مکافات او مجازات ترلاسه کوي او دا چې پيغمبر ﷺ حجت قائم کړي ترڅو انسان د حساب په ورځ د بې خبرۍ څرگندونه ونکړي، لکه څرنگه چې الله تعالی فرمايي:

1. د الاحزاب سورت، 21 آيت.

2. د الانعام سورت، 90 آيت.

«رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ

اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا»¹

ژباړه: (او ليرلي مو دي) رسولان چې زيري کونکي دي (مؤمنانو ته په جنت) او ويرونکي دي (د کفارو په جحيم) لپاره ددې چې پاتې نشي خلکو ته پر الله باندې هيڅ حجت (دليل، عذر او بهانه) وروسته له (ليږلو) د رسولانو، او دى الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي.

«وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا»²

ژباړه: او نه يو مونږ عذاب ورکوونکي (هيڅ طائفې ته) تر هغه پورې چې وليږو کوم رسول (چې لپاره د توحيد او شريعت ورته بيان کړي).

«وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِّن قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا

فَنُنَبِّئَ بِآيَاتِكَ مِن قَبْلِ أَنْ نَذِلَّ وَنَخْزَىٰ»³

ژباړه: او که چيرې مونږ هلاک کړي وي دوى په عذاب سره پخوا له دغه (قرآنه يا له محمده) نو خامخا به ويلي وي دوى اى ربه زمونږ ولې ونه ليرېه تا مونږ ته يو رسول نه چې متابعت کړى وي مونږ د آياتونو ستاسو پخوا له هغه چې ذليل يا شرمنده شوي وى مونږ (په دنيا يا په عقبا کې).

5- د پيغمبر ﷺ له دندې څخه بله داده چې خلک له بيا را ژوندي کيدو او هغو سختيو څخه خبر کړي، چې وروسته له مرگه راځي او د خلکو پام له فاني دنيا څخه

1. د النساء سورت، ۱۶۵ آيت.

2. د الاسراء سورت، ۱۵ آيت.

3. د طه سورت، ۱۳۴ آيت.

د اخروي هميشني ژوندانه په لورې واړوي¹ او ددې خو ورځو ژوند په بې ارزښتيا، چې سوا له لهو او لعب څخه بل څه ندی، هغوی ښه آگاه کړي، لکه څرنگه چې الله تعالی فرمايي:

«وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوٌ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ

كَانُوا يَعْلَمُونَ»²

ژباړه: او نه دی دغه ژوندون (لږ خسيږ د) دنيا مگر عبث او لوبې دي او بيشكه چې دار، آخرت خامخا هم هغه دی واقعي حيات (او ژوندون) كه چيرې وي دوی چې پوهيدلي. (نو نه به يې غوره كوله دنيا په اخرت).

1. تاريخ النبوة والانبياء، هماغه مؤلف، ۲۳ مخ.

2. د العنكبوت سورت، ۶۴ آيت.

پوښتنې

1. د رسولانو عليهم السلام استول ولې د انساني ټولنې د اړتيا په توګه ګڼل شوي دي.
2. د پيغمبرانو عليهم السلام شپږګوني اساسي دندې بيان او تر بحث لاندې ونيسئ.
3. د هغو ټولنو حکم چې د فترت او د رسول الله ﷺ د نشتوالي په موده کې تيرې شوي، څه دی؟ په دليل سره يې واضح کړئ.
4. د پيغمبرانو عليهم السلام يوه يوه دنده بايد د شپږګونو ګروپونو په ترڅ کې وڅيړل شي او پايله د تختې پرمخ وليکل شي.
5. ددغه لوست آيتونه له معتبرو تفسيرونو څخه په ګټې اخيستې تفسير کړي.
6. په ذهنونو کې د درس د ټينګښت لپاره، چې له کومو فعاليتونو څخه استفاده کولی شئ؟ عملاً يې تر سره کړئ.
7. د هغې ټولنې وضعيت، چې د الهي پيغمبر در لودونکې نده، څه ډول ارزيايي کوي. پدې هکله بحث وکړئ.

پنځم لوست

د پيغمبرانو عليهم السلام د دعوت ځانگړتياوې او غوروالی

موخې:

1. محصلين د پيغمبرانو عليهم السلام دعوت په ځانگړتياوو او فضيلتونو پوه شي او د هغو په څيرلو باندې و توانيږي.
2. محصلين عملاً د دعوت دغه خصوصيات او ځانگړنې پخپلو سيمينارونو کې منعكس كړای شي.
3. محصلين پخپل ورځني ژوند کې د دغو ځانگړنو په مراعت كولو و توانيږي.
4. محصلين ددې درس د قرآني آيتونو په ژباړه او تفسير باندې و توانيږي.
5. محصلين وکولی شي ددې درس څخه په گټې اخيستنې بڼه مبلغين او دعوتگران شي.

د پيغمبرانو عليهم السلام دعوت د ځينو ځانگړنو او فضيلتونو درلودونکي دي چې په دغه زمانې مقطع کې د ديني حقايقو په رسولو کې زيات مؤثر او اغيزناک دي، که چيرې مسلمان دعوتگر دغه خصوصيات پخپل دعوت کې په پام کې ونيسي نو خامخا به د دعوت په کار کې ډير برياليتوب ترلاسه کړي دغه ځانگړتياوې او فضيلتونه په لاندې ډول دي:

1- د پيغمبرانو عليهم السلام دعوت پر الهي وحې تکیه لري او داسې دنده ده چې د الله تعالی له لوري دوی ته ورکړل شوې ده¹، ځکه نو پيغمبران عليهم السلام له حکماوو، فلاسفه وو، زعماءو او مصلحينو سره نه پرتله کيږي، پدې خاطر چې دوی د علم او تجربې د ترلاسه کولو په اثر او دا چې د خپلو ټولنو ناسمه وضعه گوري او

1. عفيف عبدالفتاح طباره. مع الانبياء في القرآن الكريم. تهران نشر اخسان، ۱۳۸۴ ش. ۲۷ مخ.

د ټولنې د اصلاح او تنظيم لپاره پخپلو حکیمانه اعمالو لاس پورې کوي، حال دا چې پیغمبران عليهم السلام داسې ندی، بلکه الله تعالی د انساني ټولنې وضعیت او حالت لارښوونې ته اړین ګڼي او د خپل نهایی حکمت پر اساس هغوی ته پیغمبران عليهم السلام استوي، نه دا چې پیغمبران عليهم السلام پخپله د ټولنې له اجتماعي حالت څخه متأثر شوي وي، او غوښتي وي ترڅو د ظلم، تیري او بد اخلاقي، پر ضد مبارزه وکړي، الله تعالی پدې هکله فرمایي:

«وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا ۚ مَا كُنتَ تَدْرِي مَا أَلَكْتُبُ وَلَا الْإِيمَنُ وَلَٰكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا ۖ نَهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِّنْ عِبَادِنَا ۚ وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾»¹.

ژباړه: او هم داسې (لکه چې وحې مو کړې وه نورو انبياؤ ته) وحې راولېږلې مونږ تاته (ای محمده!) روح (قرآن، پرېښته) په امر حکم خپل سره، نه وي ته چې پوهیدې به چې څه دی کتاب او نه (پوهیدې په دې چې څه شی دی شرايع او) ایمان ولیکن ګرځولی دی مونږ دغه (روح کتاب، ایمان) داسې یوه رڼا چې سمه لپاره ښیو په هغه سره چاته چې اراده و فرمایو مونږ له بندګانو خپلو، او بیشکه ته خامخا ښودل کوي (خلکو ته) په طرف د لپارې مستقیمې برابرې.

2- د پیغمبرانو عليهم السلام دعوت زیاتره دې چارې ته متوجه دی، چې خلک د غیر الله له عبادت څخه د یوه الله تعالی عبادت ته دعوت کړي او هغوی ته ښیي یوازینی ذات چې ګټه او تاوان رسولی شي هماغه ذات اقدس الهي ده نه نور موجودات، لکه: بتان، لمر، سپوږمۍ او داسې نور، لکه څرنگه چې الله تعالی فرمایي:

1. د الشوری سورت، ۵۲ آیت.

«وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ»^۱

ژباړه: او نه و ليرلي مونږ پخوا له تا هيڅ رسول مگر چې وحې به كوله مونږ هغه ته (داسې) چې بيشكه شان دا دى چې نشته بر حق معبود مگر زه يم (يوازې) نو بندگي كوي تاسې زما.

3- د پيغمبرانو عليهم السلام د دعوت بله ځانگړتيا او فضيلت دا دى چې د خپل دعوت په مقابل كې هيڅ شى د حق او اجورې په توگه نه غوښته او دا اجره او حق الزحمه يې له الله تعالى څخه غوښتله او ددې فضيلت پر بناء وه چې پيغمبران عليهم السلام په دعوت كې له زيات اخلاص څخه برخمن وو او هيڅ مادي طمع يې له چا څخه نه كوله، لكه څرنگه چې الله تعالى له حضرت هود عليه السلام څخه داسې حكايه كوي:

«يَقَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي أَفَلَا تَعْقِلُونَ»^۲

ژباړه: اى قومه زما نه غواړم له تاسې پر دې تبليغ د رسالت څه اجر (مزدوري)، نه دى اجر (مزدوري) زما مگر پر هغه الله چې پيدا كړې يې يم زه، آيا نو عقل نه كوي تاسې (چې حق له باطل او رښتين له دروغجن څخه بيل كړئ). او قرآنكريم له نبي كريم ﷺ څخه داسې يادونه كوي:

«قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا»^۳

۱. د الانبياء سورت، ۲۵ آيت.

۲. د هود سورت، ۵۱ آيت.

۳. د الفرقان سورت، ۵۱ آيت.

ژباړه: ووايه (ای محمده دوی ته) نه غواړم زه له تاسې په دې (پیغام رسونه) هیڅ قدر اجر مزدوري مګر (غواړم ایمان راوړل د) هغه چا چه خوبښه یې شي دا چې ونیسي طرف د رب خپل ته لپاره (د رضاء او قرب).

«قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ»^۱

ژباړه: ووايه (ای محمده! دوی ته) نه غواړم زه له تاسې په دې (قرآن یا تبلیغ) ځان ته هیڅ اجر او نه یم زه له تکلیف کوونکیو نه (په جوړولو د قرآن کې له ځانه).

4- په دعوت کې عدم تکلف هم د پیغمبرانو عليهم السلام له خصوصیاتو څخه یو خصوصیت دی، داسې چې د کلام په وړاندې کولو کې هغوی له تصنع او خود ساختګي څخه کار نه اخلي د خپلو قومونو په ژبه هر څه پرته له لفظي او معنوي تعقید څخه بیانوي، لکه څرنګه چې الله تعالی له نبي کریم ﷺ څخه داسې حکایت کوي:

«وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ»^۲، ژباړه: زه له تکلف کوونکو څخه نه یم.

5- پیغمبرانو عليهم السلام اخروي ژوند پر دیني ژوند باندې غوره ګڼلو او همیشه به یې خلک د آخرت عذابونو او نعمتونو ته متوجه کول او د خپلو خبرو په وړاندې کولو کې به یې په ټولو مواردو کې له حکمت او غوره موعظي څخه ګټه اخیستله، لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایلي دی:

«ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَدِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ»^۳

ژباړه: بلنه کوه (ای محمده! خلکو ته) لپارې د رب خپل ته (چې توحید او اسلام دی) په حکمت (محکمې خبرې د قرآن) سره او په موعظه (پند) نیک سره په ښه

3. د ص سورت، ۸۶ آیت.

4. تاریخ النبوة والانبياء، هماغه مؤلف، 25-34 مخونه.

3. د النحل سورت، ۱۲۵ آیت.

ډول (طريقه) او مباحثه کوه له دوی سره په هغې (طريقې سره) چې هغه ډیره ښه وي، بیشکه چې رب ستا ښه عالم دی په هغه چا چې گمراه شوي دي له ليارې د الله څخه او دی ښه عالم دی په لياره موندونکو (دين ته او پر تا تش تبليغ دی).

6- پیغمبران عليهم السلام پخپل دعوت کې د ځينو سياستوالو په څير له پيچلو او مغلقو لارو څخه، چې هدف او حقيقت پکې خلکو ته معلوم نه وی، گټه نه اخلي، بلکې د خپل دعوت غايه او پای په ساده او روښانه ټکو باندې بيانوي او هيڅ ډول پتوالی او غموض د هغوی په خبرو او دعوت کې نه لیدل کېږي، لکه څرنګه چې دا مسئله پدې مبارک آيت کې په ښه توګه موندلی شو:

«قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَنَ اللَّهُ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ»¹

ژباړه: ووايه (ای محمده! دوی ته) چې دغه (ایمان او توحيد) لاره زما ده چې (تينګ پرې ولاړ یم) بولم زه ټول خلک طرف د (توحيد) د الله ته په بيان (او ښکاره دليل) سره (هم) زه او (هم هر) هغه څوک چې متابعت پيروي کوي زما، او پاک دی الله (له شرکه او ولده او نورو عیبونو) او نه یم زه له شریک نیوونکیو (په الله پورې).

7- پیغمبران عليهم السلام پخپل دعوت کې د عقیدې او توحيد تينګښت ته تر نورو ټولو زیاته توجه لرله، ځکه د پیغمبران عليهم السلام قومونه په بت پرستی او شرک ډیر اخته وو، پدې خاطر د توحيد لور ته دعوت د هغوی د دعوت د موضوعاتو په سر کې قرار لري، لکه څرنګه چې په لاندې مبارکو آیتونو کې بې لولو:

«لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَتَّقُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِّنْ إِلَهِ غَيْرُهُ»²

1. د يوسف سورت، ۱۰۸ آيت

2. د الاعراف سورت، ۵۹ آيت.

ژباړه: قسم دی په تحقیق ليرلی ؤ مونږ نوح په لوري د قوم د ده نو وويل (نوح) ای قومه زما عبادت کوی تاسې د الله نشته تاسې ته هيڅ معبود بې له دغه (الله).

«وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَنْقُومِ آعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِّنْ إِلَٰهِ غَيْرُهُ»¹

ژباړه: او (ليړلی ؤ مونږ قوم د) عاد ته (قومي) ورور د دوی هود، وويل (هود) ای قومه زما! عبادت کوی تاسې د الله نشته تاسې ته هيڅ (حق) معبود بې له الله!.

1. د الاعراف سورت، ۶۵ آيت.

پوښتنې

1. د پيغمبرانو عليهم السلام خصوصيات يا ځانگړنې او فضيلتونه تحليل او له خپلو هم ټولگيانو سره يې وڅيړئ.
2. اووه تنه له محصلينو څخه دنده لري، چې د پيغمبرانو د دعوت د ځانگړتياوو څخه د يوه خصوصيت يا ځانگړنې په هکله بيل بيل سمینارونه وړاندې کړي او اړونده ځانگړتيا پکې منعکس کړي.
3. ددغه لوست آيتونه دې له معتبرو تفسيرونو څخه په استفادې سره تفسير کړئ.
4. ددې درس موضوعات پخپلو فعاليتونو کې څه ډول منعکس کوي؟ موضوعات ښه تمرین کړئ، ترڅو پخپل ټول عمر کې په دعوت او ويناوو کې د هغو په مراعت کولو و توانيږئ.

شپږم لوست

د پيغمبرانو عليهم السلام صفتونه

موخي:

1. محصلين د پيغمبرانو عليهم السلام واجبي صفتونه توضيح كړي.
2. محصلين د فطانت، صدق، تبليغ، او امانت معنی او تعريفونه بيان كړای شي.
3. محصلين پدې هکله د قرآني آيتونو په ژباړه او تفسير باندې و توانيږي.
4. محصلين ددې درس په پايله کې پخپلو رويو او سلوکو کې بدلون راولي او نوموړي صفتونه د بشري توان او طاقت په اندازه رعايت کړي.

رسالت يو سفارت دی او رسول د الله تعالی او د هغه د بندگانو ترمنځ سفير دی او د الهي شريعت په تبليغ او د حق لارې ته د خلکو په لارښوونې مکلف دی، پدې اساس د رسول الله ﷺ په حق کې واجبه ده چې د ښو او نیکو صفاتو خاوند وي، ترڅو وکولی شي په خپلو واجباتو باندې ښه عمل وکړي او پخپل مأموریت کې بريالی وي، الله تعالی فرمایي:

«اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ تَجْعَلُ رِسَالَتَهُ»¹

ژباړه: الله ښه عالم (ښه پوه) دی په هغه ځای چې ږدي رسالت خپل (هلهته).
ډیر مهم صفتونه د پيغمبر ﷺ چې پوره والي یې د هغو په شخصیت کې ضروري او واجب دي دا دي:

1- فطانت:

فطانت عبارت له ذکاوت، بیداري او هوښیار توب څخه دی، چې د خصم د الزام او د هغه د باطلې دعوا د نقض لپاره ضروري گڼل کېږي، پيغمبر ﷺ د قیادت، ښو

1. د الانعام سورت، ۱۲۴ آیت.

اخلاقو ته د خلکو رابلل او الهي توحيد او شريعت ته د دعوت دندې پر غاړه لري او دغه دندې د فطانت د صفت غوښتونکي دي، لکه څرنگه چې لاندیني آيتونه د پيغمبرانو عليهم السلام د فطانت پر ثبوت باندې حکم کوي:

«وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِ ۖ...» ¹

ژباړه: او دا (چه تیر شو) دلیل زموږ دی چې ورکړی و مونږ هغه ابراهيم ته په (مقابله د) قوم دده.

«أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ ۖ...» ²

ژباړه: آیا نه دي لیدلي تا (يعني ای محمده ستا علم نه دې رسیدلی قصې د) هغه سړي (نمرود) ته چې جگړه (حجت بازي) یې کړې وه ابراهيم سره په (حق د) رب دده کې...

«قَالُوا يَنْبُوحُ قَدْ جَدَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ» ³

ژباړه: وویل (کفارو) ای نوحه په تحقیق جگړه دې وکړه له مونږ سره پس ډیره دې کړه جگړه زموږ نو راوړه مونږ ته هغه عذاب چې وعده یې کوي ته له مونږ سره که یې ته له صادقانو (رښتیا ویونکو په دې وعید خپل کې).

2- صدق:

صدق یا رښتینولي له واقع سره د کلام مطابقت او سمون ته ویل کیږي. پيغمبران عليهم السلام پرته له استثناء څخه د الله تعالی له لوري خلکو ته په خبر راوړلو کې صادق او رښتیني دي ځکه چې پيغمبران عليهم السلام په الهي معجزو تأیید کړل

1. د الانعام سورت، ۸۳ آیت.

2. د البقره سورت، ۲۵۸ آیت.

3. د هود سورت، ۳۲ آیت.

شوی، په همدې سبب الله تعالی په هېڅ وجه کاذب یا دروغجن د معجزې پواسطه نه تصدیق او نه هم تأیید وي.

لاندې مبارک آیتونه د پیغمبرانو عليهم السلام پر صدق ښکاره دلالت کوي:

«وَقَالَ مُوسَىٰ يٰفِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعٰلَمِينَ ﴿١٤﴾ حَقِيقٌ عَلَيَّ أَن لَا أَقُولَ عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ ۚ قَدْ جِئْتُكُم بِبَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿١٥﴾»¹

ژباړه: او وويل موسى اى فرعون! بيشكه زه رسول یم له (لوري) د رب د عالميانو، قائم ثابت لایق ټینگ ولاړ یم پر دغه خبره چې نه وایم پر الله مگر (وايم) حق (رښتیا) په تحقیق راوړی ده ما تاسې ته څرگنده (ښکاره) معجزه له (لوري) د رب ستاسې نو ولېږه له ما سره بني اسرائيل (چې بې بوځمه شام ته).

«وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٢﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ﴿٣﴾»²

ژباړه: او خبرې نه کوي (محمد) له هوا (خپلې) نه نه دې دغه (قرآن) مگر وحې ده چې ورته لېږلی شوی ده.

3- تبلیغ:

له تبلیغ څخه مقصد دا دی چې پیغمبر ﷺ په هغه څه چې مأمور شوی پرته له کتمان (پټولو) څخه خلکو ته ورسوي، که چیرې پیغمبر علیه السلام پدې صفت موصوف نه وي رسالت یې باطل گڼل کیږي.

1. د الاعراف سورت، ۱۰۵-۱۰۴ آیت.

2. د النجم سورت، 3-4 آیت.

لاندې مبارک آيتونه پيغمبرانو عليهم السلام ته ددې صفت پر ثبوت ګواهي ورکوي:

«فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلْغُ الْمُبِينُ»¹

ژباړه: نو آيا شته پر رسولانو (بلکه نشته پرې هيڅ) مګر رسونه ښکاره (چې سمه صافه لپاره خلکو ته وروښيي).

«يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۚ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ

رِسَالَتَهُ ۚ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ»²

ژباړه: اى رسوله (زما) ورسوه (ته ټول) هغه شى چې نازل كړى شوي دي تا ته له (جانبه د) رب ستا او كه دې ونه رساوه (ټول) نو نه دې رسولي تا هيڅ پيغام د ده او الله ساتي تا له (شړه د) خلكو بيشكه الله نه ښيي (سمه لاره) قوم كافرانو ته.

او بل دا چې كه چيرې پيغمبر ﷺ هغه څه پټولې چې په تبليغ يې مأمور دى، نو تر هرڅه له مخه به د اسلام سپيڅلى پيغمبر ﷺ هغه موارد پټ كړي وو چې په هغو كې د الله تعالى تر عتاب لاندې راغلي دي، لكه د عبدالله بن ام مكتوم رضي الله عنه په هكله پدې آيت كې:

«عَبَسَ وَتَوَلَّى ۖ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى»³

ژباړه: وچلولى (تندى) تريو كړ (محمد) او مخ يې وګرځاوه ددې لامله (له وجهې) چې راغى ده ته ږوند (عبدالله او قطع يې كړ كلام د محمد په منځ دده او د اشرافو د قريشو كې).

1. د النحل سورت، ۳۵ آيت.

2. د المائده سورت، ۶۷ آيت.

3. د عبس سورت، ۱-۲ آيت.

4- امانت:

د امانت صفت لکه څرنګه چې شيخ ابراهيم البيجوري هغه بيان کړي د الله تعالی له لوري له ټولو محرماتو، مکروهاتو او خلاف د اولي شيانو څخه د پيغمبرانو عليهم السلام د ظاهر او باطن ساتلو ته ويل کيږي.

که چيرې پيغمبران عليهم السلام د امانت په صفت موصوف نه وي او د محرماتو او منهياتو مرتکب شي، موږ پدې صورت کې هم د هغوی په پيروي مکلف ګرځوي، حال دا چې الله تعالی هيڅ وخت موږ د منهياتو په تر سره کولو نه يو مکلف کړي، نو د نبیانو عليهم السلام په حق کې د امانت د صفت ثبوت واجب دی، او موږ د امانت د پيغمبرانو عليهم السلام د عصمت تر عنوان لاندې هم په تفصيل سره بيانوو.¹

1. العقيدة الاسلامية، هماغه مؤلفين، ۲۸۵-۲۹۱ مخونه.

پوښتنې

1. د پيغمبرانو عليهم السلام صفتونه بيان كړئ او واضح كړئ چې ولې ددغو صفتونو ثبوت د پيغمبرانو عليهم السلام لپاره واجب دى؟
2. فطانت تعريف كړئ او بيلابيل مثالونه يې ذكر ووايست.
3. صدق تعريف كړئ او قرآني آيتونه پدې هكله ياد كړئ.
4. تبليغ او امانت تعريف كړئ او پدې هكله عقلي دلايل ذكر او وڅيړئ.
5. ددغه لوست آيتونه معتبرو تفسيرونو ته په مراجعې سره تفسير كړئ.
6. څرنگه كولى شى دغه صفتونه د انساني توان په اندازه پخپل شخصيت كې مستقر او ټينگ كړئ؟ پدې هكله عملي تمرين وكړئ.
7. پخپلو ذهنونوكې د دې درس د استحكام او ټينگښت لپاره له موجوده درسي موادو او وسايلو څخه استفاده وكړئ او د نوموړو صفتونو د عملي كولو لپاره ځانونه چمتو كړئ.

دوهم خپرکی

د پیغمبرانو علیهم السلام عصمت

لومړۍ لوست

مخکې له نبوت او وروسته له نبوت څخه عصمت

موخې:

1. محصلین باید د پیغمبرانو علیهم السلام حق کې د عصمت تشریح وکړای شي.
2. محصلین د کبیره (لویو) او صغیره (وړو) گناهونو ترمنځ توپیر وکړای شي.
3. محصلین باید مخکې له نبوت او وروسته له نبوت څخه د انبیاوو علیهم السلام د عصمت په بیانولو وتوانېږي.
4. محصلین باید له ناوړه امراضو څخه د پیغمبرانو علیهم السلام د عصمت په هکله د معلوماتو په وړاندې کولو وتوانېږي.

لکه څرنګه چې په پخواني درس کې یادونه وشوه، پیغمبران علیهم السلام د امانت د صفت خاوندان دي چې ددې صفت پر اساس د دوی ظاهر او باطن له گناهونو څخه پاک دي، او له بله پلوه ځینې تیروتنې له پیغمبرانو علیهم السلام څخه تر سره شوي پدې هکله څیړنې او تفسیر ته اړتیا شته، نو د پیغمبرانو علیهم السلام ژوند په دوو برخو کې مطالعه کوو:

- 1- مخکې له نبوت او رسالت څخه ژوند.
  - 2- وروسته له نبوت او رسالت څخه ژوند.
- دغه راز گناهونه هم په دوه ډوله: کبایرو او صغایرو باندې ویشل کېږي.¹

1. العقيدة الاسلامیة، هماغه مؤلفین، ۲۲۵ مخ.

1- کبائر:

کبیره یا سترې گناوې هغه دي چې د هغو په تر سره کولو وعید (د عذاب وعده) مرتبه وي، لکه: زنا یا سود (رباء) یا دا چې د هغو په تر سره کولو حد موجود وي او یا د هغو تر سره کوونکي په فسق باندې موصوف شي او یا هم د هغو فاعل ملعون وگڼل شي، د دغو کبیره گناوو په سر کې له الله تعالی سره شریک گډځول ځای لري. او ځینې صغیره گناوې چې د مروت ضد او د خساست (سپکاوي) ښکارندوی وي هم د کبیره گناوو په کتار کې راځي.

2- صغائر:

صغیره یا کوچنۍ گناوې هغه دي چې د هغو په هکله کوم سخت وعید نه وي وارد شوی.

د کبیره گناوو په هکله علماء پدې سره متفق دي چې پیغمبران علیهم السلام له هغو څخه معصوم او پاک دي، هم مخکې له نبوت څخه او هم وروسته له نبوت څخه، اما هغه څه چې د ځینو انبیاءو علیهم السلام په هکله راغلي لکه د ابراهیم علیه السلام درې گوني تعریضونه، د یو قبطي سړی وژل د موسی عليه السلام تر څپیرې وروسته او داسې نور، دا ټول معصیت یا گناه نه وې بلکه د زلاتو له جملې څخه شمیرل کېږي او موږ دا مسئله په وروستیو درسونو کې د ځینو پیغمبرانو علیهم السلام په مورد کې بیانوو.

له نفرت انگیزه ناروغیو څخه د پیغمبرانو علیهم السلام عصمت:

لدې کبله چې پیغمبران علیهم السلام د خپلې دندې پر اساس له خلکو سره نږدې او ټینګې اړیکه لري، ترڅو هغوی ته د حق او رشاد لار وښيي، نو که چیرې پیغمبر عليه السلام پداسې ناروغۍ اخته وي چې د خلکو د نفرت لامل وګرځي، پدې صورت کې نشي کولی د الله تعالی مأموریت په ښه او غوره توګه تر سره کړي، د عقایدو علماوو دغه

امراض د جزام او برص (پیس) ناروغۍ گڼلې دي او ښايي پدې دوه ډوله ناروغیو کې محدود او منحصر نه وي.

خو هغه څه چې د قصصو یو شمیر اصحابو د حضرت ایوب عليه السلام په هکله ذکر کړي چې گویا بدن یې چینجیو وهلی او بد بوی ترې تللو، دا ټولې بې اساسه او غلطې خبرې دي، بلکه د هغه ناروغي چې الهي ابتلاء او آزمايښت وو د نفرت وړنه وه.¹

لکه څرنګه چې پیغمبران علیهم السلام له نفرت انگیزه ناروغیو څخه معصوم دي، دغه راز له لیونتوب او اوږدې بیهوشۍ څخه هم معصوم دي، ځکه جنون یا لیونتوب او طولاني بې هوښي د پیغمبرۍ د مقدسې دندې د پر مخ بیولو مانع او خنډ ګرځي.

او سهو په بلاغي اخبارو (د روایت په برخه) کې د پیغمبرانو علیهم السلام په حق کې ممنوع ده، خو په غیر بلاغي چارو او افعالو کې روا ده، لکه په لمانځه کې سهو او داسې نور.

هیره او فراموشي هم په بلاغي چارو کې منعه ده، ټولې وي او که فعلي، البته مخکې له تبلیغ د هغو، خو وروسته له تبلیغ څخه د هیرې واقع کیدل جائز دي او دا هیره د الله تعالی له لوري ده نه د شیطان په وسوسه.

له نبوت څخه مخکې او وروسته د پیغمبرانو علیهم السلام د عصمت په هکله باید وویل شي چې یو شمیر علماء پدې نظر دي چې د پیغمبرانو علیهم السلام لپاره هم مخکې له نبوت څخه او هم وروسته له نبوت څخه عصمت ثابت دی، ځکه رفتار او د شخصیت څرنګوالی که څه هم مخکې له نبوت څخه وي د پیغمبر علیه السلام دعوت په راتلونکي کې اغیزه کوي نو، پیغمبر عليه السلام باید مخکې له نبوت څخه هم د پاک سیرت او نفسي سپیڅلتیا خاوند وي، تر څو په نبوت کې یې د انتقاد ځای پاتې نشي، لکه څرنګه چې قرآن کریم د هغوی په هکله فرمایلي دي:

1. المختار من شرح البيهقوري على الجوهرة، هماغه مؤلف، ۷۶ مخ.

«وَأَنَّهُمْ عِندَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْأَخْيَارِ»¹

ژباړه: او بیشکه دوی په نزد زمونږ خامخا له غوره کړیو شویو بهترو خلکو (د زمانې خپلې) وو.

یو شمیر علماوو ویلي دي چې پیغمبران علیهم السلام یوازې وروسته له نبوت څخه له کبیره گناهو څخه معصوم وي، ځکه پیروي له هغوی څخه وروسته له رسالت څخه مطرح کیږي او مخکې له رسالت څخه هغوی د نورو خلکو پشان دي، خو سره لدې هم د هغوی ژوند له نبوت څخه واپندې هم له عامو خلکو څخه توپیر لري.

ځینو ویلي دي که چیرې یو پیغمبر عليه السلام د پخواني پیغمبر عليه السلام د دین په پیروي مکلف وو، پدې صورت کې د عصمت په هکله یې کوم دلیل وجود نلري، خو هغه څه چې د دوی له سیرت څخه نقل شوي هیڅ یو له پیغمبرانو علیهم السلام څخه مخکې له نبوت څخه هم د کومې گناه مرتکب ندی گورخیدلی.

او که چیرې هغوی د پخواني پیغمبر عليه السلام د دین په پیروي مکلف نه وو، پدې صورت کې اصلاً د عصمت او عدم عصمت په هکله د بحث لپاره مجال نه پاته کیږي، ځکه پدې حالت کې اصلاً د کوم شي په تر سره کولو مکلف نه وي، خو په عمل کې هغوی مخکې له نبوت څخه هم د گناه مرتکب شوي ندي.²

1. د ص سورت: ۴۷ آیت.

2. تاریخ النبوة و الانبياء، هماغه مؤلف، 53-55 مخونه.

پوښتنې

1. د پیغمبرانو علیهم السلام په هکله عصمت تعریف کړئ.
2. د پیغمبرانو علیهم السلام عصمت مخکې له نبوت څخه او وروسته له نبوت څخه توضیح کړئ او پدې هکله د علماوو نظريي ذکر او وڅیړئ.
3. له نفرت انگیزه ناروغیو څخه د پیغمبرانو علیهم السلام د عصمت په هکله څه معلومات لرئ؟ نوموړی موضوع په ټولګي کې تر بحث لاندې ونیسئ.
4. آیا له انبیاءو علیهم السلام څخه سهو او هیره واقع شوې؟ که چیرې ځواب مو مثبت وي دلایل او حالات یې ذکر کړئ.
5. آیا لیونتوب او اوږده بې هوښي انبیاءو علیهم السلام ته پېښه شوې؟ نوموړی موضوع وڅیړئ.
6. د دوو بیلو ګروپونو په ترڅ کې دې د کبیره او صغیره ګناوو لست د ترتیب شي.
7. له معتبرو مراجعو او موجوده درسي موادو څخه په استفادې باید د درس د لاسه تشریح لپاره عملي استفاده وشي.

دوهم لوست

د حضرت آدم علیه السلام عصمت

موخې:

1. محصلین وکړای شي د (طه) د سورت (۱۲۱) آیت په ښه توګه ترجمه او تفسیر کړي.
2. محصلین وکولی شي چې د آدم ﷺ عصمت په دلایلو سره ثابت کړي.
3. محصلین پدې هکله د مفسرینو او د عقایدو د علماوو د نظریو په څېړلو وتوانېږي.

لاندې آیت د حضرت آدم ﷺ په هکله دی او د مفسرینو او د عقایدو د علماوو تر زیات بحث لاندې واقع شوی:

«فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتَ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا مَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ ﴿١٢١﴾ ثُمَّ أَجْتَبَهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ﴿١٢٢﴾»¹

ژباړه: نو آدم ﷺ او بي بي حوا له ممنوعه ونې څخه وخورل، پس ښکاره شول دوی ته عورت د دوی او دوی پر خپلو عورتونو باندې د پاڼو پر سرینبولو پیل وکړ او آدم ﷺ له خپل رب څخه (په سهو یا تأویل سره) نافرمانی وکړه او لاره یې ورکه کړه، بیا غوره کړ دې رب د ده نو رجوع یې وکړه پرې په رحمت سره او لار یې ورته وښودله.

ددې مبارک آیت او د آدم ﷺ د عصمت په هکله د علامه محمد علی صابوني نظریې په لنډه توګه ذکر را اخلو:

1. د طه سورت، ۱۲۱-۱۲۲ آیت.

«هغه څه چې دا مبارک آیت ورته اشاره کوي د آدم علیه السلام په حق کې معصیت ندی، بلکه له زلاتو څخه شمیرل کیږي او دا قول چې: «ثم اجتباه» هم د آدم علیه السلام په عصمت باندې دلالت کوي او له بله پلوه دا پېښه دده له نبوت څخه پخوا رامنځ ته شوې وه.»

ځینو پدې هکله ویلي دي چې حضرت آدم عليه السلام له ممنوعه ونې څخه په هیره وخورل او دا قول د الله تعالی هم دا نظر تاییدوي:

«وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسَىٰ وَلَمْ يَجِدْ لَهُ عَزْمًا»¹.

ژباړه: یقیناً پخوا مو له آدم عليه السلام څخه عهد اخیستی وو، خو ده هغه هیر کړ او موږ ده لره ټینګ قصد ونه موندو.

یو شمیر نورو ویلي دي، کله چې حضرت آدم عليه السلام د ونې خوړلو څخه منع کړل شو، ده فکر وکړ چې د الله تعالی مقصد له نهې څخه همدا مشخصه ونه ده، نه جنس د هغې، پدې اساس یې له بلې ونې څخه، چې د همدې ونې له جنس څخه وه وخورل او دا عمل دده له اجتهاد څخه رامنځ ته شوی وو، نه دده له پخواني قصد او اصرار څخه، او هغه څه چې حق ته نږدې دي دا توجیه ده چې آدم عليه السلام له همدې ونې څخه په هیرې او فراموشۍ سره وخورل او هیره له فاعل څخه د ګناه د سقوط لامل ګرځي.

او د منار د تفسیر په لومړي ټوک، ۳۸۰ مخ کې راغلي دي چې: د آدم عليه السلام د عصمت مسأله د سلفو له طریقې سره مطابق موږ دې ټکې ته رابولي چې نوموړی موضوع د متشابهاًتو له جملې څخه ده او عقل د هغه په ظاهري معنا نه تم کیږي او له بله پلوه موږ ته روا ده چې ووايو، دا مخالفت دده مخکې لدې چې په نبوت مبعوث شي لده څخه صادر شوی دی.

1. د طه سورت، ۱۱۵ آیت.

علامه قرطبي ویلي دي:

علماوو پدې کې اختلاف کړی چې حضرت آدم (عليه السلام) څرنگه له هغې ونې څخه وخورل چې ورڅخه منع شوې وو، پداسې حال کې چې الهي وعید موجود وو؟ او هغه دا قول د الله تعالی دی: «فتکونا من الظالمين» ځینو ویلي دي چې دوی له بلې ونې څخه چې اشاره ورته نوه شوې وخورل او دا نهې یې د دې ونې جنس ته شامله نه ګڼله، او ځینو نورو ویلي دي چې دوی په هیرۍ سره له هغې ونې څخه وخورل او دا صحیح قول دی.

ابو امامه (رحمه الله) ویلي دي: که چیرې د بني آدم عقلونه او احلام د خلقت له پیل څخه تر نن پورې د تلې په یوه پله کې کینودلی شي او د آدم (عليه السلام) عقل او حلم په بله پله کې کینودل شي، یقیناً د آدم (عليه السلام) عقل به دروندوالی وکړي، الله تعالی فرمایلي دي: «ولم نجدله عزمًا».

اما ځینې نصوص چې د انبیاوو علیهم السلام په هکله وارد شوي او لدوی څخه د یو شمیر زلاتو په وقوع دلالت کوي د صابوني د نظر پر اساس په یو له لاندینیو وجوهاتو باندې محمول دی:

- 1- هغه معصیت ندی بلکه خلاف د اولي یو فعل دی.
- 2- هغه معصیت ندی بلکه اجتهادی خطاء ده «که چیرې ومنل شي چې پیغمبر ته د اجتهاد مجال شته، حال دا چې پیغمبر اجتهاد نکوي» مترجم.
- 3- که چیرې فرض کړو چې هغه مخالفت وو، نو هغه مخکې له نبوت څخه تر سره شوی دی.¹

1. تاریخ النبوة و الانبياء، هماغه مؤلف، ص ۶۲-۶۵.

پوښتنې

1. د حضرت آدم عليه السلام په هکله قرآني مبارک آیت په معتبرو تفسیرونو کې مطالعه کړئ.
2. د امام قرطبي نظر د نوموړي آیت په هکله وڅیړئ.
3. د حضرت آدم عليه السلام د حلم او عقل په هکله د ابو امامه نظر څه دی؟ توضیح یې کړئ.
4. د یاد شوي آیت په هکله هغه نظر، چې حق ته نږدې دی، مشخص او وڅیړئ.
5. د پیغمبرانو علیهم السلام د زلاتو په مورد کې د علامه صابوني درې توجیحات مفصلاً تشریح کړئ.
6. پدې درس کې څرنگه له معتبرو مراجعو او درسي موادو څخه ګټه اخیستل کیدای شي؟ عملاً یې د یو درسي فعالیت په ترڅ کې وښیئ.

دریم لوست

د حضرت ابراهیم خلیل الله عصمت

موخې:

1. محصلین د مړو د ژوندي کولو له کیفیت څخه، چې د ابراهیم عليه السلام پواسطه ورڅخه پوښتنه وشوه، د خپلو معلوماتو په وړاندې کولو وتوانېږي.
2. محصلین پر سماوي اجرامو باندې د ابراهیم عليه السلام د استدلال په بیانولو وتوانېږي.
3. محصلین د ابراهیم عليه السلام له درې گونو تعريضاتو او د هغو له مواردو څخه معلومات ترلاسه کړي.
4. محصلین پدې پوه شي حضرت ابراهیم عليه السلام خپل قوم ته د قناعت ورکولو پخاطر څه ډول استدلال وکړ؟
5. محصلین د حججو او براهینو لارې چارې وکارولی شي.
6. محصلین توضیح کړلی شي چې قوي استدلال او د براهینو اقامه کول د قانع کولو یوازینی لار ده.

ټولو ته ښکاره ده چې حضرت ابراهیم عليه السلام د الله تعالی د ربوبیت، توحید او الوهیت د اثبات لپاره د داسې دلایلو او حججو خاوند وو، چې هیڅ یوه دده د استدلالاتو په وړاندې ونشوای کولی، ترڅو دلیل راوړي، پدې هکله ځینې قرآني مبارک آیتونه ذکر کوو، چې دده د استدلال په قوت او د ټینگو حجتونو په وړاندې کولو دلالت کوي، خو ځینو لنډو فکرو ددغو آیتونو له ظاهر څخه بل څه استنباط کړي، چې دا دی په لنډه توګه یې توضیح کوو:

الله تعالی د الانعام په سورت کې فرمایلي:

«فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَىٰ كَوْكَبًا ۖ قَالَ هَٰذَا رَبِّي ۖ فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ
 الْأَفْلَاكَ ۚ ﴿٧٦﴾ فَلَمَّا رَأَىٰ الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هَٰذَا رَبِّي ۖ فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَّمْ
 يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ ﴿٧٧﴾ فَلَمَّا رَأَىٰ الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ
 هَٰذَا رَبِّي هَٰذَا أَكْبَرُ ۖ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَٰقَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٧٨﴾»¹.

ژباړه: کله چې شپه پرې تیاره شوه، ستوري یې ولیدو، ویې ویل دا زما رب دی او
 کله چې ورک شو، ویې ویل، زه ورکیدونکی دوست نه ګڼم، او کله چې یې سپوږمۍ
 ولیدله چې راوختله، ویې ویل: دا زما رب ده، خو کله چې ډوبه شوه، ویې ویل: که
 چیرې ماته زما رب لارښوونه ونکړي خامخا به د ګمراهانو له ډلې څخه شم، او کله
 چې یې لمر ولیدو چې راوخت، ویې ویل: دا زما رب دی، دا غټ دی، خو کله چې
 یې غروب وکړ، ویې ویل: ای زما قوم زه بیزاره یم له هغه څه نه چې تاسو یې شریک
 ګرځوئ، یقیناً ما خپل مخ د هغه ذات طرف ته واړوو چې آسمانونه او ځمکه یې
 پیدا کړي او زه د مشرکینو له ډلې څخه نه یم.

لډې آیت څخه باید د حضرت ابراهیم عليه السلام په هکله د شک توهم ونشي، بلکه هغه
 غوښتل پدې طریقه خپل قوم د هغوی خطاء ته متوجه کړي، چې هیڅ شی ددغو
 سماوي اجرامو څخه چې د تحول او بدلون په حال کې دي، د الهیت صلاحیت نلري
 او ددوی تر شا یو صانع او پیداوونکی ذات وجود لري، چې یوازې هغه د عبادت
 وړ او مستحق دی او بس.

د غه راز دا قول د الله تعالی چې فرمایي:

1. د الانعام سورت، ۷۶-۷۷-۷۸ آیتونه.

«وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ ارْنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ ۖ قَالَ أُولَٰمَ تُؤْمِنُ ۖ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي ۖ قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ أَجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا ۚ وَاعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ»^۱.

ژباړه: کله چې ابراهيم عليه السلام وويل: اى زما ربه ماته وښه چې څه ډول مري ژوندي کوي، الله تعالى ورته وويل: آيا ته باور نلري؟ ابراهيم عليه السلام وويل: بلې لرم يې، ليکن غواړم زړه مې ښه ډاډه شي.

الله تعالى ورته وفرمايل: څلور دانې مرغان واخله، ټول يو ځای کړه سره، بيا له ټولو څخه يوه يوه ټوټه د څو غرونو پرسر کېږده، بيا راوبله هغه نو په تلوار سره به تاته راشي او پوه شه چې الله تعالى غالبه او باحکمه دی.

لډې مبارک آيت څخه هم بايد داسې توهم ونشي چې گویا حضرت ابراهيم عليه السلام په شک کې واقع شوی، بلکه د ابراهيم عليه السلام هدف لډې جملې څخه: «کيف تحي الموتى» د دوهم ځل ژوندي کولو له کیفیت څخه خبرتيا ترلاسه کول دي، نه د ژوندي کولو له ماهيت څخه او له همدې کبله يې خپله پوښتنه په «کيف» سره پيل کړه او داسې يې و نه ويل چې: «ای الله آيا په دوهم ځل ژوندي کولو باندې توان لري؟»، او له کیفیت څخه پوښتنه هغه څه دی چې د الهي صنعت له اسرارو او رازونو څخه د معلوماتو د ترلاسه کولو مينه او ليوالتيا ښکاره کوي نه دا چې پوښتنه پر ژوندي کولو باندې د توان د اصل په هکله وي.

دغه راز د امام بخاري او مسلم روايت له هغې پېښې څخه حکايت کوي چې يو ظالم پاچا د حضرت ابراهيم عليه السلام او بي بي ساره د سفر په لاره کې حکومت درلود:

۱. د البقره سورت، ۲۶۰ آيت.

«لم يكذب ابراهيم عليه السلام الا ثلاث كذبات: اثنين منهم في ذات الله، قوله، «فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ»¹»، و قوله: «بل فعل كبير هم هذا» و قال بينما هو ذات يوم

و ساره اذاتي على جبار من الجبابرة....»

ژباړه: ابراهيم عليه السلام دروغ ندي ويلي، مگر په دريو ځايونو کې: دوه يې د الله تعالی په ذات کې، يو پدې قول کې چې: زه ناروغه يم، بل پدې قول کې چې: بلکه د بتانو غټ بت دا کار کړی.

او دريم دا چې «يوه ورځ ابراهيم او بي بي ساره د يو ظالم پاچا په قلمرو کې راغلل...».

پاتې حديث پدې ډول دی: «.... پاچا ته خبر ورکړل شو چې دلته يو تن راغلی او يوه بسکلی ميرمن هم ور سره ده، پاچا ابراهيم عليه السلام راوغوښتو او لده څخه يې له سارې بي بي سره د ده د قرابت به هکله پوښتنه وکړه، ابراهيم عليه السلام وويل دا ښځه زما خور ده، ابراهيم عليه السلام سارې بي بي ته راغی او ويې ويل: که چيرې دا جابر او ظالم پوه شي چې ته زما ميرمن يې نو تا له ما څخه اخلي، ځکه نو که چيرې يې له ما څخه و پوښتل ته ورته ووايه چې زه د ابراهيم عليه السلام خور يم، ته په اسلام کې زما خور يې، د ځمکې پر مخ سوا له ما او تا څخه بل څوک مسلمان نشته....».

کوم خاص شی چې د حضرت ابراهيم عليه السلام پر عدم عصمت دلالت وکړي په نوموړي حديث کې نه ترسترگو کيږي.

دا چې ابراهيم عليه السلام خپل قوم ته وويل:

«إِنِّي سَقِيمٌ»².

1. د الصفات سورت، ۸۹ آيت

2. د الصفات سورت، ۸۹ آيت.

مقصديې داوو چې زه بتانو ته ستاسو له عبادت کولو څخه ناروغه یم او ممکنه ده چې د انسان ناروغي جسمي وي یا روحي او نفساني، دلته یې دوهم ډول د هغې ده.

او دا چې ابراهیم عليه السلام وویل: «بل فعل کبیر هم هذا» هدف یې ور څخه یو ډول سپکاوي وو پر قوم او د قوم پر باطلو خدایانو باندې، چې د یو ډیر قوي دلیل په ترڅ کې یې هغوی مجاب کړل، داسې چې څرنگه تاسو د داسې خدایانو عبادت کوئ چې له خپل ځان څخه دفاع نشي کولی، ان تر دې چې تاسو لدې وینا څخه په تعجب کې غورځیرئ چې دا کار «د بتانو ماتول» به د هغوی غټ بت کړي وي.

او د ابراهیم عليه السلام مقصد لدې قول چې: «انک اخی» ایماني اخوت دي، چې مرتکب یې تر مؤاخذه لاندې نه راځي، لکه څرنگه چې د پیغمبر صلی الله علیه و آله په یوه حدیث کې راغلي دي: «ان فی المعارض لمندوحة من الکذب» یعنې په تعریض کې د دروغو یو ډول علاج دی.¹

1. تاریخ النبوة و الانبیاء، هماغه مؤلف، ۶۵-۷۳ مخونه.

پوښتنې

1. د ابراهیم علیه السلام مقصد د مړو د ژوندي کولو د څرنگوالي په هکله څه وو؟ په مفصل ډول یې توضیح ورکړئ.
2. حضرت ابراهیم علیه السلام د آسماني اجرامو په هکله د خپل قوم د قناعت لپاره څه ډول وینا وکړه؟ موضوع په غور سره وڅیړئ.
3. هغه درې موارد، چې ابراهیم علیه السلام پکې تعریض وکړ، څه ډول تحلیلولی شئ. نوموړی مسئله په تفصیل سره بیان کړئ.
4. د ابراهیم علیه السلام درې ګوني تعریضونه د دریو بیلو بیلوګروپونو په ترڅ کې وڅیړئ او پایلې یې یو له بل سره شریکي کړئ.
5. ابراهیم علیه السلام د آسماني اجرامو د افول (غروب) څخه ستر حجت قائم کړ، دا افول د ستورو پیژندنې د علم له نظره تر بحث لاندې ونیسئ. مدارونه، افلاک، سیارې او په پای کې د هغو له منځه تلل توضیح کړئ.
6. له نمرود سره د ابراهیم علیه السلام احتجاج د استاذ او معتبرو تفاسیرو په مرسته وڅیړئ.
7. د نوموړي حدیث بشپړ عربي متن له صحیح البخاري یا صحیح مسلم څخه را نقل کړئ او پر تخته یې ولیکئ.
8. د ابراهیم علیه السلام د بیان او استدلال اسلوب د خپلې لارې ډیوه وګرځوئ او په علمي بحثونو کې ور څخه ګټه واخلي.
9. نوموړی درس د مناسب فعالیت له لارې په خپل ذهن کې ټینګ او ځای پر ځای کړئ.

څلورم لوست

د حضرت یوسف علیه السلام عصمت

موخي:

1. محصلین د حضرت یوسف عليه السلام د کیسې پر بیانولو باندې وتوانېږي.
2. محصلین د یوسف عليه السلام د بحث رامینځته کوونکي آیت په تفسیرولو وتوانېږي.
3. محصلین معتبرو تفسیرونو ته مراجعه وکړي او د نوموړي سورت صحیح تفسیر زده کړي.
4. محصلین د یوسف عليه السلام د عصمت د اتو دلیلونو په بیانولو وتوانېږي.
5. محصلین پدې وتوانیږي، چې د علمي فعالیتونو د تر سره کولو لاره چاره په نوموړي درس کې ترلاسه کړي.

حضرت یوسف عليه السلام د حضرت یعقوب علیه السلام زوی و، چې د خپلو وروڼو د دسیسې په اثر شاه ته وغورځول شو او وروسته د یوې قافلې پواسطه مصر ته یوړل شو او عزیز د مصر هغه په بازار کې واخیستو او پخپل کور کې یې لوی کړ. ددې پیغمبر عليه السلام کیسه اوږده ده، محصلین کولی شي هغه د یوسف په سورت کې او په معتبرو تفسیرونو کې مطالعه کړي، خو هغه څه چې موږ غواړو دلته پرې بحث وکړو، دده د عصمت مسئله ده چې ځینو کم فکره هغه په ناسمه توګه توجیه کړې ده، آن تردې چې ځینې تفسیرونه هم پدې هکله د ناسمه روایاتو او اسرائیلیاتو تر اغیزې لاندې راغلي دي، الله تعالی پخپل کلام کې داسې فرمایلي:

«وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ ۚ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا اَنْ رَّآ بُرْهٰنَ رَبِّهٖ ۚ .....»^۱

1. د یوسف سورت، ۲۴ آیت.

ژباړه: په تحقیق سره قصد وکړ هغې ښځې د یوسف عليه السلام لور ته او قصد به کړې و یوسف عليه السلام د هغې پر لور که چیرې یې د خپل رب دلیل نه وای لیدلی.

د غه لنډ فکره ډله د «هم» کلمه د یوسف عليه السلام په تصمیم او قصد باندې حملوي او وایي چې هغه دې کار ته اقدام وکړ، ترڅو چې یې د خپل پلار تصویر ولیدو چې خپله ګوته یې تر غاښ لاندې نیولې وه، وروسته بیا لدې کړنې څخه منصرف شو.

ددې ډول ناسم تفسیر په وړاندې باید ووايو چې حضرت یوسف عليه السلام د الله تعالی پیغمبرو، په هیڅ وجه یې داسې ناوړه عمل ته اقدام ندی کړی او لکه څرنګه چې شیخ عبدالله بن احمد نسفي پخپل تفسیر کې ویلي: «وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ» جمله د زلیخا

عزم او تصمیم د یوسف عليه السلام په نسبت ښيي پداسې حال کې چې د «وَهَمَّ بِهَا» جمله د یوسف عليه السلام قصد، چې د ده له انساني طبیعت څخه دی له ترسره کولو څخه د ډډې کولو سره سره یو طبیعي تمایل په ګوته کوي، استاد صابوني وایي: د یوسف عليه السلام قصد د بد نیت څخه نه و را ټوکیدلی او ده هیڅ اراده دې کار ته نه درلوده، بلکه قصد او هم دده د زلیخا د تیري د دفع او د هغې د حیلې د شنډولو پخاطر و او دا قول د الله تعالی چې د یوسف عليه السلام وینا رانقلوي، دده په نه تصمیم دلالت کوي:

«قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ»¹

ژباړه: یوسف عليه السلام وویل: پناه غواړم له الله تعالی څخه دا زما خاوند دی له ما سره یې ښه وکړل، یقیناً تیري کوونکي خلاصی نه مومي.

1. د یوسف سورت، ۲۳ آیت.

د حضرت یوسف علیه السلام د عصمت د دلایلو لنډیز:

۱- دا قول د الله تعالی چې فرمایي:

«وَأَسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ»^۱

ژباړه: او یو له بل سره یې پیشقدمي وکړه د دروازې پر لور او څیرې کړ زلیخا د یوسف علیه السلام کمیس د شا له خوا، او له دروازې سره نږدې د زلیخا له خاوند سره مخامخ شول.

د یوسف علیه السلام پر پاكي باندې ښکاره دلیل دی.

۲- دا قول د الله تعالی چې فرمایي:

«قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ»^۲

ژباړه: وویل یوسف پناه نیسم په الله پورې چې بیشکه عزیز مالک خاوند زما دی چې ښه یې کړې ده ساتنه زما نو زه به ولې خانت کوم په اهل دده کې بیشکه شان دادی چې نیکي نه مومي ظالمان چې د نیکي په ځای بد کوی یا زانیان.

د یوسف علیه السلام پر مقاومت او امتناع او دا چې دا کار یې د خپل صاحب په وړاندې خیانت گڼلو، دلالت کوي او دا ټول ددې پیغمبر علیه السلام پر عصمت باندې ښکاره دلایل دي.

۳- دا قول د الله تعالی:

«وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَذِبِينَ»^۳

«وَأَنَّ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ»^۴

«فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ»^۵

۱. د یوسف سورت، ۲۵ آیت.

۲. د یوسف سورت، ۲۳ آیت

ژباړه: گواهي ورکړه يوه طفل د زليخا له کورنۍ څخه، که چيرې دده کميس د مخې لخوا خپرې شوی وي، نو زليخا رښتيا وايي او يوسف عليه السلام دروغجن دی (العباذ بالله) او که چيرې يې کميس د شا لخوا خپرې شوی وي نو يوسف عليه السلام رښتيا وايي او زليخا دروغجنه ده، نو کله چې دوی د يوسف عليه السلام کميس وليدو د شا له خوا خپرې شوی و، د زليخا خاوند وويل:

دا ستاسو (زليخا) له دوکې څخه ده، يقيناً ستاسو (دښخو) دوکه ستره ده.

نو د يو طفل گواهي ورکول، چې د الله تعالی په امر په خبرو وکولو راغي د يوسف عليه السلام په براءت باندې ستر دليل دی.

۴- دا قول د الله تعالی چې فرمايي:

«إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ» ۲ ژباړه: يوسف عليه السلام زموږ له مخلصو بندگانو

څخه دی، دا هم د يوسف عليه السلام پر پاکوالي باندې ټينګ دليل دی.

۵- دا قول د الله تعالی:

«قَالَ رَبِّ السِّجْنِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ ...»

ژباړه: يوسف عليه السلام وويل: ای زما ربه زندان ماته غوره دی، نسبت و هغه ته چې ما ورته رابولي. دا چې يوسف عليه السلام زندان ته ددې ناروا عمل په پرتله ترجيح ورکړه، پخپله ښکاره وجه ده دده پر عصمت باندې، البته ده اووه «7» يا نه «9» کاله په زندان کې تیر کړل.

1. د يوسف سورت، ۲۶-۲۷-۲۸ آيتونه.

2. د يوسف سورت، 24 آيت.

۶- دا قول د الله تعالی:

«فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ»^۱

ژباړه: الله تعالی دده دعا قبوله کړه او له ده څخه یې د هغوی فریب بچ کړ او یقیناً الله تعالی اوریدونکی او عالم دی، دا چې یوسف عليه السلام له الله تعالی څخه غوښتنه کوي تر څو د هغوی پلید مکر له ده څخه دفع کړي، پخپله دې کار ته دده پر عدم میلان یو دلیل دی.

۷- دا قول د الله تعالی:

«قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاودْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ»

.. ژباړه: د عزیز ښځې وویل دادی هغه څه چې زه مو پکې ملامتولم او یقیناً مشغوله کړ ما هغه په خبرو اترو سره خوده ډډه وکړه. د مصر د عزیز د میرمنې دا اقرار او شهادت یو بل قوي دلیل دی، ددې جلیل القدر پیغمبر عليه السلام پر عصمت باندې.

۸- کله چې د یوسف عليه السلام له زندان څخه د خلاصون مسأله مطرح شوه، دې له زندان څخه تر هغه پورې بهر نشو، ترڅو چې په عام محضر کې یې بې گناهي ثابته او قبوله شوه.^۲

۱. د یوسف سورت، ۳۴ آیت.

۲- تاریخ النبوة والانبیاء، هماغه مؤلف، ۷۴-۸۲.

پوښتنې

- 1- د حضرت یوسف عليه السلام کیسه د یوسف د سورت او معتبرو کتابونو څخه په استفادې په ټولګۍ کې بیان کړئ.
- 2- ددې علت چې حضرت یوسف عليه السلام د خپلو وروڼو په فریب کې واقع شو، واضح کړئ او د حضرت یوسف عليه السلام خوب د یوولسو ستورو، لمر او سپوږمۍ د سجدې په هکله د یعقوب عليه السلام له تعبیر سره سم بیان کړئ.
- 3- پر یوسف عليه السلام باندې د زلیخا د تجاوز او تیري کیسه بیان کړئ او پدې هکله آیتونه ذکر کړئ.
- 4- د «ولقد هممت به وهم بهالولا ان رأی برهان ربه...» آیت د اسرائیلیاتو تر اغیزې لاندې څه ډول تفسیر شوی؟ او بیا یې صحیح تفسیر هم ولیکئ.
- 5- د یوسف عليه السلام د عصمت اته دلیلونه د اتوګروپونو په ترڅ کې وڅیړئ.
- 6- په ذهن کې د نوموړي درس د کینولو لپاره له معتبرو کتابو او مناسبو درسي موادو څخه استفاده وکړئ.
- 7- څه ډول فعالیت د نوموړي درس د استحکام په برخه کې مناسب دی؟ عملاً هغه تر سره کړئ.

پنځم لوست

د حضرت نوح ﷺ عصمت

موخې:

- 1- محصلین د حضرت نوح ﷺ ژوند په لنډه توګه بیان کړي.
- 2- محصلین د حضرت نوح ﷺ په هکله قرآني آیتونه د بیلګې په ډول بیان کړي.
- 3- محصلین وکولی شي، چې د کنعان د خلاصون لپاره د حضرت نوح ﷺ د دعا مسئله وڅیړي.
- 4- محصلین پدې وتوانېږي چې د حضرت نوح ﷺ د عصمت دلایل بیان کړي.

«إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ»¹

ژباړه: یقیناً موږ نوح ﷺ دده قوم ته واستولو، ترڅو خپل قوم وویروي، مخکې لدې چې دردناک عذاب دوی ته راشي.

ویل کېږي چې حضرت نوح ﷺ د ځمکې پرمخ د الله تعالی لومړنی رسول دی، ځکه حضرت آدم ﷺ رسول نه، بلکه نبي و او د شفاعت په حدیث کې هم دې امر ته اشاره شوې چې خلک پس له آدم ﷺ حضرت نوح ﷺ ته مراجعه کوي او ورته وايي:

«ای نوح ﷺ تاسو د الله تعالی له لوري د ځمکې خلکوته لومړنی رسول یی»²

د نوح ﷺ کیسه په څو سورتونو کې بیان شوې ده او نوم یې د قرآن کریم په (43) ځایونو کې یاد شوی دی او پوره «950» کاله یې پخپل قوم کې ژوند او دعوت کړی دی، لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایي:

1. د نوح سورت، (1) آیت.

2. متفق علیه.

«وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ»^۱

ژباړه: په تحقيق سره موږ نوح عليه السلام خپل قوم ته وليږو، نو د رنگ يې وکړ په دوی کې پنځوس کم زر کاله، ونيوه قوم دده طوفان پداسې حال کې چې دوی ظلم کوونکي و.

ځينو مفسرينو ویلي چې د هغو اشخاص شمیر، چې پر نوح عليه السلام يې ايمان راوړی وو، لسو تنو ته رسيدو او ځينو نورو د هغوی شمیر «40» تنه ښودلی دی.

خو صحيح روايت د حضرت ابن عباس رضي الله عنه دی، چې د ښځو په گډون د مؤمنانو شمیر يې «80» تنه ښودلی دی. او دا اتيا «80» تنه له نوح عليه السلام سره په کښتۍ کې سواره شول او «150» ورځې د اوبو پر سر گرځيدله او له طوفان څخه وروسته د عاشورا په ورځ د دجلې د رود په څنډه موصل «عراق» ته نږدې د «جودي» په نامه پر يو غره باندې ودریدله او د الله تعالی قضاء پای ته ورسیدله.

د حضرت نوح عليه السلام د عصمت په هکله بايد ووايو چې هغه د الله تعالی لومړنی رسول او د اولوالعزم پیغمبرانو علیهم السلام له جملې څخه و او هيڅ ډول گناه او معصیت لده څخه نه ده تر سره شوی.

ځينې لنډ فکره پدې نظر دي چې گویا نوح عليه السلام د خپل زوی کنعان د خلاصون لپاره له الله تعالی څخه وغوښتل، چې هغه وژغوري پداسې حال کې چې زوی يې کافر و.

د نوموړې موضوع تفصيل پدې ډول دی، چې الله تعالی نوح عليه السلام ته وعده ورکړه چې دده اهل او دده د قوم هغه شمیر افرادو ته به له غرق کیدو څخه ژغورنه ورکوي چې

1. د العنکبوت سورت، ۱۴ آیت.

ایمان یې راوړی او الله تعالی هغه د کافرانو او ظالمانو په هکله له پوښتنې کولو څخه منع کړي و، لکه څرنګه چې فرمایي:

«وَلَا تَخْطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُّعْرِضُونَ»

ژباړه: د هغو کسانو په هکله له ما څخه پوښتنه مکه چې ظلم یې کړی، یقیناً هغوی غرقېږي.

نوح عليه السلام د هغه برداشت پر بناء چې له کنعان څخه یې درلود او دا چې باور یې کړی و چې کنعان دده دین منلی او دده له اهل څخه شمیرل کېږي، مګر اصلاً خو راجحه توجیه داده چې نوح عليه السلام د «اهل» له کلمې څخه د نسبي اهل برداشت کړی و او په هغه کې اولاد لومړی ځای لري، خو وروسته بیا د وحې په ذریعه ورته جوته شوه چې مقصد له اهل څخه د دین او عقیدې اهل او شریکان دي، نه د نسب لوجه کنعان په ظاهر کې لده سره و، خو په حقیقت کې لده څخه بیل او کافر و او بل دا چې نوح عليه السلام یو انسان و او د انساني او پلار والي تر عاطفې لاندې یې قرار درلود او دې عاطفې او ترحم هغه دېته اړ کړ ترڅو له الله تعالی څخه وغواړي چې کنعان له غرقیدو څخه وژغوري، لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایي:

«وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَكَمِينَ»
 قَالَ يَنْفُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ» ¹

ژباړه: نوح عليه السلام خپل رب ته آواز وکړ او ویویل ای زما ربه، یقیناً زما زوی «کنعان» زما له اهل څخه دی او په تحقیق سره ستا وعده «زما د اهل د خلاصون په هکله» حق ده او ته غوره د حکم کوونکو یې، الله تعالی وفرمایي:

1. د هود سورت، ۴۵-۴۶ آیونه.

ای نوح: هغه ستا له اهل څخه نه دی، یقیناً هغه د بدعمل خاوند دی، نو د هغه څه چې علم پرې نلري له ما څخه مه غواړه، زه تاته پند درکوم، ترڅو د ناپوهانو له ډلې څخه نشې.

هغه ستا د هغه اهل له جملې څخه نه دی چې ما د هغه د خلاصون وعده درکړې وه، وروسته لدې بیا نوح عليه السلام له کنعان څخه خپله بیزاري اعلانوي او نور د هغه د خلاصون لپاره له الله تعالی څخه څه شی نه غواړي.

ځکه نو نوح عليه السلام د هیڅ ګناه مرتکب شوی ندی، بلکه یوازې یې د خپل زوی د خلاصون لپاره الله تعالی ته دعا کړې ده.¹

1. تاریخ النبوة والانبیاء، همآغه مؤلف. 83-84 مخونه.

پوښتنې

1. د حضرت نوح عليه السلام د ژوندانه په هکله لنډه معلومات ورکړئ.
2. د نوح عليه السلام کښتۍ څو ورځې د اوبو پر سر گرځیدله؟ او د ځمکې د مخ په کوم ځای کې یې لنگر واچوه؟
3. څه دلیل وجود لري چې نوح عليه السلام د ځمکې د مخ خلکو ته د الله تعالی له لوري لومړنی رسول دی؟
4. د حضرت نوح عليه السلام د عصمت په هکله د ځینو لنډه فکره کسانو نظریې توضیح کړئ.
5. الله تعالی ته د نوح عليه السلام دعا کول د کنعان د خلاصون لپاره څه دلایل له ځان سره لري؟ بیان یې کړئ.
6. ددې درس د موضوعاتو د غوره توضیح او بیان لپاره له معتبر تفسیرونو څخه استفاده وکړئ.
7. د نوح عليه السلام د زامنو په تیره بیا د کنعان په هکله دقیق معلومات را ټول کړئ.
8. د «إِنِّي اعطك ان تكون من الجاهلین» د مبارک آیت د ژباړې او تحلیل په هکله پخپلو منځو کې بحث وکړئ.
9. په یو عملي فعالیت کې د نوموړي درس په باره کې له لازمو درسي موادو څخه څه ډول استفاده کولی شئ.

شپږم لوست

د حضرت یونس علیه السلام عصمت

موخې:

1. محصلین په دې وتوانېږي چې د حضرت یونس علیه السلام نسب او د بعثت ځای بیان کړي.
2. محصلین د حضرت یونس علیه السلام کیسه د قرآني آیتونو سره سم بیان کړي.
3. محصلین په اړونده مبارک آیت کې د «مغاضباً» او «نقدر» د کلمو د صحیح تفسیر په تشخیص باندې وتوانېږي.
4. محصلین د «نقدر» د کلمې په هکله د حضرت ابن عباس رضی الله عنه او حضرت معاویه رضی الله عنه خبرې اترې بیان کړي.
5. محصلین د یونس علیه السلام په هکله کې له معتبرو تفسیرونو او کتابونو څخه د ګټې پر اخیستلو وتوانېږي.

حضرت یونس علیه السلام د «متي» زوی دی، متي دده د مور نوم دی، یوازې دی او حضرت عیسیٰ علیه السلام خپلې مور ته منسوب دی د نورو پیغمبرانو علیهم السلام برخلاف. او د اهل کتابو په نزد د «یونان بن اُمّای» په نامه شهرت لري او د بني اسرائیلو له پیغمبرانو علیهم السلام څخه دی.

یونس علیه السلام شپږ ځله په قرآن کریم کې یاد شوی، څلور ځله د یونس علیه السلام په نامه، یو ځل د ذالنون او یو ځل د صاحب حوت په نامه.

دې علیه السلام په شام کې زیږېدلی او وروسته بیا د عراق موصل کې د «نینوا» سیمې ته لاړ او د هغه ځای سرکشه خلک یې د الله تعالی لارې ته راوبلل او زیاته موده یې خپل قوم ته د حق لار تبلیغ کړله، خو هغوی پام ورته ونکړ او یونس علیه السلام پرې غصه شو او

ورته یې وویل: که چیرې تر درې ورځو د الله تعالی عبادت ته مخ نکړئ، نو په الهي عذاب به اخته شئ، هغوی خپل مخالفت ته دوام ورکړ، خو الهي عذاب په درې ورځو کې نازل نشو او دی ﷺ د قوم لخوا هم تهدید شوی و، یونس ﷺ پداسې حال کې چې پر خپل قوم باندې غصه وو سیمه یې پرېښودله، تردې چې د سیند غاړې ته ورسید، یوه کبنتۍ یې ولیدله چې له سورلیو ډکه او د حرکت په حال کې وه، له هغو څخه یې وغوښتل ترڅو دې له ځان سره یوسي، د سیند په منځ کې یو طوفان راغی سورلیو وویل: زموږ په منځ کې یو گنهکاره وجود لري چې باید د قرعې پواسطه تشخیص او سیند ته وغورځول شي، قرعه لکه څرنګه چې قرآن کریم تصریح کړې د یونس ﷺ په نامه وختله:

«وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٩﴾ إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلِّ الْمَشْحُونِ ﴿١٤٠﴾ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿١٤١﴾»¹

ژباړه: يقيناً یونس ﷺ د رسولانو له جملې څخه وو، کله چې د ډکې کبنتۍ پر لور روان شو، نو د کبنتۍ له اهل سره یې قرعه واچوله او مغلوبه شو.

سورلۍ له قوم سره د یونس ﷺ په کیسه خبر شول او د هغوی د ترحم وړ وګرځیدو او په سیند کې دده له غورځولو څخه یې ډډه وکړه، خو حضرت یونس ﷺ د الهي قهر د پای ته رسیدو پخاطر له هغوی څخه هیله وکړه چې دی سیند ته وغورځوي، یونس ﷺ سیند ته وغورځول شو او د کب په ګیډه کې ننوت او هلته پاتې شو، کب هغه د الله تعالی په امر صحیح او روغ وساتو، تر دې چې د سیند غاړې ته یې را بهر کړ. یونس ﷺ درې ورځې د ماهي په ګیډه کې تیرې کړې او وروسته له بهر کیدو او جوړیدو د خپل قوم پر لور روان شو، ولیدل چې هغوی ایمان راوړی، ځکه هغوی د

1. د الصفات سورت، ۱۳۹-۱۴۱ آیتونه.

ده له تلو څخه وروسته په عذر او زاریو پیل وکړ او له خپلو پخوانیو کارو څخه پښیمانه شول او الله تعالی د هغوی توبه قبول کړه او له عذاب څخه یې وژغورل.

هغه څه چې د یونس عليه السلام د عصمت په هکله تربحث لاندې راغلي دا قول د الله تعالی دی چې فرمایي:

«وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغْضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَىٰ فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٧﴾» «فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَخَجَّيْنَاهُ مِنَ الْعَمِّ وَكَذَلِكَ نُجِي الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾»¹.

ژباړه: یاد کړه ذاالنون «یونس عليه السلام» کله چې د غصې په حال کې ولاړ، نو گمان یې وکړ چې موږ به پرې سختي ونکړو، او آواز یې وکړ په تیارو کې نشته سوا له تا بل معبود پاکي ده تالره، یقیناً زه له تیري کوونکو څخه وم، موږ دده دعا قبول کړه او هغه مو له غم څخه خلاص کړ، دغه ډول نجات ورکوو موږ مؤمنانو ته.

ځینو د دې مبارک آیت له ظاهر څخه داسې توهم کړی چې گویا یونس عليه السلام د داسې کار مرتکب ګرځیدلی چې د الهي قهر سبب شوې دی او گویا دا چې د الله تعالی په قدرت او انتقام اخیستنه کې د شک او تردید سره مخامخ شوی.

دا یو ناسم برداشت دی چې له دې مبارک آیت څخه شوی او دا هم صحیح نده چې وویل شي یونس عليه السلام پر الله تعالی غصه شوی او کلی یې پرېښود، بلکه ددې آیت صحیح ژباړه او تفسیر دا دی چې یونس عليه السلام له خپل قوم څخه بهر شو پداسې حال کې چې پر هغو باندې قهرجن و ځکه د هغو له لوري له ډیر تکلیف سره مخ شوی و او هغوی دده امر قبول نکړ، نه دا چې دی پر الله تعالی باندې په غضب و، ځکه دا

1. د الانبیاء سورت، ۸۷-۸۸ آیونه.

کار د یو پیغمبر له شان سره پوره لرې ده او دا ډول تفسیر د تفسیر نسفي صاحب هم تأیید کړی دی.¹

خو هغه څه چې د یونس عليه السلام په هکله باید وویل شي دادي چې دده صبر نکول او د الله تعالی د امر پرته له قوم څخه وتل ددې سبب شول چې د الهي عتاب لاندې راشي.

لکه څرنګه چې زموږ پیغمبر ﷺ ته هم د یونس عليه السلام کیسه ذکر شوی، ترڅو د مشرکینو د مخالفت او تکذیب په وړاندې له صبر څخه کار واخلې: «فَأَصْبِرْ

لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ»² یعنې: د خپل رب په حکم باندې صبر وکړه او د ماهي د ملګري «یونس عليه السلام» په شان مه کیږه.

او د «نقدر» کلمه هم په مخکې آیت کې د بحث وړ ګرځیدلې، لکه څرنګه چې ځینو هغه له قدرت څخه مشتق ګڼلې ده او پدې صورت کې یې معنا داسې کیږي چې: هغه ګمان وکړ چې موږ پرې قدرت نلرو، حال دا چې د «نقدر» کلمه پدې ځای کې له «قدر» څخه اخیستل شوې.

د ابن عباس رضی الله عنهما او معاویه رضی الله عنهما په مشاجره کې هم دا مسأله روښانه شوې، ځکه معاویه رضی الله عنهما فکر کاوه چې: آیا د الله تعالی یو پیغمبر داسې ګمان کولی شي چې الله تعالی پر هغه قدرت نلري؟

خو دده د تحلیل په مقابل کې ابن عباس رضی الله عنهما وویل: پدې آیت کې د «نقدر» کلمه له قدر څخه اخیستل شوې، نه له قدرت څخه، پدې صورت کې یې معنا داسې کیږي: یونس عليه السلام ګمان وکړ چې موږ پر ده باندې پرته زموږ له اجازې له قوم څخه دده د وتلو پر بناء له سختۍ او تنګۍ څخه کار نه اخلو.

1. مح الانبياء في القرآن الكريم، هماغه مؤلف، ص ۴۶۶.

2. القلم سورت، ۴۸ آیت.

پوښتنې

1. د حضرت یونس علیه السلام نسب بیان کړئ او دده د بعثت سیمه وښیئ.
2. که چیرې «المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الکریم» له ځان سره لرئ، نو د هغو سورتونو نومونه واخلئ، چې د یونس علیه السلام، ذالنون او صاحب الحوت نومونه پکې ذکر شوي.
3. د حضرت یونس علیه السلام کیسه له معتبرو تفسیرونو او کتابونو څخه په استفادې سره مفصلاً ذکر کړئ.
4. د «اذ ذهب مغاضباً» د جملې صحیح ژباړه او تفسیر څه ډول دی؟ په مستدل توګه یې بیان کړئ.
5. د «فظن ان لن نقدر علیه» د جملې سمه ژباړه او تفسیر څه ډول دی؟ له دلیل سره یې ذکر کړئ.
6. د حضرت یونس علیه السلام د کیسې په هکله د «فاصبر لحکم ربک ولانکن کصاحب الحوت....» له آیت څخه څه شی برداشت کوي؟ د معتبرو تفسیرونو د څیړنې مطابق یې توضیح کړئ.
7. د حضرت یونس علیه السلام د کیسې او د ماهي پواسطه د هغه د تیروولو په هکله باید له نصوصو سره سم سوال او ځواب وشي.
8. په ذهن کې ددې درس د استقرار لپاره له کومو موادو او فعالیتونو څخه باید استفاده وشي؟ عملاً هغه په کار واچوئ او تر سره یې کړئ.

اووم لوست

د حضرت محمد مصطفی ﷺ عصمت

موخې:

1. محصلین د «ماکان لنبي...» د مبارک آیت دشان نزول په هکله د خپلو معلوماتو په بیانولو وتوانیږي.
2. محصلین د «ذنب» کلمه په ښه توګه توجیه او تحلیل کړي.
3. محصلین د بدر د قضیې او د کفارو د اسیر کیدلو د مسألې په هکله معلومات وړاندې کړي.
4. محصلین د اسیرانو «بندیانو» مسأله د اسلام د سپیڅلي دین له نظره په ښه توګه وڅیړي.

ابوجعفر احمد پخپله رساله: «العقيدة الطحاوية» کې وايي: «...وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ» یعنې پدې ایمان لرو چې یقیناً محمد ﷺ د الله تعالی معصوم بنده، غوره نبي او بهتر پیغمبر دی.

د اسلام پیغمبر ﷺ د نورو نبیانو او رسولانو پشان له ټولو لویو او وړو ګناهونو څخه هم مخکې له نبوت او هم وروسته له نبوت څخه پاک او معصوم دی.

ځینې کم فکره کسان د یو شمیر آیتونو ژباړه او تفسیر په هکله خطاء شوي او هغه څه چې د آیتونو مقصد دی او هغه څه چې د هغو له شان نزول څخه جوتیږي ددوی په تحلیل کې نه لیدل کېږي، چې دا دی موږ پدې او وروستي درس کې ځینې آیتونه را اخلو او د سلف صالحو امامانو د تحلیل سره سم او د اسلام د پیغمبر ﷺ د احادیثو په رڼا کې هغه تفسیروو:

الله تعالی فرمائي:

«إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا ﴿١﴾ لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٢﴾»^۱

ژباړه: يقيناً موږ حکم وکړ ستا لپاره په ښکاره فتح سره، ترڅو وبخښي الله تعالی ستا مخکينی او وروستی ګناوې او تمام کړي خپل نعمت پرتا باندې او وبښي تاته نيغه لاره.

د ابن کثير رحمه الله عليه او ابن قيم رحمه الله عليه د وينا له مخې مقصد له فتح مبین څخه د حديبي سوله ده چې لدې صلح سره د مسلمانانو په ګټه ډير بدلونونه راغلل، خلک په امن کې شول، يو له بل سره يو ځای شول، مؤمنانو له کافرانو سره مذاکرې او خبرې اترې وکړې، د مکې مسلمانان له خفا څخه را بهر شول او زيات شمير خلک د اسلام په دين مشرف شول، ددې ټولو پر بناءوه چې الله تعالی د حديبي سوله د فتح مبین په نامه سره ياده کړه.

«ما تقدم من ذنبك وما تأخر» د ابوسعود رحمه الله عليه د تفسير پر بناء ټولو هغو مواردو ته اشاره کوي چې د تفريط په ډول تر سره شوي نه د ذنب يا ګناه په توګه، ذنب دلته د اولي او افضل د پريښودلو په معناده نه د معصيت په معنا چې پيغمبران عليهم السلام په قطعي ډول له هغو څخه پاک او معصوم دي. د غه راز الله تعالی فرمايلي:

«مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِرَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾ لَوْلَا كِتَابٌ مِّنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾»^۲

۱- د الفتح سورت، ۱-۲ آيتونه.

۲. د الانفال سورت، ۶۷-۶۸ آيتونه.

ژباړه: د پیغمبر ﷺ لپاره مناسبه نه وه چې بندیان دده په لاس کې وي، ترڅو چې ډیرې وژني په ځمکه راورې، آیا د دنیا مال غواړي، حال دا چې الله تعالی آخرت تاسو ته غوره کړی دی او الله تعالی غالبه او حکیم ذات دی، که چېرې د الله تعالی پخوانۍ فیصله نه وي نو هرومرو به د هغه څه په مقابل کې چې اخیستي دي تاسو، له سخت عذاب سره مخ شوي وي.

لدې آیت څخه ښايي ځینې لنډ فکر کسان داسې تصور وکړي چې گویا د الله تعالی سپیڅلي او غوره رسول الله ﷺ د گناه مرتکب شوی، حال دا چې مسأله داسې چې دوی یې گمان کوي نه ده.

د هجرت په دوهم کال او یا تنه د بدر په غزا کې د مسلمانانو په لاس بندیان شول.

پیغمبر ﷺ له ځینو اصحابو ﷺ سره مشوره وکړه او وروسته یې د خپلې پریکړې پر اساس د اکثرو نظر ته ترجیح ورکړه او هغوی یې د فدې په مقابل کې آزاد کړل، خو د مسلمانانو مصلحت پدې کې و، چې پیغمبر ﷺ د هغوی فدیو ونه مني او هغوی له منځه یوسي، ترڅو د کفارو شان او شوکت کمزوری او د مسلمانانو شان پدې لومړۍ غزا کې نور هم لوړ شي.

د ترمذي او بیهقي له روایاتو څخه معلومیږي چې حضرت ابوبکر صدیق ﷺ د اسیرانو د خلاصون پلوی و او حضرت عمر فارق ﷺ د هغو د وژلو طرفدار و، چې باید سرونه یې غوڅ شي، حال دا چې حضرت عبید الله بن رواحه ﷺ ددې طرفدار و، چې هغوی په اور کې واچول شي، خو کله چې پیغمبر ﷺ د دوی مجلس ته داخلېږي او دا خبرې اوري داسې فرمایي: «یقیناً الله تعالی د ځینو کسانو زړونه د شیدو پشان نرم گرځوي او د ځینو بیا د تیځې پشان سختوي» رسول الله ﷺ د ابوبکر صدیق ﷺ د نظر په منلو سره هغوی آزاد وي، تردې چې یاد شوی آیت نازلېږي، دا حکم د بدر د اسیرانو په هکله دی، چې د مسلمانانو شمیر ډیر کم وو، خو د یو تفسیر پر بناء وروسته بیا چې

د مسلمانانو شمیر زیات شو الله تعالی د اسیرانو په هکله دا آیت نازل کړ: «فاماناً بعدو امافداء»، داسې چې الله تعالی پیغمبر ﷺ او مؤمنان آزاد پریښودل که چیرې وغواړي پر اسیرانو احسان وکړي هغوی پرته له بدلې آزاد کړي او که خوښه یې وي د فدیې په بدل کې هغوی آزاد کړي.¹

1. تاریخ النبوة والانبیاء، همأغه مؤلف. ص: 89-91.

پوښتنې

1. د رسول اکرم ﷺ د عصمت په هکله د العقيدة الطحاوية متن وژباړئ او تحلیل کړئ.
2. له فتح مبین څخه مقصد څه شی دی؟ له دلیل سره یې توضیح کړئ.
3. په ذکر شوي آیت کې د «ذنب» کليمه پر کومې معنا حمل کېږي؟ تشریح یې کړئ.
4. «ما تقدم من ذنبک وما تأخر» څه ډول تفسیر ولې شی بحث پرې وکړئ؟
5. د بدر غزا په تفصیل سره پخپل ټولګي کې توضیح کړئ او د کفارو د اسیرانو په هکله بحث وکړئ.
6. د اسیرانو د وژلو یا آزادولو په هکله د صحابه کرامو ﷺ نظر د امام ترمذي او امام بیهقي د روایاتو څخه په استفادې سره تشریح کړئ.
7. پدې درس کې باید د تفسیرونو او احادیثو له معتبرو کتابونو څخه استفاده وشي.
8. د درس د لابنه استحکام لپاره باید عملاً له لازمو درسي موادو او مناسبو فعالیتونو څخه کار واخیستل شي.
9. محصلین باید د بیلو ګروپونو په ترڅ کې د نوموړو آیتونو د شان نزول په هکله کار وکړي.

اتم لوست

د حضرت محمد مصطفی ﷺ په هکله

د ځینو قرآني آیتونو تفسیر

موخې:

1. محصلین د «عفا الله عنک...» د آیت د ژباړې او تفسیر په هکله د معلوماتو په بیانولو وتوانېږي.
2. محصلین وکولی شي چې د پورتنۍ آیت په هکله د امام رازي، بغوي او زمخشري تفسیرونه بیان کړي.
3. محصلین وکولی شي چې په درس کې د ذکر شویو آیتونو شأن نزول بیان کړي.
4. محصلین د «اتق الله» او «شک» سمه معنا په اړونده آیتونو کې تشخیص کړي.
5. محصلین د قرآني آیتونو د سم تفسیر لارې چارې تمرین کړي.

الله تعالی فرمایي:

«عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ حَتَّىٰ يَتَّبِعَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ

الْكَاذِبِينَ»¹

ژباړه: الله تعالی د تا ته عفو وکړي، ولې د اجازه ورکړه دوی ته (چې جهاد ته لار نشي)، مخکې لدې چې ښکاره شي تاته رښتیا ويونکی او دروغجن وپیژني. ځینې منافقین رسول الله ته راغلل او ډیر عذرونه یې وړاندې کړل چې جهاد ته له تک څخه معاف شي، پیغمبر ﷺ هغوی ته اجازه ورکړه چې په جهاد کې ګډون ونکړي.

1. د التوبه سورت، 43 آیت.

امام فخرالدین رازی، او ځینو نورو مفسرینو ویلي دي چې دا آیت حتی عتاب ته هم اشاره نکوي دا خولا پرېږده چې له رسول الله ﷺ د ګناه په واقع کیدو دلالت وکړي، ځکه الله تعالی خپله وينا په عفو سره پیل کړې او پدې کار سره یې مقام او مرتبه اوچته کړې، لکه څرنګه چې ویل کېږي: الله تعالی دې تاته بخښنه وکړي چې زما سره دې څه ښه همکاري وکړه، نو د امام رازی رحمه الله علیه له نظره عفو پر معصیت باندې دلالت نکوي او یوازې منافقانو ته د پیغمبر ﷺ اجازه خلاف د اولي یو کار و نه ذنب او معصیت امام زمخشري بیا برعکس ددې آیت په تفسیر کې خطاء شوی او ویلي یې دي چې عفو او بخښنه له جنایت څخه وروسته راځي او د آیت معنا داسې کیږي چې: د خطاء او د ناسم فعل مرتکب ګرځیدلی یې.

پیغمبر ﷺ د خپل تصمیم پر اساس منافقینو ته اجازه ورکړه چې جهاد ته لاړنشي، پداسې ځای کې چې وحې نه وه نو دا ډول تصمیم نیول د پیغمبرانو علیهم السلام په حق کې روا ده.

دغه راز الله تعالی فرمایي:

«يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٢﴾»¹

ژباړه: ای پیغمبر ﷺ له الله ﷻ څخه ویره کوه او د کافرانو او منافقانو تابعداري مکوه، یقیناً الله تعالی عالم او حکیم ذات دی او د هغه څه پیروي کوه چې د هغه وحې کیږي تاته د رب ستا له لوري، یقیناً الله تعالی ستاسو په عملونو خبردار دی.

1. د الاحزاب سورت، ۱-۲ آیونه.

ددې آیت په شان نزول کې ویل شوي چې ابوسفیان، عکرمه د ابوجهل زوی او ابوعوار سلمی پیغمبر ﷺ ته وویل چې زموږ د معبودانو په هکله څه مه وایه، بلکه پرځایې ووايه هغه فایده رسوونکي او شفاعت کوونکي دي، موږ به تا او ستا رب پرېږدو او دا وینا پر مسلمانانو سخته تمامه شوه او دا آیت نازل شو.

یا وایې چې د مکې ځینو مشرکینو له پیغمبر ﷺ څخه وغوښتل که چیرې له خپل دین څخه منصرف شي خپل نیم مالونه به تاته درکړو. یا دا چې منافقینو او یهودو په مدینه منوره کې پیغمبر ﷺ تهديد کړ، وروسته بیا دا آیت نازل شو.

دا آیت په کومې گناه باندې دلالت نکوي، بل دا چې دا آیت ټول مسلمه امت ته متوجه دی، که څه هم په ظاهر کې خطاب یوازې پیغمبر ﷺ ته دی.

له دې آیت څخه معلومېږي چې رسول اکرم ﷺ او مسلمانان باید د کافرانو او منافقانو له فریب او دوکې څخه ځان وساتي او ددوی په نرمو خبرو نه غولېږي، لکه یو پاچا چې د خپل لښکر قوماندان ته وایي: له دښمن سره له مسامحې او چشم پوشۍ څخه کار مه اخله او د هغوی تر تسلیمیدو له هغوی سره جگړه وکړه، سوا له الله تعالی له بل هیڅ شخص څخه مه ویرېږه، او له ماشومانو، ښځو او بوډاگانو سره د ترحم لار ونیسه.

دغه راز الله تعالی فرمایي:

«فَإِنْ كُنْتَ فِي شكٍّ مِمَّا أُنزِلْنَا إِلَيْكَ فَسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَأُونَ الْكِتَابَ مِنْ

قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ»^۱.

ژباړه: که چیرې د هغه څه په هکله شک لرې چې تاته مو نازل کړي، نو له هغو کسانو څخه پوښتنه وکړه چې مخکې له تا څخه کتاب ورکړل شوی او لولي یې، یقیناً تاته ستاد رب له لوري حق راغلی نو د شک کوونکو له ډلې څخه مه کیږئ.

۱. د یونس سورت، ۹۴ آیت.

له دې مبارک آیت څخه لکه څرنگه چې ځینې لنډ فکر گمان کوي شک نه معلومیږي، بلکه دا څرگندونې چې د فرض او تقدیر له باب څخه دي، لکه دا چې خپلو ځامنو ته ووايي: «که چیرې تاسو زما ځامن یې نو بخل مکوی» نو د آیت معنا داسې کیږي چې: ای پیغمبر ﷺ که چیرې فرضاً او تقدیراً د پخوانیو پیغمبرانو علیهم السلام په هکله له شک او تردید سره مخ شوی، لکه نوح ﷺ، ابراهیم ﷺ او داسې نور چې د هغوی کیسې مو تاسو ته کړي، نو د اهل کتاب له علماوو څخه پوښته وکړئ چې مخکیني کتابونه لولي.¹

1. تاریخ النبوة والانبیاء، هماغه مؤلف. 93-98 مخونه.

پوښتنې

1. د «عفا الله عنک...» د آیت شأن نزول په هکله بحث وکړئ.
2. د پورتنی آیت د ترجمې او تفسیر په هکله د امام رازی، بغوي او زمخشري نظر ذکر او توضیح کړئ.
3. د «یاایهاالنبي اتق الله....» د آیت د شأن نزول په هکله بحث وکړئ.
4. د پورتنی آیت سمه ژباړه او تفسیر له معتبرو تفسیرونو څخه په استفادې ذکر کړئ.
5. د «فان كنت فی شکٍ مما....» د آیت سم تفسیر او تحلیل بیان کړئ.
6. د درس د لاینه استحکام او ټینګښت لپاره له لازمو درسي موادو او مناسبو فعالیتونو څخه عملاً استفاده وکړئ

دریم خپرکی

معجزه

لومړی لوست

د معجزې تعريف او ځانگړتياوې

موخې:

1. محصلین پدې و توانيږي ترڅو د معجزې د مفهوم په هکله معلومات ترلاسه او د اړوندو آیتونو ترجمه او تفسیر بیان کړي.
2. محصلین د معجزې د اصطلاحي تعریف په بیانولو و توانيږي.
3. محصلین وکولی شي، چې د معجزې درې ستر حکمتونه تحلیل کړي.
4. محصلین پدې و توانيږي چې د معجزې ځانگړنې او شرطونه، یاد او تر بحث لاندې ونیسي.

د معجزې مفهوم:

د انبیاوو علیهم السلام او تاریخي پېښو په هکله له قرآني کیسو څخه جوتیږي چې که یو شخص د پیغمبرۍ دعوا کوي، نو خامخا د هغه امت ور څخه د آیت او نښې غوښتنه کوي او دا د یو ملت حق هم دی چې، داسې غوښتنه د ځان د قانع کولو لپاره وکړي، ترڅو ریښتیني مدعي او دروغجن یو له بله سره جلا شي، پدې شرط چې نیت او هدف یې لدې غوښتنې څخه سم او مخلصانه وي، لکه څرنگه چې له فرعون سره د موسی عليه السلام د کیسې په هکله قرآنکریم داسې تصریح کړی دی:

«وَقَالَ مُوسَىٰ يٰۤاِفْرِعَوْنُ اِنِّیْ رَسُوْلٌ مِّنْ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ ﴿١٦﴾ حَقِیْقٌ عَلٰی اَنْ لَا اَقُوْلَ عَلٰی اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ ۚ قَدْ جِئْتُكُم بِبَیِّنَةٍ مِّنْ رَبِّکُمْ فَاَرْسِلْ مَعِیْ بَنِیْۤاِیْسَ ﴿١٧﴾ قَالَ اِنْ کُنْتَ جِئْتَ بِآیٰةٍ فَاْتِ بِهَا اِنْ کُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ﴿١٨﴾»¹

1. د الاعراف سورت، ۱۰۴-۱۰۶ آیتونه.

ژباړه: او وويل موسى اى فرعون! بيشكه زه رسول یم له (لوري) د رب د عالميانو. قائم ثابت لایق ټينگ ولاړ یم پر دغه خبره چې نه وایم پر الله مگر (وايم) حق (رښتيا)، په تحقيق راوړې ده ما تاسې ته څرگنده (ښکاره) معجزه له (لوري) د رب ستاسې نو وليږه له ماسره بني اسرائيل (چې يې بوځمه شام ته). وويل (فرعون) که يې ته (اى موسى) چې راوړي دې وي کومه معجزه نو را حاضره (راوړاندې) کړه هغه (ماته) که يې ته له صادقانو (رښتينو په دې دعوى خپله کې). او د صالح (عليه السلام) د قوم په هکله يې داسې فرمايلي دي:

«مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا فَأْتِ بِآيَةٍ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ»¹

ژباړه: نه يې ته مگر يو بشر (انسان) يې په شان زمونږ (که ته اصرار لری په رسالت خپل) نو راوړه څه معجزه کې که يې ته له صادقانو رښتينو (په دغې دعوى کې). د قوم او ملت ددې غوښتنې پر بناء الله تعالى د نبوت مدعي د معجزې پواسطه تاييد او تصديقي.

د معجزې تعريف:

معجزه عبارت ده له هر هغه خارق العاده چارې څخه عبارت دې چې الله تعالى هغه د نبوت د مدعي د تصديق لپاره د هغه په لاس څرگنده کړي وي.

معجزې له عقلي مستحيلو چارو سره اړه نه پيدا کوي، لکه د ضدينو جمع کول د نقيضينو يو ځای کول يا رفع د نقيضينو، د مثال په ډول په يوه جسم کې د حرکت او سکون ترمنځ جمع کول يا د دواړو رفع کول له يوه جسم څخه، يا د يوه غټ جسم اېښودل په يوه وړو کې جسم کې د هر يوه د جسامت له بقاء سره. د ممکنه چارو معجزې عقلي دي، خو عادت د هغو پر خلاف جاري وي.

1. د الشعراء سورت، ۱۵۴ آيت.

د معجزې حکمت:

1- د پیغمبرۍ د مدعي د ریښتینولۍ اثبات: ځکه د نبوت مدعي یو خارق العاده کار پر خپل لاس ظاهر وي، داسې کار چې د عادت او د طبیعت د معمولي جریان خارق یا څیرې کوونکی دی، او کله چې امت دا خارق العاده کار په سترګو ویني د هغه په نبوت تصدیق کوي او د هغه له اوامرو او نواهیو څخه اطاعت کوي، ځکه دوی د هغه پشان له راوړلو څخه عاجز وي.

2- د پیغمبر ﷺ عزت او تکریم ده: د معجزې پواسطه سر بیره پر دې چې یو پیغمبر تأیید او تصدیق کېږي، د هغه تکریم او اعزاز هم کېږي، لکه څرنګه چې د اسلام ستر پیغمبر ﷺ د اسراء او معراج په معجزې سره تکریم شو، هغه هم پداسې سختو او ستونزمنو شرايطو کې چې له یوې خوا د خپل قوم پواسطه کړاو او تکلیف ورته رسیدلی و او له بلې خوا تره یې (ابوطالب) چې د دښمنانو په وړاندې یې د ده ننگه او ملاتړ کاو، وفات شو او دغه راز یې بي خدیجي ﷺ هم له دنیا څخه سترګې پټې کړې او په عین وخت کې پیغمبر ﷺ طائف ته د دعوت لپاره تشریف وړی و، خو د هغه ځای خلکو دده دعوت په بد وضعیت سره رد کړ.

3- د غافلانو لپاره بیداري ده: د معجزې له ښکاره کیدو سره غافله اشخاص او ګمراه کافران راوښیږي او یقین او باور کوي چې له یو عیني او انکار نه منوونکي حقیقت سره مخامخ شوي او پرته له تسلیمدو بله لار نلري.

د معجزې خصوصیات:

ددې لپاره چې یو خارق العاده کار ته معجزه وویلي شو، نو شرط ده چې ددغو ځانګړنو درلودونکي وي:

1- معجزه باید له خارق العاده چارو څخه وي، پیژندل شوي طبیعي قوانین او موازین باید نقض کړي، پرته لدې معجزه نه ورته ویل کېږي.

2- تحدي: د نبوت د مدعي په لاس د معجزې ښکاره کيدل د خپل قوم لپاره، دېته دعوت دی چې آیا څوک کولی شي ددغې معجزې پشان پخپل لاس ښکاره کړي؟ سره له دې چې ټول وسائل له دوی سره موجود وي او ټول موانع او خنډونه پدې برخه کې له منځه وړل شوي وي.

3- معجزه باید د نبوت د مدعي په لاس رامنځ ته شي، خو که چیرې د هغه شخص په لاس ښکاره شوي وي، چې د نبوت مدعي نه وی پدې صورت کې معجزه نه بلل کېږي.

4- معجزه باید د نبوت او رسالت له دعوا سره یوځای او ملګرې وي، اما که چیرې د نبوت له دعوا څخه مخکې را منځ ته شي معجزه نه ګڼل کېږي.

5- معجزه باید د نبوت د مدعي له دعوا سره موافقه وي، او که چیرې د معجزې او دعوا ترمنځ توافق موجود نه وي معجزه نه بلل کېږي، مثلاً د نبوت مدعي ووايي زما معجزه داده چې مورزاده پوند بېنا کړم، خو عملاً دا کار تر سره نکړي، بلکه په مقابل کې يې بل خارق العاده کار تر سره کړي.

6- معجزه باید د نبوت مدعي تکذيب او درواغجن نکړي، مثلاً دا چې ووايي: زما معجزه دا ده چې دغه جامد شی په خبرو راولم، دغه جامد شی په خبرو راغی خو ويې ويل د نبوت دغه مدعي دروغجن دی، نو دا کار معجزه نده.

7- معارضه يا مقابله کول باید له معجزې سره متعذره او ناممکنه وي، يعنې هيڅوک د هغه پشان په راوړلو ونه توانيږي.¹

1. العقيدة الاسلامية. هماغه مؤلفين. 323، 300-325 مخونه.

پوښتنې

1. د نبوت له مدعي څخه د امت له خوا ولې معجزه غوښتل کېږي؟ نوموړی موضوع تر بحث لاندې ونیسئ.
2. معجزه په لغت او اصطلاح کې تعریف او د هغې صرفي صیغه په ګوته کړي.
3. د معجزې درې ستر حکمتونه بیان کړي او د معجزې نور جزئي حکمتونه هم وپلټئ.
4. د معجزې ځانګړنې یا د صحت شروط بیان کړي او د پیغمبرانو علیهم السلام په معجزو کې یې تطبیق کړئ.
5. د معجزې د هرې ځانګړنې په هکله یوه یوه پوښتنه له خپلو هم ټولګیانو سره مطرح کړئ.
6. د معجزې د خارق العاده والی په هکله او دا چې معجزه باید د نبوت د مدعي په لاس ښکاره شي او دا چې معجزه باید د نبوت مدعي دروغجن نکرې، ګروبي کار باید تر سره شي.
7. په دې درس کې باید د یو فعالیت په ضمن کې له معتبرو منابعو او مناسبو درسي موادو څخه استفاده وشي.

دوهم لوست

له نورو خارق العاده شيانو سره د معجزې توپير

موخي:

1. محصلين د معجزې د اثبات د لارو په تشرېح كولو وتوانېږي.
2. محصلين د خبر صادق او د هغه د ډولونه په بيانولو وتوانېږي.
3. محصلين پدې وتوانېږي چې د معجزې په وړاندې د علم موقف تحليل كړي.
4. محصلين له كرامت، معونت، استدراج، اهانت او ارهاص سره د معجزې توپير وكړي شي.

مخكې لدې چې له معجزې سره د نورو خارق العاده شيانو د توپير په هكله بحث وكړو، لازمه ده چې لومړی د معجزې د ثبوت د لارو، پر هغې باندې د ايمان راوړلو حكم او د هغې په وړاندې د علم د موقف په هكله څو كړنې وليكو:

د معجزې د ثبوت طريقې او لارې:

كيدلى شي داسې پوښتنه رامنځ ته شي چې د تاريخ په ترڅ كې ډير خارق العاده امور نقل شوي، خو څه دلايل شته چې ځينې له دغو چارو د معجزې په توگه ومنو او ځينې نور يې كذب او دروغ وگڼو؟ په ځواب كې يې ويلی شو چې د معجزې د اثبات لپاره دوه دليلو شته، چې يو يې مشاهده او په سترگو ليدل دي او دا تر هغو كسانو پورې اړه پيدا كوي، چې هغه يې د پېښېدو پر مهال ليدلى وي، لكه انشقاق القمر «د سپوږمۍ دوه ټوټې كيدل» او د پيغمبر ﷺ د گوتو له منځ څخه يې د اوبو بهيدل پخپلو سترگو ليدلى وي، ځكه نو دوى ته هيڅ شك نه پاتې كيږي.

او د معجزې د اثبات دوهم دليل خبر صادق يا رېښتيني وينا ده، رېښتيني خبر د ټولو هغو كسانو قناعت رامنځ ته كوي چې د هغه د وقوع په وخت كې يې حضور نه

درلود، رېښتيني خبر په دوه ډوله ویشل کېږي: یو متواتر خبر، چې داسې یو غټ ټولی خلکو څخه په ټولو زمانو کې هغه نقل کړي وي، چې پر کذب باندې د وگړو توافق یې محال وي، لکه څرنگه چې قرآنکریم او متواتر احادیث پدې ډول موږ ته را رسیدلي دي او قرآنکریم موږ ته د موسیٰ عليه السلام د عصا پواسطه د بحر د بیلولو او له ډبرې څخه د صالح عليه السلام د ناقې «اونبې» له راوتلو څخه خبر را کړی دی، یا دا چې متواتره احادیثو د طعام له ډیریدو او د پیغمبر صلی الله علیه و آله د گوتو له منځ څخه د اوبو له بهیدلو څخه خبر ورکړی دی.

دوهم ډول رېښتینی خبر، خبر واحد دی، چې له متواتر خبر څخه یوه درجه ټیټ د منلو وړ گڼرځي.¹

پر معجزو باندې د ایمان حکم:

د پیغمبرانو علیهم السلام پر معجزو باندې ایمان راوړل واجب او منکر یې کافر دی، ځکه معجزې په قطعي دلایلو سره ثابتې شوي دي، یوازې له دومره توپیر سره که چیرې معجزه په متواتر خبر سره ثابته شوی وه، ایمان پرې واجب دی او منکر یې کافر دی، اما که چیرې معجزه ډیو ظني دلیل پواسطه ثابته شوی وي لکه خبر واحد نو ایمان پرې واجب ده خو منکر یې کافر نه بلل کېږي بلکه فاسق دی.

د معجزې په وړاندې د علم موقف:

په موجوده نړۍ کې د عللو او معلولاتو، اسبابو او مسبباتو لړۍ حاکمیت لري، هره پېښه د یوه علت یا سبب په نتیجه کې رامنځ ته کېږي، د علت او معلول، سبب او مسبب ترمنځ اړیکه یوه عادي رابطه ده نه عقلي، ځکه دغه رابطه همیشه تکرار شوی او زموږ عقل حکم کوي چې هر کله اسباب رامنځ ته شي نو مسببات هم رامنځ ته کېږي او د علت یا سببیت قانون یې وضع کړی دی، خو که چیرې انسان ډیر ځیر

1. سعد الدین الفتازاني. شرح العقاید النسفیة، پېښور: قصه خوانی، ب. ت. مخونه 12-16.

شي نو معلومېږي چې دا حکم یو عقلي قانون ندي، ترڅو خلاف د هغه صحیح نه وي بلکه یوازینی شی چې موږ دې حکم ته دعوت کړي یو ددې حالت استمرار او د هغو په نسبت زموږ مینه او الفت دی، معجزه لکه څرنگه چې وویل شول یو خارق العاده کار دی، چې الله تعالی هغه د نبوت د مدعي پر لاس څرگند وي، نو معجزه د عقلي چارو خارق نه دی، ځکه معجزه د پیغمبر ﷺ صنع نده، بلکه د الله تعالی صنع ده او الله تعالی د هر شي خالق او صانع دی او د عللو او معلولاتو، اسبابو او مسبباتو رابطه او اړیکه هم الله تعالی پیدا کړې دی او دا الله تعالی ده چې د علت یا سبب له پیدا کولو وروسته د هغه مناسب معلول او مسبب هم پیدا کوي، نو نتیجه دا چې همدا خالق او مدبر الله ﷻ کولی شي علتونه او اسباب رامنځ ته کړي، خو مناسب معلولات او مسببات پرې څرگند نه کړي، او که چیرې «نعوذ بالله من ذلك» الله تعالی پدې کار ونه توانېږي، نو دا پدې معنا کیږي چې د علیت قانون او د سبب تیوري د الله تعالی پر قدرت او ارادې غلبه کړې، چې دا قطعاً د الله تعالی په حق کې یو مستحیل امر دی.

کله چې مو معجزه له شرطونو او خصوصیاتو یا ځانګړنو سره وپېژندله، نو له معجزې سره د نورو خارق العاده شیانو د توپیر په بیانولو باندې پیل کوو.

1- معجزه او کرامت:

معجزه د نبوت یا رسالت د مدعي په لاس را څرګنده یا ظاهريږي، حال دا چې کرامت عبارت دی له هغه خارق العاده کار څخه چې الله تعالی هغه د خپل یو صالح بنده پر لاس ظاهر وي، پرته لدې چې د نبوت یا رسالت د عوا ولري.

2- معجزه او معونت:

له معجزې څخه هدف د نبوت اثبات دی، خو معونت بیا داسې یو خارق العاده کار دی، چې الله تعالی هغه له مشقت څخه د یو شخص د خلاصون لپاره دده پلاس څرګندوي.

3- معجزه او استدراج:

معجزه د پیغمبر ﷺ د تصدیق او تکریم لپاره ظاهرېږي، حال دا چې استدراج داسې یو خارق العاده کار دی، چې د یو فاسق په لاس په سرکشی، طغیان او فسق کې د هغه داوچتولو لپاره څرګندیږي، ځکه الله تعالی پوهیږي چې دی د خپل اختیار او نفساني میل او غوښتنې پر اساس د داسې ارتقاء غوښتونکی دی.

4- معجزه او اهانت:

معجزه د پیغمبر ﷺ د تأیید او اعزاز پخاطر څرګندیږي، پداسې حال کې چې اهانت هغه خارق العاده کار دی چې د نبوت د دروغجن مدعي د توهین لپاره د هغه په لاس څرګندیږي.

5- معجزه او ارهاص:

معجزه د نبوت د مدعي د تصدیق لپاره وروسته له د عوا څخه ظاهرېږي، حال دا چې ارهاص داسې یو خارق العاده کار دی چې مخکې له نبوت څخه د یو شخص په لاس څرګندیږي او هدف ور څخه د یو ستر مأموریت د ترس کولو لپاره او د رسالت د شریف امر او چارې د تأسیس د پیل پخاطر د ده چمتو کیدل دي.¹

1. العقيدة الاسلاميه. هماغه مؤلفين. ۳۲۱ - ۳۲۶ مخونه.

پوښتنې

1. معجزه له کومو طریقو او لارو څخه ثابتېږي؟ نوموړی موضوع په پراخه توګه تر بحث لاندې ونیسئ.
2. خبر صادق د شرح العقاید النسفیة او د عقایدو او حدیث د نورو معتبرو کتابونو څخه په استفادې تعریف او تقسیم بندي کړئ.
3. که چیرې معجزه په خبر متواتر یا مشهور او یا هم خبر واحد باندې ثابته شوې وي ایمان راوړل پر هغې او انکار کول له هغې څخه څه حکم لري؟ بیان یې کړئ.
4. آیا د علت او معلول او د سبب او مسبب ترمنځ اړیکه یوه عقلي رابطه ده یا عادی؟ نوموړی موضوع د بیلابیلو مثالونو په ترڅ کې توضیح کړئ.
5. د مضمون د استاد په مرسته د کرامت، معونت، استدراج، اهانت، ارهاص او سحر لپاره بیلابیل مثالونه راوړئ.
6. ددې درس په هکله باید د دوو ګروپونو ترمنځ پراخه مباحثه تر سره شي او د هغې پر بنسټ دې ارزیابي تر سره شي.
7. پدې درس کې باید د درس د لاینه ټینګښت پخاطر د یو صنفی فعالیت په ضمن کې له مناسبو موادو څخه استفاده وشي.

دریم لوست

د پیغمبرانو علیهم السلام معجزې

موخي:

1. محصلین د پیغمبرانو علیهم السلام د حسی او عقلي معجزو ترمنځ توپیر وکولی شي.
2. محصلین د اولوالعزم انبیاءو علیهم السلام معجزو په تشریح و توانیږي.
3. محصلین وکولی شي د رسول اکرم ﷺ حسی معجزې بیان کړي.
4. محصلین وکولی شي د حضرت صالح ﷺ، داود ﷺ او سلیمان ﷺ حسی معجزې بیان کړي.

د عقایدو علماء معجزې په دوه ډوله ویشي: یو حسی معجزې او بل عقلي معجزې. حسی معجزې، لکه څرنګه چې یې له نامه څخه پوهیدل کیږي، له هغو معجزو څخه عبارت دي چې د ظاهري حواسو په واسطه د درک وړ وي، حال دا چې عقلي معجزې چې قرآنکریم یې د هغوی یوازیڼۍ او اوچته بیلګه یاده کړې، یوازې د انسان د عقلي او فکري قوې پواسطه د درک کولو وړ دي.

موږ دلته پدې درس کې د پیغمبرانو علیهم السلام له حسی معجزو څخه څو بیلګې یادوو او په وروستني درس کې عقلي معجزه، یعنې قرآنکریم د یو معجز کتاب په توګه تر بحث لاندې نیسو.

حسی معجزې:

لومړی د اولوالعزم پیغمبرانو علیهم السلام له حسی معجزو څخه څو بیلګې را اخلو:

۱- د حضرت نوح ﷺ کښتۍ او طوفان: نوح ﷺ «950» کاله پخپل قوم کې اوسیدو او پدې موده کې یې یوازې لس تنه یا د یو بل روایت له مخې د قوم «40»

تنه او یا هم «80» تنه پیروان وموندل او الله تعالى ورته وفرمایل چې لدې څخه زیات کسان به مؤمنان نشي: «وَأَوْحِ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَن يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلَّا مَنْ قَدْ ءَامَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ» ﴿٨٠﴾

ژباړه: وحې وشوه نوح عليه السلام ته چې ستا له قوم څخه به نور څوک ایمان رانه وړي، پرته له هغو کسانو چې مؤمن شوي، نو ددوی په کړنو مه غمگین کیږه.

الله تعالى نوح عليه السلام ته امر وکړ ترڅو کښتۍ جوړه کړي او مؤمنان پکې دلیږدوي یا حمل کړي، ترڅو له هغه طوفان څخه چې په نږدې وخت کې به واقع شي، هغوی وژغوري، نوح عليه السلام کښتۍ جوړه کړه، خپله کورنۍ او نور مؤمنان یې پکې سواره کړل او الله تعالى د آسمان دروازې او د ځمکې چینې پرانیستې او ټوله ځمکه او غرونه او بو په سر واخیستله او وروسته له هغه چې د ځمکې ټول اهل ډوب شول، الله تعالى آسمان او ځمکې ته امر وکړ ترڅو خپلې اوبه بیرته تیرې کړي، د الله تعالى امر پای ته ورسیدو او کښتۍ پس له «150» ورځو لامبو وهلو موصل ته نږدې د دجلې پر غاړه د «جودي» په نامه د یو غره پر سربښکته شوه او خپله سورلۍ یې د الله تعالى په فضل سره روغه او سلامتته وچې ته را ورسوله، دا یوه حسي معجزه وه، چې د هغې زمانې ټولو خلکو مؤمنانو او کافرانو پخپلو سترگو ولیدله او پخپل تن او ځان سره یې احساس کړله.

۲- حضرت موسی عليه السلام او د هغه حسي معجزې: موسی عليه السلام د مشهور فرعون هم عصره و، چې له میلاد څخه مخکې د 12 او 15 پېړیو ترمنځ یې ژوند درلود، موسی عليه السلام په مصر کې ژوند درلود او الله تعالى د هغه د نبوت د تائید پخاطر لاندې معجزې ورته ورکړې وې:

1. عصا «همسا یا لکړه»: چې د فرعون د ساحرانو د سحر «کوډو» په وړاندې په یو ویرونکي مار باندې بدلېږي او د سحرانو ټولې خوځیدونکي پړی او رسی تېروي او ساحران ددې معجزې په لیدلو سره ایمان راوړي.
2. یدبضاء «ځلانده لاس»: موسی عليه السلام به خپل لاس پخپل گریوان کې داخل او کله چې به یې را بهر کړ د لمر پشان به ځلیدو.
3. قحطي او وچ کالي.
4. د میوو کمی.
5. طوفان او د زیان رسوونکي باران ډیر بنت.
6. ملخان.
7. سپگۍ چې غلې به یې خرابولې یا هغه انساني سپگې او میاشي چې د بني اسرائیلو د استراحت ځای یې نارامه کړی و.
8. چونگنېسي «ضفادع»، چې ددوی په فرشونو او جامو به یې ټوپونه وهل او په خوراكي شیانو کې به غورځیدلې.

۳- د حضرت عیسی ابن مریم عليه السلام حسي معجزې: حضرت عیسی عليه السلام د مریم عليه السلام زوی او مریم د عمران لور وه، عیسی عليه السلام تقریباً «600» کاله مخکې له میلاد د نبي عليه السلام څخه پرته له پلاره له باکره انجلۍ څخه دنیا ته راغلی او د خپلې مور د پاکلمنۍ د اثبات لپاره یې په زانګو کې خبرې وکړې.

هغه د حسي معجزو درلودونکی هم وو چې پدې مبارک آیت کې اشاره ورته شوې ده: «إِذْ قَالَ اللَّهُ يٰعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ إِذْ أُيِّدْتُكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا ۖ وَإِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ ۖ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ

بِإِذْنِي فَتَنْفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي ^ط وَتُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي ^ط
وَإِذْ تَخْرُجُ أَلْمَوْتَى بِإِذْنِي ^ط ¹.

ژباړه: (ياد کړئ) هغه وخت چې و به فرمايي الله ای عیسی زوی د مریمې یاد کړه احسان زما پر تا او په مور ستا (غوره کړې مې وه پر ښځو د زمانې خپلې) کله چې قوت مې درکړې ؤ تاته (ای عیسی) په روح القدس (جبریل یا انجیل یا اسم اعظم یا عیسوی روح) سره چې خبرې به دې کولې له خلکو سره په مهد (د مور په غیر یا په زانگو یا په طفولیت) کې او په حال د کهولت (پوره عمر) کې، او کله چې مې درزده کړ تاته کتاب (لیکل) او حکمت (د شرعي احکامو د ژورو خبرو علم) او تورات او انجیل او کله چې جوړه به دې کړله ختو ځینې په مثل د صورت د مارغه په اذن (حکم) زما پس پو کول به دې په هغه صورت کې پس شو به هغه (هیئت) مارغه په اذن (حکم) زما او روغول به دې مورزادي روند او برگ (پس) په اذن (حکم) زما، او کله چې راییستل به دې مړي (له قبرونو څخه او ژوندي کول به دې) به اذن (حکم) زما.

۴- د رسول اکرم ﷺ حسي معجزې:

نبي کریم ﷺ سر بيره پر قرآنکریم، چې يوه عقلي معجزه بلل کيږي، حسي معجزې هم درلودې، چې لاندې په لنډه توگه ورته اشاره کوو:

1. شق القمر (د سپوږمۍ دوه ټوټې کيدل): په متفق عليه حديث کې راغلي چې د مکې خلکو له پيغمبر ﷺ څخه وغوښتل چې دوی ته بايد يوه معجزه وښيي، رسول اکرم ﷺ په لاس سره سپوږمۍ ته اشاره وکړه او سپوږمۍ دوه ځايه شوه او ټولو د سپوږمۍ دا دوه ټوټې کيدل وليدل. ²

1. د المائدة سورة، ۱۱۰ آيت.

2. دغه واقعه امام بخاري په مناقب (۳۶۳۶) کې او امام مسلم د مناقب د صفاتو په باب (۲۸۰۰) (۴۳)

2. د نبي کریم ﷺ د گوتو له مینځ څخه د اوبو بهیدل: د اوبو دا بهیدل په څو ډولونو سره رامنځ ته شوي: د حدیبې په ورځ چې ټول تېری وو، نبي اکرم ﷺ په لږو اوبو چې ور سره وې اودس وکړ او ټولو دده مبارک لور ته رامنډې کړلې، او وېې ویل: همدومره اوبه وې چې تاسو اودس پرې وکړ؟ پیغمبر ﷺ خپل لاس مبارک په هماغه لوبښې کې کینوده او د گوتو له منځ څخه یې د چینو په شان اوبه بهیدلې او ټولو افرادو چې شمیر یې «۱۵۰۰» تنو ته رسیده له هغو اوبو څخه وڅښلې او اودسونه یې پرې وکړل، او که چیرې سل زره نفر هم وای هغه اوبه یې بس وي¹. دغه راز د اوبو په لوبښې یا څاه کې د پیغمبر ﷺ پواسطه د نیزې په ښکته کولو سره د اوبو بهیدل تر سره شوی.

3. د غذا ډیرښت: هغه چې د ابو طلحه او ام سلیم په کور کې وه او پیغمبر ﷺ پر هغې څه دم وکړ او دومره برکت یې وکړ چې لس، لس تنه به په نوبت راتلل او له مړیدلو څخه وروسته به بیرته تلل او شمیر یې هم اویا اتیا تنه وو.

4. د ستنې ژړا: څرنګه چې مسجد نبوي د خرماوو په لرګیو پوښل شوی وو او داسې ستنې یې هم درلودلې چې د خرما د ونې له تنې څخه وي، پیغمبر ﷺ به یوې ستنې ته تکیه کوله او خطبه به یې ویله، صحابه رضی الله عنهم وایې کله چې منبر جوړ شو، پیغمبر صلی الله علیه و آله به منبر ته تشریف یووړ او خطبه به یې ویله او موږ به له هغې ستنې څخه د لس میاشتني حامله اوبښې د آواز پشان غږ اوريدو، تر دې چې پیغمبر ﷺ راغی او خپل لاس مبارک یې پرې کینودو او هغه ستنه آرامه شوه².

کې تخریج کړی ده.

1. د امام بخاري تخریج په مناقبو کې (۳۵۷۶).

2. العقیده الاسلامیه. هماغه مؤلفین. ص 312-315.

د اولو العزم پیغمبرانو علیهم السلام له حسي معجزو څخه بیلگې:

1- د حضرت صالح علیه السلام حسي معجزه: صالح علیه السلام د ثمود د قوم لپاره چې د «حجر» په سیمه کې اوسیدل مبعوث شوی و.

د ثمودیانو قوم بت پرسته وو، د هغوی یو لږ شمیر د صالح علیه السلام پر دین ایمان راوړ او نورو له هغه څخه د معجزې غوښتنه وکړه، الله تعالیٰ صالح علیه السلام ته ستره معجزه ورکړله او هغه لس میاشتني حامله اوبنه وه چې له ډبرې څخه را بهر شوه او هغوی ټولو دا په سترگو ولیدل او دوی پخپله داسې معجزه غوښتې وه، دغې اوبنې داسې خصوصیات درلودل، چې د هغې اعجاز یې ثابتوو، مثلاً یوه ورځ به د چینې له اوبو څخه قوم د ثمودو استفاده کوله او بله ورځ به اوبنې د چینې ټولې اوبه څښلې او په مقابل کې به یې په هماغه اندازه شیدې هم ورکولې، خو ددې معجزې د ښکاره کیدلو سره سره هم یو زیات شمیر ثمودیانو خپل کفر او عناد ته دوام ورکړ، تردې چې د اوبنې د لاس او پنبو په پریکولو یې لاس پورې کړ، سره له دې چې صالح علیه السلام هغوی له دې کاره ډارولي وو.

بالاخره ثمودیان د صاعقې «تندر»، صیحې «هیبتناکه غږ» او درجفې «زلزلی» پواسطه هلاک شول.

2- د حضرت داود علیه السلام حسي معجزې: له داود علیه السلام سره به غرونو یو ځای تسبیح ویله، کله چې به داود علیه السلام زبور تلاوت کوو الوتونکو به هغه یوځای ورسره تکرارولو، دې د الوتونکو په خبرو پوهیدو، او اوسپنه د داود علیه السلام په لاس کې د لنډو اوږو پشان نرمیدله.

3- د حضرت سلیمان علیه السلام حسي معجزه: الله تعالیٰ سلیمان علیه السلام ته باد مسخر او تابع کړي وو، دغه راز جنیات او سرکشه شیطانان یې ورته مسخر کړي وو، او د ویلي شویو مسو چینه یې ورته جاري کړې وه.

دده لښکر له انسانانو، الوتونکو او جنياتو څخه تشکيل شوی و او الله تعالی دته د الوتونکو او حيواناتو خبرې د فهم وړ کړخولې وې.¹

1. تاريخ النبوة و الانبياء . هماغه مؤلف . 338-342 مخونه.

پوښتنې

1. حسي او عقلي معجزې تعريف كړئ او د اولو العزم پيغمبرانو عليهم السلام نومونه بيان كړئ.
2. د نوح (عليه السلام) د كښتۍ او طوفان په هكله څه معلومات لرئ؟ په تفصيل سره يې بيان كړئ.
3. د موسى (عليه السلام) د «۹» معجزو نومونه واخلي، له هغې جملې څخه د عصا د معجزې په هكله يې په تفصيل سره بحث وكړئ.
4. د نبي كريم (عليه السلام) حسي معجزې د خپلو هم ټولگيانو ترمنځ تر بحث لاندې ونيسئ.
5. د صالح (عليه السلام) د ناقي «اونبې» په هكله په تفصيل سره بحث كړئ؟
6. كوم آيتونه د حضرت داود (عليه السلام) او د هغه د زوى سليمان (عليه السلام) پر معجزو دلالت كوي.
7. د پيغمبرانو عليهم السلام د حسي معجزو په هكله يو پوره لست ترتيب او د صنف پر تخته يې نصب كړئ.
8. په دې درس كې له معتبرو تفسيرونو او له لازمو درسي موادو څخه استفاده وكړئ.

خلورم لوست

عقلي معجزه

موخي:

1. محصلين له حسي معجزې سره د عقلي معجزې د توپير په بيانولو وتوانېږي.
2. محصلين وکولی شي چې د يوې عقلي معجزې په توګه د قرآنکریم خصوصيات او ځانګړنې وڅيړي.
3. محصلين د قرآنکریم لفظي او معنوي اعجاز تشریح کړي.
4. محصلين وکولی شي چې د قاطعیت او له غیب څخه د اجبار په اړه متبرکه آیتونه وپلټي.

عقلي معجزه هغه ده چې په عقل، تفکر او دقت سره د درک وړ وي، ددې ډول معجزې ستره بیلګه او مثل اعلی قرآنکریم ده.

قرآنکریم یوه عقلي معجزه ده او د دریو لاندینيو خصوصياتو او ځانګړنو درلودونکی دی:

1- قرآنکریم د زمان او مکان له حدودو څخه بهر دی:

موږ مخکې د پیغمبرانو علیهم السلام له حسي معجزو څخه یادونې وکړې، ټولې یې په یوه معینه زمانه او ځانګړې ځای کې مؤثرې او اغیزناکې وې، خو قرآنکریم د وخت په تیریدو سره خپل اعجاز له لاسه نه ورکوي او په ټولو ځایونو کې یوه هراړخیزه او همیشنی معجزه ده.

2- قرآنکریم د روح تسخیرونکی دی:

د پخوانیو پیغمبرانو علیهم السلام معجزو د انسانانو سترګې، غوږونه او نور حواس تر خپل تاثیر او اغیز لاندې راوستل، خو قرآنکریم پخپلو سترو معناوو او عظیمو مفاهیمو سره د انسان په روح او ځان کې نفوذ کوي د انسان وجدان او باطن تسخیر وي.

3- په هر ځای کې تر لاسه کیدلی شي:

د نورو پیغمبرانو علیهم السلام معجزو ددې اړتیا درلوده، چې پیغمبران پخپله حضور ولري او خلک له هغه سره تحدي «مقابلي» ته راوبولي، خو قرآنکریم یوه ګویا معجزه ده د چا معرفي کولو ته اړتیا نلري، پخپله خپل مخالفین او دښمنان تحدي ته رابولي او فرمایي: «قُلْ لِّیْنَ اَجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰی اَنْ یَّاتُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا یَاتُوْنَ بِمِثْلِهٖ وَلَوْ کَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِیْرًا»¹.

ژباړه: ووايه (ای محمده! دوی ته) خامخا که یو ځای (راټول) شي (ګرد) انسانان او (ګرد) پیریان په دې چې راوړي په شان ددې قرآن (په فصاحت بلاغت او درایت کې) نو رابه نه وړي په شان ددې (قرآن) اګر که شي ځینې د دوی له ځینو نورو سره ملاتړي (او مرستیال).

د تاریخ په اوږدو کې هیڅ فصیح او بلیغ، هیڅ عالم او پوه، د دولت او سیاست هیڅ خاوند او دزر او زرو هیڅ خاوند ونشوای کولی، چې یو سورت د قرآنکریم د سورتونو پشان راوړی او ددغې الهي معجزې له اعجاز، بلاغت فصاحت څخه څه شی کم کړي.

1. د الاسراء سورة، (88) آیت.

قرآنکریم هم د لفظ له نظره او هم د معنا او مفهوم له لحاظه یوه همیشنی معجزه ده، چې دادی ددغه اعجاز خو بیلگې بیانوو:

1. فصاحت او بلاغت:

د قرآن فصاحت، بلاغت او اعجاز د هغه د دښمنانو له اتهاماتو څخه په ښه توګه معلومیږي، د اسلام دښمنانو پیغمبر ﷺ ته مجنون وایو، ځکه چې ددوی له نا حقه عاداتو او عباداتو څخه یې په پټو سترګو پیروي نه کوله، هغه ته یې شاعر وایو حال دا چې شاعر نه وو، ځکه چې د قرآنکریم موزونو آیاتونو او ښایسته جملو داسې اغیز او هیجان رامنځ ته کاو چې د هغې زمانې ډیرو قوي شعرونو داسې اغیز نه درلود، نو ددوی لپاره بل تعبیر نه وو بې له دې چې پیغمبر ﷺ ته شاعر یا ساحر ووايي.

پیغمبر ﷺ ته یې ساحر وایه ځکه قرآني آیتونو ددوی د زامنو په زړونو کې داسې منګولې ټینګولې چې د مور او پلار له کور څخه به بیلیدل، د غه اتهام پخپله جوتوي چې د قرآنکریم نفوذ دومره ښکاره او ژور وو چې هغه یې د یو عادي امر په توګه نشوای تصور کولی.

هغوی د قرآنکریم ددغه سړیخ نفوذ لپاره بله اصطلاح ونه موندله، بلکه هغه یې سحر وګاڼه.

2. د معنا ژوروالی او د الفاظو عذوبت «خوږوالی»:

د نړۍ ادبیات یا خو خپلو جوړکړو ادبی الفاظو ته پاملرنه لري، چې د معنا ښکلا د هغه لپاره فدا کوي، یا خو خپلو جوړې کړو ادبي مفاهیمو او معناوو ته پام کوي او د الفاظو ښکولا د هغه لپاره قربانوي او هغه څوک چې دواړه اړخونه په پام کې نیسي هغه هم په محدود او نیمګړي اندازه کې د هغو شمیر ډیر لږ دی، خو قرآنکریم ستر علمي، حقوقي، اجتماعي، او اخلاقي محتویات او مفاهیم په ښکلو الفاظو او په نهایته ظریفو جمله بندیو پخپل اوچته انداز د اعجاز کې ځای پر ځای کړي دي.

3. قاطعیت او صراحت:

په ورځنیو چارو کې هم تجربه شوي هغه چې په قاطعیت او صراحت سره وینا کوي د هغه چا په نسبت چې انکار نه منوونکي واقعیتونه د جبن او ویره په لفافه کې پیچي، ډیر د منلو او استقبال وړ ګرځي، قرآن کریم دغه صفت په لوړه کچه او انداز کې لري او د دین له دښمنانو سره له مجاملي څخه کار نه اخلي او د دوی د نظر یو پر بطلان قاطع حکم کوي.

4. اخبار له غیب څخه:

قرآن کریم له هغو پېښو څخه حکایت او وړاندوینه یا پیشګویی کوي چې د وخت په تیریدلو سره صحت د وقوع یې اثبات ته رسیږي. یو له دغو پیشګویو څخه د فارس په وړاندې دروم بری دی.

5. د طبیعي نړۍ د اسرارو څرګندول او بر ملا کول:

قرآن کریم د طبیعت زیات شمیر اسرار چې وروسته د طبیعي علومو له پرمختګ سره بر ملا شوی، څرګند کړي، لکه د نباتاتو ترمنځ زوجیت د ځمکې جاذبه او داسې نور.

پوښتنې

1. عقلي معجزې له حسي معجزو سره څه توپیر لري؟ له ځینو مثالونو سره یې توضیح کړئ.
2. قرآن کریم د یوې عقلي معجزې په توګه د کومو ځانګړتیاوو درلودونکي دي؟
3. د اسلام دښمنانو ولې پیغمبر ﷺ ته مجنون، شاعر او ساحر وایه؟ توضیح یې کړئ.
4. د حج د سورت «۷۳» آیت او د انبیاء د سورت «۶۶» او «۶۷» آیتونه د قرآن کریم د قاطعیت په هکله و پلټئ.
5. د فارس په وړاندې د روم د بري په هکله د روم د سورت دوهم آیت ترجمه او تفسیر کړئ.
6. د ځمکې د جاذبې په هکله د «رعد» د سورت دوهم آیت ترجمه او تفسیر کړی؟
7. پدې هکله چې د معجزې عقلي والی د دغې معجزې د همیشوالي ضامن دی، باید ګروپي او ډله ییز کار ترسره شي؟

پنځم لوست

معجزې او د وخت له غوښتنو سره د هغو تړاو

موخې:

1. محصلین د وخت د مقتضاء مفهوم بیان کړلی شي.
2. محصلین وکولای شي چې د حضرت نوح عليه السلام، ابراهیم عليه السلام، موسی عليه السلام، عیسی عليه السلام او نبي کریم عليه السلام د وخت مقتضیات بیان کړي.
3. محصلین وکولای شي پدې هکله اړوند آیتونه ژباړه او تفسیر کړي.
4. محصلین د قرآن کریم د لفظي او معنوي اعجاز په شرح او توضیح کولو و توانيږي.

په دې کې شک نشته چې معجزه لکه څرنګه چې په مخکې درسونو کې وویل شول یو خارق العاده کار دی چې د الله تعالی له لوري د نبوت یا رسالت د مدعي د تصدیق پخاطر د هغه په لاس څرګنديږي، خو دا ځینې نور حکمتونه او باریکي هم لري چې یو له هغو څخه د وخت د تقاضا او پر یوې زمانې باندې له حاکمو شرایطو سره مطابقت او سمون دی، الله تعالی پخپل علم او مطلق تدبیر سره پوهیږي چې په کوم ډول زمانې او مکاني شرایطو او د خلکو د فکري او فني حالت او مستوا سره سم څه ډول معجزه د خپل پیغمبر په لاس ښکاره کړي، تر څو واقعي اعجاز را منځ ته کړي، منوونکي او منکرین دواړه هغه د معجزې په نامه ومني.

الله تعالی پخپل نهایی حکمت سره پوهیدو چې د کبنتی جوړونې په فن کې حضرت نوح عليه السلام او دده د قوم افراد ډیره لږه تجربه او مهارت هم نه لري، ځکه یې نوح عليه السلام ته امر وکړ چې د الله تعالی تر مراقبت لاندې کبنتی جوړه کړي: «وَأَصْنَعِ الْفُلْكَ

بِأَعْيُنِنَا وَوَحَيْنَا....»¹ ژباړه: زموږ په حضور کې او زموږ په امر کښتۍ جوړه کړه. کله چې به دده قوم دی د کښتۍ په جوړولو کې بوخت لیدو، تعجب به یې کاوه او پر هغه باندې به یې ټوکې کولې چې: تر اوسه یې د پیغمبرۍ دعوا کوله، خو اوس یې نجاري زده کړه، غواړي کښتۍ جوړه کړي، موږ غرق کړي او خپل ځان وژغوري، دغه کښتۍ سره له ټولو ظرافتونو یې جوړه شوه او د ټولو د حیرانتیا وړ وګرځیدله.²

د حضرت ابراهیم عليه السلام زمانه را رسیږي، نمرود او پلویان یې د مناقشې دعوا کوي او په مناظره او جدل کې ځان د قوي دلایلو او براهینو خاوند بولي، الله تعالی د هغه وخت د حال له تقاضا سره سم ابراهیم عليه السلام ته داسې قوت د استدلال او حجت ورکوي چې ټول یې له ښکاره ماتې سره مخ او مغلوب کړل او د ابراهیم عليه السلام په وړاندې د هغو د مغلوبیت قرآن کریم د «فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ....»³ ژباړه: نو حیران (شرمنده) شو هغه چې کافر شوي وو (یعنې نمرود) په ښکلی جملې سره بیانوي. کله چې د موسی عليه السلام زمانه را رسیږي، دا بله زمانه ده او غوښتنه یې هم له هغو څخه په توپیر کې ده چې په نورو امتونو کې موجود وو. دغه زمانه د سحر «کوډو» او ساحري زمانه ده، دا فن او مهارت خپلې لورې کچې ته رسیدلی، الله تعالی حضرت موسی عليه السلام د بني اسرائیلو په قوم کې له فرعون او فرعونیانو سره د مبارزې لپاره مبعوث کړ او د ته یې د معجزې په توګه یوه همسا ور کړه چې د وخت له مشهورو او ماهرو ساحرانو سره د مقابلي په میدان کې په یوه هیبتناکه مار بدله شوه او د ساحرانو ټولې متحرکې رسی «پړي» او تخيلي مارونه یې تیر کړل، لکه

1. د هود سورت، ۳۷ آیت.

2. تاریخ النبوة و الانبياء. هماغه مؤلف. 157 مخ.

3. د البقره سورة، ۲۵۸ آیت.

خرنگه چې الله تعالى فرمايي: «وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿١٧﴾ فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾»¹

ژباړه: او وحې (حکم) مو ولیږه موسی ته داسې چې وغورځوه ته همسا خپله (بیا ده وغورځوله همسا خپله او بنامار شوه)، نو ناڅاپه دغې همسا بنوی تیږول (نغږودل) هغه شیان چې جوړ کړي وو دغو (جادوگرانو په جادو سره) نو ثابت (او د پاسه) شو حق او باطل (ورک) شو هغه څه چې وو دوی چې کول.

کله چې ساحرانو دا حالت ولیدو ټول په تعجب کې شول او هغه یې حقیقي معجزه وبلله او ټولو د سجدي په کولو سره پر الله تعالى ایمان راوړ:

«قَالُوا ءَامَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٩﴾ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿٢٠﴾»² ژباړه: وویل

جادوگرانو ایمان مو راوړی دی په رب د عالمیانو. (په) رب د موسی او (رب د) هارون.

هغوی وویل د سحر په محدوده کې هر څه چې شتون لري، موږ پرې پوهیږو، خو د موسی عليه السلام دا کار سحر ندی، بلکه یو الهي آیت او معجزه ده. فرعون د ځان د حیثیت د اعاده کولو پخاطر دغه پېښه داسې توجیه کړه چې ګویا موسی علیه السلام پخپله ستر ساحر او د دغو ساحرانو لارښوونکی دی، چې زما پر ضد متحد شوي، حال دا چې موسی عليه السلام تر اوسه پورې د هغوی هیڅ یو نه پیژنده او د هغو له را ټولیدو څخه خبر نه و. فرعون ټول هغه ساحران چې ایمان یې راوړ په مرګ، صلیب او د پښو او لاسو په غوځولو تهدید کړل او د سعید ابن جبیر رضی الله عنه د روایت له مخې هغو د سجدي پر مهال په جنت کې خپل قصرونه او کورونه ولیدل ځکه نو یې د فرعون تهدید ته هیڅ اعتناء و نکړه او فرعون خپل تهدید د هغوی په حق کې عملي کړ.

1. د الاعراف سورت، ۱۱۷-۱۱۸ آیت.

2. د الاعراف سورت، ۱۲۲-۱۲۱ آیت.

کله چې د عیسیٰ عليه السلام زمانه راغله، د دغې زمانې شرائطو هم نور ایجابات او غوښتنې درلودلې. پدې وخت کې طبابت، علاج او درملنه خپلې لوړې کچې ته رسیدلې وه، الله تعالی پخپل بې نهایته حکمت سره عیسیٰ عليه السلام ته داسې ښکاره بینات ورکړل، چې د هغې زمانې له مقتضیاتو سره یې سمون درلود.

عیسیٰ عليه السلام مادر زاد پانده ته د الله تعالی په امر د لیدلو توان ورکړ، ابرص «پیس» او مجذوم ته یې د الله تعالی په امر شفاء ورکړه او د الله تعالی په اجازه یې مړي را ژوندي کړل او د الله تعالی په امر یې له ختې څخه الوتونکي جوړ او په هغه کې یې سا پو کړه او په ژوندي الوتونکي بدل شو. آیا څوک کولی شي له داسې معجزو څخه سترگې پټې کړي.

او کله چې د خاتم النبیین او غوره د پیغمبرانو حضرت محمد صلی الله علیه و آله زمانه را رسیدې، نو الهي مشیت پردې دی چې د بعثت او رسالت امر ته د پای ټکې کیږدي، دايمه او همیشنی معجزه دده پواسطه ښکاره کړي، دغه معجزه قرآن کریم ده. پدې معجزې کې سربیره پردې چې د زمان او مکان پوله یې ماته کړه او د ښکاره معجزې په توګه یې د انسانانو پر روح او ځان باندې منګولې ووهلې، د وخت له اقتضاء سره یې مطابقت او سمون هم په ښه توګه مراعت شوی دی. د اسلام د پیغمبر زمانه د فصاحت او بلاغت زمانه وه، شاعران، ادیبان او ماهره وینا والو شتون درلود او هرچا به خپل شعر او ادبي ټوټه د کعبې شریفې پر دروازه نصبوله او نور ادیبان به یې له هغه سره مقابلي ته رابلل، الله تعالی پخپل بالغه حکمت سره اراده وکړه تر څو خپل آخرین پیغمبر ته قرآن کریم ورکړي، چې هم د لفظ له لحاظه او هم د معنا او مفهوم له لحاظه یو معجز کتاب دی، ددې لپاره چې د زمانې هیڅ یو ادیب ونشي کولی د هغه د یوه آیت یا یوه سورت په اندازه راوړي او په هر زمان او هر مکان کې او د زمانې په هر ډول شرایطو کې د یوې الهي معجزې په توګه باقي پاتې شي.

پوښتنې

1. د زمانې مقتضي څخه مفهوم لري؟ د څو مثالونو به ترڅ کې يې توضيح کړئ.
2. د نمرود په وړاندې د حضرت ابراهيم عليه السلام احتجاج د «البقره» د سورت د «۲۵۸» آيت د ژباړې او تفسير په ضمن کې بيان کړئ؟
3. د حضرت موسی عليه السلام او د فرعون د ساحرانو په هکله د الاعراف سورت د اړونده آيتونو تفسير په معتبرو تفسيرونو کې وپلټئ؟
4. د قرآن کریم د اعجاز په هکله د اسراء د سورت «۸۸» آيت، د هود د سورت «۱۴-۱۳» آيتونه او د بقره د سورت «۲۳-۲۴»، پيدا او بيا يې ژباړه او تفسير کړئ.
5. د حضرت نوح عليه السلام، ابراهيم عليه السلام، موسی عليه السلام، عیسی عليه السلام او حضرت محمد مصطفی عليه السلام د معجزو په مورد کې د زمانې د مقتضياتو په هکله په لنډه توګه خپلو منځو کې بحث وکړئ.
6. په ذهن کې د درس د لا ښه ټينګښت لپاره له ممکنه مناسبو درسي موادو څخه د يو درسي فعاليت په ضمن کې استفاده وکړئ.

څلورم څپرکی

د انبياو عليهم السلام

د ژوند پېښې

لومړۍ لوست

د انبياوو عليهم السلام د ژوند د پېښو د ذکر حکمت

موخي:

1. محصلين وکولای شي چې په قرآن کریم کې د انبياوو د ژوند د پېښو د ذکرولو د حکمت په هکله معلومات وړاندې کړي.
2. محصلين وکولای شي چې د پيغمبرانو بشيروي او نذيريوالي توضيح کړي.
3. محصلين پدې وتوانېږي چې د پيغمبرانو عليهم السلام د ژوند پېښې سره مقایسه او پرتله کړي.
4. محصلين وکولای شي چې له معتبرو تفسيرونو څخه پدې درس کې استفاده وکړي.

د پيغمبرانو عليهم السلام ژوند د هغو مبارزو، ايثار او فدا کاريو مجموعه ده چې له حق او د الله تعالی له لارې څخه د دفاع پخاطر د وخت د کافرانو، ظالمانو او انحرافاتو په وړاندې تر سره شوي.

شريفترين تاريخ د انبياوو عليهم السلام او رسولانو عليهم السلام د ژوند تاريخ دی، د هر پيغمبر د ژوندانه په تاريخ کې صبر، شکیبایي، ايثار او قرباني وینو، سترې اخلاقي سجایاوې، لکه: صدق، امانت، له کبیره او صغیره گناهونو څخه پاکي، همدردی او مرسته په هغو کې مشاهده کوو، د هغو ژوند د باطل پر ضد له جهاد او د الله تعالی د مخالفانو او منکرانو په وړاندې د اذیت او سختیو له تحمل څخه ډک دی. هر کله چې انساني ټولنې د سعادت، حق او ترقي لار له لاسه ورکړي، الله تعالی یو پيغمبر د رهنمائي لپاره هغې ټولنې ته استولی دی، تر څو هغوی ته د الهي جنت او نعمتونو زیری ورکړي او له دنيوي او اخروي مصیبت څخه یې وويروي او په عين وخت کې الله تعالی پر خلکو باندې خپل حجت قائموي، لکه څرنگه چې فرمايي: «رُسُلًا

مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ

عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾^۱، ژباړه: پیغمبران علیهم السلام مو زیږی وړکونکي او ویره وړکونکي واستول تر څو پس له رسولانو د خلکو لپاره پر الله تعالی باندې حجت پاتې نشي او الله تعالی غالبه او حکیم ذات دی.

د پیغمبرانو علیهم السلام د ژوند په پېښو کې ستر هدف او حکمت دا دی چې محصلین، علماء او دعوتگران د هغو اخلاقي سجایوو، سیرت او کمال د شخصیت څخه خبرتیا تر لاسه کړي او د هغوی لار او طریقه د خپل ژوندانه سر مشق وگرځوي او خلک د همداسې سیرت، اخلاق، سنجي صبر او شکیايي په درلودلو سره دعوت او تشویق کړي او له همدې لارې څخه د انساني ټولنو اصلاح ته اقدام وکړي. په قرآن کریم کې د پېښو له یادولو څخه هدف دا نه دی چې یوازې د هغو له اوریدلو څخه خوند واخیستل شي، بلکه حکمت یې دا دی چې دغه پېښې د یوې ټولنې د هر وگړي د دنيوي او اخروي با سعادته ژوند غوره بیلگه وي، لکه څرنگه

چې الله تعالی فرمائي: «لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ»، ژباړه: یقیناً د پیغمبرانو علیهم السلام د کیسو په ذکر کې د عقل خاوندانو لپاره پند او عبرت دی.

دغه راز لاندیني آیت د انبیاوو د ژوند او طریقي په هکله پر تفکر او تعقل باندې

دلالت کوي: «فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ»^۲، ژباړه: دوی ته پند ناکه پېښې بیان کړه، تر څو دوی تفکر وکړي.

1. د النساء سورت، ۱۶۵ آیت.

2. د الاعراف سورت، ۱۷۶ آیت.

که چيرې يو دعوتگر او عالم د يو پيغمبر ﷺ د ژوند پېښې د هغه له ټولو اړخونو سره خلکو ته توضيح او بيان کړي په پوره يقين سره ويلی شو چې دغه وضاحت مستقيماً د دغو خلکو په روح او وجدان باندې اغيزمن واقع کېږي او ټولنه د سعادت او نيکمرغي پر لور په حرکت راوړي، ځکه چې د انسان او انساني ټولنې لپاره ستر درس او پند دی، پدې پېښه کې ښايي لومړی د پيغمبر ﷺ کامل شخصيت سره له ټولو اخلاقي مواصفاتو او ځانگړنو تربحث لاندې ونيول شي، د هغه ايتار، فدا کاري، صداقت، پاکي، امانت داري، د بيوزلو لاس نيوی، د مظلومانو مرسته، صراحت او قاطعيت بيان شي د معاندینو، مشرکانو او منافقانو په وړاندې دده له مبارزو څخه يادونه وشي، پر باطل باندې د حق له بري څخه بحث وشي، د هغه له ارهاص او معجزو څخه يادونه وشي، دده د قوم له انحراف، ظلم، خيانت او بې انصافي څخه بحث وشي او د دغه قوم انجام هم روښانه شي، د يو پيغمبر ﷺ د ژوندانه دغه متنوع جوانب او اړخونه، چې د الهي وحی پواسطه تصديقيږي د فرد او بشري ټولنې د شخصيت په اصلاح کې مستقيمه اغيزه لري او هغه د بري او نيکمرغي پر لوري را کږي.

پيغمبران عليهم السلام د حق په لار کې د زياتو تکليفونو او سختيو متحمل شوي او دغه راز مؤمنان هم د مشرکينو او منافقينو له آزار او اذيت څخه په امن کې ندي پاتې شوي دا پخپله د راتلونکو نسلونو لپاره ښه سرمشق دی، تر څو د روزگار د سختيو او د مخالفينو او معاندینو د اذيت په وړاندې د استقامت، حوصلې او صبر درس ترلاسه کړي الله تعالی فرمايلي دي: «وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ

بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾»^۱ ژباړه: د

پيغمبرانو له اخبارو څخه هر هغه څه تا ته بيانوو چې ستا د زړه د ډاډ سبب

۱. د هود سورت. ۱۲۰ آيت.

ګرځي او پدې «سورت» کې ستا لپاره حق او پند او د مؤمنانو لپاره له پنده ډکه یادونه راغلې ده.

په لنډه توګه ویلی شو چې په قرآن کریم کې د پیغمبرانو علیهم السلام د ژوند د پېښو په یادونه کې د فرد او بشري ټولنې لپاره ستر حکمتونه شته چې که دغه پېښې په تحلیلي توګه توضیح شي او ټول اړخونه یې د علماوو او دعوتګرانو لخوا تشریح او بیان شي او د انساني ټولنې افراد هم د دغو پېښو د مقتضیاتو مطابق حرکت او عمل وکړي، بې له شکه به موږ ډیره سالمه بشري ټولنه په اختیار کې ولرو.¹

1. تاریخ النبوة و الانبياء، هماغه مؤلف. 106-108 مخونه.

پوښتنې

1. د پیغمبرانو علیهم السلام د ژوندانه له بیلابیلو جوانبو او اړخونو څخه په لنډه توګه خبرې اترې وکړي.
2. دا چې پیغمبران علیهم السلام بشیر او نذیر دي، نوموړې موضوع څه ډول توضیح کولی شئ؟
3. د پیغمبرانو صفتونه په مختصر ډول ذکر او بیا د هغوی د عصمت صفت توضیح کړئ؟
4. هغه آیتونه چې په درس کې ذکر شول په هر اړخیزه توګه تفسیر کړئ؟
5. په دې درس کې د پیغمبرانو علیهم السلام د ژوند د پېښو څو مهمې بیلګې ووايست.
6. په ذهن کې د درس د لارښه ټینګښت لپاره د یو صنفی فعالیت په ترڅ کې له مناسبو درسي موادو څخه استفاده وکړئ.
7. څو معتبره تفسیرونه غوره کړئ او بیا د انبیاوو علیهم السلام د کیسو په هکله د مقارنې یا مقایسې او پرتلنې په ډول پخپلو منځو کې بحث وکړئ.

دوهم لوست

په قرآن کریم کې د پېښو له ذکر څخه غرضونه

موخې:

1. محصلین په قرآن کریم کې د پېښو د یادولو د بیلابیلو غرضونو په را ټولولو وتوانېږي.
2. محصلین وکولای شي چې د بیلابیلو اغراضو د موندلو لپاره قرآني آیتونه وپلټي.
3. محصلین په دې درس کې د یادو شویو آیتونو د سمې ژباړې او تفسیر په هکله معلومات ترلاسه کړي.

په قرآن کریم کې ذکر شوې پېښې ډیر اغراض، موخې او هدفونه لري چې دا دی په دې درس کې د هغو ځینو مهمو اغراضو ته اشاره کوو او په لنډه توګه یې توضیح کوو:

1- د امتونو او ادیانو وحدت:

الله تعالی فرمایي: «إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ»

¹ ژباړه: یقیناً دادی امت ستاسو یو امت او زه ستاسو رب یم، نو زما عبادت وکړئ.

په قرآن کریم کې د پېښو د یادونې یو مهم غرض د دې امر ښودل دی چې ټول الهي ادیان پر یوه اعتقادي اصولو بنا شوي، د سماوي ادیانو توپیر یوازې په فروعاتو او د هغو په عملي برخو کې دي، نو په قرآن کریم کې د پېښو یادونه د سماوي ادیانو او امتونو وحدت په ښه توګه څرګندوي.²

1. د الانبیاء سورت، ۹۲ آیت.

2. مع الانبیاء فی القرآن الکریم، هماغه مؤلف. ۴۶ مخ.

او ډير ځله په يوه سورت کې د څو پيغمبرانو عليهم السلام د ژوند د پېښو يادو به په يوه ځانگړي اسلوب سره کيږي او دا امر زموږ مدعا ثابتوي، لکه څرنگه چې د الانبياء «عليهم السلام» په سورت کې د حضرت موسیٰ عليه السلام، هارون عليه السلام، ابراهيم عليه السلام، لوط عليه السلام او د نورو پيغمبرانو عليهم السلام د ژوند له پېښو څخه په يوه ځانگړي ډول او اسلوبو سره يادونه شوې ده.

2- د پيغمبرانو عليهم السلام بری او د تکذيب کوونکو هلاکت:

د پيغمبرانو عليهم السلام د ژوند پېښې دا امر هم روښانه کوي چې په پايله کې کاميابي د پيغمبرانو عليهم السلام او مؤمنانو په برخه او نابودي د هغو د دښمنانو په برخه کيږي. او دا کار د پيغمبرانو عليهم السلام د خوشحالي او د وخت د منحرفانو په وړاندې د دوی د روحي تقويې او پياوړتيا لامل گرځي.

3- د تشريع د مصدر وحدت:

دغه پېښې ددې څرگندوی دي، چې د ټولو الهي شرايعو او اديانو ترمنځ نژدې اړيکه شته او له يوه مصدر او منبع څخه سرچينه اخلي، چې هغه الهي وحې ده او د الهي اديانو ترمنځ هيڅ ډول تعارض او تباين وجود نلري. الهي دين او د رسولانو استول د يوې ښکلې مانې حيثيت لري، چې ټولې غوښتنې په هغې کې په ښه توگه په پام کې نيول شوي وي. د شرايعو وحدت له دې مبارک آيت څخه هم استنباطيږي: ﴿شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ...﴾^۱

۱. د الشوری سورت، ۱۳ آیت.

ژباړه: مقرر کړي بیان کړي دي (الله) تاسې ته له دین څخه هغه چې وصیت (حکم) یې کړی وو په هغه سره نوح ته او هغه (خیز) چې وحې حکم کړی ده تاته (ای محمده!) او هغه (خیز) چې حکم کړی وو مونږ په هغه سره ابراهیم ته او موسی ته او عیسی ته داسې چې قائم کړئ سم ودری دین (د توحید) او مه غورځوی اختلاف به هغه کې، ډیر دروند دی په مشرکینو هغه (خیز) چې بولی ته دوی هغه (توحید) ته، الله راکاږي ځان خپل ته (غوره کوي) هغه څوک چې اراده وفرمایي (د غوره کولو یې) او سمه لپاره ښیي دین خپل ته هغه چاته چې رجوع کوي (الله ته).

او دا آیت چې فرمایي: «وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِّلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَنُكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا...»¹

ژباړه: او نه دی گرځولی (نه یې دی ایښی) تاسې ته په دین کې هیڅ حرج (مشقت او اشکال)، (متابعت وکړئ د) دین د پلار خپل چې ابراهیم دی، دغه (الله) ونومولی تاسې مسلمانان پخوا (له دغه قرآن څخه په نورو آسماني کتابونو کې).

دغه راز الله تعالی له ټولو پیغمبرانو علیهم السلام څخه وعده واخیستله چې که چېرې د اسلام د پیغمبر زمانه یې وموندله، پر هغه ایمان راوړي او د هغو له پیروانو څخه واوسېږي، چې دا د شرایعو پر وحدت او د سماوي ادیانو ترمنځ د اړیکې پر وجود باندې یو ښکاره دلیل او برهان دی، او د پیغمبرانو علیهم السلام دغه پیمان د آل عمران د سورت په «۸۱» آیت کې جوتیږي.

4- پر خارق العاده چارو باندې د الله تعالی د قدرت څرگندونه:

له دې پېښو څخه دا امر هم فهمیږي چې الله تعالی د خارق العاده چارو د پیدا کولو او اجراء کولو توان لري او دا خارق العاده چارو په قرآني کیسو کې انعکاس موندلی

1. دالحج سورت، ۷۸ آیت.

دی. له دې جملې څخه کولی شو له لاندې خوارقو څخه نوم واخلو: د حضرت آدم عليه السلام او حوا خلقت د عیسی عليه السلام غیر طبعي ولادت، د الله تعالی په اراده او د حضرت ابراهیم عليه السلام د دعا پواسطه مرغانو ته دوهم ځل ژوند ورکول او یا د عزیز عليه السلام مړه کیدل سره له مرکب، بې چې له یوه کلي څخه تیریدو او وروسته له سلو کلونو څخه بې بیرته ژوندی کیدل او داسې نور مثالونه، چې پر خوارقو باندې د الله تعالی پر مطلق قدرت باندې دلالت کوي.

5- د پیغمبرانو په وړاندې د امتونو یو شان عکس العمل:

الله تعالی فرمایي: «وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِينَ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ

هَادِيًّا وَنَصِيرًا»¹ ژباړه: او داسې (لکه چې کفار مې ستا اعداء ګرځولي دي) ګرځولي و مونږ (پخوا له تانه) لپاره د هر نبي دښمنان له مجرمانو (کفارو نو صبر وکړه په شان د نورو انبیاءو بس)، او کافي دی رب ستا سمه صافه ليار ښوونکی او ښه مدد کوونکی (پر اعداء).

د ټولو امتونو عکس العمل د خپلو انبیاءو عليه السلام په مقابل کې سره مشابه او ورته و. زیاتره هغوی د پیغمبرانو په مقابل کې د مخالفت، تکبر او ځان غوښتنې موقف او دریځ نیولی دی.

6- توحید د مشترک غرض په توګه:

ټول سماوي ادیان او شرايع د نورو اغراضو تر څنګ یو مهم، لومړنی او اساسي غرض هم لري، چې د الله تعالی د الوهیت او ربوبیت توحید ته د خلکو له دعوت او بلنې څخه عبارت دی او دا مطلب د انبیاء علیهم السلام په کیسو کې په ښکاره توګه

1. د الفرقان سورت، ۳۱ آیت.

لیدل کیږي، لکه څرنګه چې په لاندیني مبارک آیت کې یې لولو: «لَقَدْ أَرْسَلْنَا

نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَتَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ»¹

ژباړه: قسم دی په تحقیق لیرلی ؤ مونږ نوح په لوري د قوم دده نو وویل (نوح) ای قومۀ زما عبادت کوئ تاسې د الله نشته تاسې ته هیڅ معبود بې له دغه (الله).

او دا آیت: «وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَتَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ

مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ» او دا آیت «وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَتَقَوْمِ اعْبُدُوا

اللَّهُ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ».

7- د نیکی او بدۍ پایلې:

په قرآن کریم کې د پېښو د یاد یو بل غرض د دې امر بیان دی، چې نیکی به انجام کې د خپل فاعل نیکمرغي را منځ ته کوي. لکه څرنګه چې بدې خپل خاوند هلاکت او بد مرغۍ ته رسوي.

8- د اسلام د پیغمبر ﷺ د رسالت اثبات:

په قرآن کریم کې د پېښو د یادونې یو بل مهم غرض او موخه د اسلام د پیغمبر د رسالت ثابته او ددې امر بیان دی چې قرآن کریم د پیغمبر ﷺ وينا نه ده، بلکه الهي وحې ده، ځکه د اسلام پیغمبر یو امي شخص و، لوستل او لیکل یې نشوای کولی، خو داسې یو کتاب یې خپل امت ته وړاندې کړ چې د اعتقادي اصولو، احکامو او امثالو سر بیره د ډیرو مفصلو پېښو ذکر او یادونې ته شامل دې چې د هغو راوړل د یو امي شخص په واسطه

1. د ال اعراف سورت: ۵۹ آیت

کاملاً محال او ناشوني دی او دا پخپله د دی لپاره د اثبات روښانه دې چې قرآن کریم د الله تعالی ازلي کلام دی او د بشر وينا نشي کيدلی.¹

1. تاريخ النبوة و الانبياء، هماغه مؤلف. ۱۰۸-۱۱۴ مخونه.

پوښتنې

1. په قرانکريم کې ذکر شوې پېښې د کومو مهمو اغراضو او موخو در لودونکې دي؟ په لنډه توگه يې يادونه وکړئ.
2. نږدې کتابتون ته مراجعه وکړئ او ددې اغراضو په هکله مفصل معلومات را ټول کړئ.
3. هر غرض بايد د محصلينو د يو بيل گروپ پواسطه تر بحث لاندې ونيول شي.
4. د يو صنفې فعاليت په ترڅ کې بايد له مناسبو درسي موادو څخه استفاده و شي.

دریم لوست

په قرآن کریم کې د پېښو د ذکر او یادونې د تکرارولو حکمت

موخې:

1. محصلین وکولای شي چې په قرآن کریم کې د مطالبو د تکرار او په نورو لیکنو کې د مطالبو د تکرار تر منځ توپیر وڅیړي.
2. محصلین په دې و توانيږي چې په قرآن کریم کې د پیغمبرانو عليهم السلام د ژوند د پېښو د یادونو د تکرار حکمتونه په څوټه کړي.
3. محصلین وکولی شي د قرآن کریم تکراري موارد تشخیص او د هغو د پلټنې څرنګوالی تجربه کړي.

د قرآن کریم فصاحت او بلاغت د هغه هدایت بخښونکي مفاهیم او معناوي دي، چې د اسلام د را څرګندیدو په لومړۍ سر کې یې د عربو د فصحاوو پام ځانته را واپړو او د هغوی پر روح او روان یې تسلط او برلاسی وموند او همدا د قرآن فصاحت او بلاغت وو چې په هره زمانه کې ادیبانو، شاعرانو او لیکوالانو د هغه پر غوره والي شاهدي ورکړي او خپل ځانونه یې د هغه سره له مقابلي څخه نا توانه او بې ځواکه ګڼلې دي. د قرآن کریم ښکلی او مقبوله طریقه د مطالبو په ذکر او بیان کې قاضي ابوبکر «باقلاني» داسې انځور کړی ده: «په حقیقت کې د قرآن سبک او اسلوب داسې یو امر دی چې تر قرآن پورې ځانګړی او منحصر دی او نور پدې هکله له هغه سره شابهت او ورته والی نلري، دغه راز نوموړی سبک له ټولو مشهورو او مروجو اسلوبو سره مغایر او توپیر لرونکی دی»¹. یو له دې، اسلوبو څخه په قرآن کریم کې د پیغمبرانو عليهم السلام د ژوند د پېښو تکرار دی. که چیرې یو لیکوال او ادیب یو

1. ابوبکر باقلاني، اعجاز القرآن، ص ۶۰ او ورپسې مخونه.

کلام تکرار وي، کلام يې په دوهم ځل کې د لومړي ځل د فصاحت درجې ته نه رسيږي، بلکه په دوهم ځل کې د گډوډۍ، کمزورۍ او تکليف نښې او علايم پکې تر سترگو کېږي، خو د قرآن کریم منهج او سبک د مطالبو په تکرار کې دا ډول ندی بلکه د بلاغت په اوچته کچه کې قرار لري او لوستونکي ورڅخه خوند اخلي. په قرآن کریم کې د پېښو له يادولو څخه هدف د هغو د تاريخي اړخ توضيح نده، بلکه منظور عبرت او پند اخيستل دي د گناه له ارتکاب څخه او د الله تعالى د رضايت په زيري باندې او دا ټول په بيلابيلو مواردو کې يو له بل سره مختلف وي ځکه اختلاف په مقاصدو کې د ادبي سبک او قالبونو د اختلاف سبب دی، نو قرآن کریم په يوه ځای کې په تفصيل سره او په بل ځای کې په ايجاز او لنډون سره د پيغمبرانو عليهم السلام د ژوند د پېښو اړونده مطالب بيانوي او دا اسلوب د فصیحو او بليغو الفاظو او ترکيبونو په چوکاټ کې وړاندې کېږي او يوه پېښه په بيلابيلو بڼو او شکلونو او ښکلو عبارتونو سره د ظروفو او شرائطو د ايجاباتو په پام کې نيولو سره انځور کېږي. ټوله پېښه نه تکرارېږي، بلکه يوه برخه يې د يوه ځانگړي بلاغي هدف پخاطر تکرارېږي او پدې تکرار کې په بشپړه توگه فصاحت، بلاغت، د اسلوبو متانت او د تفنن او سلاست اتقان مراعت کېږي او عين مفاهيم او معناوي په سره بيلو الفاظو او ترکيبونو کې بيانېږي او د پيغمبرانو عليهم السلام د ژوند د پېښو د يادونې په تکرار کې د بيان دغه اسلوب د قرآن پر اعجاز او دا چې د الله له لوري د اسلام پر پيغمبر باندې وحې ده، روښانه دليل او قاطع برهان دی او دا امر هغه څوک په ښه توگه درک کولی شي، چې د فصاحت او بلاغت پر رموزو او اسرارو باندې ډيره پوهه او خبرتيا ولري او دکلام ادبي ظرافتونه، باريکۍ او فنون وپېژني.

په قرآن کریم کې د پېښو د یادونې د تکراریدلو بل حکمت دا دی چې د پېښو مطالب په ښه توګه په ذهن کې ځای نیسي او د فرد او انساني ټولنې پر فکر او روح باندې د پام وړ اغیزه را منځ ته کوي او په ښه توګه د وګړو د منلو وړ ګرځي.¹

د بیلګې په توګه د دوو مواردو یادونه کوو چې د آدم (عليه السلام) د ژوند پېښې په هغه کې د یوې معنا د توضیح پخاطر د تعبیر د حسن، فصاحت او بلاغت له ساتلو سره تکرار شوی دي: دا دوه موارد یو د الأعراف او بل د طه په سورت کې دي، چې په ترتیب سره بیانېږي:

«وَيَتَّادِمُ أَسْكُنُ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾ فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْءِ تَهُمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَينِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢١﴾ فَدَلَّهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْءُهُمَا وَطَفِقَا مَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٢﴾ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾»².

ژباړه: او (وویل الله) ای آدمه اوسه ته او (اوسي دې) ښځه ستا (حوا) په جنت کې نو خورئ تاسې دواړه له هر ځایه (او هر شی ځینې) چې خوښه مو وشي او مه نږدې

1. مع الانبياء في القرآن الكريم. هماغه مؤلف. مخونه ۴۹-۵۰.

2. د الاعراف سورت، ۱۹-۲۳ آیتونه.

کېږي تاسې دواړه دې ونې ته (په قصد د خوارک او که له دې جنسه وخورئ) نو شی به تاسې دواړه له ظالمانو (په خپلو ځانونو). نو وسوسه و اچوله دوی دواړو ته شیطان لپاره ددې چې ښکاره کړي دوی دواړو ته هغه چې پټ کړی شوی دی له دې دواړو ځینې له غلیظه ؤ عورتونو د دوی او وویل (ابلیس دوی ته) نه یې منع کړی تاسې رب ستاسې له (خوارک) ددې ونې ځینې مگر له دې جهته چې نه شی تاسې دواړه پرېښتې (په مرتبه یا په بنائست یا په بې پروايي له خوراکه) یا چې نشی تاسې له تل پاتې کیدونکو (په جنت کې). او سخت قسم یې وکړ دوی ته (په نامه د الله) چې بیشکه زه تاسې دواړو ته خامخا له (دوستانو) نصیحت کوونکو څخه یم پس راکوز کړل (ابلیس) دوی دواړه (له عالي مرتبې نه ښکته مرتبې ته او مائل یې کړل خوارک ته له هغې ونې) په فریب (او وسوسه په دې دروغ قسم سره) نو کله چې وڅکله دغو (دواړو میوه د دغې ممنوعې) ونې (نو) ښکاره شو دواړو ته غلیظه عورتونه د دوی او ولگیدل دواړه چې سره نښلولي دوی پر عورتونو خپلو باندې له پانډو (د ونو) د جنت څخه (چې پټ کړي ځان خپل)، او نداء (غږ) وکړ دوی ته رب د دوی (داسې) چې آیا ما نه وی منع کړي تاسې له (خوراکه د) دغې ونې څخه او (نه ؤ) ویلي ما تاسې ته (چې پام وکړئ پوه شی) چې بیشکه شیطان تاسې دواړو ته دښمن دی ښکاره (بلکه منع کړي مو وی او ویلي مو وو تاسې ته!). نو وویل دواړو (یعنې آدم او حوا) ای ربه زموږ ظلم کړی دی موږ پر نفسونو (ځانونو) خپلو او که مغفرت ونه کړې ته موږ ته او رحمت (مهرباني) ونه کړې ته پر موږ نو خامخا شو به موږ هرومرو (خامخا) له زیانکارانو.

د حضرت آدم ﷺ همدغه د ژوند پېښې د طه د سورت په آیتونو کې داسې لولو:

«وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِآدَمَ فَسَجَدُوْۤا اِلَّاۤ اِبْلِیْسَۙ اَبٰیۙ فَقُلْنَا

یَتَّٰدَمُۢمۙ اِنَّ هٰذَا عَدُوُّکَ وَلَزَوٰجُکَۙ فَلَا یُخْرِجَنَّکُمَاۤ مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقٰیۙ اِنَّ

لَكَ إِلَّا تَجْوَعُ فِيهَا وَلَا تَعْرَى ﴿١١٨﴾ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا تَصْحَى ﴿١١٩﴾
فَوَسَّوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَتَّادِمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةٍ اخْلَدِ وَمُلْكٍ لَا
يَبْلَى ﴿١٢٠﴾ فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْءُ تُهْمَا وَطَفِقَا مَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ
الْجَنَّةِ وَعَصَى ءَادَمُ رَبَّهُ فَغَوَى ﴿١٢١﴾ ثُمَّ أَجْتَبَهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَى ﴿١٢٢﴾¹

ژباړه: او ياد کړه هغه وخت چې وويل مونږ پرېستو ته چې سجده وکړئ (تعظيم) آدم
ته پس سجده وکړه (ټولو) مگر (سجده ونه کړه) ابليس، چې منع يې راوړه پس وويل
مونږ اى آدمه بيشکه دا (ابليس) دېنمن ستا دى او (دېنمن) د بښې ستا دى پس
خبردار و دې نه باسي خامخا تاسې له جنته (په سبب د وسوسې او فريب) پس په
مشقت کې به پريوځي. بيشکه مقرر دى تاته چې نه به وړى کيږي په دې (جنت) کې
او نه به بربنډ کيږي. او بيشکه ته به نه تېرى کيږي په دغه جنت کې او نه به دې
گرمي کيږي. پس وسوسه واچوله دغه (آدم) ته شيطان (داسې چې ورته) وى ويل اى
آدمه آيا دلالت وکړم تاته په ونه د تل ژوندي پاتې کيدلو او په پاچاهي چې نه زائليږي
(او تل پاتې کيږي). پس وخوړه دوى دواړو له (ميوې) ددغې ونې پس ښکاره شول
دوى ته غليظه عورات د دوى او شروع وکړه دواړو چې ښلولې پورې کولې دواړو
پر ځان پورې له پانډو د (ونې) د جنت (لپاره د ستر). او نافرمانى وکړه آدم (له حکم)
د رب خپل (په سبب د هيرولو د حکم د الله يا په اجتهادي خطا سره) پس چپ شو
(له مطلوبه د خلوده) بيا غوره کړ دغه (آدم) لره رب دده پس رجوع وکړه (الله) په
آدم په قبول د توبې سره او هدايت يې ورته وکړ (په ثبات او استقامت سره په توبه
باندي او لياره يې ورته وښودله د ثبات).

1. د طه سورت، ۱۱۶-۱۲۲ آيتونه.

پوښتنې

1. په قرآن کریم کې د مطالبو تکرارول د نورو لیکنو د مطالبو له تکرار سره څه توپیر لري؟
2. په قرآن کریم د پیغمبرانو عليهم السلام د ژوند د پېښو د ذکر او یادونې د تکرارولو حکمتونه تر بحث لاندې ونیسي.
3. د دې درس اړونده آیتونه، چې د نوموړي تکرار یوه بیلگه بلل کېږي، معبرو تفاسیرو ته د مراجعې له لارې وژباړئ او تفسیرې کړئ.
4. محصلین باید د استاد په مرسته په قرآن کریم کې د پیغمبرانو عليهم السلام د ژوند د پېښو د ذکر و یادولو د تکرار نورې بیلگې وپلټي او د هغو حکمتونه دې وڅیړي.
5. د تکرار د مواردو د پلټنې لپاره د باید له (المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الکریم) او د انټرنټ له ځینو سایټونو (ویب پاڼو) څخه استفاده وشي.

پنجم خپرکی

له ځينو پيغمبرانو څخه
د قرآن کریم انځور

لومړۍ لوست

د آدم علیه السلام پیدایښت او نبوت

موخې:

1. محصلین وکولای شي چې د حضرت آدم عليه السلام د خلقت څرنگوالی او مرحلې بیان کړي.
2. محصلین د آدم عليه السلام پر فضائلو او ده دته د ملائکو د سجدې قضیه توضیح کړي.
3. محصلین له جنت څخه د آدم عليه السلام د وتلو پېښه او په ځمکه کې د ده د وظایفو په هکله خپل معلومات وړاندې کړي.
4. محصلین د آدم عليه السلام د رسالت او نبوت د اثبات له دلایلو څخه خبر شي.

حضرت آدم عليه السلام ابوالبشر او د ځمکې د مخ د ټولو انسانانو پلار دی. پردې اساس ویلی شو چې دده د پیدا کیدلو پېښه د ټول بشریت د پیدا کیدلو پېښه او دده ژوند ګویا د ټول عالم ژوند دی. د آدم عليه السلام د پیدا کیدلو پېښه د اوږدو زمانو او د انسان د پرلپسې نسلونو د پیدا کیدلو پېښه ده. د آدم عليه السلام د پیدایښت پېښه یوه ساده او بسیطه پېښه نده، بلکه یوه ستره او عظیمه حادثه ده، چې په ډیره ښه توګه د الله تعالی قدرت او حکمت پکې ښودل شوی دی. په دې خلقت کې له ضعف څخه قوت، له جامد څخه ژوندون او له سکون څخه حرکت را منځ ته کیږي.

په دې پیدایښت کې جماد په احسن تقویم کې په ښکلی بشر بدلیږي او اومه خټه خبرې کوي. د انسان له پیدایښت مخکې ملائکو په تعجب سره د دغه خلقت څخه پوښتنه وکړه. «وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً ۚ قَالُوْا

أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ
 قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٠﴾¹

ژباړه: او (ياد کړه ای محمده!) هغه وخت چې وويل پرودګار ستا پرېستو ته چې بيشکه زه ګرځوونکي يم په ځمکه کې د يوه خليفه نو وويل پرېستو آيا ګرځوی ته په ځمکه کې هغه څوک چې فساد به کوي په دې کې او تويوي به (په ناحقه سره) وينې، حال دا چې مونږ تسبیح وايو سره د ثنا ستا او نسبت د پاکۍ کوو تاته وويل (الله) بيشکه زه پوهیږم په هغو اسرارو چې تاسې پرې نه پوهیږئ.

څرنګه چې ملائکو د جنیاتو سفک دماء (وينه تويونه) د ځمکې پر مخ لیدلې وه، ځکه یې د آدم (عليه السلام) له پیدایښت څخه استفهام وکړ، نه دا چې هغوی د الله تعالی په دې ارادې باندې اعتراض درلود، قرآن کریم او نورو آسماني کتابونه دی قول ته اشاره کوي چې حضرت آدم (عليه السلام) د بشر پلار دی.

قرآن کریم په ډیرو مواردو کې انسانان د بني آدم په نامه سره یاد کړي او ټول بشر یې له یوه اصل څخه ګڼلې دی، الله تعالی فرمایي: «خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا ....»² ژباړه: چې پیدا یې کړئ تاسې له نفسه یوه نه (چې آدم علیه السلام دی) او پیدا یې کړه له دې (نفسه) جوړه دده (چې حوا ده)

او: «وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ»³

1. د البقره سورت، ۳۰ آیت.

2. د النساء سورت، ۱ آیت.

3. د السجده سورت ۸ آیت.

ژباړه: چې پیدا کړی یې دی هغه (هر موجود بالخاصه انسان) او شروع کړی یې دی پیدایښت د انسان (یعنې آدم) له ختي څخه.

د آدم علیه السلام د پیدایښت کیفیت:

کله چې الله تعالی د آدم ﷺ د پیدایښت اراده وکړه. ملائکو ته یې امر وکړ چې د خاورې بیلابیل رنګونه او ډولونه را ټول کړي. ملائکو د الله تعالی دا امر پر ځای کړ. په دوهمه مرحله او پړاو کې له اوبو سره لمده شوه او خلویښت کاله په همدې حالت پاتې شوه او وروسته الله تعالی اراده وکړه تر څو دغه وچه شوې خټه (صلصال) په با خبره او بینا انسان باندې واړوي. پس له دې چې د آدم ﷺ په کالبد کې د الله تعالی روح پوه کړل شو الله تعالی ملائکې مأمورې کړې چې دغه نوی مخلوق ته د تعظیم او درناوي سجده وکړي. د ځینو مفسرینو له نظره ملائکو په حقیقت کې الله تعالی ته سجده وکړه نه آدم ﷺ ته، پداسې ترتیب چې الله تعالی آدم ﷺ د ملائکو لپاره قبله ګرځولی و.

الله تعالی آدم ﷺ ته څلور امتیازونه ورکړل: پخپل یې پیدا کړ، په هغه کې یې له خپل روح څخه پوه کړل، ملائکې یې هغه ته په سجده کولو مأمورې کړې او هغه یې د ټولو اشیاءو په نومونو خبر کړ.

پدې سجده کې ټولو ملائکو برخه واخیستله، پرته له ابلیس څخه چې د الله تعالی له امر څخه یې سر غړونه او تکبر وکړ. پس له خلقت څخه آدم ﷺ په جنت کې استوګن شو، خو میرمن یا کوم بل مؤنس یې نه درلود، او یو وخت وروسته له دې چې له خوبه را وښو ویې لیدل چې یوه میرمن یې ترڅنګ قرار لري، هغه یې یې حوا وه او د ابن عباس د روایت له مخې حوا د ادم ﷺ له پوښتۍ څخه پیدا شوه، داسې چې هېڅ درد یې احساس نکړ.¹

1. مع الانبياء في القرآن الكريم، ۶۳ مخ.

آدم(عليه السلام) او حوا د قرآني آيتونو د ظاهر له مخې په جنت الخلد، يعنې هميشني جنت کې ژوند کاوه، چې په آسمان کې وو، خو ځينې نور لکه معتزله او قدریه بيا وايي چې دا جنت، جنت الخلد نه و. بلکه د ځمکې پر مخ د عدن په سيمه کې واقع و. په جنت کې ټولې ميوې او نعمتونه دوی ته مباح او روا وو، خو يوازې د يوي ونې له خوړلو څخه منع شوي، وو چې قرآن کریم د دغې ونې ماهيت ندی ذکر کړی، ابليس هغوی ته وويل چې تاسو له دغې معينې ونې څخه منع کړل شوي نه ياست او دوی هم دا تصور وکړ چې البته له همدې مشخصې ونې څخه منع شوي دي او له دغې ميوې څخه يې وخوړل، پس له هغه څخه عورت يې بربنډ شو او ددې مخالفت په سبب له جنت څخه وايستل شول او ځمکې ته واستول شول.

ځينو ويلي دي چې آدم(عليه السلام) د ونې د ميوې د خوړلو په هکله اجتهاد وکړ او پدې اجتهاد کې يې تصور وکړ چې دوی يوازې له مشخصې ونې څخه منع شوي دي، نه د دغې ونې له جنس څخه. او ځينو ويلي دي چې دوی په دې هکله الهي وعيد هير کړ او له هغې ونې څخه يې وخوړل چې دا نظر صحيح دی، لکه څرنګه چې دا آيت هم پر همدې دلالت کوي: «وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسَىٰ وَلَمْ يَجِدْ لَهُ

عَزْمًا»¹

ژباړه: او خامخا په تحقيق حکم کړې ؤ مونږ آدم ته پخوا له دې نه پس هير يې کړ (هغه حکم) او ومونه موند ده ته استقامت (صبر له منهي عنه) څخه.

آدم(عليه السلام) د ځمکې د مخ د خليفه او ځايناستي په توګه وټاکل او مأمور کړل شو، تر څو د خپل فهم پواسطه ځمکه ودانه، امتونه او قبيلې جوړې کړي او د الله تعالی د بندګانو د عبادت او ابتلا لپاره لارې چارې برابره کړي.

1. د طه سورت، ۱۱۵ آيت.

د آدم عليه السلام نبوت او رسالت:

د آدم عليه السلام د نبوت مسأله یو ثابت او قطعي امر دی او هیڅ چا په هغې کې مخالفت ندی کړی، خو د ده د رسالت موضوع د علماؤو لخوا مورد اختلاف وړ ګرځیدلې ده، ځینو دده په رسالت حکم کړی او ځینو یوازې د ده نبوت تأیید کړی. د شفاعت حدیث چې په صحیح مسلم کې ذکر شوی او داسې پکې ویل شوی، چې خلک د نوح عليه السلام خوا ته ځي او هغه ته وایي چې ته په ځمکه کې د الله تعالی لومړنی رسول یې، دا حدیث په ښکاره ډول پدې دلالت کوي چې لده څخه وړاندې کوم رسول موجود نه و. خو هغه ډله چې د ده په رسالت قائل دي نوموړی حدیث له طوفان څخه په وروسته زمانې باندې تأویلي، چې ګویا نوح عليه السلام وروسته له طوفان څخه لومړنی رسول و. خو راجح قول دا دی چې آدم عليه السلام هم نبي و او هم رسول دی. سره له دې چې قرآن کریم د ده په نبوت او رسالت څرګند حکم ندی کړی، خو له زیاتو قرآني آیتونو څخه پوهیدل کیږي چې هغه د الله تعالی نبي او رسول دی، له هغې حملې څخه یو دا قول د الله تعالی چې فرمایي:

«إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ»^۱

ژباړه: بیشکه چې الله غوره کړی دی آدم او نوح او اولاده د ابراهیم (او ابراهیم) او اولاده د عمران (او عمران) پر ټولو خلکو (د زمانې خپلې په رسالت او روحاني او جسماني خصائصو سره).

او هدف له «اصطفی» څخه د رسالت او نبوت لپاره د هغه غوره کول دي. او دا

قول چې: «ثُمَّ أَجْتَبَهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ»^۲

۱. د آل عمران سورت. ۳۳ آیت.

۲. د طه سورت. ۱۲۲ آیت.

ژباړه: پس چپ شو (له مطلوبه د خلوده) بیا غوره کړه دغه (آدم) لره رب دده پس رجوع وکړه (الله په آدم په قبول د توبې سره او هدایت یې ورته وکړ (په ثبات او استقامت سره په توبه باندې او لپاره یې ورته وښودله د ثبات). چې له دې آیت څخه هم د رسول او نبي په توګه د ده غوره کیدل جوتیږي. او د اسلام د پیغمبر په احادیثو کې هم دده په نبوت او د پیغمبرۍ ښکاره نښې شته دي. آدم عليه السلام نظر په یوه روایت په زر کلنۍ کې په هغه ځای کې چې هند بلل کیږي وفات شو او په هماغه غره چې له آسمان څخه پر هغه را کوز شوي وو د ملائکو پواسطه دفن شو، او ځینې بیا وایي چې دی په مکه مکرمه کې د ابی قیس پر غره مدفون دی.¹

1. تاریخ النبوة و الانبياء. 118-145 مخونه.

پوښتنې

1. دا چې د آدم عليه السلام د پیدایښت پېښه د ټول بشریت د پیدایښت پېښه ده، په دې موضوع پخپلو کې بحث وکړئ.
2. د آدم عليه السلام د پیدایښت په مورد کې د الله تعالی د ارادې او د ملائکو د استفهام په هکله د قرآني آیتونو له مخې توضیح ورکړئ.
3. د آدم عليه السلام د خلقت درې ګوني مراحل په تفصیل سره بیان کړئ.
4. هغه څلور فضیلتونه، چې الله تعالی د آدم عليه السلام ته ورکړي وو، ذکر او توضیح یې کړئ.
5. آدم عليه السلام ته د ملائکو د سجده موخه او هدف څه و؟ پخپلو منځو کې بحث پرې وکړئ.
6. له جنت څخه د آدم عليه السلام د اخراج کیسه په تفصیل سره بیان کړئ.
7. د آدم عليه السلام د خلقت او په ځمکه کې د هغه د وظائفو موضوع د دوو بیلو ګروپونو په ترڅ کې تر بحث لاندې ونیسئ.
8. د آدم عليه السلام د نبوت او رسالت د ثبوت مسأله د قرآني آیتونو او نبوي احادیثو مطابق تشریح کړئ.
9. د آدم عليه السلام د ژوندانه پای او د ملائکو پواسطه دده د خښولو کیفیت بیان کړئ.
10. په دې درس کې باید له معتبرو منابعو او مناسبو درسي موادو څخه استفاده وشي.

دوهم لوست

د حیه (ژوندي) موجوداتو په هکله د ډاروین نظریه

موخې:

1. محصلین د انگلیسي چارلز ډاروین له کړکېچنې نظریې سره هر اړخیزه پیژندګلوی تر لاسه او هغه توضیح کړلی شي.
2. محصلین وکولای شي د ډاروین ددې نظریې درد په هکله د سیدجمال الدین افغان نظریه بیان کړي.
3. محصلین وکولای شي چې د غریبانو نظریه چې د ډاروین نظریې رد کړي، وړاندې کړي.
4. محصلین ددې لاره چاره ترلاسه کړي چې پخپله د ډاروین د نظریې د ردولو بیلایل دلیلونه وپلټي.

انګلیسي چارلز ډاروین د ژوندیو موجوداتو د خلقت په هکله ځانګړې نظریه وړاندې کړې ده، چې په «۱۹» پېړۍ کې او له هغه څخه را پدېخوا د زیاتو بحثونو او مناقشو لامل ګرځیدلی ده. د ده له نظره د طبیعت ترمنځ د نمو او بقاء لپاره سخته مبارزه روانه ده، په دې مبارزه کې هغه طبیعي پدېده کولی شي وده، پرمختګ او تکامل وکړي او باقي پاتې شي چې د چاپیریال له شرائطو سره سمون ولري او ځان د طبیعي جریان لپاره کارګر، اغیزمن او د بقاء د قابلیت خاوند ثابت کړي، په دې وخت کې ده چې طبیعي جریان دغه پدېده چې د پرمختګ او بقاء لپاره صالح او مناسبه ده، غوره کړي او همیشه دغه پدېده د طبیعي جبر له مخې له زماني، مکاني او محیطي شرائطو سره ځان عیاروي او د طبیعي غوښتنو مطابق پخپل ځان کې بدلون څرګندوي، له یوه حالت څخه بل حالت ته او له یوه شکل څخه بل شکل ته اوړي او د محیطي اړتیاوو په پام کې نیولو سره پرمختګ او تکامل کوي.

د ډاروین له نظر انسان هم د نورو حیواناتو او طبیعي مظاهرو پشان له دغه کار څخه مستثناء نه دی، انسان په ابداعي توګه او د «کن فیکون» په امر سره ندی پیدا شوی، بلکه د لومړني حیاتي اناټومي د میلیونونو کلونو د ترقی او تکامل نتیجه ده، چې لومړی د اوبو پر مخ څرګند شوی، وروسته بیا په حجرو لرونکي حیوان باندې بدل شوی او کرار، کرار په ترتیب سره د ضفدع «چینلڅخه»، کوچني ماهي او د میمون «بیزو» بڼه یې خپله کړې ده، او وروسته بیا د میمون یوې ځانګړې نوع «شمپانزې» هوبنښار او ذکي انسان ته تکامل او ترقی کړې ده، د لومړني حیاتي جرتومي دغه بیالوژیکي بدلونونه د محیطي او چاپیریالي اړتیا په نتیجه کې او د طبیعت پواسطه د اصلح او انسب انتخاب دی نه تصادفي او اتفاقي.

د ډاروین د دغې نظر یې په وړاندې چې د «دبقاء د تنازع او د اصلح او انسب د بقاء د نظریې» په نامه هم یاده شوې زیات عکس العملونه را منځ ته شوي او په ډیرو دلایلو سره رد او بې اساسه بنودل شوې ده. د هغو کسانو له جملې څخه چې ډیر زر یې د دغې نظر یې په ردولو اقدام وکړ علامه سید جمال الدین افغان دی. په زړه پورې داده چې د ډاروین د کتاب «اصل الانواع» چې په هغه کې یې د بقا له تنازع او د انسب او اصلح له طبیعي انتخاب څخه بحث کړی، د خپریدلو ډیره کمه موده تیره شوې وه چې سید دلته په ختیځ کې له هغه څخه پوره معلومات درلودل او د هغه پر رد باندې یې مشهوره کتاب د «الرد علی الطبیعین» تر عنوان لاندې. چې په «نیچریه» یې هم شهرت درلود، په فارسي ژبه ولیکو.¹

سید په دې هکله وایي: کله چې موږ پدې عقیده اوسو چې انسان د الله تعالی له روح څخه سرچینه اخیستی ده، په حقیقت کې د خپل ځان په شرف قایل شوي یو:

1. صلاح الدین سلجوقي، اضاء علی میادین الفلسفة و العلم و اللغة و الادب، مصر: مطابع شركة الاعلانات الشرقية، ۱۹۶۲م. ۷۳- ۶۰ مخونه.

«إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّیْ خَلَقْتُ بَشَرًا مِّنْ طِیْنٍ ﴿۷۱﴾ فَاِذَا سَوَّیْتُهُۥ وَنَفَخْتُ فِیْهِ
مِّنْ رُّوْحِیْ فَقَعُوْا لَهٗ سَجْدًا ۝۱۶۷﴾»¹

ژباړه: (یاد کړه) هغه وخت چې وفرمایل رب ستا پرېستو ته چې بیشکه زه پیدا کوونکی یم د یو بشر (آدم) له خټې څخه. پس کله چې برابر کړ ما (قالب د) هغه (په ښه شکل سره) او یو کړ ما په هغه قالب کې له روح خپل پس پریوځی (تاسې ټول ای پرېستو! تعظیماً) ده ته سجده کوونکي.

په حقیقت کې دا عقیده موږ ته کرامت را بخښي او موږ د عزت او کمال لور ته رهنمائي کوي او جمال د خلقت او احسن تقویم ته مو رسوي، خو که چیرې موږ پدې معتقد واوسو چې انسان د بیزو له نسل څخه دی، په دې صورت کې زموږ لپاره سوا د ځنګله د قانون له پیروي- څخه بل څخه نه پاته کیږي او په حقیقت کې موږ ځان د څلور بولو (چارپایانو) نړۍ ته منسوب کړی دی.

سربیره پر هغو سید جمال الدین د ډاروین له خپلو مثالونو څخه هم د ده د نظریې په رد او بطلان کې استفاده کړې ده، دی وایي: کله چې د «مدغاسکر» په ټاپو کې د سپیو د لکیو پریکول د بي لکیو سپیو د ولادت سبب ګرځیدلی وي، نو ولې دا حالت د سامي په اقوامو کې نه را منځ ته کیږي چې د زرګونو کلونو په ترڅ کې هغوی خپل اولادونه ختنه کوي خو تر اوسه د هغوی هیڅ یوه کورنۍ د مختون «ختنه شوی» ماشوم شاهد نه و.

د عربو د لیکوالانو له جملې څخه یو تن د حلیم عطیه په نامه د دغه نظر د رد په هکله زیات شمیر مسائل مطرح کړي او په یوه برخه کې یې وایي: که چیرې کوم شی د ډاروین د نظریې سره سم د تطور او ارتقاء په نتیجه کې موجود شوی وي، نو لازمه

1. د ص سورت. ۷1-۷2 آیونه.

ده چې اوسنی بیزوګانې هم تطور وکړي او د خپلو اسلافو پشان ارتقاء وکړي او څرنګه چې هغوی پس له دې چې بیزوګانې وي، متحد او د بشر په بڼه واوړي، اوسنی بیزوګانې هم باید دغسې مرحله تیره کړي.

او آیا د ډاروین په ګمان ممکنه ده چې د وخت په تیریدو سره زرکه په فیل بدله شي، میریان د پسونو په بڼه واوړي او بیشکه د زمري په صورت بدله شي؟¹

سر بیره پردې چې قرآنکریم او نورو ټولو آسماني کتابونو د تکامل او د بقاء د تنازع نظریه رد کړې ده، د لویديځ پوهانو هم پدې هکله د ډاروین نظریه رد کړې ده.

کریس موريسون د امریکا یو مشهوره طبیعت پیژندونکی پخپل کتاب «العلم يدعو للایمان» کې د بقاء د تنازع تکاملي نظریه رد کړې ده، دغه راز عبدالوهاب نجار پخپل کتاب «قصص الانبياء» کې د ځینو آلماني پوهانو نظریې را نقل کړې، چې په ښکاره ډول او په دلایلو سره یې د ډاروین نظریه رد کړې ده.

بله موضوع دا چې د ډاروین نظریه د پخوانیو حیواناتو د یو شمیر آثارو او فوسیلونو پر بنیاد واړندې شوی ده چې د لرغون پیژندونکیو د کیندنو په نتیجه کې ترلاسه شوي دي، داد اعتماد وړ یوه مرجع او منبع نه شمیرل کېږي، ترڅو د متفاوتو مجموعو «ککړیو» کشف او لیدنه له یوه څخه د بل پر تحول او تکامل باندې دلیل وګڼو.

بله دا چې که چیرې طبیعت ټول ژوندي موجودات د تکامل، پرمختګ او کمال پر لور سوق او په نتیجه کې یې انسان د یو تکامل کړي حیوان په توګه رامنځ ته شوی وي نو دغه انسان هم له ځینو برخو څخه کامل او مترقي ندی، بلکه په ځینو برخو کې نسبت نورو حیواناتو ته په ټیټه درجه کې قرار لري، د مثال په توګه د پشکې شامه قوه، د میریانو سامعه قوه او د آس باصره قوه د انسان په نسبت قوي ده، فیل او ځینې نور حیوانات له انسان څخه غټ او قوي دي، که چیرې ترقي او کمال مطرح وي،

1. تاریخ النبوة والانبياء. 124-128 مخونه.

نو دغه تکامل کړی انسان باید له طبیعت څخه دا ټول یاد شوي کمالات له ځانه سره درلودلی.

پوښتنې

1. د چارلز ډاروین د بقاء او د اصلح او انسب د بقاء نظریه په تفصیل سره تشریح کړئ.
2. ددغې نظریې د رد دلایل د علامه سید جمال الدین له نظره بیان کړئ.
3. د سید د «الرد علی الطبیعیین» کتاب د ډاروین له کتاب «اصل الانواع» سره مقایسه او پرتله کړئ.
4. د آدم عليه السلام د خلقت او د بقاء د تنازع د نظریې د رد په هکله د آسماني کتابونو موقف بیان کړئ.
5. آیا د څو پخوانیو حیواناتو د اسکلیټونو او فوسیلونو مشاهده د تحول او تکامل پر حکم باندې دلیل کیدلی شي؟ په دې هکله بحث وکړئ.
6. له اړونده کتابونو څخه په استفادې سره د ډاروین د نظریې د رد نور دلایل وپلټئ.
7. د یو صنفی فعالیت په ترڅ کې له موجوده درسي موادو څخه د موضوع د لابنه بیان او څیړنې پخاطر استفاده وکړئ.

دریم لوست

حضرت نوح عليه السلام

موخي:

1. محصلين په دې وتوانېږي چې د نوح عليه السلام له نسب، عمر او د تبليغ له موډې څخه خپل دقيق معلومات وړاندې کړي.
2. محصلين وکولای شي د نوح عليه السلام د زمانې له مشهورو بتانو او د بت پرستۍ د پيداکيدو د څرنگوالي په هکله خپل معلومات بيان کړي.
3. محصلين وکولای شي چې د طوفان کيسه او په اوسنۍ زمانه کې د هغه کشف شوي آثار بيان کړي.
4. محصلين وکولای شي چې د نوح عليه السلام په هکله اړونده قرآني آيتونه ژباړه او تفسير کړي.

له ابن عباس رضي الله عنه څخه د امام بخاري د روايت پر اساس د آدم عليه السلام او نوح عليه السلام ترمنځ لس قرنه واټن او فاصله وه او ټولو هغو خلکو چې پدې موده کې ژوند کاوه مسلمانان وو.

که چيرې مراد له قرن څخه سل کاله وي، نو د دوی ترمنځ زماني فاصله زر کاله کيږي، په تورات کې دغه فاصله يو زرو شپږ پنځوس کاله ياده شوې ده.

نوح عليه السلام د لامک زوی هغه د متوشلخ زوی او هغه د اخنوخ (ادريس عليه السلام) زوی دی.

ادريس عليه السلام د نوح عليه السلام ستر نیکه وو او نسب يې شيث عليه السلام ته، چې د آدم عليه السلام زوی وو، رسيږي.

په قرآن کریم کې یو مستقل سورت د نوح عليه السلام په نامه شته، خو دده حکایت د قرآن کریم په ځینو نورو سورتونو، لکه د اعراف، هود، مؤمنون، شعراء او قمر په سورتونو کې هم بیان شوي دي.

نوح عليه السلام د ځمکې واهل ته د الله تعالی لومړنی رسول دی، قوم یې بت پرست و او مشهور بتان یې: ود، سواع، یغوث، یعوق او نسر دی، چې په اصل کې دا د صالحو اشخاصو نومونو وو او د دوی له مرګه وروسته وروستیو نسلونو د یادونې پخاطر د هغو هیکلونه وټول چې د هغو په لیدلو سره ددوی نیک عملونه په یاد او پیروي یې وکړي، په وروستیو زمانو کې دغو هیکلونو د بتانو او معبودانو حیثیت غوره کړ.

د نوح عليه السلام قوم سر بیرې پرې بتانو نور معبودان هم درلودل، لکه څرنگه چې پدې مبارک آیت کې پردغو معبودانو تصریح شوی ده: «وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا

تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا» وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا ^ط

 ¹. ژباړه: او وویل (مشرانو کشرانو ته) چې مه پرېږدئ تاسې (عبادت د) معبودانو خپلو او مه پرېږدئ (عبادت د هغه بت چې) ود (نومیږي) او مه (پرېږدئ عبادت د هغه بت چې سواع (نومیږي) او مه (پرېږدئ تاسې عبادت د هغه بتانو چې) یغوث او یعوق او نسر (نومیږي). او په تحقیق گمراه کړي دي (دغو مشرانو په سبب د عبادت د بتانو) ډیر (کشران خلک).

نوح عليه السلام زیاته موده پخپل قوم کې تیره کړه او هغوی یې د حق لارې ته دعوت کړل، خو دده دعوت او بلنې دومره نتیجه ورنکړه، بلکه کله چې به یو ماشوم د تکلیف عمر ته رسیدو پلار به یې ورته ویل ترڅو ژوندی یې له نوح عليه السلام څخه پیروي مکوه او دا طریقه له یوه نسل څخه بل نسل ته نقل شوه.

1. د نوح سورت، 23-24 آیتونه.

پنځل قوم کې د نوح (علیه السلام) د اقامت موده قرآن کریم نه سوه او پنځوس کاله بنودلی ده:

«وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا»¹

ژباړه: او خامخا په تحقیق لېرلی ؤ مونږ نوح قوم دده ته پس مدت یې تیر کړ په دوی کې زر کاله (لپاره د تبلیغ او دعوت حق ته) مګر پنځوس کاله (کم له زرو نه).

د نوح (علیه السلام) قوم ډیر خود خواه او متکبر او مغرور و. د قوم شتمنو او اشرافو له هغه څخه پیروي ونکړه، یوازې څو فقیرانو، بزګرانو او کارګرانو له نوح (علیه السلام) څخه ملاتړ وکړ او له همدې لحاظه وه چې ثروتمندانو تصور کاوه چې نوح (علیه السلام) غواړي هغه یې بی وزلي او غریب وګړی چې د دوی د تسلط او ظلم لاندې وو، خلاص کړي، نو دده له اوامرو او نواهیو څخه یې پیروي ونکړه، بلکه پیشنهاد او وړاندیز یې وکړ که چیرې نوح (علیه السلام) د هغو له حمایت او ملاتړ کولو څخه لاس واخلي، موږ به له ده څخه پیروي وکړو، خو د دوی دا غوښتنه د نوح (علیه السلام) له لوري و نه منل شوه.

قرآن کریم دا موضوع چې د نوح پیروان د د شتمنو کافرو له نظره ساده لوحه افراد

وو، داسې بیانوي: «فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا نَرَلَكَ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا

وَمَا نَرَلَكَ اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادُوا بِادِّى الرَّأْيِ وَمَا نَرَىٰ لَكُمْ عَلَيْنَا

مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَنُظُّكُمْ كَذِبِينَ»²

ژباړه: نو وویل هغه مشرانو چې کافران شوي ؤ له قومه ددغه (نوح) چې نه وینو مونږ

تا (ای نوحه په هېڅ صفت) مګر یو بشر پشان زموږ (بل څه مزیت نه لري) او نه

وینو مونږ تا چې متابعت کړی ستا (هیچا) مګر هغه کسانو چې دوی د لاندې (بنسټه)

1. د العنکبوت سورت. 14 آیت.

2. د هود سورت. 27 آیت.

زمونږ دي په ظاهر اول فکر بلا تامل، او نه وینو مونږ تاسې لره پر مونږ باندې هیڅ بهتري بلکه گمان کوو مونږ پر تاسې د دروغجنانو.

نوح عليه السلام به تل خپل قوم د مهلک عذاب له راتگ څخه ډار وو، خو هغو به دې انذار ته هیڅ اعتناء نه کوله، تردې حده چې ځانونه یې د نوح عليه السلام له خبرو څخه ستومانه وښودل او هغه ته یې وویل: که چیرې کولای شي او رښتیا وایي نو هغه عذاب پر موږ نازل کړه: «قَالُوا يَنْبُوحُ قَدْ جَدَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ﴿٢٦﴾»¹.

ژباړه: وویل (کفارو) ای نوحه په تحقیق جگړه دې وکړه له مونږ سره پس ډیره دې کړه جگړه زموږ نو راوړه مونږ ته هغه عذاب چې وعده یې کوې ته له مونږ سره کې یې ته له صادقانو (رښتیا وپونکو په دې وعید خپل کې).

نوح عليه السلام سلگونه کلونه د اوامرو او نواهیو په تبلیغ تیروي، خو اوریدونکوي غوږونه ډیر لږ مومي او له الله تعالی څخه د عذاب د نازلولو غوښتنه کوي، ترڅو د ځمکې پر مخ هیڅ یو کافر پاتې نشي، ځکه دی پوهیده چې که دوی په همدې طغیان او سرکشی کې باقي پاتې شي د الله تعالی مخلص بندګان به همراهِ کړي او پرته له فاجرو (بدکارو) څخه نور څوک به دنیا ته رانورې:

«رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ﴿٢٧﴾ إِنَّكَ إِنْ تَذَرَهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿٢٨﴾»².

ژباړه: او وویل نوح ای ربه ځما مه پرېږده! پر ځمکه باندې له کافرانو څخه هیڅ اوسیدونکي (یا ځرځیدونکي او ټول هلاک کړه) بیشکه که چیرې پرېږدې ته دوی نو

1. د هود سورت. 32 آیت.

2. د نوح علیه السلام سورت. 26-27 آیت.

ګمراهان به کړي دوی (مؤمنان) بندګان ستا او نه ځيروي دوی مګر خو فاجر بيباکه ناشکره بدکاره له حقه منکره.

د نوح عليه السلام دعا قبلېږي او د کبنتۍ پر جوړولو مامور کېږي چې خپل اهل بیت مؤمنان او يو جفت يا جوړه له حيواناتو څخه په هغې کې پورته کړي، کبنتۍ د نوح عليه السلام پواسطه جوړېږي، پداسې حال کې چې دې کارې هېڅ ډول پخوانۍ تجربه نه درلوده، مؤمنان يې په هغې کې حمل کړل او الهي عذاب، چې د اوبو طوفان و، پيل شو، ټول ځايونه اوبو ونيول او د دوی کبنتۍ د غرونو پشان په سختو موجونو او څپو کې يو سلو پنځوس ورځې خپل حرکت ته دوام ورکړ، تردې چې د طوفان په پای کې د عراق د موصل په سيمه کې د جودي په نامه د يوه غره د پاسه را ښکته شوه.

د قرآني آيتونو له ظاهر څخه داسې څرګندېږي چې طوفان يوازې د نوح عليه السلام تر قوم پورې منحصر و، او داسې دليل هم نشته، ترڅو په ښکاره ثابته کړي چې د نوح عليه السلام قوم په ټوله ځمکه کې شتون درلود، نو معلومېږي چې دا طوفان په يوې ټاکلې سيمې کې واقع شوی دی، «و الله اعلم بالصواب».

يو شخص په نامه د «سيرلټو نادر» په 1920 م کال کې د انگليسي لرغون پيژندونکو او د امريکا د پښلوانيا پوهنتون د څيړونکو د يو هيئت په رأس کې تصميم ونيو، چې عراق ته لاړ شي، ظاهراً د طوفان د وقوع د څيړنې په فکر کې نه وو.

هغوی د «تل العبيد» په نامه سيمه کې د «اور» ښار ته په نژدې غونډيو او ځينو نورو ځايونو کې کيندنې تر سره کړې او پدې غونډيو کې په دې بريالي شول چې د رسوباتو ضخيمې ټوټې او يو زيات شمير سفالي او ډبرين لوبښي، چې د ډبرې په زمانه کې ترې ګټه اخيستل کيدله، ترلاسه کړي، وروسته له څېړنو څخه ثابته شوه چې دغه ټوټې د اوبو له رسوباتو څخه رامنځ ته شوی چې د يو سخت طوفان پواسطه د غرونو لوړو څوکو ته منتقل شوی اولېږديدلي وي.¹

1. مع الانبياء في القرآن الكريم. 116 مخ.

پوښتنې

1. د نوح عليه السلام د نسب، عمر او د تبلیغ د مودې په هکله خپل معلومات وړاندې کړئ.
2. د نوح عليه السلام د قوم د مشهورو بتانو نومونه واخلئ او په هغه زمانه کې د بت پرستۍ د پیل د څرنگوالي په هکله معلومات ورکړئ.
3. د نوح عليه السلام د قوم شتمن ولې دده په دین کې د فقیرانو له یوځای کیدو څخه په ویره او ډار کې وو؟ توضیح یې کړئ.
4. د طوفان د واقع کیدو له کیفیت څخه د قرآني آیتونو سره سم مفصل معلومات ورکړئ.
5. د سیرلئو نادر او د ملګرو کشفیات او موندنې یې څه ډول د یو سخت طوفان پر وقوع او راتګ دلالت لري؟ نوموړی موضوع تر مناقشې لاندې ونیسئ.
6. ټول هغه قرآني آیتونه چې په درس کې وارد شوي له معتبرو تفسیرونو څخه په استفادې سره تفسیر کړئ.
7. د نوح عليه السلام د ژوند او مبارزې په هکله لنډې مقالې ولیکئ.
8. د درس د لارښه استحکام پخاطر د یو صنفی فعالیت په ترڅ کې له مناسبو درسي موادو څخه استفاده وکړئ.

څلورم لوست

حضرت ابراهیم خلیل الله ﷺ

موخې:

1. محصلین د ابراهیم ﷺ د عصر د دیني وضعې او حالت له څرنگوالي، ځای او زمانې څخه د معلوماتو په ورکولو وتوانېږي.
2. محصلین د ابراهیم ﷺ د دعوت له اصولو سره چې د خپل پلار او قوم په وړاندې یې لرل، معرفت ترلاسه او هغه پخپل ورځني ژوند کې عملي کړلای شي.
3. محصلین وکولای شي چې د ابراهیم ﷺ په هکله قرآني آیتونه و پلټي.

پخوا داسې تصور کیده چې د ابراهیم ﷺ د ژوند دوره له میلاد څخه دوه زره کاله مخکې ته ورګرځي، خو د «مع الانبیاء فی القرآن الکریم» د کتاب په وینا د لرغون پېژندونکو د څېړنو پر اساس د ابراهیم ﷺ د ژوند دوره له میلاد څخه مخکې نه مې یا اوومې پېړۍ ته ورګرځي.

هغه د بابل په ښار کې، چې په بین النهرین کې موقعیت لري، د نمرود بن کنعان بن کوش د پاچايي په زمانه کې پیدا شو او له خپل پلار سره د حاران ښار ته، چې د بین النهرین د لویدیځې برخې په لرې څنډه کې موقعیت لري، مهاجرت وکړ. د بابل او بین النهرین په هر یوه ښار کې بیل، بیل بتان موجود وو، ان دا چې د کلیو او کروندو لپاره هم واپه الهه جوړ شوي وو، چې د دوی په ګمان د هغه ځای خلک له مصیبتونو څخه خلاص او د کومک په جلبولو کې مرسته ور سره کوي، خو وروسته بیا کاهنانو کوچنی الهه د غټو الهه ؤ د صورتونو او صفاتو په عنوان تفسیر

کړل او په تدریج سره د دغو بتانو شمیر کم شو او د بابل د ښار یوازینی غټ بت د «مردک» په نامه زیات اهمیت وموند.

دهغې زمانې پاچاهانو خپل آلهو ته زیاته اړتیا ښودله او د خپلو معبودانو لپاره یې مجلل عبادت ځایونه جوړول.

پداسې وخت کې چې بت پرستي خپل اوج ته رسیدلی وه، الله تعالی اراده وکړه چې یو پیغمبر او د ابراهیم (علیه السلام) په نامه د لارښوونې لپاره واستوي، ترڅو خپل قوم له دې ټولو باطیلو څخه خلاص کړي او قرآن کریم دې مطلب ته داسې اشاره کوي: ﴿

وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُسْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ ﴿٥١﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ عِبَادُونَ هَٰذَا عَنكِفُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا هَٰذَا عِبَادِينَ ﴿٥٣﴾ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٥٤﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنْتَ مِنَ اللَّاعِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُنَّ وَأَنَا عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٦﴾﴾¹

ژباړه: نو خامخا په تحقیق ورکړی و مونږ ابراهیم ته نیکه حقه لاره دده (په عقائدو او اعمالو کې) پخوا له (نبوت یا پخوا له موسی یا پخوا له محمد څخه) او وو مونږ په ده باندې پوه (چې ابراهیم د رشد له خاوندانو څخه دی). کله چې وویل (ابراهیم) پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل (بابلیانو) ته چې څه دي دغه بتان هغه چې تاسې دوی ته ولاړ یې په عبادت سره (لکه مجاوران). نو وویل دوی چې موندلي دي مونږ پلرونه خپل دغو (بتانو) ته عبادت کوونکي (نو مونږ هم د هغو متابعت کوو). وویل (ابراهیم) خامخا په تحقیق یې تاسې او پلرونه ستاسې (په سبب د بتانو) په گمراهی

1. د الانبیاء سورت. 51-56 آیتونه.

بنسکاره کې (هر عاقل ته). نو وويل (بابليانو ابراهيم ته) آيا راغلی یې ته مونږ ته په حق سره (رښتیا خبرو سره) او که یې ته له لوبو کوونکو څخه. وويل (ابراهيم داسې نه ده چې زه ټوکې کوم يا دا بتان رب ستاسې دی) بلکه رب ستاسې رب د اسمانونو او (رب) د ځمکې دی هغه (الله) چې پیدا کړی یې دی دا (آسمانونه او ځمکې او مافیهما) او زه په دغو (چې ومې ويل له توحيد نه) له شاهدانو څخه یم.

د ابراهيم عليه السلام قوم بل دلیل نه درلود بې له دې چې ووايي موږ خپل پلرونه بتانو ته په همدې ډول عبادت کوونکي لیدلي وو، څومره بې اساسه او پوچ دلیل چې د پلرونو پخاطر یې د برحقه معبود «الله ﷻ» عبادت پریښی و.

د ابراهيم عليه السلام پلار هم د بت پرستانو له جملې څخه و او له هغه سره یې په یوه ځانګړي اسلوب برخورد او چلند کاوه. له یوې خوا یې ادب رعایت کاوه او د پلارتوب او زویتوب احساس یې تحریکوو او له بلې خوا یې په عقلي دلیل سره د پلار کار باطلوو، او خپله وینا یې د «یا ابت» په لفظ پیلوله او ورته یې وویل: آيا د داسې یو شي عبادت کوې چې نه اوري، نه ویني او نه له تا څخه دفاع کولی شي؟ پدې هکله باید د مریم د سورت «41-49» آیتونه مطالعه شي.

مخکې له دې چې ابراهيم عليه السلام د خپل پلار له ایمان راوړلو څخه مایوسه ناهیلی شي له وعدې سره سم هغه ته طلب د مغفرت کوي، خو وروسته یې ولیدل چې هغه د بتانو په عبادت اصرار او ټینګار کوي، نو له هغه څخه یې تېري او بیزاري اعلان کړله او اعراض یې ترینه وکړ.¹

ابراهيم عليه السلام تصمیم ونيو، ترڅو بتان له منځه یوسي خو دا کار یې مناسب فرصت ته پریښوده.

1. مع الانبياء في القرآن الكريم . 149-172 مخونه.

د قوم د اختر ورځ يې را ورسیده، چې ټول پکې له ښاره بهر اوځي، له ده څخه يې هم غوښتنه وکړه خو ده وويل: «انى سقيم»، زه ناروغه يم، کله چې هغوى له ښار څخه بهر شول، ابراهيم عليه السلام د بتانو ځاى ته لاړ او ټول يې په تبر سره مات کړل او تبر يې د غټ بت پر اوږه کيښودو، چې د سالمه برهان د اقامې لپاره يې قصداً نه وو مات کړى. پدې هکله بايد د الصافات د سورت «83-93» آيتونه مطالعه شي. ابراهيم عليه السلام چې غټ بت روغ پريښوده په حقيقت کې يې يو حسي او عقلي برهان د خپل قوم لپاره چمتو کړ، چې د څه ډول معبودانو عبادت کوي چې له خپل ځان څخه دفاع نشي کولى او له غټ بت څخه پوښتنه وکړي چې ولې يې دا کار کړى، يقيناً چې هغه هم څه شى نشي ويلی، نو دا ښايي چې د هغو عبادت وشي؟ دا هماغه استدلال دی چې ښار ته د قوم د بيرته راتلو په وخت کې د ابراهيم عليه السلام له لوري وړاندې شو، او ټول يې په ژور فکر کولو کې ډوب کړل. له دې ډول استدلال څخه هغوى په تعجب کې واقع کيږي او پخپلو منځو کې په خبرو اترو پيل کوي چې ابراهيم عليه السلام رښتيا وايي، اما گمراه حاکمانو کله چې وليدل د ابراهيم عليه السلام په وړاندې يې ماتې وخوړله، نو د خپلې رسوايۍ د مخ نيوي لپاره د ابراهيم عليه السلام په حق کې په زور او ظلم باندې لاس پورې کوي او هغه ژوندی په اور کې په سوځولو محکوموي، خو الله تعالى اور ته امر کوي: «کُونِیْ بَرْدًا وَسَلَامًا عَلٰی اِبْرٰهیمَ»¹، ژباړه: اى اوره پر ابراهيم عليه السلام باندې سوړ او سالم واوسه.

«د ابراهيم عليه السلام د استدلال او دده د محاکمې په هکله بايد د الانبياء د سورت «70-91» آيتونه مطالعه شي».

1. د الانبياء سورت، 69 آيت.

«فَأَقْبِلُوا إِلَيْهِ يَزِقُّونَ ﴿٩٤﴾ قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَحْتُونَ ﴿٩٥﴾»¹، ژباړه: د

ابراهيم عليه السلام پر لور په منډو راغلل، ابراهيم عليه السلام ورته وويل: آيا د هغه څه عبادت كوي چې پخپله يې جوړوي.

دا مبارک آيت په دقت سره و څيړئ، چې څرنگه په لنډو اومتينو عباراتو سره بې پرستان خپلو پوځو او باطلو كارونو ته متوجه كوي.

ابراهيم عليه السلام د «175» كلنۍ په عمر له دنيا څخه رحلت كوي او د «أربع» په كلي كې، چې اوس د «الخليل» په نامه ياديږي، دفن شوی دی.²

ابراهيم عليه السلام دوه ځامن د اسماعيل عليه السلام او اسحاق عليه السلام په نامه درلودل، چې دواړه پيغمبران وو.

او له اسماعيل عليه السلام څخه د حجاز عرب رامنځ ته شوي او له اسحاق عليه السلام څخه يعقوب عليه السلام چې د «اسرائيل» په لقب هم مشهور دی، دنيا ته راغلي او د بني اسرائيلو د پيغمبرانو عليهم السلام سلسله او لړۍ يې رامنځ ته كړې ده.

1. د الصافات سورت، 94-95 آيتونه.

2. تاريخ النبوة والانبياء، 186-187.

پوښتنې

1. د ابراهیم عليه السلام د عصر د ځای، زمانې او د دیني وضعې او حالت د کیفیت په هکله معلومات ورکړئ.
2. ولې کوچني بتان ورو ورو کم شول؟ ددې موضوع ټول اړخونه وڅیړئ.
3. د دعوت هغه اصول، چې له خپل پلار سره د ابراهیم عليه السلام په مکالمه کې مراعت شوی، توضیح کړئ.
4. د ابراهیم عليه السلام له حسي او عقلي برهان او دلیل څخه د قرآني آیتونو له مخې څه پوهیږئ؟ تشریح یې کړئ.
5. د «قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ...» آیت تر ژور بحث لاندې ونیسئ.
6. سره له دې چې ابراهیم عليه السلام پخپل استدلال کې ټول له ماتې سره مخ کړل، ولې هغو بیا هم دده په ژوندي سوځولو حکم وکړ؟ نوموړې موضوع د دوه بیلو گروپونو په ترڅ کې تر بحث لاندې ونیسئ.
7. له نمرود او نمرودیانو سره د ابراهیم عليه السلام نورې مناظرې د قرآني آیتونو له مخې ذکر کړئ؟
8. د قصصو له معتبرو تفسیرونو او کتابونو څخه د لازمو درسي موادو په ضمن کې استفاده وکړئ؟

پنځم لوست

حضرت موسیٰ عليه السلام

موخي:

1. محصلين وکولای شي چې د حضرت موسیٰ عليه السلام نسب او په مصر کې د بني اسرائيلو ناوړه وضعیت بيان کړي.
2. محصلين وکولای شي چې د موسیٰ عليه السلام پواسطه د قبطني د قتل د توجیه څرنگوالی توضیح کړي.
3. محصلين د فرعون د غرقیدو او د بني اسرائيلو د خلاصون د پېښې د کیسې په بیانولو وتوانېږي.
4. د حضرت موسیٰ عليه السلام د بعثت او مبارزو له کیفیت سره د محصلينو آشنایي پیدا کیدل او د هغه څېړنه.
5. د موسیٰ عليه السلام او خضر عليه السلام په هکله د ځينو قرآني آیتونو له ژباړې او تفسیر سره د محصلينو بلدتیا او د هغو بیانول.

موسیٰ عليه السلام د اولوالعزم پيغمبرانو عليهم السلام له جملې څخه دی او د عمران بن یصهر بن قاهت زوی و، د نسب سلسله او لړۍ یې یعقوب عليه السلام بن اسحاق عليه السلام بن ابراهیم عليه السلام ته رسیږي.

د موسیٰ عليه السلام کیسه له فرعون سره د یو پیغمبر او د وخت د یو ظالم ترمنځ پورې منحصره نده، بلکه داسې یوه کیسه ده، چې په هره زمانه کې تکرار شوې، دا کیسه د یو دردناکه واقعیت انځور دی، د خیر او شر ترمنځ د حق او باطل ترمنځ د جګړې یوه بیلګه ده، چې د خاورینې کرې پر مخ د انسان د ژوند له پیل څخه د هغه تر پایه به دوام وکړي.

موسیٰ عليه السلام د بني اسرائيلو په قوم پورې اړه لري، چې د يوسف عليه السلام او کورنۍ په وخت کې يې په مصر کې استوګن شوی و.

بني اسرائيلو په مصر کې ښه ژوند درلود، تردې چې سياسي شرائطو بدلون وکړ او د دوهم فرعون «رامسس» دور را ورسیدو، هغه خوب ويني او دا خوب د معبرانو پواسطه داسې تعبیر کيږي، چې دده پاچاهي به د بني اسرائيلو د قوم پواسطه له منځه لاړه شي، نو ده امر وکړ چې د بني اسرائيلو ټول نارینه ماشومان حلال کړل شي. نو دې کار دوام وکړ تردې چې پخپله د قبطيانو له خوا شکايت وشو چې ددې وضعیت د دوام په صورت کې به د بني اسرائيلو ځوان نسل له منځه لاړ شي او نور به د سختو او شاقه کارونو د تر سره کولو لپاره څوک پاتې نشي، ځکه نو ده امر وکړ چې وروسته له دې د يوه کال نارینه ماشومان ووژل شي او د يوه کال ژوندي پرېښودل شي.

هارون عليه السلام د موسیٰ عليه السلام نسبي ورور په هغه کال کې پیدا شو، چې د ماشومانو وژل پکې نه وو، خو موسیٰ عليه السلام بيا په هغه کال کې پیدا شو، چې د ماشومانو د وژلو نوبت و، موسیٰ عليه السلام پس له پیدا کیدو څخه د مور پواسطه پټ وساتل شو، او بيا الله تعالی د هغه مور ته الهام وکړ چې يو صندوق جوړ او هغه پکې واچوي او په رود نیل کې دې خوشې کړي، هغه به د الله تعالی پیغمبر وي او تکلیف به ورته ونه رسيږي، صندوق د فرعون د له خپلوانو څخه د يو تن پواسطه د فرعون مانۍ ته وړل کيږي او موسیٰ عليه السلام د فرعون د ښځې په غوښتنه له وژلو څخه ژغورل کيږي، د فرعون په دربار کې غټيږي او الله تعالی هغه ته قوت، حکم او علم ورکوي: «وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ

ءَاتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ»¹.

1. د القصص سورت، 14 آيت.

ژباړه: او کله چې ورسيد (موسی) زور (قوت د ځوانۍ خپلې) ته او برابر شو (په عقل) نو ورکړ مونږ ده ته حکمت (نبوت) او علم (پوه) او هم داسې (مهرباني چې وکړه مونږ په موسی او مور يې) جزاء ورکړو مونږ نيکي کوونکو ته.

موسی عليه السلام پوهيدو چې د بني اسرائيلو له قوم څخه دی او يوه روځ يې په ښار کې وليدل چې د يو قبضي او بني اسرائيلي ترمنځ جګړه ده، څرنگه چې ده بني اسرائيلي شخص مظلوم تشخيص کړ، نو د تادیب لپاره يې قبضي په څپيره وواهه، خو هغه مړ شو، دا پېښه افشاء کيږي او موسی عليه السلام ښار پرېږدي او د مدين پر لور، چې اته ورځې پياده مزل لري، حرکت کوي او هلته له حضرت شعیب عليه السلام سره پيژني او د هغه لور، د هغې مهر په بدل کې، چې لس کاله شپني وه، په نکاح اخلي.

موسی عليه السلام پس له لسو کلو تصميم نيسي چې بير ته مصر ته لاړ شي، د لارې په اوږدو کې چې هوا ډيره سړه وه، اور ته اړتيا پيدا کوي او پدې وخت کې د کوه طور له لوري يو نور دی ځانته جلبوي، هلته ورځي حالت بل ډول مومي او ورته ويل کيږي چې: «فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ يَمُوسَى ﴿١٠﴾ إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ ۖ إِنَّكَ

بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١١﴾»¹.

ژباړه: پس کله چې راغی هغه (اور ته) نو غږ ورته وکړی شو (داسې چې) ای موسی. بيشکه زه چې یم هم دا زه رب ستا یم پس وباسه (له دواړو پښو) پڼې خپلې بيشکه ته چې يې په کنده پاکه د طوی کې يې.

دی د رسالت ستر او شريفه منصب ته ورسيدو او الله تعالی له ده سره کوه طور (طور سنا) ته نږدې خبرې وکړې او د امسا او يديضا معجزې يې ورکړې. موسی عليه السلام غوښتنه وکړه چې هارون عليه السلام هم د مرستې پخاطر له ده سره مبعوث کړي، د ده دا

1. د طه سورت ، 11-12 آيتونه.

غوښتنه ومنل شوه او دواړه د الهي پیغمبرانو علیهم السلام په توګه له فرعون او فرعونیانو سره د مبارزې پر لور روان شول.

فرعون د دوی پیغمبري ونه منله او د معجزې غوښتنه یې وکړه، موسیٰ عليه السلام خپله معجزه د فرعون د سحر ګرانو او درباریانو ترمنځه وښودله، خو فرعون دغه آیات بینات چې شمیر یې «9» ته رسیدو هم ونه منلې.

موسیٰ عليه السلام فرعون د الهي عذاب له وقوع او راتګ څخه ډار و خو هغه دغه انذار ته اعتناء نه کوله او کفر او د بني اسرائیلو خورولو ته یې ادامه ورکوله، تردې چې الله تعالیٰ موسیٰ عليه السلام ته امر وکړ چې له خپل قوم سره مصر پرېږدي او د موعودې ځمکې «فلسطين» پر لور حرکت وکړي.

دوی د شپې مهال له مصر څخه بهر شول، پرته له ماشومانو څخه شمیر یې «۲۰۰» زره جنګي افرادو ته رسیدو، سهار چې فرعونیان له خوبه پاڅیدل ویې لیدل چې بني اسرائیلو ښار پرېښی دی، فرعون یو ستر لښکر، چې شمیر یې یو میلیون او شپږ سوه زره جنګي تنو او سلو زرو آسونو ته رسیدو تیار کړ او د بني اسرائیلو په تعقیب کې روان شول. دغه لښکر په دوهمه ورځ د سره سمندرګي څنډې «د سوئیس خلیج» ته ورسیدو چې د بني اسرائیلو وروستی وګړی ور څخه تیر شوی و.

موسیٰ عليه السلام وغوښتل ترڅو هغه «12» کوڅې، چې الله تعالیٰ پخپل قدرت هغوی ته په سمندر کې جوړې کړې وې، پخپله امسا ووهي او د فرعونیانو د تیریدو مانع شي، خو الله تعالیٰ هغه له دې کار څخه منعه کړ، ځکه الله تعالیٰ د فرعونیانو د غرقیدو اراده درلوده: «وَأَتْرَكَ الْبَحْرَ رَهْوًا إِنَّهُمْ جُنْدٌ مُّغْرَقُونَ»¹، ژباړه: او پرېږده بحر سیند ولاړ (ساکن کوڅې کوڅې) بیشکه دوی لښکرې دې ډوبې کړي شوې.

1. د الدخان سورت، 24 آیت.

د فرعون قوم له فرعون سره غرق شو او بني اسرائيل د فلسطين پر لور روان شول، د لار په اوږدو کې وږي او تږي شول، الله تعالی موسی ﷺ ته امر وکړ چې خپله امسا پر تېګه ووهي او په نتيجه کې يې «12» چينې د بني اسرائيلو د قومونو په شمير ترې جاري شوې او د من او سلوا غذا هم دوی ته مقرر شوه. بني اسرائيل د فلسطين له استوګنو څخه، چې د کنعانيانو او حیثانيانو بقايا وو، خبر شول چې قوي هيکله او زورور خلک دي، نو د هغه په وړاندې له جهاد کولو څخه منصرف شول او له خپل پيغمبر سره يې ملګرتيا ونه کړه او داسې يې وويل:

«فَاَذْهَبَ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ»¹، ژباړه: پس څه ته او

(ځي دې) رب ستا (يا ته او مشر ورور او مری ستا چې هارون دی) نو جنگ وکړئ تاسې دواړه بېشکه مونږ دلته ناست یو (له جنگه په انتظار د بری ستا).

او الله تعالی په دې جرم هغوی څلویښت کاله د «تیه» په دښته کې سر ګردانه وګرځول، ترڅو دغه نسل، چې په خوارۍ او ذلت عادت شوي وو، له منځه لاړ شي او نوی توانمند او ځواکمن نسل رامنځ ته شي، نوی نسل له «یوشع بن نون» سره فلسطين ته لاړل او هغه يې فتح کړ.

موسی ﷺ له سمندر څخه له تیریدلو وروسته د الله تعالی په امر د دیرش ورځو لپاره د «طور الایمن» غره ته ځي، چې وروسته بیا لس ورځې نورې هم پرې زیاتې شوې او په دغو ورځو کې يې روژه لرله، او هارون ﷺ يې په قوم کې د اړونده چارو د مراقبت لپاره پریښی و. پدې موده کې سامری د بنځو زیورات را ټول او اوبه کړل او له هغو څخه يې خوسې جوړ کړ، چې باد يې په دننه کې جریان کاوه او د خوسې پشان يې آواز کاوه. سامري خلک ددغه خوسې عبادت ته راوبلل، کله چې موسی ﷺ بیر ته راځي هارون ﷺ تویيځوي او سامري را غواړي، هارون ﷺ دلايل

1. د المائدة سورت، 24 آیت.

واړندې کوي او خبرې یې منل کیږي، پدې چې ولې یې ونشوای کولی ددې بت پرستی. مخه ونیسي، خو سامري د خپل خوسي په حقانیت تاکید او ټینګار کاوه. الله تعالی هغه په سخته ناروغۍ اخته کړ او هر چا چې به له هغه سره تماس نیوه درد به یې نور هم زیاتیدو او هیڅ څوک به یې ځانته نږدې نه پریښوده.¹

موسی (علیه السلام) له دې سرکش قوم سره خپلې مبارزې ته دوام ورکړ، تردې چې د الله تعالی په امر کوه طور د هغوی پر سر پورته کړل شول او ورته وویل شول چې د موسی (علیه السلام) له تورات څخه پیروي وکړي، هغوی له ویرې څخه قبول کړ، خو کله چې کوه طور پخپل ځای کې تقرر وموند، هغوی د موسی (علیه السلام) له دین څخه بیرته واوښتل. یوه ورځ چا له موسی (علیه السلام) څخه پوښتنه وکړه: په خلکو کې څوک زیات عالم دی؟ موسی (علیه السلام) وویل: زه او داسې یې ونه ویل چې الله ښه پوهیږي، الله تعالی ورته امر وکړ چې مجمع البحرین ته لاړ شه او هلته زما صالح بنده دی او له هغه څخه علم ترلاسه کړه، موسی (علیه السلام) له خپل شاګرد یو شع بن نون سره هلته لاړ او صالحه بنده «خضر (علیه السلام)» یې پیدا کړ.

خضر (علیه السلام) له ده سره شرط وضع کړ، تر څو دده د کارنو په هکله پوښتنه ونه کړي، په دې سفر کې درې پېښې رامنځ ته شوې: د کښتۍ سوري کول، د ماشومانو وژل او د دیوال جوړول د خضر (علیه السلام) پواسطه، چې هره یوه یې د موسی (علیه السلام) لخوا د پوښتنې وړ وګرځیده او د سفر په پای کې د خضر (علیه السلام) پواسطه د موسی (علیه السلام) لپاره د هغو حکمتونه بیان شول.

د نور تفصیل لپاره باید د کهف د سورت «60-82» آیتونه مطالعه شي. موسی (علیه السلام) فلسطین ته د بني اسرائیلو له ننوتلو مخکې د «120» کلنۍ په عمر د «تیه» په دښته کې وفات شو.

1. مح الانبیاء فی القرآن الکریم، هماغه مؤلف. 331-378 مخونه.

پوښتنې

1. د موسیٰ عليه السلام نسب او د قوم حالت په لنډه توګه بیان کړئ.
2. د موسیٰ عليه السلام پواسطه د قبطني د وژلو مسأله د اسلامي عقایدو د علم له نظره څه ډول تحلیل او توجیه کوي؟ توضیح ورکړئ.
3. د موسیٰ عليه السلام له بعثت څخه مخکې ژوند او پېښې یې په مفصل ډول بیان کړئ.
4. د فرعون د غرقیدو او د بني اسرائيلو د ژغورنې پېښې د قرآني آیتونو له مخې تشریح کړئ.
5. د «انکم ظلمتم انفسکم با تخاذکم العجل» آیت وژباړئ او د سامري کیسه په تفصیل سره بیان کړئ.
6. د خضر عليه السلام درې نادره اعمال او کړنې د قرآني آیتونو په رڼا کې په مدلل ډول بیان کړئ.
7. په دې درس کې باید د تفسیر له معتبرو کتابو او مناسبو درسي موادو څخه استفاده وشي.

شپږم لوست

حضرت عیسی ابن مریم عليه السلام

موخې:

1. محصلین په دې وتوانېږي چې د بي بي مریم نسب او په معبد یا عبادت ځای کې د هغې د ژوند حالت وڅیړي.
2. محصلین د عیسی عليه السلام غیر طبعي ولادت او په زانگو کې دده خبرې کول په ښه توګه توضیح کړي.
3. محصلین وکولای شي چې د عیسی عليه السلام بعثت اوله یهودو سره د ده مبارزه تحلیل کړي.
4. محصلین وکولای شي د عیسی عليه السلام د کیسې پای او د الله تعالی لورته دده پورته کیدل توضیح کړي.

عیسی عليه السلام د مریم زوی او مریم د عمران لور وه. عمران د بني اسرائيلو له مشرانو څخه و، د عمران میرمن شښه وه او هغې الله تعالی ته دعا وکړه که چیرې د اولاد خاونده شي هغه به د بیت المقدس د خدمت لپاره نذر کړي، کله چې ماشوم پیدا شو، نجلی وه، نجوني د معبد د خدمت لپاره مناسبې نه وې، خو الله تعالی ددې دعا قبوله کړه، د عمران میرمن هغه معبد ته وسپارله، د مریم سر پرستي وروسته له قرعه کشۍ څخه زکریا عليه السلام پورې اړه پیدا کړه، چې د ترور خاوند یې و.

د بي بي مریم په ژوندانه کې غیر عادي کارونه مشاهده کیدل، له هغې جملې څخه غیر موسمي میوې ددې په حضور کې لیدل شوي او د رب په عبادت د خپل نفس په تزکیه کې په بشپړه توګه مشغوله وه.

د مريم عليها السلام د تولد او لدې څخه د غير عادي امورو د څرګنديدو په هکله بايد د آل عمران د سورت «35-37» آيتونه مطالعه شي.

ملائکو هغې ته زيری ورکړ چې د يو ماشوم خاونده به شي. دا زيری ددې لپاره چې يوه باکره وه د تعجب وړ وګرځيده، «د آل عمران سورت 45-47 آيتونه» د معبد په ختيځ لور کې روح الامين «جبرئيل امين» د يو انسان په بڼه د مريم عليها السلام په مخ کې څرګند شو او د الله تعالی روح يې ددې په ګريوان کې پوه کړ: «وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَهَا وَأَبْنَاهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ»

ژباړه: او (ياده کړه ای محمده! قصه د) هغې (جینۍ مريمې) چې پاک يې ساتلی وو اندام خپل (له نکاح او له سفاح څخه) پس پو کې مونږ په (ګريوان د) هغې کښې له روحه خپله اوومو ګرځوله دغه (مريمه) او زوی د دې (عيسی) دليل (د کامل قدرت خپل) د پاره د خلکو.

پدې وخت کې مريم عليها السلام «13» کاله عمر درلود او د حمل په موده کې يې اختلاف دی، ځينې وايي چې يوازې يو ساعت وروسته وضع د حمل يې وشوه او ځينو بيا د هغه موده «9» ساعته ګڼلي ده.

ابن عباس رضي الله عنه دغه موده «18» مياشتي روايت کړي ده، خو صحيح داده چې د حمل موده يې د نورو بنسټو پشان کاملاً طبيعي وه.

د مريم عليها السلام د حامله کيدو خبر د ټولو بني اسرائيلو ترمنځ خپور شو او د ټولو د تعجب وړ شو تردې چې ځينې زنا دقه وو دغه حمل و يوسف نجار ته چې د

1. د الانبياء سورت، 91 آيت.

مریم عليها السلام له خپلوانو څخه وو منسوبوو. مشهور داده چې عیسی عليه السلام په بیت اللحم کې پیدا شو ځکه چې مریم علیها السلام د خلکو له ویرې هلته لاړه او د خرما دو چې ونې لاندې یې وضع د حمل وکړه د مریم د سورت «22-26» آیتونه باید مطالعه شي.

مریم پداسې حال کې چې طفل یې په لاسونو کې وو د خپل قوم پرلور روانه شوه د مریم عليها السلام په ژوند کې د پام وړ جالبه صحنه وه، پدې چې څرنګه یوې باکرې انجلۍ بچی دنیا ته راوړي، هغه هم د یوې شریفې او مؤمنې کورنۍ څخه، ځکه نو د حاضرینو لخوا تر پوښتنو او پیغمبر ورکولو لاندې راغله، خو هغه خپل ماشوم ته اشاره کوي، چې له هغه څخه پوښتنه وکړئ.¹ ماشوم په خبرو راځي او وايي:

«قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ ءَاتَنِي الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا»²

ژباړه: وویل (عیسی) چې بیشکه زه بنده د الله یم، راکړی یې دی ما ته کتاب او ګرځولی یم زه الله نبي.

د مریم د سورت (27-33) آیتونه دې مطالعه شي، مریم علیها السلام اته ورځې وروسته عیسی عليه السلام د هیکل سیمې ته یووړ او هلته یې ختنه کړ او نوم یې یسوع (عیسی عليه السلام) کینودو، عیسی عليه السلام د خپلې مور په غیر کې له بیت اللحم څخه لري په یو لوړ اباد ځای کې وروزل شو.

د عیسی عليه السلام د ولادت په وخت کې د «هیروډس» په نامه یو ظالم حاکم د «قیصر اګسټس» په فرمان په بیت المقدس کې حکومت کاوه، کاهنانو ورته خبر ورکړ چې په بیت اللحم کې یو ماشوم دنیا ته راغلی، زر ده چې پر ټولو یهودو باندې حکومت وکړي، حاکم امر وکړ ترڅو هر ماشوم چې هلته پیدا کیږي باید ووژل شي. د متي او

1. د مع الانبیاء فی القرآن الکریم، هماغه مؤلف، 473-482 مخونه.

2. د مریم سورت، 30 آیت.

برنابا د اناجيلو د روايت مطابق يوسف نجار په خوب کې وليدل ترڅو مريم عليها السلام او عيسى عليه السلام مصر ته يوسي او دوي په مصر کې د هيرودس تر مرګه پورې باقي پاتې شول، مريم عليها السلام عيسى عليه السلام په اووه کلنۍ کې ناصريې ته، چې د الخليل په سيمه کې موقعيت لري، منتقل کړ، او له همدې امله مسحيانو ته نصاري هم ويل کيږي، او په «12» کلنۍ کې يې له خپلې مور سره اور شليم «بيت المقدس» ته ولاړ، هغه پدې سن کې د يهودو له علماوو سره قوي مشاجرې تر سره کړې، او دا چې پس له هغه تر دېرش کلنۍ په کوم ځای کې اوسيدلي معلومه نه ده. قرآنکریم د عيسى عليه السلام د نبوت د پيل په هکله څه نه دي ويلي، خو د اناجيلو متون پدې متفق دي چې دې په دېرش کلنۍ کې استثناء پيغمبرۍ ته مبعوث شوی دی «حال دا چې نور پيغمبران عليهم السلام په څلويښت کلنۍ مبعوث شوي دي».

قرآنکریم د عيسى عليه السلام نبوت داسې تاييدوي:

«وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَبْنِي إِسْرَءِيلَ إِنَّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ .... ﴿١٧١﴾»¹.

ژباړه: او (ياد کړه ای محمده! هغه وخت) کله چې وويل عيسى زوی د مريمې داسې چې ای بنی اسرايلو (اولاده د يعقوب) بيشکه زه رسول ليرلی شوی د الله یم تاسې ته (حال دا چې) تصديق کوونکي یم د هغه کتاب چې وړاندې زما دی له تورات څخه او زيری کوونکی یم په هغه رسول سره چې را به شي وروسته له ما څخه چې نوم د هغه احمد دی.

بنی اسرا ئیل اوږده موده د پيغمبرانو عليهم السلام له د عوت او بلنې څخه بې برخې پاتې شوي وو، او په تورات کې يې هم تحريفونه کړي وو او د خپلو پيغمبرانو عليهم

1. د الصف سورت، 6 آيت.

السلام له لارې منحرف شوي وو. عیسیٰ عليه السلام مبعوث شو، ترڅو دغه تحریفونه اصلاح کړي او ټول هغه څه چې د بني اسرائيلو د بغاوت له وجهې پر دوی حرام شوي وو، حلال وگرځوي. عیسیٰ عليه السلام تبلیغ ته دوام ورکړ، خو د یهودو علماوو هغه د ځان لپاره یو خطر وګاڼه او رومي حاکم «بیلاطس التبطي» ته یې شکایت وکړ، چې عیسیٰ عليه السلام غواړي ستا حکومت را وپرځوي او پر یهودو حکومت وکړي، حاکم د هغه د وژلو حکم صادر کړ، او د عیسیٰ عليه السلام ځای د ده د یو تن حواریونو په نامه د «یهود الاسخريو طی» د دیرشو در همو په بدل کې د حاکم افرادو ته افشاء کړل شو، الله تعالی هغه جاسوس د عیسیٰ عليه السلام په څیره وگرځوو او افرادو هغه نیوه او په صلیب یې وځړاوه او الله تعالی عیسیٰ عليه السلام خپل لور ته اوچت کړ:

«وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ﴿١٥٧﴾ بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا

﴿١٥٨﴾»^۱

ژباړه: او (په سبب د) ویلو د دوی (داسې چې) بیشکه وژلی دی مونږ مسیح عیسی زوی د مریمې رسول د الله (په ګومان خپل) حال دا چې نه وو وژلی دوی دغه (عیسی واقعا نه پر دار کړی وو دغه) لیکن مشته کړی شو (دغه وژلی شوی په دار وهلی شوی په عیسی سره) دوی ته، او بیشکه هغه کسان چې اختلاف کړی دی دوی په (حق د) عیسی کې خامخا په شک کې دي په (شان) د ده کې نشته دوي ته په (شان) د ده کې هیڅ علم مګر تش متابعت د ګومان (خپل) او نه وو وژلی دوي عیسی (په وژلو یقیني سره)، بلکه پورته کړي وو دی الله طرف خپل ته، او دی الله ښه

1. الدنساء سورت، 157-158 آیتونه.

قوي غالب (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت کوي).

او عیسیٰ عليه السلام آسمان ته د پورته کیدلو پرمهال (33) کاله عمر درلود.¹

1. تاریخ النبوة والانبیاء، هماغه مؤلف. 233-251 مخونه.

پوښتنې

1. د مریم علیها السلام د نسب او کورنۍ په هکله معلومات ورکړئ.
2. د مریم علیها السلام ژوند په معبد یا عبادت ځای کې او د ذکر یا التَّكْوِيْنُ مراقبت څه ډول وو؟ توضیح ورکړئ.
3. د مریم علیها السلام د حامله کیدو او د عصمت په هکله د قرآني آیتونو مطابق معلومات ورکړئ.
4. د عیسیٰ التَّكْوِيْنُ د زیږېدنې او په ځانگو کې د خبرو کولو کیفیت د قرآني نصوصو له مخې بیان کړئ؟
5. تر دېرش کلنۍ پورې د عیسیٰ التَّكْوِيْنُ د ژوند په هکله څه پوهیږئ؟ معلومات ورکړئ.
6. د عیسیٰ التَّكْوِيْنُ د کار د پای کیسه او د الله تعالی لور ته دده د اوچتیدلو موضوع په تفصیل سره ذکر کړئ؟
7. د عیسیٰ التَّكْوِيْنُ د زوکړې، ژوندانه، معجزو او آسمان ته د اوچتیدو په هکله د کتابتونو له لارې مفصل معلومات را ټول کړئ.
8. ۸— په دې درس کې باید د یو صنفی فعالیت په ترڅ کې له مؤثّقو منابعو او لازمو درسي موادو څخه استفاده وشي.

شپرڻم خپرڪي

د خاتم النبیین ﷺ بعثت

لومړی لوست

د حضرت محمد ﷺ بعثت او دهغه د اثبات لارې

موخې:

1. محصلین وکولای شي چې د رسول اکرم ﷺ د بعثت پر مهال د جزیره العرب (اقتصادي، سیاسي او ټولنیز) وضعه او حالت بیان کړي.
2. محصلین وکولای شي چې د رسول اکرم ﷺ نسب او له بعثت څخه مخکې دهغه د ژوندانه کیفیت بیان کړي.
3. محصلین وکولای شي چې د نبوت د اثبات د طریقو په عنوان د رسول اکرم ﷺ عقلي او حسي معجزو په هکله توضیح ورکړي.
4. د رسول اکرم ﷺ د بعثت او د اثبات د طریقو په هکله محصلینو ته دتحقیق او څیړنې لپاره د دغوره لارو چارو برابرول.

«وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ»^(١)، ژباړه: او نه یې لېږلی مونږ ته (ای محمده!) مگر رحمت لپاره د (ټول) عالمیانو.

رسول اکرم حضرت محمد ﷺ په ځانگړو شرایطو کې چې جزیره العرب پکې را ځيږي و مبعوث شو. دا ټاپویا جزیره د نړۍ له سترې جزیرې څخه شمیرل کیږي او له اقتصادي پلوه د روم د سمندر پر لور د عربي خلیج د تجارتي او سودا گریزو قافلو د لارې پر سر موقعیت لري او مهمې سیمې سره وصلوي.

له سیاسي لحاظه عربو کوم واحد دولت او سیاسي تشکیلات نه درلودل،¹ او له اجتماعي لحاظه هم نه یوازې جزیره العرب، بلکه په مجموع کې ټولې نړۍ د مرگ په

1. منیر عجلانی. عبقرية الاسلام فی اصول الحکم. بیروت: دار الفانس للطباعة و النشر و التوزیع، 1988. 33 مخونه.

درشل کې واقع وه او د انساني اخلاقو په نامه کوم شی وجود نه درلود، بلکه انسانان د حیواناتو په څیر پخپلو کې سره لویدلي وو، په دې وخت کې چې د فطرت په سلگونو کلونه تیر شوي وو، الله تعالی اراده وکړه چې د پیغمبرانو علیهم السلام د سلسلې وروستی پیغمبر ﷺ را واستوي:

«هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ»¹.

ژباړه: دغه (الله) هغه ذات دی چې پورته کړی لیرلی یې دی په امیانو ناپوهانو کې یو رسول (محمد) له دوی څخه چې لولي پر دوی باندې آیتونه ددې (قرآن) او پاکوي دوی (له شرکه له نورو رذیله و اخلاقو) او نښي دوی ته کتاب (قرآن) او احکام (د قرآن) اکر که و دوی پخوا له (بعثه د محمد) خامخا په گمراهۍ ښکاره کې.

د اسلام د پیغمبر ﷺ پر نسب تر عدنانه پورې د سیرت د ټولو علماوو اتفاق دی او پس له عدنان څخه تر ابراهیم عليه السلام او ورورسته بیا تر آدم عليه السلام پورې د اختلاف وړ واقع شوی دی.

رسول اکرم ﷺ محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمناف بن قصی بن کلاب بن مرة بن کعب بن لؤی بن غالب بن فهر بن مالک بن نضر بن کنانه بن خزیمه بن مدارکه بن الیاس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان دی²، په «12» کلنۍ یې له خپل کاکا ابوطالب سره د شام لور ته سفر وکړ او مشهور راهب جرحیس «بحیراء» دده د نبوت نښې بیان کړې.

1. الجمعة سورت، 2 آیت.

2. ابن هشام، السيرة النبوية. بيروت: المكتبة العصرية، 1992. ص 1-2.

او په «35» کلنۍ کله چې د کعبې دیوالونه د قریشو لخوا ویجاړ او له سره ودان شول، د قبایلو ترمنځ یې د حجر الاسود د ډبرې د کیښودلو شخړه په یوځانگړي حکمت او تدبیر سره حل کړله.

خلوینست کلنۍ ته نږدې یې له خپل قوم څخه لریوالی غوره کړ او د نور په غره د حرا په غار کې په تفکر او تدبیر بوخت شو، په یو څلویښت کلنۍ کې د دوشنبې پر ورځ د رمضان د مبارکې میاشتې په «17» نیټه لومړني قرآني آیتونه د جبرائیل امین عليه السلام پواسطه پرې نازل شول او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د حدیث پر بناء دوشنبه ورځ دده د تولد او بعثت ورځ هم ده¹.

لومړني آیتونه: «اقراء باسم ربك الذي خلق خلق الانسان من علم....» نازل شول او د پیغمبر صلی الله علیه وسلم دعوت په هغه جاهل قوم کې پیل شو، دغه دعوت او بلنه لومړی پټ و، ترڅو ونیسي دعوت گړ باید د وخت د شرایطو د غوښتنو سره سم دعوت او بلنه وکړي نه دا چې دده پټ او سري دعوت د کفارو له ویرې څخه وو. کله چې د مؤمنانو شمیر زیات شو نو علنی دعوت هم پیل شو، دغه علنی یا ښکاره دعوت له دفاعي جهاد سره یو ځای او وروسته بیا د مشرکینو په وړاندې له مخامخ جهاد سره څنګ په څنګ وو.

رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د خاصو صفاتو او امتیازاتو درلودونکی وو چې په ښکاره ډول دده پر پیغمبرۍ دلالت کوي، دې صلی الله علیه وسلم د عالي اخلاقو درلودونکی وو، د کورني د اعضاوو په وړاندې مهربانه وو، د ښځو، اطفالو او غلامانو په مقابل کې نرمي کوونکی وو، د مجالسو د معاشرت آداب یې په پوره توګه مراعت کول، ساده او ډیر نظیف ژوند یې درلود، مصمم او صابر وو، په خبرو کولو کې فصیح او بلیغ وو، د رهبري او زعامت

1. مسلم بن الحجاج القشیری. صحیح المسلم. کراچی: قدیمی کتب خانه. ب ت، 368 مخ.

د شرائطو خاوند وو، په تبلیغ کې یې له سهولت څخه کار اخیستو او ډیر زر به یې اوریدونکي ځانته جلبول.

د رسول اکرم ﷺ د نبوت د اثبات یوه معجزه او وسیله قرآنکریم دی چې یو معجز او آسماني کتاب دی.

دا کتاب خارق العاده او د الله تعالی له لوري څخه دی، چې منکرینو ته داسې تحدی او چلنج ورکوي:

«وَأِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِ»¹

ژباړه: او که چیرې یې تاسې په شک کې له هغه قرآنه چې ټوټه ټوټه نازل کړی دی مونږ په بنده خپل (محمد باندې) نو راوړئ تاسې یو سورت په شان د ده! قرآن کریم د نبوت د مدعي له مدعا سره مطابقت او سمون لري او هغه تصدیقوي او هیڅوک له هغه سره معارضه نشي کولای نه په هغه وخت کې نه اوس او نه هم په راتلونکي زمانه کې.²

دا کتاب د لفظي او معنوي اعجاز درلودونکی دی او له غیبي چارو څخه یې خبر ورکړی دی، د هغه پر اعجاز باندې موافقینو او مخالفینو ټولو گواهي ورکړې ده، فصیح او بیلغ کلام دی، داسې مهمې علمي مسئلې لري، چې په هغه وخت کې یو تن هم له هغو څخه خبر نه درلود، اوس د علومو او فنونو د پر مختګ په نتیجه کې د هغه ځینو حقایقو ته رسیدلی یو، هغه څه چې قرآنکریم «14» پېړۍ مخکې پرې حکم کړی و او د قرآنکریم دا ټول ادبي او محتويي اړخونه د هغه پر اعجاز او پردې

1. د البقره سورت: ۲۳ آیت.

2. سعید حوی. الرسول. قاهره: دار السلام للطباعة و النشر و التوزيع، 1990م. 320 مخ.

باندې چې د الله تعالی کلام دی، ښکاره دلیل او نښه ده او د رسول اکرم ﷺ د نبوت د اثبات لپاره یو قوي او پیاوړی دلیل دی.

د اسلام پیغمبر ﷺ معجزې هم درلودې، له هغې جملې څخه یوه هم شق القمر دی. له ابن عباس رضی الله عنه روایت دی چې یوه ورځ مشرکینو، له هغې جملې څخه ولید بن المغیره، ابوجهل، عاص بن وائل اسود بن المطلب، نضر بن الحارث او نورو له رسول اکرم ﷺ وغوښتل که چیرې پخپله ادعا کې صادق یې سپوږمۍ دوه ځایه کړه، پیغمبر صلی الله علیه وسلم د دوی غوښتنه له الله تعالی څخه مطالبه کړله، بیا یې د لاس په اشارې سره سپوږمۍ دوه ټوټې شوله.

«أَقْرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ ۖ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعَرِّضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ»

﴿١﴾. ژباړه: را نږدې شو قیامت او خیرې دوه ټوټې شوه سپوږمۍ. او که ووينې دغه (کفار د قريشو) کوم دلیل (د قدرت) نو پر څنګ به شي دوی (مخ به واړوي) ترې او وايي به دوی (دغه) سحر کوډې دي قوي چې له پنخوا راهیسي راځي. اسراء او معراج د رسول اکرم ﷺ یوه بله معجزه ده، چې د اسراء د سورت لومړۍ آیت پرې دلالت کوي.

او په احادیثو کې هم د رسول الله ﷺ له معجزو څخه یادونه شوې، چې له هغې جملې څخه یو هم اخبار په غیبو دی، چې وروسته بیا واقع شوی دی، لکه د بي بي فاطمه رضی الله عنها له وفات څخه خبر ورکول، د عمار او یاسر له شهادت څخه وړاندوینه، د باران له واریدلو څخه خبر ورکول، له حیواناتو سره خبرې کول، لکه اوبښ، هوسی، لیوه، او داسې نور، د جماداتو، نباتاتو او حیواناتو پیروي کول له پیغمبر ﷺ څخه، پیغمبر ﷺ ته د تیګو او ونو سلام ویل، د ونو سجده کول، له غره سره خبرې کول، د ناروغانو د شفا لپاره د پیغمبر ﷺ د دعا قبلیدل، د ګوتو له منځ څخه د اوبو جاري کیدل، د

1. د القمر سورت، 1-2 آیتونه.

حناني د ستنې ژړا، له زرو کسانو څخه د زیاتو نفرو مړیدل په هغه لږ طعام، چې جابر بن عبدالله د خندق په ورځ تیار کړی و او پیغمبر ﷺ پخپل لاس وویشه، چې دا ټولې رسول اکرم ﷺ د نبوت د اثبات طریقې دي.

پوښتنې

1. د جزيرة العرب ټولنيز (اجتماعي) سياسي او اقتصادي عوامل د رسول اکرم ﷺ له بعثت سره په مقایسه او پرتله کولو توضیح کړئ.
2. د رسول اکرم ﷺ د نسب سلسله تر عدنان پورې، چې د ټولو علماوو د اتفاق وړ ده له یاده زده کړئ.
3. له نبوت څخه مخکې د رسول اکرم ﷺ شخصیت او مهمې پېښې توضیح کړئ.
4. له بعثت څخه وروسته د رسول اکرم ﷺ کارنامې او مبارزې په لنډه توګه بیان کړئ.
5. د قرآنکریم لفظي او معنوي اعجاز په ټولګي کې مفصلاً و څېړئ.
6. د اسلام د پیغمبر ﷺ حسي معجزې له اړونده مواردو سره بیان کړئ.
7. د رسول اکرم ﷺ د عقلي او حسي معجزو په هکله بیلې، بیلې مقالې ولیکئ.
8. د محصلینو په ذهن کې د درس د لارښه استحکام لپاره د یو فعالیت په ضمن کې له مناسبو درسي موادو څخه استفاده وکړئ.
9. د سیرت له منابعو او کتابونو څخه او د امکان په صورت کې د مولانا صفي الرحمان مبارکپوري له کتاب «الرحیق المختوم» څخه د لارښه تفصیل لپاره استفاده وکړئ.

دوهم لوست

د حضرت محمد رسول الله ﷺ خاتمیت

موخي:

1. محصلین وکولای شي چې د اسلام د پیغمبر ﷺ د خاتمیت په هکله قرآني دلایل او نبوي احادیث بیان کړي.
2. محصلین وکولای شي چې د رسول اکرم ﷺ د خاتمیت په هکله عقلي دلایل توضیح کړي.
3. محصلین وکړای شي چې د حضرت رسول اکرم ﷺ د ختم نبوت په هکله د مشهورو علماوو نظریې بیان کړي.
4. د خاتمیت د دلایلو په هکله د محصلینو د مستقل کار لپاره د لارو چارو برابرول.

«مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ

اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا»¹. ژباړه: نه دی محمد ﷺ (حقيقي) پلار د هېڅ یو تن له سړیو ستاسې ولیکن رسول د الله دی (خلکو ته په شان د معنوي پلار) او مهر د (ټولو) انبیاءو دی (چې پس له دې نه بل نبی نه دی) او دی الله پر هر څیز ښه عالم.

خاتم د حسن بصري رحمه الله علیه او عاصم رحمه الله علیه په قرائت کې د تاء د توري په فتحې سره او د نورو اُتموو په قرائت کې د تاء د توري په کسري سره نقل شوی، د تاء په فتح سره د هغه شي په معنا ده چې د هغه پواسطه د پانې پای مهر کیږي او د تاء په کسري سره یو شي ته د ختم یا پای ورکونکي په معنا دی. دغه

1. د الاحزاب سورت، 40 آیت.

راز الله تعالى فرمائي: «الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ

لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا»¹، ژباړه: نن ورځ مکمل (پوره) کړې ما تاسې ته دین ستاسې (اصولاً او فروعاً) او تمام (پوره) مې کړې پر تاسې (ای مؤمنانو) نعمت (د دین په اکمال) او غوره کړې ما تاسې ته اسلام له جهت د دین (ډیر پاکیزه په ټولو ادیانو کې).

د رسول اکرم ﷺ پر خاتمیت باندې زیات شمیر احادیث هم دلالت کوي: «مثلی ومثل النبیین کمثل رجل بني داراً فأتها إلا لبنه واحدة فجئت أنا فأتمت تلك اللبنه»²

او: «لأنبوة بعدی إلا المبشرات قیل وما المبشرات یا رسول الله قال الرؤ یا الحسنه او الرؤ یا الصالحة»³، او «و إنه فی امتی ثلاثون کذابون کلهم یزعم إنه نبی و انا خاتم النبیین لا نبی بعدی» او: «حلالی حلال و حرامی حرام إلى یوم القیامة» او دا حدیث د دې حقیقت ښکارندوی ده چې د اسلام مقدس دین د انسان د ژوندانه تر پایه پورې د ځمکې پرمخ ادامه لري او دا پخپله د حضرت محمد ﷺ پر خاتمیت باندې دلالت کوونکی دی.

د رسول اکرم ﷺ خاتمیت د اسلامي امت د اتفاق او اجتماع وړ هم ګرځیدلی او د اسلام ټول علماء په ټولو زمانو کې پدې سره متفق دي چې پس له محمد ﷺ څخه کوم بل پیغمبر نشته او هر چا چې د پیغمبرۍ دعوه وکړه او چا هغه تصدیق کړ، دواړه کافران کیږي، دغه دعوا رسالت او نبوت دواړو ته شامله ده، او د ابن کثیر په وینا څرنگه چې په دې مبارک آیت کې: «...ولکن رسول الله و خاتم النبیین» رسول اکرم ﷺ ته خاتم الانبیاء ویل شوي، نو څوک چې د انبیاءو خاتم وي، د مرسلینو

1. د المائدة سورت، 3 آیت.

2. د امام مسلم رحمه الله علیه په روایت.

3. د امام بخاري رحمه الله علیه په روایت.

خاتم په طریقه د اولي سره کیږي، ځکه چې د رسالت مرتبه د نبوت له مرتبې څخه خاصه ده.¹

طبري رحمه الله علیه ددې مبارک آیت په تفسیر کې چې: «ولکن رسول الله وخاتم النبیین» ویلي دي چې نبوت پر رسول اکرم ﷺ باندې خاتمه موندلی او پر هغه باندې مهر وهل شوی او دا دروازه د قیامت تر روځې پورې د چا پر مخ نه خلاصیږي.²

جار الله زمخشري ددې پوښتنې چې رسول اکرم ﷺ څرنگه خاتم د پیغمبرانو علیهم السلام دی، پداسې حال کې چې د نبوي احادیثو له نظر عیسیٰ ﷺ په اخیره زمانه کې نزول کوي؟ داسې ځواب ویلی چې د خاتم النبیین معنا داده چې وروسته له ده څخه بل څوک د پیغمبر په توګه نه مبعوث کیږي، حال دا چې عیسیٰ ﷺ مخکې له ده څخه مبعوث شوی دی او دده آخري نزول دده د نوي مبعوث کیدو او د نوي دین د راوړلو په مفهوم نه دی، بلکه هغه به د رسول اکرم ﷺ د دین او شریعت پیرو وي او په پوره ډول به له هغه څخه پیروي کوي د نوي دین او شریعت دعوا به نه کوي.³

په فتاویٰ هندیه «عالمگیری» کې په ښکاره توګه ویل شوي چې که یو شخص ووايي: زه د الله ﷻ رسول یم او هدف یې دا وي چې زه الهي وحې راوړم کافر کیږي، یا دا چې څوک پوه نشي چې محمد مصطفیٰ ﷺ خاتم النبیین دی هغه مسلمان نه بلل کیږي.⁴

ولې د پیغمبر موجودیت ته اړتیا لیدل کیږي؟ البته وروسته له دقت څخه پوهیږو چې دا اړتیا په یو له لاندینو مواردو کې احساسیږي: یا داسې امت او ملت دی چې هیڅ پیغمبر هغوی ته نه دی استول شوی او د پخوانیو پیغمبرانو پیغامونه هم دوی ته نه دي

1. اسماعیل بن عمر بن کثیر. تفسیر القرآن العظيم، ج (1) او (3). بیروت: دارالریان مؤسسه، ب ت. 493 مخ.

2. محمد بن جریر طبری. جامع البیان فی تفسیر القرآن، ب ت، 188 مخ.

3. محمد بن عمر زمخشری. الکشاف. ج ۲. مصر: المطبعة البهية، 1343. 215 مخ.

4. مجموعه د علماوو. د عالمگیری فتاویٰ. ج ۲. ب ت. ۲۶۳ مخ.

رسیدلي، یا دا چې پیغمبر ورته استول شوی خو د هغه تعلیمات هیر شوي او یا په بشپړه توګه محوه شوي دی، یا دا چې یو پیغمبر یوه قوم ته استول شوی، خو دین یې یوازې د هغه زمانې او ځای د شرایطو پورې مربوط دی، او یا دا چې یو ملت ته پیغمبر استول شوی خو ددې اړتیا موجوده وه چې دده د تأیید او تصدیق لپاره بل پیغمبر مبعوث شي.

که چیرې څیر شو د رسول اکرم ﷺ په بعثت سره دا ټول علتونه او اړتیاوې په پوره ډول مرفوع شوي او نور بل پیغمبر ته اړتیا نشته.

د اسلام پیغمبر ﷺ داسې دین او شریعت وړاندې کړ چې په ټولو زمانو او ټولو ځایونو کې د ټولو انسانانو لپاره یو کامل دین بلل کېږي او د زمانې هر ډول اړتیاوې او غوښتنې یې په پام کې نیولي دي.

اقبال لاهوري د خاتمیت په هکله وایي: ژوند د غریزې له ځواک او قوت سره یو ځای پر مخ روان و، تردې چې هغه ځای ته ورسیدو چې عقل ور څخه پیدا شو او د عقل په پیدا کیدو سره ژوندانه اړینه وګڼله چې د غریزې ساحه محدوده کړي او د استقرائي عقل لپاره د انکشاف او پراختیا مجال ورکړي او پدې کار سره نوی دوران پیل شو او د ژوندانه د دفتر پاڼه واوښتله او یقیناً چې خاتمیت د نوي عصر او د عقلاني ژوندانه د نوي پاڼې سره مرتبط دی او همدا عقل دی چې د اسلام د دین کمال ثابتي او هغه د زمانو او ملتونو دین ګڼي، اقبال وایي: موږ مسلمانان د ځمکې د مخ تر ټولو آزاد خلک یو، چې وایو د اسلام له پیغمبر ﷺ څخه وروسته بل پیغمبر وجود نلري او موږ په خپل دین کې اجتهاد کوو او هغه داسې یو دین دی چې د هغه په موجودیت کې بل دین ته اړتیا نشته. په پای کې ویلي شوي چې خاتم النبیین هغه څوک دی چې د وحې ټولې ممکنه او لازمي مرتبې یې تیرې کړي وي او د بل چا لپاره یې ځای نه وي پرېښودلی او هم دا چې صحابه کرام ﷺ د پیغمبر ﷺ په زمانه کې

دو دې لورې درجې او د فکري او ټولنيزي برخې نهايت ته رسيدلي وو، چې نور د نبوت د تجديد لپاره ځای پکې باقي پاتې ندی، ځکه هغوی خپل آسماني کتاب پرته له بدلون او تحریف څخه وساتو او ټول د هغه هر اړخيزي تکاملي او همیشني لارښوونیز پروگرام او مرام ته تسلیم شول، د امر بالمعروف او نهی عن المنکر مسئولیت یې پر غاړه واخیستو او د اجتهاد او د دین له اصولو څخه د فروعو د استخراج ضوابط او اسلوب یې په ښه توګه درک کړل او له همدې جهته ده چې د ختم نبوت دوره راورسیدله او د پیغمبرۍ دروازه د حضرت محمد مصطفی ﷺ په نامه باندې مهر ووهل شوه او بنده شوه.

پوښتنې

1. هغه قرآني آیتونه چې د اسلام د پیغمبر ﷺ پر خاتمیت دلالت کوي، سره را ټول کړئ، ترجمه او تفسیر یې کړئ.
2. هغه نبي احادیث چې د رسول اکرم ﷺ د نبوت پر ختموالي په ښکاره دلالت کوي له صحاحو څخه را ټول او تحلیل یې کړئ.
3. د خاتمیت په هکله د ابن کثیر، طبري او زمخشری نظر یې بیان او تفصیل ورکړئ.
4. هغه څلور ګوني دلایل، چې د رسولانو د استولو د اړتیا لپاره یاد شوی، تر بحث لاندې ونیسئ.
5. د اقبال لاهوري نظر د نبوت د ختم په هکله بیان او توضیح کړئ.
6. د اسلام د پیغمبر ﷺ د خاتمیت په هکله پر قرآني آیتونو، نبي احادیثو او عقلي دلایلو باندې باید ګروبي کار تر سره شي.
7. په دې درس کې باید له معتبرو مراجعو او د اړتیا وړ وسایلو څخه استفاده وشي.
8. ددې درس مبارک آیتونه او نبي ﷺ احادیثو د مضمون د استاد په مرسته تحلیل کړئ.

دریم لوست

اسلامي شريعت او د عصر او زمانې غوښتنې

په دوو درسي ساعتونو کې دې تدریس شي

موخي:

1. محصلین وکولای شي چې د اسلامي شريعت د ثابتو اصولو، د زمانې متغیر ایجابونو او د هغوی ترمنځ د همغږۍ په هکله توضیحات ورکړي.
2. محصلین وکړای شي چې خارجي او حقيقي قضیې او دا چې د اسلامي شريعت قضیې او حکمونه له کومو ډولونو څخه دي، بیان کړي.
3. محصلین وکولای شي چې د شرعي دلایلو ترمنځ لکه: مصالح مرسله، سد ذرایع، عرف، استحسان، ضرورت او داسې نورو ترمنځ توپیر وکړي.

په مخکیني درس کې مو د رسول اکرم ﷺ د خاتمیت او د اسلامي شريعت د دین ابدیت بررسی کړ او وموویل چې دغه دین د انساني ژوند هر ډول غوښتنې په هر وخت او هر ځای کې پوره کولی شي.

ځینې اشخاص له عصر او زمانې سره د اسلامي شريعت د مطابقت او سمون موضوع په ښه او اساسي توګه نشي تحلیلولی او په نتیجه کې یې داسې مشکلات او ستونزې واردېږي چې عصر او زمانه همیشې د تغیر او بدلون په حال کې ده، خو د اسلام دین د ثابتو اصولو درلودونکی دی او نسخ نه قبلوي، نو څه ډول ممکنه ده دوه متحول او ثابت شیان سره یو ځای مطالعه او همغږي کړو.

ددې مشکلاتو او ستونزو په هکله باید ووايو چې اسلامي دین او شريعت د ثابتو اصولو درلودونکی دی او دا اصول هیڅ وخت د عصر او زمانې د شرایطو تر اغیزې لاندې نه راځي، خو په شريعت کې ډیر داسې مسائل شته چې حکم یې د مصالح

مرسله سد ذرایع قیاس، استحسان، د فرد او ټولنې د حقوقو تراحم، اهم او مهم، خفیف او اخف، بد او ډیر بد او داسې نورو فردي او اجتماعي مصلحتونو پر اساس په هره زمانه او هر ځای کې توپیر لري او اسلامي شریعت پخپل وجود کې د داسې صلاحیتونو خاوند دی چې کولی شي د پورتنیو چارو په پام کې نیولو سره د زمان او مکان له شرایطو سره ځان مطابق وگرځوي او دا داسې شی ندی چې موږ په هغه کې وارد کړي وي.

په اسلامي شریعت کې چې کوم احکام او قضیې شتون لري هغه حقیقه قضیې دي چې د اشیاءو پر طبیعت باندې حکم کوي، نه پر فرد او افرادو، داسې نده چې قضیې د هغه خارجیه وي چې له کلي والي سره بیرته یو شمیر ټاکلي افراد او وګړي په پام کې ونیسي، او په علومو کې هم سره له دې چې استقراء له افرادو څخه پیلوي خو په پای کې حقیقه قضیو ته رسیږي.

مثلاً په اسلامي شریعت کې حکم شوی چې شراب حرام دي، میسر «قمار» حرام دی، سود «رباء» حرام دی او... دا ټولې حقیقه قضیې دي او په هغو کې د موضوع طبیعت په پام کې نیول شوي.

په شریعت کې ډیرې چارې شته چې د زمانې او مکاني شرایطو او ظروفو له نظره په تحول او بدلون کې دي.

یو شی په یوه وخت کې حرام او په یو بل خاص حالت کې حلال دی او دا د تراحم له باب څخه دی، یو انسان په یوه دښته کې ګیر شو، هیڅ شی یې د خوړلو لپاره پیدا نکړ او د مرګ خطر احساس شوله، دده لپاره جائزه ده چې د مړه حیوان غوښه وڅوري او لږ تر لږه خپله لوږه پرې دفع کړي یا هغه حیوان چې غوښه یې حرامه ده حلال کړي او غوښه یې وڅوري او له روانو وینو څخه یې د تندې د دفع کولو لپاره

وڅښي، په اصل کې دغه غوښه او وینه حرامه ده، خو په یوه خاص حالت کې د اړتیا د رفع کولو په اندازه حلاله ګرځي.

د فقه د اصولو له نظره مصالح په درې ډوله دي: یو هغه چې شارع د هغه اعتبار باندې حکم کړی وي، چې د معتبره مصالحو په نامه یادېږي، دوهم هغه چې شارع د هغه په ابطال باندې حکم کړی وي، چې د ملغاء مصالحو په نامه یادېږي او دریم هغه چې شارع سکوت کړی وي، نه یې د هغه په اعتبار حکم کړی وي او نه هم په بطلان باندې او دې ته مصالح مرسله یا مطلقه ویل کېږي، په همدې دریم قسم دیني مجتهد او عالم کولی شي د عامه مصلحت پر اساس، چې د شریعت مخالف نه وي، په یو ځانګړي مورد کې حکم وکړي.

په اصل کې شریعت د شتمنو پر مالونو ټکس او ضرائبو «مالیه» په هکله حکم ندی کړی، خو مجتهد کولی شي د وخت د ایجاباتو او د اقتصادي اړتیاوو له نظره دولت ته فتوا ورکړي چې له شتمنو څخه ټکس او مالیه واخلي.

سد ذریعه یو دلیل دی چې د مسلمانانو لپاره یو پراخ مجال په لاس ورکوي چې د یوې مفسدې د وسیلې د مسدودولو پخاطر ځانګړي احکام وضع او تطبیق کړي، که چیرې ثابته شي چې د انګورو له خرڅلاو څخه د شرابو د جوړولو لپاره لاره چاره برابرېږي، دولت کولی شي چې د انګورو خرڅلاو، چې یو روا کار دی، د مؤقت وخت لپاره منع او غیر قانوني اعلان کړي.

«الضرورات تبیح المحظورات» ضرورت شرعي ممنوع امر مباح ګرځوي، د میت د جسد تشریح او تجزیه شرعي ممنوع ده، ان تردې چې په تجهیز او تدفین کې یې باید تلوار وشي، خو له بله پلوه که چیرې د مړي تجزیه او خلاصول د عدلي طب دا جراءاتو یا نورو ضروري اړتیاوو پخاطر وي، نو فقهاؤو هغه ته جواز ورکړی دی، اسلامي دین او شریعت پخپل ذات کې د عصر له ایجاباتو سره د مطابقت او سمون

توان لري او کولی شي هر ډول ستونزه حل او د هرې معضلې لپاره سمې لارې ته اجازه ورکړي، موږ په شریعت کې د دخانیاتو د حل یا حرمت لپاره ځانگړی حکم نلرو ځکه په هغه زمانه کې موجود نه وو، اوس که چیرې طبیبانو د دخانیاتو یا نشه نې توکو زیاتونه کشف کړل او د مثال په ډول په قاطع توګه یې وویل چې هغه د سرطان سبب او لامل ګرځي، نو زموږ مجتهد کولی شي پدې هکله حکم وکړي او پر حرامو شیانو یې قیاس کړي.

امام ابوحنیفه رحمه الله علیه د شهودو تزکیه یوازې په حدودو او قصاص کې شرط ګڼلې ده، په نورو مواردو کې ظاهري عدالت کافي بولي، خو د صاحبینو «امام محمد رحمه الله علیه او امام ابو یوسف رحمه الله علیه» په وخت کې دروغ ویل زیات شول، هغوی هم په ټولو مواردو کې د شهودو په تزکیه حکم وکړ، د امام ابوحنیفه رحمه الله علیه او صاحبینو ترمنځ دا اختلاف د حجت او برهان اختلاف نه و، بلکه د عصر د ایجاباتو د اختلاف پر اساس و.¹

نو په لنډه توګه ویلی شو چې اسلامي شریعت د مصالح مرسله، سدذرائع، عرف، استحسان، ضرورت، انتخاب د اهون الشرین او داسې نورو دلایلو په درلودلو سره کولی شي د عصراو زمانې او مکان هر ډول ایجاباتو او اړتیاوو ته مثبت ځواب ووايي.

1. عبدالکریم زیدان. الوجیز فی اصول الفقه، د سلمان الاعظمی مطبعه، 1947. 193-218 مخونه.

پوښتنې

1. څه ډول کولای شو او ممکنه ده چې د اسلام د دین، چې د ثابتو اصولو لرونکی دی، او د زمانې ترمنځ، چې د متغیرو او متفاوتو ایجاباتو درلودونکی ده، همغږي رامنځ ته کړو؟ نوموړې موضوع وڅیړئ.
2. په منطق کې دوه ډوله قضیې: «جارجیه او حقیقیه» شته دی، د اسلامي شریعت قضیې د هغو له کوم ډول څخه دی؟ د مثال په ضمن کې یې توضیح کړئ.
3. د اصول فقه د علم له نظره مصالح په څو برخو ویشل شوي دي، بیان یې کړئ.
4. اسلامي شریعت د یو شمیر ادله وو خاوند دي، لکه: مصالح مرسله، سدذرائع او داسې نور، بیان یې کړئ.
5. په دې درس کې له معتبرو منابعو او مناسبو درسي موادو څخه استفاده وکړئ.
6. نوی بحث رامنځته کوونکی موضوعات، لکه: بانکداري، بیمه، ټکس، جرمه، بانکي جائزې، سقط جنین، د ارحامو اجاره نیول، د اعضاوو پیوند او داسې نور د استاد په مرسته او د معاصرو فتاوو او کتابونو پواسطه پخپلو کې سره مناقشه او وڅیړئ.

اووم خپرکی

پر مغیباتو باندې ایمان درلودل

لومړی لوست

لوح او قلم، عرش او کرسی

په دوو درسي ساعتونو کې دې تدریس شي.

موخي:

1. محصلین پدې وتوانېږي چې د قلم او لوح په هکله، چې د الله تعالی دوه موجوده دي، توضیحات ورکړي.
2. محصلین وکولای شي چې د اسلام د پیغمبر ﷺ د احادیثو په استناد د الله تعالی لومړنی مخلوق بیان کړي.
3. محصلین وکولای شي چې د الهي مختلفو اقلامو په هکله، چې په احادیثو کې وارد شوي، معلومات وړاندې کړي.
4. محصلین وکولای شي چې د عرش او کرسی په هکله، چې د الله تعالی دوه بلاکيفه مخلوقات دي، معلومات ورکړي.
5. په دې څلورو مواردو کې له وارد شویو آیتونو او نبوي ﷺ احادیثو سره پېژندګلوی پیدا کول او د هغه توضیح کول.

قلم:

قلم د الله تعالی یو مخلوق او موجود دی، چې د هغه پواسطه ټول تقدیرونه پر لوح محفوظ باندې لیکل شوي دي.

په سنن ابی داود کې له عبادة بن صامت ؓ څخه روایت شوی، هغه ویلي چې ما له رسول الله ﷺ څخه اوریدلي چې فرمایلي یې: «اول ما خلق الله القلم، فقال: اكتب: قال يارب وما ذا اكتب؟ قال: مقادير كل شيء حتى تقوم الساعة».¹

1. ابو داود، 4700.

پدې هکله چې لومړنی مخلوق قلم دی یا عرش؟ د علماوو ترمنځ اختلاف وجود لري ځینو قلم لومړنی مخلوق ښودلی او پورتنی حدیث پرې دلیل ګرځوي، خو ځینې نور بیا عرش لومړی مخلوق ګڼي او د عبدالله بن عمر رضی الله عنه پدې حدیث باندې استدلال کوي چې رسول الله ﷺ فرمایلي دي: «كتب الله مقادير الخلائق قبل ان يخلق السموات والارض بخمسين الف سنة و عرشه علي الماء»¹، او دا پدې باندې تصریح ده چې تقدیر د عرش له خلقت څخه وروسته واقع شوی او تقدیر بیا د قلم له خلقت څخه وروسته تر سره شوی، او د عبادۃ بن صامت رضی الله عنه حدیث پرې باندې حملوي چې قلم ددې نړۍ د مخلوقاتو لومړنی مخلوق دی نه د هغه عالم او پدې ترتیب سره د دواړو حدیثونو ترمنځ توافق وجود لري او دا قلم لومړنی او غوره د ټولو قلمونو دی او ځینو مفسرینو ویلي دي چې دا هغه قلم دی چې الله تعالی پخپل دغه قول کې پر هغه باندې قسم یاد کړی دی «بَ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ».

په ځینو احادیثو کې «اقلام» د جمع په صیغې سره یاد شوی او له هغو څخه داسې فهمېږي چې د مقادیرو لپاره قلمونه دي غیر له هغه لومړني قلم څخه، چې په مخکني حدیث کې یاد شو.

له ځینو حدیثونو څخه څرګندېږي چې قلمونه په څلور ډوله دي:

- 1- هغه قلم دی چې د ټولو مخلوقاتو تقدیر ته شاملېږي، چې مخکې یې یادونه وشوه.
- 2- هغه قلم چې یوازې د آدم عليه السلام د اولاد لپاره ځانګړي شوي او الله تعالی د هغه پواسطه د آدم عليه السلام د اولاد عملونه، ارزاق، اجلونه، سعادت او شقاوت مقدر کړي دي.
- 3- هغه قلم دی چې کله ملایکه د الله تعالی په امر جنین کې روح نفخ کوي د هغه په واسطه د جنین اړونده څلور شیان مقدر کېږي: رزق، اجل، عمل، شقاوت «بدمرغي» او یا سعادت «نیکمرغي».

1. صحیح مسلم 2،300.

4- هغه قلم دی چې د کرام الکاتبینو په لاس د شخص تر بلوغ وروسته دده عملونه او کړه وړه د هغه پواسطه لیکل کیږي.

لوح:

لوح د الله تعالی یو مخلوق او موجود دی، چې الله تعالی د مخلوقاتو ټول مقادیر د هغه پرمخ د قلم پواسطه لیکي، او قرآنکریم هم په لوح محفوظ کې لیکل شوی دی، لکه څرنګه چې دا قول د الله تعالی پرې دلالت کوي:

«بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ ﴿١﴾ فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ ﴿٢﴾»¹

حافظ ابوالقاسم طبراني روایت کوي چې رسول اکرم ﷺ فرمایلي دي: «ان الله خلق لوحاً محفوظاً من درة البيضاء د فتاه یا قوته حمراء قلمه نور، و عرضه مابین السماء والارض، ينظر فيه كل يوم ستين وثلاث مائة نظرة، يخلق بكل نظرة ويحيى ويميت و يعز و يذل و يفعل ما يشاء»².

عرش:

عرش هم د الله تعالی یو مخلوق او موجود دی، چې په لغت کې د سریر یا د پاچا د تخت په معنا دی، لکه څرنګه چې الله تعالی له بلقیس څخه حکایت کوي: «ولها عرش عظیم».

عرش فلک نه دی او عرب هم له عرش څخه فلک نه اراده کوي، بلکه هغه داسې تخت دی چې ستنې لري او ملائکې هغه حمل کوي او د قبې په شکل دی پر عالم باندې او پر مخلوقاتو باندې سقف دی.

1. د البروج سورت، 21-22 آیتونه.

2. الهیسمی، مجمع الزوائد، 191-197:2.

قرآنکریم په خو ځایونو کې له عرش څخه یادونه کړې ده: «ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ»^۱، «فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ»^۲، ژباړه: خالق مالک د عرش دی لوی دی (په ذات او صفاتو خپلو کې) ډیر ښه کوونکی دی د هر هغه شي چې اراده یې وفرمایي. «ثُمَّ أَسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ»^۳، ژباړه: بیا یې استواء وکړه پر عرش. «الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ أَسْتَوَىٰ»^۴، ژباړه: (دغه خالق د ځمکو او آسمانونو ډیر مهربان) رحمن پر عرش باندې مستولی او غالب دی.

«وَتَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ مِّنِيَّةٌ»^۵، ژباړه: او پورته به کړي عرش د رب ستا د پاسه د دوی په هغه ورځ کې اته (پوښتي). او داسې نور.

او د امام احمد رحمه الله عليه په حديث کې له ابن عباس رضي الله عنهما څخه داسې راغلي چې رسول الله ﷺ فرمایلي دي: «هل تدرون كم بين السماء والارض؟ قال: قلنا: الله ورسوله اعلم، قال: بينهما مسيرة خمسمائة سنة، و من كل سماء الى سماء خمسمائة، وكثف كل سماء مسيرة خمسمائة سنة، و فوق السماء السابعة بحرين اسفله و اعلاه كما بين السماء والارض.... ثم فوق ذلك العرش بين اسفله و اعلاه كما بين السماء والارض، و الله فوق ذلك، ليس يخفى عليه من اعمال بني آدم شئ»^۵

کړسۍ:

کړسۍ هم د الله تعالی یو مخلوق او موجود دی، چې د اسمعیل بن عبدالرحمن سدي رحمه الله عليه د قول پر اساس آسمانونه او ځمکې د هغه په گټه کې د عرش په وړاندې قرار لري، او ښایي د ده وینه د الله تعالی ددې قول تفسیروي، چې فرمایي:

1. د البروج سورت: ۱۵-۱۳ آیت.

2. د الاعراف سورت ۵۴ آیت.

3. د طه سورت ۵ آیت.

4. د الحاقه سورت ۱۷ آیت.

5. دا حديث امام ابو داود، ترمذی او حاکم روايت کړی دی.

«وسع کرسیه السموات والارض» او ځینو سلفو علماوو هغه یوه زینه او مرقات ګڼلې چې د عرش په وړاندې قرار لري او په نورو اقوالو کې کرسی د پښو ځای ته ویل شوي دي.

او ځینې علماء په دې نظر دي چې کرسی له عرش څخه عبارت دی خو صحیح داده چې کرسی له عرش څخه یو بیل شی دی، ابن جریر له ابوذر رضی الله عنه څخه روایت کړی چې رسول الله ﷺ فرمایلي دي:

«ماالكرسى فى العرش الاكلقة من حديد ألقیت بین ظهري فلاة من الارض»¹

1. شرح العقيدة الطحاوية، هماغه مؤلف، 145-146 مخونه.

پوښتنې

1. قلم تعریف کړئ او په دې هکله د اسلام د پیغمبر ﷺ احادیث ذکر کړئ.
2. د دوو حدیثو ترمنځ چې یو یې په مخلوقاتو کې د قلم پر لومړیتوب تصریح لري او بل یې د عرش په لومړیتوب، څه ډول توفیق رامنځ ته کیدلی شي؟ توضیح یې کړئ.
3. د اقلامو بیلابیل ډولونه بیان کړئ او د الله تعالی مقصد له دې قول څخه: «والقلم...» کوم قلم دی.
4. لوح تعریف کړئ او اړونده نصوص پدې هکله ذکر کړئ.
5. عرش د الله تعالی څه ډول مخلوق دی؟ په دې هکله قرآني آیتونه او نبوي احادیث بیان کړئ.
6. کرسی څه شی دی؟ پدې هکله د علماوو نظر توضیح کړئ.
7. په دې درس کې راغلي آیتونه او احادیث د مضمون د استاد په مرسته تفسیر او تحلیل کړئ.
8. پر عرش باندې د استوا موضوع د سلفو او خلفو علماوو له نظر د دوو بیلو گروپونو په ضمن کې تر بحث لاندې ونیسئ.
9. په دې درس کې له معتبرو منابعو او لازمو درسي موادو څخه استفاده وکړئ؟

دوهم لوست

روح، نفس او عقل

په دوو درسي ساعتونو کې دې تدریس شي

موخې:

1. محصلین وکولای شي چې د اسلامي عقایدو له نظره د روح د مغلق او پیچلی ماهیت په هکله معلومات ورکړي.
2. محصلین وکولای شي چې د نفس د مغلق ماهیت او د هغه د درې ګونو اقسامو په هکله توضیحات ورکړي.
3. محصلین وکولای شي چې د عقل د مغلق ماهیت په هکله او دا چې هغه د علم د ترلاسه کولو دریم سبب ګڼل شوی، معلومات وړاندې کړي.
4. محصلین وکولای شي چې د روح، نفس او عقل ترمنځ اړیکه بیان کړي.

روح: د روح په هکله زیات بحثونه شوي چې دا دی دلته په لنډه توګه اشاره ورته کوو: ځینو علماوو روح جسم او ځینو عرض ګڼلی دی او یو شمیر نورو بیا د هغه د جوهریت او عرضیت په هکله کې نا خبرې څرګنده کړې ده.

ځینو هغه د څلور ګونو طبایعو اعتدال ګڼلی، ځینو هغه خالصه وینه پرته له کد ورته او عفو ته څخه بللی، ځینو هغه د غریزې حرارت چې عبارت دی له ژوندانه څخه، ګڼلي، پداسې حال کې چې ځینو نورو هغه بسیطه جوهر ګڼلي چې په ټوله حیواني نړۍ کې منبعت ده. واقعاً مشکله او ستونزمنه ده د روح په هکله اضافه لدې قوله د

الله تعالی څخه وویل شي چې فرمایلي یې دي: «وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ

مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا»¹.

1. د الاسراء سورت: ۸۵ آیت

ژباړه: او پوښتنه کوي له تانه (ای محمده!) له (کیفیه د) روح څخه، ووايه (ای محمده! دوی ته) چې روح له امره د رب څما دی او نه ده درکړی شوی تاسې ته (برخه) له علم (پوهنې) څخه مگر لږه.

ددې مبارک آیت پر اساس ځینو علماوو هغه قدیم بللی او ویلي یې دي چې روح د الله تعالی له امر څخه عبارت دی او د الله تعالی امر قدیم دی، خو ځینو نورو بیا هغه مخلوق گڼلی، ځکه الله تعالی د هر شي خالق دی «اللَّهُ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ» او په مخلوق کې د الله تعالی صفات شامل ندي، ځکه الله تعالی پر هغو صفاتو موصوف دي، چې هغه د الله تعالی تر ذات پورې قائم وي، حال دا چې روح عبارت له الله تعالی څخه ندی او نه هم دده له صفاتو څخه شمیرل کېږي، پس د نورو مخلوقاتو په څیر مخلوق دی، او مقصد له «امر ربی» څخه دا دی چې مأمور د رب دی نه طلب او امر. د روح اطلاق په قرآنکریم، پر جبرائیل عليه السلام، په بدن کې مترد ده هوا، د بدن قوي لکه د باصرې، سامعې او.... او د الله تعالی د معرفت پر قوت باندې هم شوی دی.

پدې هکله چې آیا روح مړ کېږي یا خیر؟ اختلاف وجود لري، ځینو ویلي چې روح عبارت له نفس څخه دی، ځکه نو مړ کېږي، او ځینو ویلي دي روح نه مړ کېږي، بلکه د بقاء لپاره خلق شوی دی او بدن مړ کېږي، روح په جنت یا دوزخ، په نعمتونو یا عذاب کې وي.

د نفس د علم علماؤو هم د روح لپاره تر اوسه د ټولو د اتفاق وړ تعریف نه دی وړاندې کړی، خو هغه ته پر مختلفو اړخونو باندې قایل شوي دي، د دوی له نظره روح د څلورو ابعادو درلودونکی دی:

1- **د ریښتینولۍ بُعد:** د روح ددې بُعد له کبله، انسان یو عالم او پوه موجود دی کولی شي مجهولات «نا معلومه شیان» ځان ته معلوم کړي او له هغو څخه د خپلې ګټې لپاره کار واخلي.

2- **د نیکۍ بُعد:** د روح د دغه بعد له کبله، انسان یو با اخلاقه او د غوره سجایاوو درلودونکی موجود دی، لکه: صداقت، فدا کاري، ځان تیریدنه، امانت داري، مرسته، لاس نیوی، عدالت خوښونه او داسې نور.

3- **د ښکلا بُعد:** د روح ددې بعد له کبله انسان یو فنان او هنرمند موجود دی او کولی شي شعرونه ولولي، مسجع وینا واوروي، فصیح او بلیغه خطیب واوسي، ماهره نقاش یا انځور ګر او خطاط شي او داسې نور.

4- **دیني بُعد:** ددې بعد په نتیجه کې، چې له ټولو څخه مهم او د نورو ابعادو لپاره د منبع حیثیت لري، انسان پخپل فطرت او روح کې د الله تعالی او یو متعال ذات وجود ته قوي میلان لري، یعنې د دغه روحي بُعد په نتیجه کې انسان یو الله تعالی پیژندونکی او عارف موجود دی.¹

د نفس په حقیقت کې ډیر اختلاف وجود لري، ځینو هغه د بدن له اجزاء وو څخه یو جزء ګڼلې، ځینو هغه د بدن له اعراضو څخه یو عرض بللې دی، ځینې هغه جوهر مجرد ګڼي او ځینو هغه روح ګڼلې، حال دا چې نورو بیا هغه له روح څخه یو بیل شی بللې دی. خو هغه څه چې د روح په هکله مسلم دی او کتاب الله، نبوی ﷺ سنت، د صحابه وو اجتماع او عقلي دلایل پرې دلالت کوي دادی چې نفس د ماهیت له لحاظه له محسوس جسم سره توپیر لري.

نفس نوراني، خفیف او متحرکه ژوندی دی، چې د اعضاوو په جوهر کې داسې انتقال او سریان کوي، لکه د اوبو سریان په ګل کې، د غوړیو سریان په زیتون کې او د اور سریان په سکرو کې، ترڅو چې د بدن اعضاء یا غړي ددې لطیفه جسم د

1. محمد ابراهیم نورزائی: الهیات په علم اسلامی کلام، د کابل پوهنتون: د نړیوال بانک چاپ، 1387 ش 45-53 مخونه.

فايضة آثارو د منلو صلاحيت ولري، دا جسم په ساري ډول په اعضاوو کې باقي پاتې کېږي او آثار يې لکه حس او ارادي حرکت تر سترگو کېږي، خو کله چې د غليظه اخلاطو د استیلاء له اثره د بدن غړي فاسد شي او ددغه لطيف جسم «نفس» آثار قبول نشي کړلی، پدې وخت کې ده چې نفس له بدن څخه جلا کېږي، لکه څرنګه چې الله تعالى فرمايي: «اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا»¹...

ژباړه: الله را کاري (قبضوي) نفسونه په وخت د مرګ د دوی. د نفس اطلاق پر روح باندې کېږي²، په ځانګړې توګه هغه وخت چې له بدن سره اتصال ولري، خو کله چې له بدن څخه بيل شي د روح په نامه يادېږي. د قرآني آيتونو د صراحت پر بناء انسان د دريو ډوله نفسونو درلودونکي دي:

«يَأْتِيهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ»³، «وَلَا أَقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ»⁴، «إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ».

په حقيقت کې نفس يو دی، خو د دريو صفتونو خاوند دی: يو اماره بالسوء نفس دی، خو کله چې ایمان له هغه سره تعلق ونيسي هغه د معاصيو د ارتکاب په خاطر ملامتوي، خو کله چې ایمان زيات قوت ترلاسه کړي مطمئنة نفس رامنځ ته کېږي.

عقل:

د متکلمينو له نظره عقل عبارت دی د نفس له قوي څخه چې د هغه پواسطه نفس د علومو او ادراکاتو د کسبولو لپاره چمتو کېږي، يا عبارت دی له هغې غريزې څخه چې د آلاتو د سلامتيا په صورت کې د علم د کسبولو يا تر لاسه کولو سبب ګرځي، ځينو نورو بيا د عقل په تعريف کې ويلي دي چې عبارت دی له هغه جوهر څخه چې د هغه پواسطه غائبات او محسوسات درک کېږي.

1. د الزمر سورت، ۴۲ آيت.

2. شرح العقيدة الطحاوية. هماغه مؤلف، 214-217 مخونه.

د عقایدو علماوو د علم اسباب په دریو شیانو کې منحصر کړي دي: سلیمه «روغ» حواس، صادق «رښتینی» خبر او عقل.

له کومه ځایه چې متکلمینو د باطني حواسو پر ثبوت حکم ندی کړی، نو له دې امله یې عقل د حدیثیاتو، تجربیاتو، بدیهیاتو او نظریاتو مرجع ګڼلې او هغه یې د علم د کسبولو د دریم سبب په توګه تشخیص کړی دی.¹

1. شرح العقاید النسفیة. هماغه مؤلف. ص 11 و 16.

پوښتنې

1. د روح په هکله څه پوهیږئ؟ مختلف اړخونه یې د اسلامي عقیدې له مخې تشریح کړئ.
2. د روح د قدم او حدوث موضوع بیان او په دې هکله راجح نظر سره له دلایلو واضح کړئ.
3. د انساني روح څلور ګوني ابعاد د علم النفس د علماوو له نظره ذکر کړئ.
4. نفس تعریف کړئ او پر روح باندې د هغه اطلاق قول توضیح کړئ.
5. د نفس درې ګوني اقسام د قرآني آیتونو له مخې تشریح کړئ.
6. عقل د متکلیمنو له نظره تعریف کړئ او ددې علت، چې د علم د ترلاسه کولو دریم سبب ګڼل شوی بیان کړئ.
7. آیا عقل کولای شي د اشیاءو حسن او قبح درک کړي؟ نوموړې موضوع د استاد په همکارۍ تشریح کړئ.
8. روح، نفس او عقل د دریو بیلو ګروپونو په ترڅ کې تر بحث لاندې ونیسئ.
9. په دې درس کې له معتبرو منابعو او مناسبو درسي موادو څخه استفاده وکړئ.

دریم لوست

ملایکې

موخې:

1. محصلین پدې وتوانېږي چې د ملایکو د تعریف، د خلقت مادې او د هغو د روحانیت او جسمانیت په هکله معلومات ورکړي.
2. محصلین پدې وتوانېږي چې د قرآني نصوصو او نبوي ﷺ احادیثو له مخې د ملایکو صفات بیان کړي.
3. محصلین وکولای شي چې د ملایکو د شمیر، اصنافو او طایفو توضیحات وړاندې کړي.
4. محصلین وکولای شي چې د دیني نصوصو مخې د ملایکو دندې یا وظیفې بیان کړي.

د ملایکو پر وجود باندې ایمان درلودل د اسلام د مقدس دین له معتقداتو او ارکانو څخه دی، چې ټولو آسماني کتابونو د هغو له وجود څخه خبر ورکړی دی. او قرآن کریم هم په زیات شمیر آیتونو کې د ملایکو ذکر کړی دی له هغې جملې څخه دا قول د الله تعالی، چې فرمایي:

«وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً ۚ»¹. ژباړه: او (یاد کړه ای محمد!) هغه وخت چې وویل پروردگار ستا پرېستو ته چې بیشکه زه گرځوونکی یم په ځمکه کې د یوه خلیفه.

او: «تَزَلُّ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوْحُ فِیْهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْ مِّنْ کُلِّ اَمْرِ»².

1. د البقره سورت، 30 آیت.

2. د القدر سورت، 4 آیت.

ژباړه: نازلېږي ملایکې او روح په دغه شپه کې په اذن حکم د رب د هغوی لپاره د هر کار (ټاکلی) ((مقرر)) شوی په دغه راتلونکي کال کې).

که چیرې یو شخص د ایمان په ټولو ارکانو باور ولري، خو یوازې پر ملایکو باندې ایمان ونلري کافر ګڼل کېږي، دغه راز د ایمان هر رکن همدا حکم لري، ایمان هغه وخت کامل او سم دی او خاوند یې مؤمن بلل کېږي چې د ایمان په ټولو شپږ ګونو ارکانو ایمان، یقین او باور وکړي.

ملائکې لطیفې موجوداتې دي چې په بیلابیلو شکلونو باندې ځان متشکل کولی شي، موږ هغوی یوازې پر هغو صفتونو متصفولی شو چې قرآنکریم او نبوي ﷺ احادیثو پر هغو حکم کړي وي او له خپله ځانه د هغو په هکله څه نشو ویلی.

په قرآني آیتونو او نبوي ﷺ احادیثو کې لاندیني اوصاف او ځانګړنې هغوی ته منسوب شوي دي:

1- ملائکې له نور څخه پیدا شوي دي، له بي بي عایشې رضی الله عنها څخه صحیح حدیث روایت شوی، چې پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: «خُلِقَتِ الْمَلَائِكَةُ مِنْ نُورٍ وَ خُلِقَ الْجَانُّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ وَ خُلِقَ آدَمُ مِمَّا وُصِفَ لَكُمْ»¹.

2- هغوی اجسام دي نه مجرد ارواح، خو داسې اجسام دي چې موږ یې پخپلو سترګو نشو لیدلی او سره له دې چې زموږ ترمنځ موجودې وي خو موږ هغوی نشو لیدلی.

لکه څرنګه چې په صحیح البخاري کې له بي بي عایشې رضی الله عنها څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ ورته وفرمایلي: «ای عایشې! دا جبرائیل علیه السلام وایي» بي بي عایشې ﷺ وویل: وعلیکم السلام ورحمة الله وبرکاته، ای د الله رسول ﷺ تاسو هغه څه وینې چې زه یې نه وینم.

1. دا حدیث امام مسلم په کتاب الزهد کې (2996) تحریج کړی دی.

3- هغوی د اجنحو «وزرونو» درلودونکې دي، لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایي:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَكَةِ رُسُلًا أُولَىٰ أَجْنَحَةٍ مَّتَنَّىٰ

وَتُلْتَمَسُ لَهَا وَرِيعٌ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»¹.

ژباړه: ټول ثناء او صفت خاص (هغه) الله ته دي چې بې له نمونې څخه پیدا کونکې دی د آسمانونو او د ځمکې ګرځوونکې د پرېستو دى رسولان، (هسې ملايکې) چې خاوندانې د وزرو (متېو) دوو دوو او دريو دريو او څلورو څلورو دى زياتوي (الله) په پيدايښت کې هومره چې اراده وفرمايي (د هغو) بيشکه چې الله پر هر شي باندې (چې) اراده وفرمايي) ښه قادر دى (چې ځينې يې دغسې تزئيد او تخليق دى).

هغوی ډيرې طايفې لري، چې ځينې يې دوه وزرونه، ځينې يې درې وزرونه او ځينې يې څلور وزرونه لري، او د عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه د حديث له مخې رسول اکرم صلى الله عليه وسلم جبرائيل عليه السلام وليدو چې شپږ سوه وزره يې درلودل.²

4- هغوی د بشر پشان نه دي، چې څه شی وځوري يا و څښي، خوب وکړي يا تناسل وکوي او هغوی تر لومړي نفخي «د سور شپيلۍ» پورې نه مړې کيږي.

5- هغوی په نیکو جسماني اشکالو متشکل کيدلی شي. د الله تعالی دا قول پدې امر باندې دلالت کوي: «هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِ»³.

ژباړه: آیا رسيدلی او راغلی ده تاته (ای محمده!) خبره د ميلمنو د ابراهيم چې مکرمان او عزتمندان وو (په نزد الله).

6- هغوی په حقيقت کې د الله تعالی لښکرې دي، چې د زيات قوت درلودونکي دي او کولی شي زياته مسافه او واټن په کم وخت کې طی کړي، درانه شيان، لکه غرونه، ښارونه او داسې نور اوچته او له ځايه څخه يې بې ځايه کړي.

1. د الفاطر سورت، 1 آيت.

2. د امام بخاری رحمه الله عليه تخريج (3232).

3. د الذاريات سورت، 24 آيت.

«تَعْرِجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ»¹.

ژباړه: چې څیږي ملايکې پرېښتې او روح (جبرئیل) په طرف د هغه (مامور په ځای) په هغه ورځ کې چې ده اندازه د هغې پنځوس زره کاله (په نسبت سره کافرانو ته). لکه څرنګه چې الله تعالی جبرائیل عليه السلام ته امر وکړ، ترڅو کوه طور اوچته کړي او د بني اسرائيلو د ویرولو پخاطر یې د هغوی پر سر باندې د سقف پشان ودروی، او یا د لوط عليه السلام د مسکونه ښار پر بل مخ اړول.

7- هغوی د آدم عليه السلام له خلقت څخه مخکې پیدا شوي دي، چې د آدم عليه السلام له کیسې څخه دا موضوع په ښه توګه جوتیږي.

8- هغوی د الله تعالی له اوامرو څخه سر غړونه نه کوي او د هیڅ صغیره یا کبیره ګناه مرتکب نه ګرځي.

9- هغوی له الله تعالی څخه تعظیماً ډیرې ویرېږي.

10- هغوی د الله تعالی په نزد مکرمې او ډیرې نږدې دي.

د ملايکو شمیر:

د ملايکو په شمیر یې باندې پرته له الله تعالی څخه بل څوک نه پوهیږي: «وَمَا يَعْلَمُ

جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ»². ژباړه: او نه پوهیږي په لښکر د رب ستا مګر هم دغه (الله پرې پوهیږي او ورته معلوم دي).

خو شمیر یې ډیر زیات دی، لکه څرنګه چې په یوه حدیث کې اشاره شوې چې په آسمانونو کې د څلورو ګوتو ځای نه موندل کیږي، مګر دا چې یوه ملکه هلته د سجدي په حالت کې قرار لري.³

1. د المعارج سورت، 4 آیت.

2. د المدثر سورت، 31 آیت.

3. د امام ترمذی تخریج (3212).

د ملایکو وظائف او دندې:

له دیني نصوصو څخه په ښکاره ډول معلومیږي چې ملائکې د ډیرو اصنافو او طوایفو درلودونکي دي او د هرې طایفې یا صنف لپاره ځانګړي وظیفې ټاکل شوي دي، الله تعالی د هغوی د وظایفو او دندو اجراء کولو ته هیڅ اړتیا نلري، بلکه دا امر یوازې د الله تعالی د عصمت، جلال او کبریا پخاطر تر سره شوی.

د هغوی ځینې وظیفې په لاندې ډول دي:

1. **وحې:** ټولو انبیاءو علیهم السلام او رسولانو علیهم السلام ته د وحې راوړل د جبرائیل امین عليه السلام وظیفه ده.

2. **د رزق تهیه کول او ویشل:** دا کار چې د ورېځو، بارانونو او بادونو تنظیمول هم پکې شامل دي، د میکائیل عليه السلام وظیفه او دنده ده.

3. **په صور کې پوکل:** دا کار د اسرافیل عليه السلام وظیفه ده، چې په لومړي نفخي «پوکل» کې په آسمانونو او ځمکه کې ټول ژوندي موجودات له منځه ځي، او په دوهمې نفخي سره ټول موجودات بیرته را ژوندي کیږي.

4. **د ارواحو قبضول:** دا کار د ملک الموت وظیفه ده، چې د نورو انواعو درلودونکي هم ده.

5. **له ټولو شرورو څخه د انسانانو ساتل:** دا کار د حفظه و ملایکو دنده ده، چې د الهي تقدیر له مخې دا وظیفه ترسره کوي او که چیرې کوم زیان رسیدل یو شخص ته مقدر وي هغوی له دې زیان څخه مخنیوی نه کوي.

6. **په اجنه وو کې د روح پوکل:** ددې کار لپاره هم یوه طایفه ملایکې موظفې او ګومارلې دي، ترڅو د ټولو جینونو اعمال، اجلونه، ارزاق، سعادتونه او شقاوتونه له الهي مقدراتو سره سم ولیکي، او نورې دندې لکه د مکلفینو د ورځینو اعمالو لیکل، د مرګ په وخت کې د مؤمنانو لپاره زیری ورکول او داسې نور.¹

1. العقيدة الإسلامية، هماغه مؤلفین، 227-243 مخونه.

پوښتنې

1. ملایکې تعریف کړې او پر هغوی باندې د ایمان لرلو حکم توضیح کړې.
2. د ملایکو، جنیاتو او انسانانو د خلقت اصلي ماده د دیني نصوصو له مخې بیان کړې.
3. ملایکې اجسام دي یا مجرد ارواح؟ موضوع له مثالونو او دلایلو سره وربښانه کړې.
4. د ملایکو نور صفتونه د درس د محتویاتو له مخې ذکر کړې.
5. آیا د ملایکو شمیر معلوم دی؟ که چیرې معلوم نه وي د هغه قرآني دلیل بیان کړې.
6. ملایکې د بیلابیلو اصنافو او طوایفو درلودونکې دي، د هغوی وظایف د تختې پرمخ ولیکئ.
7. په دې درس کې له معتبرو منابعو او د موجوده درسي موادو څخه د یو صنفی فعالیت په ترڅ کې استفاده وکړئ.

خلورم لوست

جنیات (پیریان)

موخي:

1. محصلین د جنیاتو لغوي او اصطلاحي تعریف او پر هغو باندې د ایمان راوړلو حکم بیان کړي.
2. محصلین د جنیاتو په هکله د سماوي ادیانو د اهل او فلاسفه و ترمخ اختلاف توضیح کړي.
3. محصلین د جنیاتو پر لس خصوصیتونو او ځانگړنو باندې په تفصیلي او مدلل ډول پوه شي.

یو له هغو موجوداتو څخه چې نشو کولی د حس او تجربې له لارې هغه ته لاس رسی ومومو، هغه جنیات دي. جن په لغت کې له «جن» څخه اخیستل شوی او دا ماده پراستار او پتوالي دلالت کوي او له همدې کبله ده چې د مجنون (هغه چې عقل یې پټ شوی)، مجن «ډال یا سپر»، جنین «د مور په گیلپه کې پټ موجود» او د جنت «هغه باغ چې ځمکه یې پرونو او گالانو پټه وي». اصطلاح کارول کیږي.

او په اصطلاح کې جن عبارت دی د الله تعالی له هغه غیر مرئي موجود څخه چې له اور څخه پیدا شوي او د شرعي مکلفیت درلودونکی دی.

پر جنیاتو باندې د ایمان لرلو وجوب:

د جنیاتو پر وجود باندې د انسان ایمان درلودل د اسلام د مقدس دین له مؤمن به وؤ څخه دي او څوک چې د هغو پر وجود باندې ایمان ونه لري له اسلام څخه بهر دی، د جنیاتو پر وجود باندې ډیر دلایل موجود دي، چې له هغې جملې څخه دا مبارک آیتونه دي:

«قُلْ أُوْحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا ﴿١﴾ يَهْدِي

إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ ۖ وَلَن نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا ﴿٢﴾»¹. ژباړه: ووايه (ای محمد

دوی ته) وحی راغلي ماته چې بیشکه شان دا چې واوریده (قرأت خما) یوه ټولی له پیرانو نه، نو وویل (دوی نورو قومونو خپلو ته کله چې بیرته ورغلل چې) بیشکه مونږ واوریدو یو قرآن عجیب (په فصاحت او بلاغت سره) چې هدایت کوي لاره نښي رشد (ایمان او حق) ته نو ایمان راوړو مونږ پر هغه (قرآن او هرگز به شریک نه کړو (پس له دې ورځې) له رب خپل سره بل هیڅوک.

«وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾»² ژباړه: او نه دی پیدا کړی ما

پیران او انسانان مگر لپاره ددې چې عبادت وکړي دوی خما. او «يَمَعَشَرَ الْجِنِّ

وَالْإِنْسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا ۚ لَا

تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ ﴿٥٧﴾»³.

ژباړه: ای ټولیه د پیرانو او د انسانانو که چیرې قدرت لرئ تاسې چې بهر ووځئ (وتبنتی تاسو) له خنډو (غاړو) د آسمانونو او (له خنډو د) ځمکې څخه پس ووځئ وتبنتی وبه نه وځئ وبه نه تبنتی تاسې مگر په قوت او زور سره (چې نه یې لرئ!).

د رسول اکرم ﷺ په احادیثو کې هم زیات شمیر اشارات شته چې د جنیاتو پر وجود او څرنگوالي دلالت کوي، د اړتیا په صورت کې دې صحیح البخاري، ابن ماجه او نورو ته باید مراجعه وشي.

1. د الجن سورت، 1-2 آیت.

2. د الذاریات سورت، 56 آیت.

3. د الرحمن سورت، 33 آیت.

فخرالدین رازی رحمه الله علیه وایي: «واما جمهورا رباب الملل و المصدقین للانبیاء فقد اعترفوا بوجود الجن و اعترف به عظیم من قدماء الفلاسفة واصحاب الروحانیات و یسمونها بالأرواح السفلیة....»¹

خو د فخرالدین رازی د نظر باوجود د اهل مللو ترمنځ له یوې خوا او د پخوانیو او نویو او جدیدو فیلسوفانو ترمنځ له بلې خوا د جنیاتو د وجود او عدم وجود په هکله زیات بحثونه تر سره شوي دي، او د جنیاتو د وجود منکرین یوازې دا دلیل ذکر کوي چې: څرنگه چې جنیات په سترگو نه لیدل کېږي او په حواسو باندې د درک وړ نه دی، نو وجود هم نه لري، البته ددې دلیل ضعف ټولو ته روښانه دی، ځکه چې یوازې حواس د پیژندلو وسیله نده بلکه د وجودي حقایقو د پیژندلو لپاره نورې وسیلې هم شته، لکه عقلي استنتاجونه، باطني شهود، ریښتیني خبر او داسې نور.

د جنیاتو ماهیت او خصوصیتونه:

د جنیاتو په هکله چې له غیبی چارو څخه دی یوازې د قرآنکریم او نبوي ﷺ احادیثو له لارې کولی شو معلومات ترلاسه کړو.

په دیني نصوصو کې د جنیاتو لپاره لاندیني خصوصیات او ځانګړنې یادې شوي دي:

1- جنیات له اور څخه پیدا شوي او د ملایکو یا انسانانو له نوع څخه نه دي، لکه څرنگه چې الله تعالی فرمایي: «وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِنْ نَارٍ»². ژباړه: او پیدا کړی دی (الله) (پلار د) پیرانو (ابلیس) له خالصې شعلې د اور څخه چې دود (لوګی) یې نه درلود (لرلو).

2- جنیات د ذرې درلوونکي دي او توالد او تناسل لري، لکه څرنگه چې (رجال) کلمه پدې مبارک آیت کې په هغوی کې د مذکر او مؤنث په موجودیت باندې دلالت کوي:

1. فخرالدین رازی، مفاتیح الغیب، (22/8).

2. د الرحمن سورت، 15 آیت.

«وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا»^۱.

ژباړه: او بیشکه شان دا دی چې و به ډیر سړي له انسانانو څخه چې پناه به یې غوښتله په سړیو له پیریانو څخه نو زیاته کړه دغو انسانانو دغو پیریانو لره سرکشي (په سبب د استعاضی پناه غوښتو د دوی له جنیاتو نه).

3- جنیات زموږ لپاره د لیدلو وړنه دي، خو هغوی بیا انسان لیدلی شي او الله تعالی د هغوی په سترگو کې ځانگړی قوه ایښي ده، چې د هغې پواسطه انسانان لیدلی شي.

معتزله وایي ددې کار علت دادی چې د جنیاتو اجسام شفاف او نازک دي او زموږ دیدله هغو څخه تیرېږي، لکه له ښیښې څخه د لید تیریدل، او برعکس انساني اجسام متکاثف دي او له متکاثف جسم څخه دید نه تیرېږي، بلکه هغه درک او احساسوي.

4- جنیات د علم او معرفت درلودونکی مخلوقات دي، اراده او اختیار لري، پر ایمان او عبادت کولو مکلف دي او الهي پیغمبران عليهم السلام آیتونه هغوی ته رسوي لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایلي دي: «يَمْعَشَرُ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ

رُسُلٌ مِّنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ ءَايَاتِي»^۲.

ژباړه: ای جماعته د جنیانو (پیریانو!) او انسانانو! آیا نه وو راغلی (بلکه راغلی وو) تاسې ته رسولان له هم دا تاسې نه چې بیانول به دوی پر تاسې آیتونه (احکام) زما.

5- جنیات دوه ډوله دي: کافر او مؤمن.

د جنیاتو کافران عبارت دی له شیطانانو څخه، چې د غټ شیطان «ابلیس لعین» لښکر تشکیلوي.

6- جنیات د حشر پر ورځ د الهي محاسبې مورد ګرځي او د ثواب یا عذاب مورد واقع کېږي، لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایي:

۱. د الجن سورت، ۱۶ آیت.

۲. د انعام سورت، ۱۳۰ آیت.

«وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ»¹،

ژباړه: او تمامه پوره شوه کلمه د رب ستا چې خامخا ډک به کړم هر ورو مرو (خامخا) دوزخ له پیریانو او انسانانو سره ګډه.

او عقوبت یا عذاب وروسته له هغه مخالفت څخه وي چې له تکلیف څخه یې نشأت کړی وي.

7- د جنیاتو لپاره ستر قدرتونه او خارق العاده مهارتونه شته، چې کولی شي پلنې اودنګې مانی جوړې او په سمند کې لامبو ووهي.

8- د عیسیٰ عليه السلام او محمد صلی الله علیه و آله له بعثت څخه مخکې جنیاتو د آسمانونو له ملایکو څخه استراق د سمع «په پټه خبرې اوریدل» کول او د قرطبي په وینا د ابن عباس رضی الله عنه د روایت پر اساس شیطانانو په آزاده توګه په آسمانونو کې تګ راتګ درلود، خو د عیسیٰ عليه السلام له بعثت څخه وروسته له دریوو آسمانونو څخه منع شول او د اسلام د پیغمبر صلی الله علیه و آله له بعثت څخه وروسته په قطعي توګه له آسمانونو څخه منع کړل شول او نور نشي کولی چې له ملائیکو څخه څه واوري او بیا هغه انساني کاهنانو ته ووايي او هغوی بیا یوه رښتیا خبره او «9» نورې دروغ جوړې کړي.²

9- جنیات کولی شي په بیلابیلو جسمي اشکالو سره ځان جوړ کړي او په ځینو حالاتو کې موږ کولی شو هغوی وویږو.

جنیات پر غوره او عالمو انسانانو باندې تسلط نشي پیدا کولی، لکه څرنگه چې الله تعالی فرمایي:

«وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي»³.

1. د هود سورت، 119 آیت.

2. امام قرطبي، الجامع لاحکام القرآن (10/10).

3. د ابراهیم سورت، 22 آیت.

ژباړه: او نه و ماته پر تاسې هيڅ حکومت (او غلبه) مگر دا قدر چې وبللئ ما تاسې (گمراهې ته) نو قبول کړ تاسې (په تشو غلولو سره) دعوت زما.

جنياتو پخوا استراق د سمع کاوه او رښتيا او دروغ اخبار يې ځمکې ته راوړل، خو اوس د سمع د استراق لاره چاره د هغوی لپاره وجود نه لري.¹ لکه څرنګه چې په قرآن کې له هغه څخه داسې حکايت کيږي:

«وَأَنَا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَهَا مُلْتًا حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهَبًا ۖ وَأَنَا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقْعِدًا لِّلسَّمْعِ ۖ فَمَنْ يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شُهَابًا رَّصْدًا»².

ژباړه: بيشکه مونږ ورسيدو آسمان ته (لپاره د غوږ نيوو خبرو د ملائکو ته) نو ومو موندو هغه (آسمان) ډک کړی شوی له څو کيدارانو سختو (چې ملايکې دي) او له ستوريو سوځونکيو څخه بيشکه وو مونږ چې کيناستلو پخوا له ليرلو ددې پيغمبر له دې آسمانه په ځايونو د کيناستلو کې لپاره د اوريدلو نو هغه څوک چې اوريدل غواړي اوس مومي به لپاره د ځان د اور لمبه منتظره (چې سوځوي يې).

1. العقيدة الاسلامية، هماغه مؤلفين. 532-555 مخونه.

2. د الجن سورت، 8-9 آيتونه.

پوښتنې

1. جن په لغت او اصطلاح کې تعریف کړئ او د هغه وجه د تسمیې بیان کړئ.
2. د جنیاتو پر وجود باندې د ایمان درلودلو حکم بیان او د وجود دلایل یې ذکر کړئ.
3. د جنیاتو په هکله د فخرالدین رازی نظر بیان کړئ او د جنیاتو د موجودیت په هکله د اهل مللو او فلاسفه و استدلال توضیح کړئ.
4. د جنیاتو لس صفتونه او خصوصیتونه د قرآني آیتونو او نبوي ﷺ احادیثو په ترڅ کې ذکر کړئ.
5. پر انسانانو باندې د جنیاتو د تسلط یا برلاسی او د استراق د سمع په هکله مفصل معلومات ورکړئ؟
6. د جنیاتو د خلقت د مادې، له ملایکو او انسانانو سره د هغوی د توپیر او د انسانانو له پیدایښت څخه وړاندې د هغوی د ژوند د کیفیت په هکله معلومات ورکړئ.
7. په دې درس کې له معتبرو او مناسبو درسي موادو څخه استفاده وکړئ.

پنځم لوست

شیطان یا ابلیس علیه اللعنة

موخې:

1. محصلین پدې وتوانېږي چې د شیطان صرفي کلمه تشخیص کړي.
2. محصلین پدې وتوانېږي چې د شیطان خصوصیات یا ځانگړنې او صفات بیان کړي.
3. محصلین پدې وتوانېږي چې د انسان په اراده او اعمالو کې د شیطان د مؤثریت څرنگوالی توضیح کړي.

1- محصلین وکولی شي چې د درس اړونده آیتونو په سمه توګه ژباړه او تفسیر کړي.

شیطان له «شطن» څخه اخیستل شوی دی، چې په بعد «لړیوالي» باندې دلالت کوي او ویل کېږي: «بشرشطن» یعنې ژوره څاه او هر متمرّد ته چې د انسانانو له جملې څخه وي یا جنیاتو او یا حیواناتو، شیطان ویل کېږي، البته له الهي رحمت څخه د هغوی د بعد پخاطر. ځینو نورو علماوو بیا ویلي دي چې شیطان له «شاط» څخه اخیستل شوی، چې د «هَلَكَ» په معنا ده، ځکه چې پایله یې هلاکت ده او دلته هدف د شیطان لغوي عموم ندی، بلکه مقصد له شیطان څخه پدې ځای کې ابلیس دی، چې د جنیاتو له جملې څخه دی او د الله تعالی له اطاعت او امر څخه خارج شوی دی، نو شیطانان د جنیاتو له اصنافو څخه یو صنف دی، نه بل شی، دا چې شیطان د جنیاتو له جنس څخه دی نو د هغوی زیات شمیر صفات، خصوصیات او ځانگړنې لري، د مثال په توګه، د انسان او ملایکو له جملې څخه نه دی، بلکه یو ناري مخلوق دی د انسان له خلقت څخه مخکې پیدا شوی چې د آدم عليه السلام کیسه په دې چارې ښکاره دلالت لري، د ذریاتو خاوند دی، تولد او تناسل کوي، هغه موږ ویني خو موږ هغه نشو لیدلی، شیطان د زیات قدرت خاوند دی او د انسان په وجود او عواطفو کې نفوذ

لري، شیطان د عیسیٰ (علیه السلام) او محمد (صلی الله علیه و آله) له بعثت څخه وړاندې د ملایکو خبرې اوریدلې او هغه به یې د ځینو انساني ساحرانو او کاهانانو په اختیار کې ورکولې.

خو په ځینو صفتونو او خصوصیتونو کې له نورو جنیانو سره توپیر لري، د مثال په ډول: هغوی مسلمانان نه لري او ټول شیطانان گمراه دي او د دوی دنده هم د انسانانو گمراه کول دي او د قیامت پر ورځ د الهي محاسبې لاندې راځي او د الله تعالیٰ فیصله د هغوی په هکله معلومه او ثابته ده.

شیطان یا ابلیس لعین د آدم (علیه السلام) او د هغه د اولادې کلک د بنمن دی او دده دغه دبنمني د انسان په نسل کې ادامه لري، او ابوالبشر «آدم (علیه السلام)» د شیطان په نتیجه کې له جنت څخه و ایستل شو، لکه څرنګه چې الله تعالیٰ فرمایي: «يَبْنِيْ اٰدَمَ لَا

يَفْتِنٰكُمْ الشَّيْطٰنُ كَمَا اَخْرَجَ اَبُوْكُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ يَزْعُمُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْءَاتِهِمَا ۚ اِنَّهٗ يَرٰكُمْ هُوَ وَقَبِيْلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ ۗ اِنَّا جَعَلْنَا

الشَّيْطٰنَ اَوْلِيَّاءَ لِلَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٢٧﴾¹. ژباړه: ای زامنو د آدم فریب دی در نه

کړي تاسې ته شیطان لکه چې ایستلي یې دي مور او پلار ستاسې له جنته (په فریب سره) په دې حال چې ایسته یې له دې دواړو لباس د دوی لپاره ددې چې ویني دوی ته غلیظه عورتونه د دوی بیشکه دغه (شیطان) ویني تاسې (هم په خپله) دی او (هم قوم) لښکر د ده له هغې خوا چې نه یې وینئ تاسې بیشکه مونږ ګرځولي دي شیطانان دوستان لپاره د هغو کسانو چې ایمان نه راوړي دوی.

د شیطانانو د استراق د سمع په هکله په قرآنکریم کې داسې راغلي دي:

1. د الاعراف سورت، 27 آیت.

«وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّظِيرِينَ ﴿١٦﴾ وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿١٧﴾ إِلَّا مَنْ أَصْرَقَ السَّمْعَ فَاتَّبَعَهُ شَهَابٌ مُبِينٌ ﴿١٨﴾»¹.

ژباړه: او خامخا په تحقيق پيدا کړي دي مونږ په آسمان کې (دولس) برجونه او بنائسته کړي دي مونږ دغه (آسمان په ستوريو سره) لپاره د کتونکیو (چې عبرت ترې واخلي). او ساتلی دی مونږ دغه (آسمان) له هر شیطانه ویشتلې شوی (په شغلو سره) لیکن هغه (شیطان ختونکي آسمان ته) چې غلا کړي (خبره) اوریدلی شوی (له ملائکو) پس ورپسې شي ستوري ښکاره (روښانه نو ويې سوځوي پخپلې لمبې سره).

شیطان د ځینو انسانانو په بدن کې زیات ناوړه تأثیرات او اغیزې لري او له همدې امله ده چې موږ باید همیشه د شیطان له مکر څخه په الله ﷻ باندې پناه وغواړو، لکه څرنگه چې الله تعالی فرمایي: «وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيْطَانِ ﴿١٧﴾»².

ژباړه: او ووايه (ای محمده!) ای ربه ځما پناه غواړم په تا پورې له چنخولو (وسوسو) د شیطانونو نه (چې راکاږي خلق ضلالت ته).

امام ترمذي رحمه الله عليه او ابوداود رحمه الله عليه له عمرو بن شعيب څخه روايت کړی چې پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: «اذا فزع احدكم في النوم فليقل اعوذ بكلمات الله التامات من غضبه و عقابه و شر عباده و من همزات الشياطين و أن تحضرون فانها لن تضره».

د شیطان لپاره د مؤمن انسان په زړه کې له وسوسې اچولو پرته بل څه وجود نه لري او نشي کولی د انسان په اختیار او اراده کې ټاکنکی رول ولوبوي، لکه څرنگه چې الله تعالی فرمایي:

1. د الحجر سورت، 16-18 آیونه.

2. د المومنون سورت، 97 آیت.

«إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنْ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ»¹.

ژباړه: بیشکه خاص بندګان ځما چې دي نشته تاته پر دوی هیڅ تسلط (او غلبه په ګمراه کولو) مګر هغه څوک چې متابعت کوي ستا له ګمراهانو (چې ستا زور پرې رسیږي).

اما ضعیف الایمانه انسانان د شیطان وسوسې ته تسلیمېږي او د شر هغه لارې، چې د شیطان پواسطه ظاهراً ښکلی کړل شوي پرځي، شیطان د ټولو انسانانو د اغوا کولو او بې لارې کولو په هڅه اولته کې دی پرته د مخلصو نیکو کارانو څخه، لکه څرنګه چې الله تعالی پدې هکله فرمایلي دي: «قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي

الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ»² إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ»³.

ژباړه: وویل (ابلیس) ای ربه ځما قسم دی ما لره په ګمراه کولو د تا ما لره چې خامخا بنائسته به کړم هر ورو (خامخا) ګناهونه دوی ته په ځمکه کې او خامخا زه به ګمراهان کړم هر ورو (خامخا) دوی ټول. مګر خو هغه بندګان ستا له دوی څخه چې خالص کړي شوي دي (له ګناهونو).

که پرته له یوې خوا شیطانان د مؤمنو د اغوا کولو، او بې لارې کولو په هڅه کې دي نو له بله پلوه الله تعالی ملاتګې د توازن د رامنځ ته کولو لپاره پیدا کړي ترڅو له انسان سره د خیر په لار کې مرسته وکړي.³

1. د الحجر سورت، 42 آیت.

2. د الحجر سورت، 39-40 آیتونه.

3. العقيدة الإسلامية،: 532-555 مخونه.

پوښتنې

1. د شیطان کلمه یا له «شَاطَ» څخه یا له «شَظَنَ» څخه اخیستل شوې، ددغو کلمو معنا بیان کړئ.
2. آیا په دې درس کې هدف له شیطان څخه د هغه لغوي عموم دی یا څه ډول؟ واضح یې کړئ.
3. شیطانان د جنیاتو له اصنافو څخه یوه ډله ده، نو په کومو خصوصیاتو او ځانګړنو کې له جنیاتو سره شریک دي او په کومو خصوصیاتو کې بیل دي؟ تشریح یې کړئ.
4. شیطان انسان اغوا او بې لارې کوي او د ملایکو له خبرو څخه استراق د سمع کوي، نوموړی موضوع د قرآني آیتونو په رڼا کې توضیح کړئ.
5. شیطان تر کومه حده د انسان په اراده او اعمالو کې اغیزه لري؟ له دلیل سره یې بیان کړئ.
6. د شیطان او ملایکې موجودیت څه ډول د انسان په عملي ژوند کې یو توازن رامنځ ته کړی، حکمت یې بیان کړئ.
7. د دغه درس قرآني آیتونه له معتبرو تفسیرونو څخه په استفادې تفسیر کړئ.
8. د شیطان د خصوصیاتو او ځانګړنو په هکله باید ګروبي یا ډله ییز فعالیت تر سره شي.
9. د درس د لابنه ټینګښت پخاطر باید له موجوده درسي موادو څخه استفاده وشي.

اتم خپرکی

په قضا او قدر باندې ایمان

درلودل

لومړی لوست

د خیر او شر پر اندازه باندې ایمان درلودل

موخې:

1. محصلین وکولای شي چې د خیر او شر له موضوع سره د الهي ابتلاء او امتحان په هکله توضیح ورکړي.
2. محصلین د شرور له حکمتونو سره آشنا شي او د خیر او شر په هکله د الله تعالی د ارادې او رضایت په اړه تحلیلونه وکړای شي.
3. محصلین وکولای شي چې د خیر او شر په هکله د بیلابیلو کلامي ډلو نظر یې توضیح کړي.
4. محصلین وکولای شي چې پدې هکله اړونده قرآني آیتونه په سمه توګه تفسیر کړي.

د اسلام د سپیڅلي دین له مؤمن به وؤ څخه یو هم د خیر او شر پر اندازې باندې ایمان لرل دي او پدې باندې ایمان لرل، چې خیر او شر ټول د الله تعالی له لوري څخه دي.

د شر په خلقت او وجود کې یو حکمت شته دی او هغه دا چې دا نړۍ د انسان د ابتلاء او آزمویني ځای دی او د ابتلاء او آزمویني لازمه د خیر او شر دواړو موجودیت دي، یوازې د خیر په موجودیت کې امتحان او ابتلاي نه تر سره کېږي.

الله تعالی فرمایي: «الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ

الْعَزِيزُ الْغَفُورُ»¹. ژباړه: هغه (الله) چې پيدا کړی یې دی مرګ او ژوندون لپاره

1. د المک سورت، 2 آیت.

ددې چې و ازموږي تاسې چې کوم یو له تاسې ډیر ښه دی د عمل له مخې (چې درکړي تاسو ته جزاء د اعمالو).

د ابتلاء په صحنه او د آزمویښ په چاپیریال کې د ممتحن لپاره د مختلفو ډولونو پوښتنو او طریقو اختیار شته، ترڅو د امتحان وړ اشخاص په ښه توګه ارزیابی کړي او د هغوی د امتحان یا آزمویښ پایلې ورته څرګندی کړي، ځکه نو الله تعالی انسان په فقر، غنا، مرض، روغتیا، د مالونو کموالي او داسې نورو سره امتحانوي لکه څرنګه چې فرمایي:

«وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ
وَالثَّمَرَاتِ وَشَرِّ الصَّبْرِ ﴿١٥٥﴾ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا
إِلَيْهِ رَاغِبُونَ ﴿١٥٦﴾ أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۖ وَأُولَئِكَ هُمُ
الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾»¹

ژباړه: او خامخا مونږ آزمویو هر ورو (خامخا) تاسې په یوه شي چې هغه عبادت دی (د دښمن) له ویرې او له لوړې (قحط) او له کموالي له مالونو په (راز راز) (قسم) (قسم) آفتونو سره او د نفسو (په قتل، موت، مرض او نورو) او میوو (په آسماني او ځمکني آفتونو سره) او زیری ورکړه صبر کوونکو ته (په جنت سره صبر کوونکي) هغه کسان دي کله چې ورورسپړي دوی ته څه مصیبت نو وايي دوی بیشکه مونږ (مملوک) د الله یو او بیشکه مونږ هم ده (الله ته) بیا ورتلونکي یو (په آخرت کې) دغه کسان دوی دي سمه لاره موندونکي (حق ته).

نو په دې ډول تحلیل سره د شر په وجود کې کوم مشکل او ستونزه تر نظر نه راځي، لکه څرنګه چې ځینو لنډ فکرو هغه تصور کړی دی.

1. د البقره سورت، 155-157 آیتونه.

او د خیر، شر او الهي قضاء او قدر په موجودیت کې ډیرې ګټې شته چې ځینو ته یې په لاندې توګه اشاره کیږي:

۱- مسئولیت او تکلیف د آزادۍ او اختیار تقاضا او غوښتنه کوي او الله تعالی دغه آزادي او اختیار د انسان لپاره په نظر کې نیولې چې د خیر او شر ښه او بد په انتخاب او ټاکنه کې ور څخه ګټه واخلي او د دې اختیار او انتخاب سره سم الهي محاسبه دده په حق کې ترسره کیږي الله تعالیٰ فرمایي: «وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ»^۱. ژباړه: او ښوولی دی مونږ ده ته دوه لارې (د خیر او شر چې پرې جنت یا دوزخ ته ځي). او : «إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا»^۲. ژباړه: بیشکه مونږ وربښوولي ده دغه (انسان) ته سمه لاره (په لیرلو د رسولانو او په دلائلو د عقل سره) یا به وو دی شکر کوونکي او یا به وي دی ناشکره.

۲- د خیر او شر په هکله د الله تعالیٰ مشیت او رضا توپیر لري، الله تعالیٰ هر هغه شی چې په نړۍ کې شتون لري او یا به په راتلونکي زمانه کې موجود شي په خپله اراده او میشت سره پیدا کړي دي، هیڅ سکون او حرکت او هیڅ خیر او شر نشته، چې په هغه کې د الله تعالیٰ پر اراده او میشت شتون ونلري، خو پدې توپیر چې په ایمان، خیر او فضایلو کې سره بیرته پر اراده او میشت د الله تعالیٰ رضایت او محبت هم وجود لري، حال دا چې په کفر، او ګناه کې د الله تعالیٰ اراده او میشت شته دی لري، خو رضایت او محبت یې پکې نشته، او دا چې الله تعالیٰ خیر او شر دواړه اراده کوي، په هیڅ وجهه د جبر او اکراه معنا نه ورکوي.

الله تعالیٰ د انسان لپاره آزادی، تصرف او اختیار ورکړی، تر څو ابتلاء په ښه توګه تر سره شي، غیر له دې الله تعالیٰ کولی شي چې انسان ټول یو امت واحد او د یوه فکر

۱. دالبلد سورت، ۱۰ آیت .

۲. د الانسان سورت، ۳ آیت.

خاوندان وگرځوي، لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایي: «وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لَيَبْلُوَكُمْ فِي مَآءَاتِكُمْ^١ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ»^١.

ژباړه: او که اراده فرمایلي وي الله نو خامخا به یې ګرځولي وي تاسې امت یو (متفق په یو دین) او مګر (بې بیل بیل کړی) ځکه چې وازمويي تاسې په هغه کې چې تاسې ته یې درکړی دی (له مختلفو شرايعو چې مطیع او عاصي سره بیل کړی) پس وړاندې شئ تاسې یو تر بله نیکيو ته (او د فضائلو په اکتساب او له ردائلو څخه په اجتناب کې تلوار کوئ) (خاص) طرف د الله ته بیرته ورتله دي ستاسې د ټولو نو خبر به کړي تاسې (په قیامت کې) په هغه (امر د دین) چې وي تاسې چې په هغه کې به مو اختلاف کاوه.

۳- د الله تعالی علم چې فلانی شخص به د شر مرتکب ګرځي یا د خیر د کاشف «څرګندونکی» حیثیت لري د نه مجبر (جبرکونکی) ځکه چې الله تعالی پر ماضي، حال او مستقل باندې پوه دی او پر هر هغه خیر او شر چې پکې واقع کېږي پوره آګاه او خبردار دی.

د خیر او شر موضوع زیاتره د معتزله وو د پام وړ ګرځیدلی ده، ځکه چې دوی د جبریه وو پر خلاف وو او غوښتل یې د هغوی ټولې نظریې د خیر او شر د موضوع په شمول رد کړي. هغوی وایي چې الله تعالی د شر د عمل کولو قدرت لري، خو د حکمت له مخې هغه نه ترسره کوي، الله تعالی د قصد او ارادې له مخې د شر له ارتکاب څخه ډډه کوي او دغه راز هغوی وایي چې د خیر او شر فعل دواړه د انسان له لوري تر سره کېږي نه د الله تعالی څخه. د خیر او شر په هکله وروستنی خبرې

1. دالمائدة سورت، 48 آیت.

داسې باید مطرح شي چې خیر او شر دواړه د الله تعالی مخلوق او د انسان مکسوب (کسب کړی شوی) دی. الله تعالی هېڅ وخت مطلق شر ندی پیدا کړی، بلکه جزئې او اضافي شر یې د یو حکمت پر اساس خلق کړی چې د شروالي دا حکمت دغه شی په خیر باندې تبدیلوي، هدف له جزئې او اضافي څخه دادی، چې ځینو انسانانو په نسبت یو شی خیر وي او د ځینو نورو په نسبت شر وي.

الله تعالی فرمایي: «وَأِنْ تُصِيبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تُصِيبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلُّ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ فَمَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا»¹.

ژباړه: او که ورسپري دوی ته څه نیکي (لکه پراخي) نو وايي دوی دا (نیکي) له (جانبه د) الله ده او که ورسپري دوی ته څه بدې (لکه قحط) نو وايي دوی دا (بدې) له جانبه ستا ده؛ ووايه (ای محمده! دوی ته) دا ټول (خیر او شر) له (جانبه د) الله دي پس څه سبب دی دې قوم لره چې نه دي نږدې (دې ته) چې پوه شي دوی په هېڅ خبره باندې. او فرمایي: «مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ»².

ژباړه: هر هغه شی چې ورسید تا ته (ای انسانه!) له نیکۍ څخه نو (هغه) له (جانبه د) الله دی او هر هغه شی چې ورسید تاته (ای انسانه!) له بدۍ څخه نو (هغه) له (جانبه د) نفس ستا دی.

چې ځینو علماوو ددې دوه آیتونو تر منځ داسې توفیق بیان کړی دی چې: لومړنی آیت پر بريالیتوب او ماتې دلالت کوي، حال دا چې دوهم آیت حکم کوي هغه

1. د النساء سورت: ۷۸ آیت.

2. د النساء سورت: ۷۹ آیت.

مصیبت چې د الله تعالی له لوري تاته رسیږي د هغې ګناه په سبب دی چې ته د هغې مرتکب شوي یې.¹

1. العقيدة الإسلامية، هماغه مؤلفین، 197-198 مخونه.

پوښتنې

1. د خیر او شر له مسألې سره د ابتلا او امتحان اړیکه بیان کړئ.
2. د شر د اقسامو او الهي آفاتو نومونه واخلئ او د هغو د حکمتونو په هکله معلومات ورکړئ.
3. د خیر او شر، د قضا او قدر ګټې په تفصیل سره ذکر کړئ؟
4. د خیر او شر د افعالو یا کړنو د تر سره کولو په هکله د الله تعالی اراده میشت او محبت توضیح کړئ.
5. د خیر او شر په هکله د معتزله وو او جبریه وو نظر بیان کړئ او په دې هکله دریم او راجح قول ذکر کړئ.
6. ددې درس قرآني آیتونه له معتبرو تفسیرونو څخه په استفادې سره تفسیر کړئ.
7. د خیر او شر د قضا او قدر موضوع د دوو بیلو ګروپونو په ترڅ کې و څیرئ.
8. د یو صنفی فعالیت په ضمن کې له درسي موادو او د خیر او شر له زیاتو مثالونو څخه استفاده وکړئ.

دوهم لوست

د قضا او قدر د مفاهیمو توضیح

موخې:

1. محصلین په دې وتوانېږي چې د قضا او قدر لغوي معنا او شرعي مفاهیم بیان کړي.
2. محصلین وکولای شي چې په خپلو څېړنو سره د قضات او قدر د مفاهیمو د مصداقونو لپاره بیلایلو مثالو نه راوړي.
3. محصلین وکولای شي چې د الهي قضا او قدر په هکله د اشاعره او ماتریدیه وو نظریې بیان کړي.
4. محصلین پر قضا او قدر باندې د ایمان د وجوب کیفیت بیان کړي.
5. محصلین وکولای شي د قضا او قدر او د جبر او اختیار د مسایلو تر منځ د اړیکې او ارتباط نشتوالی تر بحث لاندې ونیسي.

په لغت کې د قضا او قدر تعریف:

قضا په لغت کې د حکم، صنع او تقریر، په معناده، لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایي: «وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ»¹، یعنې ستا رب حکم کړی دی. او فرمایي: «فَقَضَيْنَهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ»² ای صنعتن و قدر هن فاحسن الصنعة واتقن التقدير.

1. دالاسرا سورت، 23 ایت

2. د فصلت سورت، 12 ایت.

او قدر په لغت کې په ځانګړي او محدوده انداز د یو شي د کمیت د بیانولو په معنا دی، لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایي:

«إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ»¹. ژباړه: بیشکه مونږ هر شی پیدا کړی مو دی

په (رومېني ازلي) اندازه سره. «وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا»²

ژباړه: او پیدا کړی دی الله هر شی پس په اندازه کړی یې دی هغه (شی) په اندازه کولو سره.

د شریعت په اصطلاح کې د قضا او قدر تعریف:

قضا د الله تعالی له ازلي ارادې څخه عبارت ده، چې له اشیاءو سره د هغه د کیفیت له مخې اړیکې نيسي، چې په راتلونکې کې به رامنځ ته شي، لکه د الله تعالی ازلي اراده پر دې چې د ځمکې پر مخ به انسان پیدا کړي.

او قدر عبارت دی د اشیاءو له پیدا کولو څخه په محدودو او ټاکلیو اندازو سره چې قضا پرې ترسره شوې ده، لکه د ځمکې پر مخ د انسان بالفعل پیدا کول د هغه کیفیت سره سم چې الهي قضا پرې جاري شوې ده.

هغه مثالونه چې د قضا او قدر مسأله ذهن ته نږدې کوي د عمارت د نقشې او وروسته بیا د تعمیر یا ودانۍ د خاوند لخوا د هغه د تطبیقولو په ډول ده. یو مهندس یا انجنیر د تعمیر نقشه طرح او انځوروي، د تعمیراتي موادو تناسب او اندازه ټاکي او د تعمیر ساختماني ځانګړتیاوې ټاکي، دا د قضا بیلګه ده، خټګر او د تعمیر خاوند بیا هغه څه چې، مهندس تعین او اندازه کړي عملاً تر سره کوي، دا د قدر بیلګه ده؟³

1. د القمر سورت، 49 ایت.

2. د الفرقان سورت، 2 ایت.

3. علي الطنطاوي . تعريف عام بدين الاسلام. الجزء الاول. بيروت: ، 1970 ، 148 مخ.

د عقایدو و ځینو علماوو نوموړې تعریفونه د قضا او قدر په مفاهیمو کې برعکس ذکر کړي دي، یعنې قدر یې د الله تعالی له ازلي ارادې څخه عبارت گڼلې، چې پر شیانو باندې د هغه کیفیت مطابق تعلق نیسي، چې په راتلونکي زمانه کې به رامنځ ته شي. او قضا عبارت ده د اشیاءو له پیدا کولو څخه د هغو ځانگړو حدودو او اندازو سره سم چې قدر پر هغه تر سره شوي دي.

په دې هکله چې قضا او قدر آیا د الله تعالی تر ذاتي صفاتو پورې اړه پیدا کوي او یا د فعلي صفاتو پورې، د اشاعرو او ماتریدیه وو ترمنځ د نظر اختلاف موجود دی د اشاعرو په اند «قدر» عبارت دی له ایجاد (پیدا کولو) څخه چې د الله تعالی پواسطه په ځانگړي اندازه او مشخصې وجه سره صورت مومي، چې ددې تعریف له مخې قدر د الله تعالی تر فعلي صفاتو او په ځانگړي ډول د الله تعالی د ایجاد (پیدا کولو) تر صفت پورې اړه پیدا کوي. او «قضا» بیا د اشاعرو په اند عبارت ده د الله تعالی تر ذاتي صفاتو او په ځانگړي ډول د ادارې تر صفت پورې اړه نسي.

ماتریدیه بیا د د اشاعرو برعکس قدر د اشیاءو له اندازه کولو څخه عبارت گڼي، چې د الله تعالی پواسطه په ازل کې تر سره شوي او د هغو په ټولو کیفیتونو باندې په ازل کې عالم دی، چې ددې تعریف له مخې قدر د الله تعالی تر ازلي علم پورې، چې د الله تعالی له ذاتي صفتونو څخه دی، اړه نیسي، قضا بیا د دوی له اند تر فعلي صفاتو پورې اړه نیسي، ځکه قضا اووه معناوې لري، چې مشهوره یې حکم کول دي، نو مناسبه ده تر څو په اصطلاح کې په «فعل» باندې تفسیر شي.¹

ځکه نو د اشاعرو له نظره په قدر کې، چې تر فعلي صفتونو پورې اړه لري، تغیر او بدلون ممکن دی، نه په قضا کې چې هرڅه یې په ازل کې پر هغه ډول چې دی اراده کړي. خو دا بدلون او عدم بدلون د ماتریدویه وو له نظره د اشاعرو برعکس دی.

1. شرح البيهقي علي الجوهرة. 128 مخ.

پر قضا او قدر باندې د ایمان وجوب:

پر قضا او قدر باندې ایمان او باور درلودل له ديني واجباتو څخه دي. امام مسلم په کتاب الايمان کې د حضرت عمر رضي الله عنه په راويت يو حديث ذکر کړی، چې د خير او شر په قدر او اندازې باندې د ایمان پر وجوب دلالت کوي: «الايمان آن تومن بالله و ملائکته و کتبه و رسله واليوم الآخر و لقدر خيره و شره».

بل دا چې الله تعالی د ارادې، علم او قدرت پر صفتونو موصوف دي، نو قضا د الله تعالی لپاره د علم او ارادې د صفت د ثبوت فرع ده، لکه څرنگه چې قدر د الله تعالی لپاره د قدرت د صفت د ثبوت فرع ده.

د اهل سنت او جماعت د نظر له مخې پر هر مکلف باندې واجب ده تر څو پدې باندې ایمان ولري چې الله تعالی د بندګانو پر افعالو او پر هر هغه څه چې په راتلونکې زمانه کې تر سره کېږي با خبره او عالم دی، او د هغه واقع کیدل یې په ټاکلې زمانه کې اراده کړې او د خپل علم او ارادې سره سم هغه په ځانګړي قدر رامنځ ته کوي.

پدې ډول تعبیر سره د قضا او قدر او جبر ترمنځ هیڅ نوع اړیکه وجود نلري، بلکه علم د الله تعالی یو ډول کاشفه صفت دی او الله تعالی ته په ازل کې د بندګانو ټول افعال، که د خير وي یا شر او د نړۍ د کائناتو ټولې چارې ښکاره او برېښي دي او دا د اجبار په معنا نده، لکه څرنگه چې ځینو تصور کړی دی.¹

1. العقيدة الإسلامية، هماغه مؤلفین، 459-462 مخونه.

پوښتنې

1. الهي قضا او قدر په لغت او د اسلامي شریعت په اصطلاح کې تعریف کړئ.
2. د الهي قضا او قدر لپاره د خپلې توجیه پر اساس څو مثالونه ذکر او بیان کړئ.
3. الهي قضا او قدر د الله تعالی تر ذاتي صفاتو پورې اړه لري یا فعلي صفتونو پورې؟
د اشاعر وؤ او ما تریدیه وؤ نظر پدې هکله تشریح کړئ.
4. پر قضا او قدر باندې د ایمان د وجوب کیفیت بیان کړئ او د بندګانو له اجبار سره د هغه اړیکه نه درلودل توضیح کړئ.
5. د الهي قضا او قدر په هکله چې د اسلامي عقایدو له مهمو موضوعاتو څخه دي، له معتبرو مراجعو څخه باید استفاده وشي او وروسته باید د اهل سنت او جماعت او سلف صالحو نظر په ګوته شي.
6. د نوموړي درس په ذهن کې د لابنه ټینګښت لپاره باید د یو صنفی فعالیت په ترڅ کې له مناسبو درسي موادو څخه استفاده وشي.

دریم لوست

د جبریه او اختیاریه عقیدو د پیداکیدو څرنگوالي

په دوو درسي ساعتونو کې دې تدریس شي

موخې:

1. محصلین وکولای شي چې د اسلام له ظهور څخه وړاندې د جبر او اختیار د عقیدو د شته والي د څرنگوالي په هکله توضیحات ورکړي.
2. محصلین وکولای شي چې په اسلامي قلمرو کې لومړنی جبریه مذهب او اختیاري مذهب اشخاص معرفي کړي.
3. محصلین پدې وتوانېږي، چې له جهمیه او قدریه وو سره د معتزله وو ګډه وجوهات توضیح کړي.
4. محصلین د اشعري د «کسب» له نظر یې او د هغه له پیروانو سره آشنایي ترلاسه کړي او د هغه بیان کړای شي.

د جبر او اختیار مسأله یوه تازه او نوې مسأله نه ده، د انسان فکر د پیدایښت له لومړي سر څخه دغې مسألې ته اوبښتي و، خو د جبر او اختیار په موازنه کې د جبر تله همیشه درنه وه.

له پخوانیو اشعارو او حماسي کیسو څخه داسې جوتیږي چې زړښت او مرګ یې کله تقدیر ته او کله هم د هر یا زمانې ته منسوب کړي، لکه څرنگه چې قرآنکریم هم له پخواني تصور او اعتماد څخه خبر ورکوي او فرمایي: «وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ»¹ ژباړه: او وایي (کفار) نشته ژوندون

1. د الجاثیه سورت: ۲۴ آیت

مګر هم دغه ژوندون زموږ دی په دغې دنیا کې چې مړه کېږو او نه مو هلاکوي مګر زمانه.

د اسلام د سپیڅلي دین له ښکاره کیدو او د رسول الله ﷺ له ژوندانه څخه وروسته په اسلامي امت کې بیلابیلو ډلې څرګندې شوې او د نورو دیني موضوعاتو تر څنګ یې د بندګانو د اعمالو په هکله د جبر او اختیار مساله هم په پراخه توګه تر بحث او غور لاندې ونيوله، ځینو په دې هکله د افراط لار، ځینو د تفریط لار او ځینو هم منځنۍ او معتدله لار ونيوله او ددغو ډلو هرې یوې پر قرآني آیتونو استناد وکړ او هغه یې د خپل نظر اساس وګرځاوه او د ژوند تر پایه یې له خپل نظر څخه دفاع وکړه.

د جبریه وو ډلې، لکه څرنګه چې له نامه څخه څرګنده ده انسان د خپلو عملونو په وړاندې مجبور محض ګڼلې، جبریه مذهبو ویلي چې ګناه کوونکي قطعاً د خپلو اعمالو په وړاندې مسئول ندی، بلکه هغوی مجبور وو تر څو د شر عملونه ترسره کړي.

په اسلامي قلمرو کې تر ټولو پخوانی جبري مذهب شخص جهم بن صفوان دی. هغه وایي: انسان د خپلو اعمالو څخه مسئول ندی او الله تعالی دی چې د انسان عملونه پیدا کوي، انسان د یوې پانې په توګه دی، چې باد یې هرې خوا ته چې وغواړي له ځان سره وړي، انسان د الله تعالی د ارادې پر پیروي کولو باندې موظف دی او باید هڅه و نکړي چې له هغه څخه سر غړونه وکړي او یا د هغه په هکله چون او چرا وکړي، جهم پخپل تبلیغ سره ډیر پلویان پیدا کړل او د جهمیه یا جبریه وو په نامه یاد شول. جهم نه یوازې له اموي دولت څخه ګټه نه اخیستله، بلکه له وسله والو خوځښتونو سره پر ګډون کولو یې له هغه سره په جګړې لاس پورې کوو، په «۱۲۸ هـ ق ۷۴۵م» کال هغه نیول کيږي او وژل کيږي، خو د جهم تعلیمات او زده کړې دده له مرګه وروسته هم په بیلابیلو ټولنو او محفلونو کې خپرېږي.

جهم د عقلاني اخلاقو په وجود قائل و، چې انسان کولی شي هغه مخکې له وحي څخه کشف کړي.¹

قرآنکریم یې مخلوق ګڼلو او د الله تعالی له صفتونو څخه یې انکار کاوه. د جهم ټولې نظریې سوا له جبر څخه د معتزله وو د ډلې د منلو وړ ګرځیدلې دي، او له همدې امله څخه ده چې ځینو علماوو، له هغې حملې څخه احمد بن حنبل رحمة الله علیه د جهمیه ؤو او معتزله وو تر منځ توپیر نه کاوه.

د جهم له نظره لکه څرنگه چې مخکې یاد شول، الله تعالی د انسان د افعالو خالق دی، بنده ته د فعل نسبت یو مجازي نسبت دی، سره له دې چې انسان په خپلو عملونو کې اختیار نلري، خو د بدو او شریرو عملونو تر سره کولو پخاطر مسؤل ګڼل کیږي او مجازات کیږي. د جهم مذهب په خراسان کې محدود پاته کیږي. د جبر په وو ډلې د تذکره لیکونکو له لوري د ضراریه او بخاریه وو پر طبقو باندې ویشل کیږي.

مګر هغه څه چې د اختیار د مذهب په هکله باید وویل شي دا دي چې معبد بن جهني، چې په بصره کې یې ژوند کاوه، لومړنی شخص دی، چې په اسلامي قلمرو کې یې د خپلو اعمالو په وړاندې د مطلق اختیار مساله مطرح کړله، دی د انسان په قدر یا اختیار باندې معتقد دی، د «قدر» لفظ لومړی د الله تعالی لپاره د انسان د اعمالو په وړاندې د مطلق قدرت په معنا کارول کیدو، پدې معنا چې انسان باید د الله تعالی له مطلق قدرت څخه پیروي وکړي، خو وروسته بیا په معکوس معنا وکارول شو او داسې توجیه کړل شو، چې انسان د خپلو عملونو په وړاندې، که خیر وي یا شر، د قدرت خاوند دی او له دغو عملونو او کړنو څخه مسوولیت لري. د اختیار د نظریې

1. عبدالکریم شهرستاني. الملل و النحل. لومړی ټوک، ۷۹ مخ.

دوهم پلوي غيلان د مشقي دی. نوموړی په «۱۲۴ هـ ق ۷۳۳ م» کال د هشام بن عبدالملک «اموي خليفه» لخوا اعدام شو.

ابن قتيبه وايي چې غيلان يې د اختيار د نظريې درلودلو په خاطر اعدام کړ. ابوالحسن اشعري د «۳۳۰ هـ ق ۹۴۱ م» کال متوفي د «الابانه» په رساله کې څرګندوي چې د امام احمد رحمه الله عليه ابن حنبل د مذهب پيروي کوي.

اشعري د جبايي پر خلاف معتقد دي چې د الله تعالی بڼه او رضا زموږ د اعمالو په نسبت ضرور تحقق ته رسېږي موږ د الله تعالی په اراده عمل کوو. د اشعري له نظر الله تعالی د بنديگانو د اعمالو خالق دی او بنديگان د مختاره فاعلانو په توګه د خپلو اعمالو کسب کوونکی دی او پدې طرحې سره اشاعره وو وغوښتل تر څو د جبريه وو او قدريه وو تر منځ ميانه لاره غوره کړي.

د اشعري نظريې دده د ورستنيو پيروانو لکه: ابوبکر باقلاني، ابومنصور بغدادی، شهرستاني، خويلي، غزالي او فخرالدين رازي، پواسطه لا زیاته پر اختيار او انسجام پيدا کړي.

پوښتنې

1. د اسلام مقدس دین له ظهور او راڅرګندیدو څخه مخکې د جبر او اختیار د مسألې څرنگوالی بیان کړئ.
2. په اسلامي قلمرو کې د مطلق جبر د لومړنیو نظریاتو په هکله څه پوهیږئ؟ تشریح یې کړئ.
3. د جبریه وو او قدریه وو کومې نظر یې د معتزله وو د تأیید وړ ګرځیدلي دي. بیان یې کړئ؟
4. د جبریه او اختیاریه وو په هکله د اشعري او د پیروانو نظر یې په تفصیل سره وڅیړئ.
5. د درس د لا ښه ټینګښت په خاطر له معتبرو مراجعو او مناسبو درسي موادو څخه استفاده وکړئ.

څلورم لوست

د ارادو تسلسل (پر له پسې والی)

موخې:

1. محصلین وکولای شي چې د جبریه وو د مذهب فلسفي دلایل وڅیړي.
2. محصلین وکولای شي چې د انسان د ارادو د تسلسل له بطلان او د انسان د ارادې او نفساني میل سره د الله تعالی د ازلي ارادې د تعلق او اړیکې څرنګوالی په ښه توګه توضیح کړي.
3. له علي او معلولي جبر او دا چې انساني اراده د تامه علت له مکو ناتو څخه شمیرل کیږي، سره د محصلینو آشنا کیدل او د هغو شرح کول.

د انسانانو د عملي ژوند واقعیت په اسانۍ سره د هغوی اختیار در لودل او فاعل مختار والی ثابتوي او د اختیار د موضوع په هکله ژورو بحثونو ته اړتیا نه لیدل کیږي، خو هغه څه چې جبر د انسان په افعالو کې مطرح کوي زیات دقت او غور ته اړتیا لري.

د جبر د مشکل لپاره د فلسفې له نظره درې لاملونه په ګوته شوي دي:

- 1- د غیر متناهي ارادو تسلسل.
- 2- د الله تعالی ارادې ته دانسان د ارادې منتهي کیدل.
- 3- علي او معلولي جبر.

1. د غیر متناهي ارادو تسلسل:

موږ هغه وخت یو کار اختیاري بولو چې د هغه د تر سره کولو لپاره مخکي مو اراده کړې وي، نو د یو کار په تر سره کولو کې اراده کول دا ایجابوي چې د هغه په اراده کې هم اختیار ولرو، ګویا پدې ارادې پورې یوه بله اراده هم اړه پیداکوي او ددې

لپاره چې دغه دوهمه اراده هم اختیاري وي دا ایجابوي چې پخوا له هغه څخه بله اراده موجوده وي او په همدې ترتیب دریمه اراده څلورمه او ..... تر غیر منتهی پورې او ددې لپاره چې له دې باطل تسلسل څخه مو ژغورنه او خلاصی پیدا کړي وي مجبوره یو ترڅو پدې حکم وکړو چې اراده یو غیر اختیاري او غیر ارادي امر دی، ځکه اراده یو جبري امر شو، نو د انسان ټول افعال چې د ده مطلوب او مراد دي هره ورځ له ده څخه تر سره کیږي خپروي یا شر، نیک وي یا بد، ګټور وي یا زیان رسوونکی ټول جبر محض دي او اختیار په هغو کې نه لیدل کیږي.

ددې شبهي په هکله ویل شوي دي چې انساني نفس فاعل مختار دی او هغه څه چې اراده کوي هغه تر سره کوي او دده دغه اراده تر بلې ارادې پورې اړه نلري، بلکه دده په وجود او ذات کې یې نشأت کړي او دده دغه وجود او ذات په همدې شکل د الله تعالی مخلوق او مصنوع دی او الله تعالی هغه په داسې کیفیت پیدا کړی چې اراده او اختیار دده د ذات له متن او د هستي یا وجود له سرشت څخه وي.

نه پدې تصور چې مخکې له هغې ارادې څخه بله انساني اراده هم موجوده وي، تر څو د ارادو تسلسل، چې یو باطل او غیر منطقي کار دي، رامنځ ته شي.

2. د الله تعالی ازلي اراده او د انسان اختیار:

د انسان اراده د الله تعالی اراده ته منتهی کیږي، د الله تعالی ازلي اراده او میشت د انسان پر ارادې او افعالو باندې نافذ او مؤثره.

له کومه ځایه چې له الهی ازلي ارادې څخه د انسان د ارادې تخلف ممکن نه دی، نو اراده د انسان په وجود کې دده له اختیار او قدرت څخه بهر ګڼل کیږي. د جبریه وو دغه نظریه سمه او د اهل سنت او جماعت له عقیدې سره مطابقت او سمون لري، خو وړاندې کول یې په دې شکل غوره دي چې وو ایو الهی ازلي اراده د انساني نفس له لارې چې فاعل مختار او د الله تعالی د مخلوقه افعالو کسب کوونکی دی، د

انسان تر ارادې او اختیار پورې اړه پیدا کوي، الله تعالی د انسان ټول افعال پیدا کړي او په ازل کې د انسانانو پر ټولو اختیاري چارو عالم او پوه دي، چې مثلاً: پلاني شخص د خپل اختیار او نفساني میلان پر اساس کوم فعل په څه ډول، په کوم ځای کې او څه وخت تر سره کوي، دانسان ټول اختیاري افعال د الله تعالی په اراده تر سره کېږي، خو د الله تعالی رضایت او محبت یوازې د انسان تر خیر او نیکو چارو پورې اړه پیدا کوي او بس.

3. علی او معلولي جبر او د انسان اختیار:

هر امکانې پدیده تر هغه چې ضرورت او قطعیت وجود و نه مومي، رامنځ ته کیدلی نشي، دا چې تامه علت را منځ ته شو د یو شي د وجود او جبروالی مطرح کېږي، یعنې کله چې د یو معلول د ایجاد او رامینځته کیدو لپاره ټول لازم شرایط برابر شول په هغه وخت کې قهراً او جبراً هغه معلول را منځ ته کېږي، ځکه انساني افعال امکانې پدیدې دي، نو د علت د اصل له حاکمیت څخه بهر نشي پاته کیدلی، کله چې د یو فعل علت را منځ ته شو نور نو انسان د هغه له وقوع څخه پر مخنیوي باندې نشي توانیدلی.

دغه نظریه هم په یو توانمند او ځواکمن اصل باندې ولاړه ده، خو دا هم باید له یاد و نه ایستل شي چې د انسان د فعل صدور د څو مرحلو او پړاوونو له تیرولو وروسته ترسره کېږي، د مثال په ډول انسان یو شی ویني، وروسته بیا د هغه ګټور والي او زیاتمن والي، خیروالي او شروالي سنجش کوي بیا ..... او بیا .... او بالاخره د هغه پر تر سره کولو باندې تصمیم نیسي، وروستی مرحله او پړاو د تصمیم او ارادې مرحله ده، تر هغه چې ارادې تحقق نه وي موندلی د یو فعل د وجود علت تامه هم نشي را منځ ته کیدلی او د هغه فعل موجودیدل د پخوا په شان په امکانې حالت باقي پاته کېږي، کله چې یې د پړاوو (مرحلو) له تیرولو وروسته هغه اراده کړې د وجود واجبوالي یې هم تر سره کېږي او له انسان څخه ځانګړي فعل صادر ېږي، الله تعالی

په ازل کې له انسان څخه د فعل د صدور پر څرنگوالي باندې عالم و، او د هغه اراده یې کړې وه. د اسلام دین په هیڅ شي کې پر افراط او تفريط یا غلو او تعصب باندې امر نکوي، بلکه همیشه متوسط او منځ لاره وړاندې کوي، جبر او اختیار هم د اسلام د مقدس دین په دغه کلي اصل کې شامل دي.

محمد بن ابی العزالحنفي د ابو جعفر طحاوي د وينا په شرح کې داسې وايي: «ودين الله في الارض و السماء واحد.... و هو بين الغلوو التقصير و بين التشبيه و التعطيل و بين الجبر و القدر، و بين الامن و الاياس» و قوله: «و بين الجبر و القدر» «تقدم الكلام ايضا علي هذا المعني و ان العبد غير مجبور علي افعاله و اقواله و انها ليست بمنزله حركات المرتعش و حركات الا شجار بالرياح و غيرها و ليست مخلوقة للعبد بل هي فعل العبد و كسبه و خلق الله تعالى»¹

1. شرح العقيدة الطحاوية. هماغه مؤلف. 291-293 مخونه.

پوښتنې

1. دا چې «انسان د الله تعالی په مخلوقه افعالو کې فاعل مختاری دی» ژور بحث ته اړتیا نلري، ددې علت بیان کړئ او د انسان د اختیار په هکله بیلابیلو مثالونه وپلنئ.
2. د انساني ارادو په هکله له باطل تسلسل څخه د خلاصون او ژغورنې لپاره باید د انساني ارادې پر اختیاروالي حکم وشي، دغه موضوع په ژوره توګه وڅیړئ او تمثیل یې کړئ.
3. د الله تعالی ازلي اراده څه ډول د انسان په ارادې او اختیار پورې اړه پیدا کوي؟ توضیح ورکړئ.
4. کله چې د انسان د فعل د صدور علت تامه را منځ ته شي، انساني فعل پرته له ارادې جبراً صادرېږي آیا انساني اراده پخپله د انساني فعل د علت تامه له مکوناتو څخه شمیرل کېږي که نه؟ دغه موضوع د بیلابیلو مثالونو په ذکرولو سره تشریح کړئ.
5. ټول انساني افعال د الله تعالی مخلوق او د بنده کسب دی. دغه مسأله په مدله توګه وڅیړئ.
6. د جبر او اختیار په هکله د ابو جعفر طحاوي او محمد بن ابی العزحفي نظر ژباړه او توضیح کړئ.
7. د جبریه مذهبو د فلسفي دلایلو په هکله لنډه سیمناړونه وړاندې کړئ.

پنځم لوست

د جبریه وو عقلي او نقلي دلائل

په دوو درسي ساعتونو کې باید تدریس شي

موخي:

1. محصلین وکولای شي چې د جبریه وو د فلسفي دلائلو خلاصه بیان کړي.
2. محصلین وکولای شي چې ددې درس عقلي دلائل د جبر د نظر په هکله تحلیل کړي.
3. محصلین وکولای شي چې ددې درس قرآني آیتونه په سمه توګه تفسیر او تحلیل کړي.

په مخکیني درس کې د جبریه وو درې دلیلونه ذکر او تحلیل شول، دا دی په لاندې ډول د دوی نورو عقلي او نقلي دلائلو ته ادامه ورکړو:

الله تعالی د چارو پر ټولو جزئیاتو باندې با خبره او احاطه لري، جهل ورته ناوړه او بد دي، بنا پر دې هغه څه چې الله تعالی پوهیږي چې واقع کېږي، یعنې غواړي چې واقع شي، خامخا واقع کیدونکی دی.

هغه څه چې پوهیږي چې نه واقع کېږي یعنې نه غواړي چې واقع شي، خامخا نه واقع کیدونکي دي، نو د هر شي وقوع، چې د الله تعالی غوښتنه وي حتمي او واجب ده او د هغه شي واقع کیدل چې الله تعالی ندي غوښتي محال او متنع دي، وجوب او امتناع هر یو د بشر له توانه څخه بهر دي، نو د ټولو افعالو مرجع او منشأ الله تعالی دی. دغه راز الله تعالی د بندګانو پر فعل باندې قادر دی، نو که چیرې د بندګانو فعل مستقل او د دوی په اختیار وي پدې صورت کې پر یوه شي باندې د دوو موثرو یو ځای کیدل، چې یو محال امر دی، لازمیږي، جبریه وو پدې هکله پر قرآني آیتونو هم استشهاد کړې له هغې جملې څخه دا مبارک آیت:

«وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ

ج ... ﴿٢٢﴾ ١.

ژباړه: هغه داسې ذات دی چې آسمانونه او ځمکه یې په حقه پیدا کړي او هغه ورځ چې امر کوي: موجود شه، نوموجود ډیري. او دا آیت:

«وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُوا وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِظًا وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ» ٢

ژباړه: که چیرته الله تعالی غوښتی نو کافرانو به له ده سره شریک نه راوړ او موږ ته پر هغوی باندې ساتونکی نه بې ګرځولی او ته پر هغوی باندې وکیل نه یې. او:

«فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَئِنْ أَلَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَئِنْ أَلَّهَ رَمَىٰ» ٣

ژباړه: تاسې هغوی ندي وژلي، بلکه الله تعالی هغوی ووژل او تاندې ویشتلې، بلکه الله

تعالی وویشتل. او «وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ» ٤

ژباړه: هغه څه چې وغواړي پیدا کوي او ټاکي د دوی لپاره اختیار نشته.

او: «أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ ﴿٢٣﴾ أَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ حَسْبُ الزَّرْعُونَ ﴿٢٤﴾ لَوْ نَشَاءُ

لَجَعَلْنَاهُ حُطًا ۖ مَا

١. د الانعام سورت، 73 آیت.

٢. د الانعام سورت، 107 آیت.

٣. د الانفال سورت، 17 آیت.

٤. د القصص سورت، 68 آیت.

٥. دا الواقعة سورت، 63-65 آیتونه.

ژباړه: خبر راکړئ هغه څه چې کړي، آیا تاسو هغه شنه کوی یا موږ یو د هغه شنه کوونکې، که چیرته وغواړو موږ هرومرو به هغه خپل شوي وګرځوو. او: «قَالَ

أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ﴿١٥﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾»¹.

ژباړه: د هغه شي عبادت کوی چې پخپلو لاسونو یې تراشي؟ الله ستاسو او د هغو چې کوي یې، پیدا کوونکی دی. او هغه پر هر څه ساتونکی دی. او:

«اللَّهُ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٦﴾»².

ژباړه: الله تعالی د هر شي پیدا کوونکی دی او هغه پر هر څه ساتونکی دی. او:

«الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ﴿٢١﴾»³ ژباړه: الله

تعالی هغه ذات دی چې آسمانونه ځمکه او هغه څه چې د هغو تر منځ دي، په شپږو ورځو کې پیدا کړي دي. عبدالجبار معتزلي ددې آیات په تفسیر کې وايي چې د جبریه وو د ادعا له مخې د انسان عملونه په هغو شيانو کې دي چې د آسمانونو او ځمکې ترمنځ دي،

پدې اساس الله تعالی هغه ټول پیدا کړي دي. او: «إِنَّ رَبَّكَ فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٧﴾»⁴

ژباړه: ستا رب د هغه څه کوونکی دی چې اراده یې لري. د جبریه وو په عقیده الله تعالی د بندګانو د اعمالو اراده کوي او هغه پیدا کوي. او:

«مَا أَصَابَ مِنْ مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ﴿٢١﴾»⁵ ژباړه: هیڅ یو مصیبت نه رسیږي مګر

د الله تعالی په امر.

1. دالصفات سورت، 95-96 آیتونه.

2. د الزمر سورت، 62 آیت.

3. د الفرقان سورت، 59 آیت.

4. د هود سورت، 107 آیت.

5. د التغابن سورت، 11 آیت.

او: «وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَالْوَنَكُرُ»¹
ژباړه: د الله تعالى د قدرت له نښو څخه د آسمانونو او ځمکې پیدا کول او ستاسو د ژبو او رنگونو توپیر دی.

او: «يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ»².

ژباړه: الله تعالى پر هغه څه چې په آسمانونو او ځمکه کې دي، پوهیږي او پر هغه څه عالم دی چې تاسو یې پټوي او یا ښکاره کوي او الله تعالى د زړونو پر خاوندانو عالم دی.
او: «وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً»³ ژباړه: موږ د هغو کسانو په زړونو کې، چې د عیسی عليه السلام پیروي وکړه، نرمي او ترحم وگرځوو.

جبریه له دې آیت څخه داسې نتیجه اخلي، چې د انسان نرمي د الله تعالى له ارادې څخه نشات کړی.

او: «وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى»⁴ ژباړه: الله تعالى دی چې په خندا (خوشحاله) او په ژړا (غمگین) کوي. پدې اساس الله تعالى دی چې د خندا او ژړا سبب دی، دغه راز زموږ د ټولو اعمالو.

او: «وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَقْتَلُوا»⁵ ژباړه: که چیرته الله تعالى غوښتی هغوی به پخپلو کې جگړه نه کوله.

1. د روم سورت، 22 آیت.

2. د النبا سورت، 4 آیت.

3. د الحديد سورت، 27 آیت.

4. د النجم سورت، 43 آیت.

5. د البقره سورت، 253 آیت.

او: «مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ»¹ ژباړه: هغوی ایمان راوړلو ته جوگه نه وو، مگر دا چې الله تعالی وغواړي.

او «وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ»² ژباړه: تاسو اراده نه کوئ مگر دا چې الله تعالی وغواړي.³

1. د الانعام سورت، 111 آیت.

2. د الانسان سورت، 30 آیت.

3. بو عمران، هماغه اثر. 31-33 مخونه.

پوښتنې

1. په يوه شي باندې د ددو موثرينو يو ځای کيدلو محالوالی توضيح کړئ او مصداق يې پدې درس کې په ګوته کړئ.
2. د جبريه وو د دريو عقلي او فلسفي دلايلو په هکله، چې په مخکني درس کې توضيح کړل شول، معلومات ورکړئ.
3. ددې درس مبارک آيتونه په معتبرو تفسيرو نوکې و پلټئ او د هغو سم تاويل تر لاسه کړئ.
4. قدريه او اختياريه مذهب له يادو شويو آيتونو څخه د جبريه وو تفسير صحيح نه ګڼي، دغه موضوع د استاد په مرسته وڅيړئ.
5. د جبريه ؤو عقلي او نقلي دلايل د څو ګروپونو په ترڅ کې وڅيړئ او پايله يې پر تخته وليکئ.
6. څو داسې مثالونه راوړئ چې په هغو کې د جبريه وو نظر تائيد شوی وي، وروسته بيا هغه نقد او توجيه کړئ.
7. د يو درسي فعاليت په ترڅ کې مناسب درسي مواد وکاروئ.

شپږم لوست

د اختیاريه وو عقلي او نقلي دلیونه

موخي:

1. د اختیاري مذهبو له عقلي او نقلي دلیونو سره د محصلینو آشنا کیدل او د دوی لخوا د هغو اقامه کول.
2. د جبر او اختیار په هکله د اشاعروو له معتدل نظر سره د محصلینو آشنا کیدل او د هغو په توضیح کولو باندې د دوی توانیدل.
3. پدې هکله د مبارکو آیتونو د تفسیر لپاره د لاری چارې برابریدل.

اختیاري مذهب وايي: که چیرې انسان د یو کار په کولو او نه کولو و نه توانېږي، نو د جامد شي په توګه دی او د جامد لپاره تکلیف نه ټاکل کېږي، هغه څه چې په ښکاره لیدل کېږي داده چې انسان د زیاتو کارونو په کولو او نه کولو کې آزاد او مختاره دی. لکه تلل، کیناستل او پاڅیدل، خوړل او ویده کیدل. او په ورځني ژوند کې زموږ اختیار د کارونو په ترسره کولو او ترک کولو کې پوره محسوس دی، چې عقل له هغه څخه انکار نشي کولی. که چیرته د بنده فعل هم الله تعالی ته منسوب شي، نو باید بنده د هر کار له کولو څخه عاجز وي.

ځکه هغه کار چې الله تعالی تر سره کوي د مخلوق لپاره تحصیل د حاصل دی او نتیجه دا کېږي چې بشر په یوه وړوګي کار هم ونه توانېږي او دا زموږ د ژوند د حقیقت او بداهت خلاف دی، دغه راز که چیرته داسې وي چې یو انسان پخپلو کارونو کې مختاره نه وي، نو د بډیو مجازات او د نیکو مکافات مورد نلري، ځکه کار او عمل دده په اختیار نه وو. اختیاري مذهب زیات شمیر آیتونه نقلوي، چې د انسان د اختیار مؤید یا تائیدوونکي دي.

او جبریه هغه په پام کې نه نیسي، ځینې دغه آیتونه په لاندې ډول ذکر کيږي:

«يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ....»

﴿٢٠﴾^۱، ژباړه: هغه ورځ چې هر نفس هر هغه څه چې له نیکۍ یا بدۍ څخه تر سره کړي حاضر او ښکاره مومي.

«مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ»^۲، ژباړه: څوک چې بد وکړي سزا به یې وويني، «مَنْ

عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ^ط وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا»^۳، ژباړه: هر څوک چې ښه عمل تر سره کوي خپله ګټه یې ده او که بد عمل ترسره کوي د ځان په ضرر او زیان یې ده.

«الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ»^۴، ژباړه: هغه ذات چې د هر شي پیدایښت یې ښه وګرځوو.

«صُنِعَ اللَّهُ الَّذِي أَتَقَنَ كُلَّ شَيْءٍ»^۵، ژباړه: الله تعالی دی چې هر شی یې په کمال سره جوړ کړی.

قاضي عبدالجبار معتزلي ددې آیت په تفسیر کې وايي چې د الله تعالی صنع کامله ده، په داسې حال کې چې د انسان افعال ناقص دي او باید الله تعالی ته منسوب نشي، انسان کله ناروا افعال چې سراسر کبیره ګناه او د الهي شریعت ضد دي، تر سره کوي، نو څه ډول ممکنه ده هغه افعال د الله تعالی مخلوق وي؟

1. د آل عمران سورت، 30 آیت.

2. د النساء سورت، ۱۲۳ آیت.

3. د فصلت سورت، 46 آیت.

4. د السجده سورت، 7 آیت.

5. د النمل سورت، 88 آیت.

«وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمْ الْهُدَىٰ»¹ ژباړه: ندي منع کړي خلک

له ایمان راوړلو څخه کله چې هدایت دوی ته راغی.

اختیاري مذهب د پورتنی آیت په هکله وایي چې ایمان راوړل د انسان په خپل لاس دي که چیرته ایمان راوړل د الله تعالی په غوښتنه په منحصر ډول ترلی وي، نو دا آیت خپل اصلي مفهوم له لاسه ورکوي او کافرانو ته دا مجال پیدا کېږي چې الله تعالی ته ووايي: «هغه څه چې زه یې له ایمان راوړلو څخه منع کړي یم دا دي چې تا په ما کې ایمان ندی پیدا کړی، تا پخپله په ما کې کفر پیدا کړی دی»، ددې کافر وضع هغه ځوان پشان کیدلی شي چې زور والی د هغه پښې وتری او هغه په تیاره او بنده کوټه کې بندي کړي. او بیا ورڅخه و پوښتل شي چې ولې له دې کوټې څخه بهر نه وځي؟² «وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ»³ ژباړه: څه دي تاسې لره چې پر

الله تعالی باندې ایمان نه راوړئ؟ «وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ^ط فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ

وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ»⁴، ژباړه: ورته ووايي چې دا حقه وینا ستا سو د رب له

لوري ده، نو څوک چې غواړي ایمان راوړي او څوک چې غواړي کافر دې شي.

«هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ»⁵، ژباړه: الله تعالی هغه ذات

دی چې تاسو یې پیدا کړي یاست نو ځینې ستاسو کافران او ځینې مومنان دي.

د اشاعروو نظر د جبر او اختیار په هکله یو منځنی نظر دی. هغوی الله تعالی د هر

شي پیداوونکی گڼي، د انسان د افعالو په شمول، خو د انسان لپاره د ارادې او

1. دالاسراء سورت، 94 آیت.

2. یو عمران هماغه اثر. 132-133 مخونه.

3. دالحديد سورت، 8 آیت.

4. دالكهف سورت، 29 آیت.

5. د التغابن سورت، 2 آیت.

اختیار په وجود هم قایل دي او الهي قدر د افعالو د وقوع له څرنګوالي څخه د الله تعالی ووصف او علم ته منسوبوي، نه د الله تعالی مطلق حکم ته، الله تعالی د انسان د افعالو خالق دی او بنده د هغو کسب کوونکی دی.

د اسلام دین د جبر او قدر تر منځ قرار لري، لکه څرنګه چې په مخکني درس کې پدې هکله د العقیده الطحاوی د شارح قول ته اشاره وشوه.

د انسان او حیوان یو ځای کیدل له خپل همجنس سره طبعي او اختیاري دي، خو حمل اخیستل او زیږول قهري او اجباري دي.

«إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ»¹ ژباړه: بیشکه الله نه بدلوي حالت د هېڅ قوم (چه عافیت او نعمت دي) تر هغه پورې چې بدل کړي دوی هغه حالت (طاعت) چې په نفسونو ځانونو د دوی کې وي (په بد حالت سره چې مصیبت دی). د ا مبارک آیت پنخپله په کارونو کې د انسان د اولاد پر محدود اختیار او مشروطه آزادي باندې دلیل دی.

«إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ أَلْسِئَاتِ»² ژباړه: بیشکه چې نیکي (پنځه وخته لمونځ) لرې کوي بدې (واړه ګناهونه). او په عین محدودیت کې د عمل اختیار او آزادي ده.

زموږ د ژوندانه له حقیقت څخه په دې دنیا کې داسې جوتیرې چې د رد اسباب دي، هېچ یو امر هغه د اسبابو له تهیه کولو او برابرولو پرته نه واقع کېږي، کله چې مو ومنله چې دا نړۍ دارد اسبابو ده او دا مو ومنله چې هېچ یو کار پرته له سببه او آلې څخه نه ترسره کېږي او ګواهي مو ورکړه چې الله تعالی سبب ساز او وسیله ساز

1. دالرعد سورت، 11 آیت.

2. دهود سورت 114 آیت.

دی، آیا په دې صورت کې به شک وکړو چې د ژوند په ټولو چارو کې، خوځښت او حرکت له شي څخه او سبب او برکت د الله تعالی دی؟ اسلام انسان ته پر ښو کارونو او عملونو امر کوي، خوځښت او حرکت کول له انسان څخه غواړي، لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایي: «هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامْشُوا فِي

مَنَازِلِهَا»¹ ژباړه: دغه (الله) همغه ذات دی چې ګرځولی یې ده تاسې ته ځمکه

پسته تابعداره نو ځی ګرځی تاسې په اوږو اطرافو لارو د دې ځمکې. او: «كُلُّ نَفْسٍ

بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ»² ژباړه: هر نفس په سبب د هغه چې کړی یې وي ګروبندي

به وي (په سقر کې).

نوانسانان نه مطلقه آزادي لري او نه هم مجبور محض دی او په عین حال کې یوازې الله تعالی په دنیا کې د ټولو چارو له وقوع او پېښو څخه مخکې له هغې چې واقع یا پېښ شي په ښه توګه پوهیږي چې هغه څه وخت او څه ډول واقع یا پېښیږي. د اسلامي عقایدو له نظر انسان پخپلو عملونو کې د اختیار او آزادي خاوند دی، تر څو د اسلامي شریعت په غوره کولو او د ښو چارو په تر سره کولو هم د ځان لپاره ګټور واقع شي او هم د خپلو همنوعانو لپاره مصدر د خدمت شي او د الله تعالی رضایت هم تر لاسه کړي او په آخرت کې د الله تعالی د مهربانۍ وړ وګرځي. او یا د کفر د لارې په غوره کولو او د بدو او ناوړه کارونو په ترسره کولو خپل ځان د خلکو په نظر کې بد او ناوړه ګرځوي او دغه راز د الله تعالی غصه او غضب را ټوکوي او د الله تعالی د عدل پر اساس د دوزخ پر لور روانیږي.

د دواړو لارې «ایمان او کفر» خیر او شر دده په وړاندې پرانستي دي:

1. دالمک سورت، 15 آیت.

2. د المذثر سورت، 38 آیت.

«وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ»¹، ژباړه: موږ انسان ته د خیر او شر دواړه لارې وښودلي. او: «إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا»². ژباړه: بیشکه موږ وربښوولی ده دغه (انسان) ته سمه لاره (په لېږلو د رسولانو او په دلائلو د عقل سره) یا به وو دی شکر کوونکی او یا به وي دی ناشکره.

1. دا لېلد سورت، 10 آیت.

2. د الدهر سورت، 3 آیت.

پوښتنې

1. اختیاري مذهبې وايي چې زموږ ژوند بدهت او حقیقت زموږ د مختاروالي مؤید دی، دغه موضوع په بیلابیلو مثالونو سره روښانه کړئ.
2. اختیاري مذهبې هغه آیتونه چې جبریه د خپل نظر د تأیید پخاطر ذکر کړي، په بل ډول تاویلوي، دغه تاویلونه د استاد په مرسته بیان کړئ.
3. هغه آیتونه چې اختیاري مذهبې د خپل مذهب اساس ګرځولي د معتبرو تفسیرونو له مخې تفسیر کړئ.
4. د قاضي عبدالجبار نظر په دې مورد کې د ځینو آیتونو د تفسیر په هکله بیان کړئ.
5. د اشاعره وو نظر، چې د اهل سنت او جماعت پر اصولو ولاړ دی او د جبریه وو او قدریه وو تر منځ قرار لري د «کسب» د نظریې له توضیح سره تشریح کړئ.
6. محصلین باید یو یو دلیل د جبر او اختیار تر منځ د معتدل نظر په هکله بیان کړي.
7. له نږدې دولتي یا شخصي کتابتونو څخه په ګټې اخیستنې سره باید د «انسان د فاعل مختاروالي» په هکله لنډې مقالې ولیکل شي.

نهم خپرکی

دانسان د ژوندانه پای
او د نړۍ پناکيدل

لومړۍ لوست

د مرگ ماهيت

موخي:

1. محصلين د هغو آيتونو په تفسير وتوانېږي، چې د مړينې د وقوع د حتميوالي په هکله دي.
2. محصلين وکولای شي چې د «توفی» د کلمې صرفي ريښه، چې «۱۴» ځايه په قرآن کریم کې راغلې ده، بيان کړي.
3. محصلين وکولای شي چې د اسلام د سپېڅلي دين له نظره د مرگ ماهيت او حقيقت توضيح کړي.
4. محصلين وکولای شي چې د مرگ او اجل اقسام تشریح کړي.

مرگ يو تريخ جريان دی، چې ټول انسانان او حيوانات له هغه سره مخامخ کېږي او هيڅوک له هغه څخه ژغورنه او خلاصون نشي پيدا کولی، لکه څرنګه چې قرآن کریم فرمايي:

«كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقَىٰ وَجْهٌ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ»¹

ژباړه: ټول هغه څوک چې په دې (ځمکه) کې دي فاني کيدونکي دي او باقي به پاتې شي ذات د رب ستا چې خاوند د جلال لوی دی او (خاوند د) اکرام عزت ورکولو عظمت، فضل او احسان دی. او «أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكَكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي

بُرُوجٍ مُّشِيدَةٍ»² ژباړه: هر چيرته چې اوسئ تاسې وبه مومي تاسې لره مرگ

1. د الرحمن سورت، 26-27 آيتونه.

2. د النساء سورت، 78 آيت.

اگر که اوسئ تاسې په برجونو (په کلاگانو، مایو) ډیرو لوړو محکمو مضبوطو کړی شویو کې. او «كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ»¹. ژباړه: هر یو نفس خکونکی (د خوند) د مرگ دی، مرگ د اسلام د مقدس دین له نظره د انسان د روح، انتقال د مادي نړۍ څخه وبلې نړۍ او د هستې پیل نه پرته بل څه ندی، پس د اسلام دین په کلکه د دې حکم مخالف دی چې مرگ یا مړینه د هستې پای او مطلقه نابودي ده. قرآن کریم له مرگ څخه د «توفی» په اصطلاح تعبیر کړي. توفی او استیفاء دواړه د وفاء له کلمې څخه اخیستل شوي، کله چې یو شخص یو شی په پوره ډول ترلاسه کړي، لکه مال یا بل شی نو وایي چې: «توفیت المال» یعنې ټول مال مې پرته له کمي څخه ترلاسه کړ. په «۱۴» آیتونو کې له مرگ څخه د «توفی» په کلمه تعبیر شوی، لکه څرنګه چې فرمایي: «إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّيْنَاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ»² ژباړه: بیشکه هغه کسان چې وفات کړی وي دوی لره ملانکو (د مرگ) په داسې حال کې چې وي دوی ظلم کوونکي په ځانونو خپلو وایي ورته (ملانکې) په کوم حال کې وئ تاسې (په خپلو دیني چارو کې؟) وایي دوی چې وو مونږ ضعیفان کړی شوي په ځمکه کې. او: «اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ»³ ژباړه: الله راکاري (قبضوي) نفسونه په وخت د مرگ د دوی

1. د آل عمران سورت، 185 آیت.

2. د النساء سورت، 97 آیت.

3. د الزمر سورت، 42 آیت.

او هغه نفس چې نه وي مړ (هغه راکارې) په خوب د هغه کې پس وساتي هغه (نفس) چې حکم کړی پر هغه د مرګ او بيرته رالېږي (بدن ته) هغه بل (نفس) تر نيټې په نامه کړی شوي پورې، بېشکه په دغه (قبض، امساک، ارسال) کې خامخا ډير دلائل د قدرت دی لپاره د هغه قوم چې فکر کوي (او عبرت ترې اخلي ليکن نه کوي فکر پکې کفار). او: «وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ

لَا تَشْعُرُونَ»¹ ژباړه: او مه وايئ تاسې هغه چاته چې ووژل شي په لاره د الله (جهاد) کې چې (دوی) مړه دي (دوی مړه نه دي) بلکه ژوندي دي وليکن تاسې نه پوهېږئ (د دوی په ژوندانه). او.... له قرآني آيتونو څخه په ښکاره توګه پوهيدل کېږي چې:

1- مرګ عبارت دی د روح له انتقال څخه له يوې نړۍ څخه بلې نړۍ ته، مړينه د هر شي پای نده، بلکه انسان په بل ډول ژوند کوي.

2- دا د انسان د بدن داخلي سيستمونه نه دي چې دده واقعي شخصيت او حقيقت يې تشکيل کړي، بلکه نفس او روح دی چې دده شخصيت او اصلي حقيقت تشکيلوي.

3- د انسان هميشه والی د ده د روح تر هميشوالي پورې تړلی دی. «۱»

د مرګ ډولونه: له بدن څخه د روح د بيلتون په هکله د اسلامي عقايدو د علماوو له لوري دوه نظره مطرح شوي دي:

الف: کله چې بدن ورژيږي او د هغه په جهازونو کې اختلال او ګډوډي رامنځ ته شي، نور خپل توان د روح د منلو په وړاندې له لاسه ورکوي نو هماغه وي چې روح له بدن څخه بيلېږي او دا ډول مرګ د اخترامي مړينې په نامه ياديږي.

1. د البقره سورت، 154 آيت.

ب: روح بدن ځانگړو کمالاتو ته رسوي او وروسته د هغه له بدن څخه بيلیږي، په دې ډول مرگ کې، روح له میوې سره تشبیه شوی، کله چې پخیدلو ته ورسیدو نور نو د ونې څانگې پرېږدي.

د اجل ډولونه: ځینې علماء پدې نظر دي چې اجل په دوه ډوله دی:

1. قطعي او مسمی اجل.

2. مشروط او معلق اجل.

او لدې آیت څخه استدلال کوي: «أَنْ أَعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُوا ۝ يَغْفِرَ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ ۖ لَوْ

كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ»¹، ژباړه: که چیرې د الله تعالی عبادت وکړئ، تقوا وکړئ او

له ما څخه پیروي وکړئ، نو گناهونه به مو وبخښي او تر ټاکلې نېټې به مو وځنډوي، یقیناً د الله تعالی ټاکل شوې نېټه کله چې راورسیږي نه ځنډول کیږي، که چیرته تاسو پوهیږئ. د دې علماوو له نظره، مسمی او قطعي اجل د تقدیم یا مخکې والي او تأخیر یا وروسته والي وړ ندی، خو معلق او مشروط اجل، چې تر شرط پورې تړاو لري د شرط په تقدیم او تأخیر سره وړاندې او وروسته کیږي.

د مثال په ډول زیات عبادت او تقوا او له الهي پیغمبرانو څخه پیروي د گناهونو د مغفرت او بخښنې سبب کیږي او د انسان غیر قطعي اجل تر مسمی او قطعي اجله پورې ځنډوي.

خو زیاتره علماء پدې نظر دي چې اجل یو دی تقدیم او تأخیر پکې نشته، لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایي: «لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ۖ إِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ فَلَا يَسْتَعْجِرُونَ سَاعَةً

1. د نوح سورت، 3-4 آیتونه.

وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٤٩﴾¹، ژباړه: د هر امت لپاره ټاکل شوې نيټه شته، کله چې راوړسېږي، نو يوه شيبه هم وړاندې او وروسته نه کيږي. او دا چې عبادت، تقوا او د پيغمبرانو پيروي د عمر د اوږدوالي سبب کيږي هدف يې د کميت اوږدوالی ندی، بلکه مقصد يې د انسان د عمر د کيفيت طول او اوږدوالی دی.

په ځينو آيتونو کې د انسان د روح اخيستل ملک الموت ته منسوب شوی. مثلاً: «قُلْ يَتَوَفَّكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ»²، ژباړه: ووايه (ای محمده! دوی ته) قبض کوي ارواح ستاسې پرېښته د مرګ (عزرائيل) هغه چې مقرر شوی ده په تاسې (لپاره د قبض د ارواحو) بيا به رب خپل ته بيرته بوتلل شی (پس له مرګ نه د حساب لپاره). حال دا چې په ځينو نورو آيتونو کې دا امر الله تعالی ته منسوب شوی، مثلاً: «اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا»³ چې د دوی ترمنځ کوم تعارض نشته، بلکه د روح حقيقي اخيستونکی الله تعالی دی، خو د عللو او معلولاتو، اسبابو او مسبباتو په نظام کې د الله جل جلاله ځينې افعال غير حقيقي اسبابو او عللو ته هم منسوبیږي، نو د روح حقيقي قبض کوونکی الله تعالی، دی چې د ملک الموت له لارې قبضول يې د الله تعالی په امر ترسره کيږي.⁴

1. د يونس سورت، 49 آيت.

2. د السجدة سورت، 11 آيت.

3. د الزمر سورت، 42 آيت.

4. فتح الله گولن. پرسشهای شگفت انگیز عصر. ژباړه فيض محمد عثمان. پېښور: باران، 1385 ش 161 مخونه.

پوښتنې

1. هغه آيتونه چې د مرگ د وقوع د حتميوالي په هکله وارد شوي تحليل او تفسير کړئ.
2. د «توفي» د کلمې صرفي ماده پيدا کړئ او دقيقه معنا يې د آيتونو په اړه تحليل کړئ.
3. دا چې وايو مرگ د هر شي پای نه دی بلکه د روح انتقال دی له دې نړۍ څخه هغې بلې نړۍ ته، دغه موضوع مناقشه او وڅيړئ.
4. مرگ او د اعضاوو يا غړيو د دندو له خو اختلال له اړيکو سره بيان کړئ.
5. د اجل مطلق او معلق ډولونه له کوم آيت څخه استنباطولی شو؟ راجح نظر پدې هکله بيان کړئ.
6. د روح د حقيقي قبضوونکي او سببي قبضوونکي په هکله معلومات ورکړئ.
7. د مرگ د ماهيت او د اجل د ډولونو په هکله بيلې، بيلې مقالې وليکئ.
8. د درس د لارښه استحکام لپاره د يو صنفې فعاليت په ترڅ کې له درسي موادو څخه استفاده وکړئ.

دوهم لوست

د قبر او د برزخي نړۍ ماهيت

موخي:

1. محصلين بايد د برزخ معنا او ماهيت بيان کړي.
2. محصلين بايد د عالم برزخ اړونده قرآني نصوص او روايتونه په مفصله توگه توضيح کړي.
3. محصلين بايد د روح د برزخي ژوند درې پړاونه په تفصيلي توگه توضيح کړي.

د برزخ کلمه د دوو شيانو ترمنځ د حائل او مانع په معنا ده. د برزخ نړۍ ته څکه برزخ وايي، چې دا نړۍ د دنيا او آخرت ترمنځ يو حائل «پرده» ده. د برزخ له نړۍ څخه کله په «عالم قبر» يا «عالم ارواح» سره هم تعبير کيږي، مقصد له قبر څخه يوازې هماغه خاورين کور نه دی چې مړی پکې کينودل کيږي، بلکه هدف له قبر څخه د هغه پراخه معنا ده چې د ځينو علماوو د وينا پر اساس، انسان د يوې بيلگې په توگه په هغه کې اوسېږي، هغو چې د انسان روح يو مجرد امر گڼلی دی او له بله پلوه د انسان حقيقت يو دوه اړخيزه حقيقت «روح او جسماني» شميري، پدې باور دي چې د انسان روح وروسته له مړينې څخه تر مثالي بدن يا برزخي بدن يوازې اړه نيسي، مقصد له مثالي بدن څخه هغه بدن دی چې د مادې له جنس څخه نه دی او جرم، جسم او شکل اوندازه نلري او پدې خصوصياتو کې د ځانگړي طبيعي بدن سره مشابه او ورته دی.

اهل سنت او جماعت په دې اتفاق دا نظر لري چې د قبر عذاب او نعمتونه جسماني او روحاني دي او پر نفس او بدن دواړو باندې واردېږي. ابن قيم له خپل استاد ابن تيميه رحمه الله عليه څخه نقل کوي چې هغه د يو پوښتونکي په ځواب کې وويل: د

قبر عذاب یا نعمتونه په اتفاق د اهل سنت او جماعت، پر نفس او بدن دواړو باندې جریان پیدا کوي. قبر په لومړۍ مرتبه کې پر مؤمن او کافر یو فشار او ټینګول وارد وي، خو پر کافر باندې دغه فشار سخت وي او د قیامت تر ورځې دوام کوي، پداسې حال کې، چې پر مؤمن باندې یو لطیفه فشار واردېږي او ډیر زړې په قبر کې پراختیا رامنځ ته کېږي. وروسته بیا دوه نا آشنا ملایکې هغه مکلف شخص ته راځي او هغه راکښینوي او د رب، دین او رسول اکرم ﷺ په هکله ورڅخه پوښتنه کوي. مؤمن په آسانی ځواب ورکوي، خو کافر «لا أدري» ورته وایي. د علي بن الحسن په روایت کې داسې راځي چې: «إن القبر اماروضة من رياض الجنة او حفرة من حفرة النار». د صديق رحمة الله عليه په روایت کې داسې راغلي دي: «البرزخ القبر وهو الثواب والعقاب بين الدنيا والاخرة.... والله ما نخاف عليكم الا البرزخ».

د برزخ کلمه په قرآن کریم کې درې ځله راغلې ده، خو په یوه ځای کې د پام وړ مفهوم په معنا کارول شوي: «حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ

لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِم

بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ»¹. ژباړه: تر هغه پورې کله چې راشي یو د دوی ته

(اسباب د) مرګ نو وبه وایي ای ربه زما بیرته وګرځوه ته ما (دنيا ته) ښايي چې زه عمل وکړم نیک په هغه څیز کې چې بیرته پریښي دي ما (په دنیا کې نو فرمایي الله چې) نه دی داسې (چې ته بیرته دنیا ته وګرځیدی شی ایمان او صالح عمل ته) بیشکه دغه د رجعت خبره داسې چټي (بیکاره) خبره ده چې دی ویونکی د هغې دی او په منځ کې د دوی دی برزخ (برده د قبر ده چې یې نه پرېږدي رجوع ته) تر هغې ورځې پورې چې بیا ژوندي راپاڅولی کېږي.

1. د المؤمنون سورت، 99-100 آیتونه.

مرگ د هر شي پای نه دی بلکه د یو پله حیثیت لري چې دنیا له آخرت سره نښلوي، انسان پس له مرگه خپل ژوندانه ته دوام ورکوي او د رب له لوري روزي ورکول کېږي «البتة د ځينو لپاره»، لکه څرنگه چې په دې آیت کې راځي: «وَلَا تَحْسَبَنَّ

الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ»¹. ژباړه: او

له سره گمان مه کوی! (ای محمده یا ای سامعه!) پر هغو کسانو چې وژل شوي دي دوی په لاره د الله (جهاد او طاعت) کې د مړو (مړه نه دي)، بلکه ژوندي دي په نزد د رب خپل رزق ورته ورکولی شي (له جنتي ماکولاتو او مشروباتو څخه).

«وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمُوتَ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ»².

ژباړه: او مه وایی تاسې هغه چاته چې ووژل شي په لاره د الله (جهاد) کې چې (دوی) مړه دي (دوی مړه نه دي) بلکه ژوندي دي وليکن تاسې نه پوهیږئ (د دوی په ژواندانه).

ځينې علماوو د روح د برزخي حیات لپاره درې مرحلې یا پړاوونه ښودلي دي:

1- لومړۍ مرحله: د روح له نزع یا ایستلو څخه عبارت ده چې له نعمت یا عذاب سره یوځای وي.

د پیغمبر ﷺ په احادیثو کې راځي چې: د کافر د روح د ایستلو په وخت کې تور مخي ملایکې ورته راځي او په دې وخت کې ملک الموت هم راځي او سرته یې درېږي او وروته وایي: «أيتها النفس الخبيثة! اخرجي الى سخط من الله وغضبه» او په دې وخت کې ده چې روح یې په ډیرې سختۍ له بدن څخه بیلېږي. پداسې حال کې چې مؤمن ته د روح د ایستلو په وخت کې سپین مخي ملایکې راځي او د جنت کفن یا ځانگړي خوشبويي ورسره وي او ملک الموت یې هم سر ته نږدې کښيني او ورته وایي: «ايتها

1. د آل عمران سورت، 169 آیت.

2. د البقره سورت، 154 آیت.

الروح الطيبة! اخرجی الی مغفرة من الله ورضوانه» او روح یې په ډیره آسانی سره له بدن بیلېږي.

2- دوهمه مرحله د عالم قبر ده چې په هغه کې نعمتونه یا عذاب د انسان پر روح او جسم باندې جاري کېږي.

او د دوو ملایکو پوښتنې ورڅخه مطرح کېږي او د قبر نعمتونه یا عذاب د حشر او قیامت تر ورځې دوام کوي. په صحیحو احادیثو کې راغلي چې: «القبر اول منزل من منازل الاخرة فإن نجا منه فما بعده أيسر و إن لم ينج منه فما بعده أشر منه» او «ما رأيت منظرًا قط الا والقبر اقطع منه»¹

3- په دریمه مرحله کې، وروسته له دې چې د شخص سعادت نیکمرغي او شفاعت معلوم شو، د مؤمن روح په علین کې او د کافر روح په سجين کې ځای پر ځای کېږي، د انسان روح له جسم او قبر سره نږدې اړیکه ساتي، زیارت کوونکي پیژني «او د خپل مسلمان ورور سلام ته ځواب ورکوي»²

1. د امام ترمذی تخریج په باب الجنائز کې (2309).

2. العقيدة الاسلامية. هماغه مؤلفین. 527-530 مخونه.

پوښتنې

1. د برزخ معنا څه شی ده؟ او ولې په دې نامه نومول شوی دی.
2. د مثالي او برزخي بدن په هکله د ځينو علماوو نظر توضیح کړئ.
3. د برزخ کلمه څو ځله په قرآنکریم کې ياده شوې ده؟ مطلوبه مورد يې بيان کړئ.
4. هغه آيتونه چې د عالم برزخ پر وجود دلالت کوي، تحليل او تفسير يې کړئ.
5. د روح د برزخي ژوند درې مرحلې په مفصله توګه بيان کړئ.
6. د روح د نزع او په قبر کې د نکير او منکر د پوښتنو د څرنگوالي په هکله د احاديثو له مخې معلومات ورکړئ.
7. په قبر او عالم برزخ کې د تنعيم او تعذيب په هکله په انفرادي توګه کتابتونيزه څيړنه ترسره کړی.
8. د قبر او برزخي نړۍ د ماهيت په هکله له معتبرو منابعو او لازمو درسي موادو څخه استفاده وکړئ.

دریم لوست

د نړۍ د پناکیدو (قیامت) کوچنۍ نښې

موخي:

1. محصلین باید د نړۍ د پناکیدو په هکله د آسماني ادیانو د نظر وحدت بیان کړي.
2. محصلین باید د قیامت د رامنځ ته کیدو وړې او منځنۍ (متوسطې) علامې یابښې ذکر کړي.
3. محصلین باید وکولای شي چې د قیامت هغه نښې چې همدا اوس وجود لري او مخ په ډیریدو دي، تشخیص کړي.

ټولو آسماني شریعتونو او الهي رسالتونو د ځمکې پر مخ د بشري ژوند پر ختمیدلو حکم کړی او څرگنده کړې یې ده، پر ځمکې باندې یوه زمانه تیرېږي چې د انسان له نسل څخه به خالي وي، وروسته بیا الله تعالی انسان د محاسبې لپاره له قبرونو څخه راپورته کوي او د حشر په میدان کې الهي محاکمه پیلېږي.

خو مخکې له دې چې د انسان ژوند د ځمکې پر مخ پای ته ورسېږي، او مخکې له دې چې قیامت برپا او نړۍ پناه شي، یو شمیر نښې او علامې شته چې ددې سترې پېښې رامنځ ته کیدل څرگند وي او د قیامت د علامو «اشارات الساعة» په نامه

یادیږي، لکه څرنگه چې الله تعالی فرمایي: «فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ

بَغْتَةً فَفَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا»¹. ژباړه: پس انتظار نه کوي دوی مگر د قیامت چې

رابه شي دوی ته ناڅاپه نو په تحقیق راغلي دي علامې نښې د هغه (قیامت).

د قیامت نښې په درې ډوله ویشل کېږي:

1. د محمد سورت، ۱۸ آیت.

- 1- صغري «کوچنۍ» نښې چې څرگنديږي او بيا له منځه ځي.
- 2- منځنۍ «وسطې» نښې، چې څرگنديږي خو له منځه نه ځي، بلکه قوت يې نور هم زياتيږي.
- 3- لويې «کبري» نښې، چې ورپسې قيامت واقع کېږي، او د دغو نښو شمير زيات دی، خو لس نښې يې ډيرې مشهورې دي او په يوه حديث کې په مجموعی توګه ياده شوي دي، موږ په دې درس کې د قيامت کوچنۍ او منځنۍ نښې په لنډه توګه ذکر کوو او په وروستي درس کې د قيامت لويې علامې بيانوو.

د قيامت کوچنۍ نښې:

يوه له دغو نښو څخه د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم، بعثت دی، لکه څرنگه چې په يوه حديث شريف کې راغلي دي: «بعثت أنا والساعة كهاتين» و قرب بين اصبعيه السبابة والوسطى.¹ او بله نښه د سپوږمۍ انشقاق «دوه ځايه کيدل» دي، لکه په دې آيت کې چې ذکر شوي: «أَقْرَبَتْ السَّاعَةُ وَالْمَقَرُّ»².

ژباړه: رانږدي شو قيامت او څيري دوه ټوټې شوه سپوږمۍ.

د مکې خلکو له پيغمبر ﷺ څخه وغوښتل ترڅو يوه معجزه هغوی ته وښيي، پيغمبر ﷺ د سپوږمۍ پر لور په لاس سره اشاره وکړه او سپوږمۍ دوه ټوټې شوه.

او بله نښه د حجاز له ځمکې څخه د اور څرگنديدل دي، لکه څرنگه چې پيغمبر صلی الله عليه وسلم فرمايلي: «لا تقوم الساعة حتى تخرج نار من ارض الحجاز....»³، شيخ المحدثين او مؤرخ شهاب الدين ابوشامه وايي: دغه اور د مدينې په ځينو سيمو

1. دا حديث امام بخاری په رفاق (6504) کې ذکر کړی دی.

2. د القمر سورت، لومړی آيت.

3. دا حديث امام بخاری په فن کې (7118) روايت کړی.

کې په «654هـ، ق» کال د جمادی الاخر په پنځمه نيټه د جمعي په ورځ د «4» فرسخو په اوږدوالي او «4» ميلو په پلنوالي څرگند شوی دی.

د قيامت منځنۍ «وسطي» نښې:

يو له دغو علامو څخه پدې حديث کې ياده شوې ده: «لاتقوم الساعة حتى يكون اسعد الناس بالدنيا لكع بن لكع»¹، لكع د لئيم او احمق په معنا دی، يعنې د خلکو نخبگان او رئيسان به لئيم و احمقان وي.

د قيامت بله علامه دا ده چې امانت ضايع شي، يعنې دنده او امر تر هغه چا پورې اړه پيدا کړي چې اهليت يې ونلري، لکه څرنگه رسول اکرم ﷺ فرمايلي: «اِذَا وُسِدِ الامر الى غير اهله فانتظر الساعة»²، يوه نښه يې هم دا ده چې د عربو ځمکه به شتمنه شي، تر دې حده چې څوک به د زکات د مال د اخيستلو لپاره پيدا نشي. دا مطلب د ابوهريرة رضي الله عنه په روايت امام مسلم تخریج کړی.

د قيامت پر نښې د پيغمبر ﷺ دغه حديث دلالت کوي: «لاتقوم الساعة حتى يكثر الهرج»³، او هرج عبارت له قتل څخه دی، يعنې قتل او قتال به زيات شي.

د جهل ډيروالی او د ديني علم کموالی هم يوه د قيامت له علامو څخه ده، چې د دين عالم نه پيدا کيږي، د زنا عمل ډيريږي، د شرابو څښل زيات رواج مومي، د بنځو شمير ډيريږي او د نارينه وؤو شمير کميږي، تر دې حده چې د پنځوسو بنځو لپاره يو نارينه قيم يا سرپرست پاتې کيږي.⁴

دغه نښه په هغه حديث کې ذکر شوې، چې حضرت انس رضي الله عنه روايت کړی او امام بخاري په کتاب العلم کې په «۸۱» شميره تخریج کړی دی، او متن يې دادی: «ان

1. د امام بخاری احمد په رايت کې، په (326/2).

2. د امام بخاری روايت. په (59) شميره.

3. د امام مسلم تخریج په فتن کې (2888).

4. العقيدة الاسلامية. هماغه مؤلفين. 394-398 مخونه.

من اشراط الساعة ان يرفع العلم ويكثر الجهل ويكثر الزنى ويكثر شرب الخمر و يقل الرجال وتكثر النساء حتى يكون لخمسين امرأة القيم الواحد».

او د رسول اکرم ﷺ په احاديثو کې د قيامت نورې منځنۍ نښې هم راغلي، چې د فتنو او ډول، ډول پېښو له واقع کيدو څخه حکايت کوي او زياتره دغه علامې همدا اوس واقع شوي او ورځ په ورځ شدت او ډيرښت مومي.

پوښتنې

- 1- د قیامت او د ځمکې پرمخ د انسان د ژوندانه د پای ته رسیدلو په هکله د آسماني شرایعو نظر او حکم بیان او توضیح کړئ.
- 2- د قیامت علامې یا اشراف الساعة په څو برخو ویشل شوي دي؟ د هرې برخې نمونه یې واخلئ او په لنډه توګه یې تشریح کړئ.
- 3- د قیامت صغري «کوچنۍ» نښې د کومو مشخصاتو درلودونکي دي؟ څو مثالونه یې ذکر کړئ؟
- 4- د قیامت وسطي «میانه» نښې د کومو مشخصاتو او ځانګړنو درلودونکي دي؟ څو مثالونه یې ذکر کړئ.
- 5- د قیامت لاندینۍ نښې ولولئ او روایې چې کومې یې صغري او کومې وسطي دي؟ «د جهل ډیروالی او د دیني علم لږوالی، د رسول اکرم ﷺ بعثت، د سپوږمۍ انشقاق، د شرابو د څښلو ډیروالی، د امانت ضایع کیدل، د عربو شتمن کیدل، د هرج «قتل» زیاتوالی، د بنځو د شمیر ډیروالی، د زنا د عمل ډیروالی، د حجاز له سیمې څخه ظاهریدل، تر احمقو او لکع اشخاصو پورې د برتري یا لوړاوي او ریاست اړه نیول، د فتنو او مختلفو پېښو واقع کیدل، د دجال ظاهریدل، له یمن څخه د اور څرګندیدل، د یاجوج او ماجوج راوتل او د عیسیٰ علیه السلام را ښکته کیدل.
- 6- آیا د قیامت صغري او وسطي نښې همدا اوس زموږ په زمانه کې واقع شوي؟ که چیرته ځواب مثبت وي بیلابیلو مثالونه یې بیان کړئ.
- 7- د قیامت د صغري او وسطي علامو د وقوع له موجودیت څخه د ځان، کورنۍ او ټولنې د اصلاح په چارو کې څه ډول استفاده کولی شو؟ په تفصیل سره یې وڅیړئ.
- 8- د قیامت د صغري (کوچینو) او وسطي «منځینو» نښو په هکله لنډ سیمناړونه جوړ او وړاندې کړئ.

خلورم لوست

د نړۍ د پناکیدلو (قیامت) غټې نښې

موخي:

1. محصلین باید د قیامت د سترو علامو او نښو په هکله د دیني نصوصو په بیانولو و توانېږي.
2. محصلین باید د قیامت د کبري (غټو) نښو د څرگندیدو د څرنگوالي په هکله په مفصله توګه توضیحات ورکړي.
3. محصلین په دې پوه شي چې د دغو علامو د څرگندیدو حکمت څه شی دی؟ او څه ډول کولی شو له هغو څخه د ځان او انساني ټولنې په اصلاح او سمون کې ګټه واخلو.

د نړۍ د پناکیدو «قیامت» لویې نښې ډیرې دي، چې موږ په دې درس کې یوازې له لسو نښو څخه یې چې د امام مسلم، ترمذي او ابو داود په حدیث کې په یو ځایي ډول ذکر شوی، یادونه کوو، پیغمبر ﷺ فرمایلي دي، ژباړه: «قیامت تر هغه پورې نه قائم کیږي، ترڅو چې تاسو مخکې له هغه لس علامې نه وي لیدلې» وروسته یې بیا لس علامې ذکر کړي: دود، دجال، دابه، له لویديځ (مغرب) لوري څخه د لمر ختل، د عیسیٰ ﷺ نزول، یاجوج او ماجوج، په ختیځ (مشرق) کې خسف، په مغرب کې خسف، په جزیره العرب کې خسف او اور چې له یمن څخه به راوځي او خلک به د محشر پر لوري راغونډ وي. دا دی هره یوه له لږ تفصیل سره بیانوو.

1- د دجال راوتل:

دجال له «دجل» څخه اخیستل شوی، چې د دروغو یا پتولو په معنا ده، دجال هم دروغجن دی او هم حق په باطل باندې پتوي، نبي کریم ﷺ د دجال صفتونه زمونږ لپاره بیان کړي دي چې: لنډه ونه او پریږ سورمخ لري، چپه سترګه یې کړه ده، د مجعدو

ويښتو درلودونکی دی، د تگ په وخت کې د پښو ترمنځ د ډيرې فاصلي درلودونکی، او د دواړه سترگو ترمنځ يې «کافر» ليکل شوی وي.

دجال د ختيځ (مشرق) له لوري نشأت کوي، نبي کریم ﷺ فرمايلي دي: «الدجال يخرج من أرض با لمشرق يقال لها خراسان، يتبعه اقوام كأن وجوههم المجان المطرقة»¹، مجان د «مجن» جمع ده او د ډال په معنا ده.

وروسته بيا د لويديځ عرب لورته متوجه کيږي او ټول ښارونه او کلي د ځان تابع گړځوي، يوازې مکې او مدينې ته نشي داخلیدلي.

دجال د خدايي دعوه کوي او عجيبه عملونه ور څخه رامنځ ته کيږي، ترڅو خلک ور څخه پيروي وکړي، هغه څلويښت ورځې ژوند کوي، يوه ورځ د يوه کال په اندازه، بله ورځ يې د يوه مياشتې په اندازه او بله ورځ يې د يوه اونۍ «هفتې» په اندازه وي، خو نورې ورځې يې د عادي ورځو پشان وي.

پس له څلويښتو ورځو هغه په فلسطين کې د «لد» په دروازه کې وژل کيږي. رسول اکرم ﷺ هميشه د دجال له فتني څخه پناه غوښتي ده. د دجال د ښکاره کيدو حکمت يوه الهي ابتلاء ده، ترڅو مؤمن، کافر او منافق يو له بله سره بيل شي.

2- د عيسى بن مريم عليه السلام نازلیدل:

د قرآنکريم د سورة النساء په «156-158» آيتونو کې د تصريح پر اساس عيسى عليه السلام نه دی وژل شوی او نه دی صليب کړل شوی، بلکه الله تعالی هغه خپل حضور ته پورته کړی دی.

دده نزول «له آسمان څخه رابښکته کيدل» د الله تعالی په کتاب او نبوي سنتو سره ثابت شوی، د النساء سورة «159» آيت دده پر نزول دلالت کوي، او دغه راز

1. دا حديث ترمذی په فتن کې (2238) تخریج کړی دی.

زیات احادیث هم دده د نزول په هکله وارد شوي دي، چې عیسیٰ (عليه السلام) د دوهم ځل لپاره ځمکې ته راځي او اسلامي شریعت قایموي.

خلوینست کاله ژوند کوي، په دې موده کې صلیب ماتوي، خنزیر وژني، یاجوج او ماجوج دده د دعا له امله له منځه ځي، نور ټول ملتونه هلاکيږي پرته له مسلمة امت څخه، وروسته بیا عیسیٰ (عليه السلام) وفات او رحلت کوي، مسلمانان پرې لمونځ کوي او د نبي کریم (ص) څنگ ته یې خښوي.

3- د یاجوج او ماجوج وتل:

دا دوه نومونه عجمي دي او پر هغه قوم باندې یې اطلاق کېږي چې زیات نفوس لري او په ځمکه کې د فساد منشأ ګرځي، د هغوی د راتلو زمانه معلومه نه ده، خو د دوی څرګندیدل د قیامت د یوې نښې په توګه د انبیاء د سورة په «96-97» او د سورة کهف په «92-99» آیتونو کې ذکر شوي.

د عیسیٰ (عليه السلام) د دعا پر اساس ټول هلاک کېږي او د باران له اوریدلو وروسته ځمکه د دوې له لوټ څخه پاک کېږي.¹

4- د دابة الارض څرګندیدل:

دابة الارض له هغه حیوان څخه د قرآن تعبیر دی چې کیفیت یې الله تعالی ته معلوم دی. د النحل د سورة «۸۲» آیت د هغه پر راوتلو باندې دلالت کوي، کله چې دابه څرګنده شي، لمر د مغرب له لوري راوڅیږي او دجال ظاهر شي نور نو ایمان راوړل نه قبلېږي، کافر پخپل حال پاتې کېږي.

1. العقيدة الطحاوية، هماغه مؤلف. 280-282 مخونه.

له لويديځ څخه د لمر راختل:

په سبا يې خلک ويني چې لمر د لويديځې لوري څخه راخيژي، دا د قيامت له وروستيو نېبو څخه ده او د شمسي يا لمریز نظام پراختلال او ګډوډيدو د لالت کوي. زيات شمير احاديث د قيامت د دغې سترې علامې پر وجود دلالت کوي، له هغې جملې څخه د امام بخاري «6506» شميره حديث په کتاب الرقاق کې.

5- د دود راوتل:

د قيامت دا علامه په هغه حديث ثابته شوې چې طبراني روايت کړی ده، دغه دود کافران ډير سخت رانيسي او د دوی د بدن له ټولو منفذونو او سوريو څخه خارجيږي.

6- په مشرق «ختيځ» کې خسف «د ځمکې بنوييدنه» تر سره کيږي.

7- په مغرب «لويديځ» کې خسف را منځ ته کيږي.

8- په جزيرة العرب کې هم خسف تر سره کيږي: او دا درې خسفه په حديث ثابت شوي دي.

9- له يمن څخه د اور راوتل:

دا د قيامت له لويو نېبو څخه وروستنی نېبه ده، چې د قيامت بر پا کيدو ته نږدې را منځ ته کيږي.

دغه اور خلک د حشر د ميدان لوري ته بيايي (سو قوي) او د حشر ميدان د رسول اکرم ﷺ د احاديثو پر اساس د اوسني شام «سوريه» سيمه ده.¹

1. العقيدة الإسلامية . هماغه مؤلفين. 394 - 414 مخونه.

پوښتنې

1. هغه حديث چې د قيامت لس لويې نښې يې بيان کړې کومې دي؟ توضيح يې کړئ.
2. د جال تعريف کړئ، د ژوند موده، دندې او د راوتلو حکمت يې ذکر کړئ.
3. د عيسى عليه السلام د نزول کيفيت، دندې، د ژوند موده، شريعت او د نزول حکمت يې په مفصله توگه وڅيړئ؟.
4. د ياجوج او ماجوج او دابة الارض د راوتلو حکمت بيان کړئ.
5. د قيامت کومې درې سترې نښې دي، چې د هغو له ښکاره کيدو وروسته ايمان راوړل نه قبلېږي.
6. د دود راوتل، درې گونې خسفونه او له يمن څخه د اور راوتل سره له حکمتونو يې توضيح کړئ.
7. د نړۍ د پناه «قيامت» د سترو نښو له څرگنديدو څخه څه ډول د ځان او انساني ټولني په اصلاح کې گټه اخيستلی شو؟ دغه موضوع پخپلو کې سره مناقشه کړئ.
8. ټولگي په څو گروپونو وويشي او د قيامت د لويو علامو په هکله مستدل بحث سره وکړي او د کار پايلې مو سره شريکي کړي.
9. په دې هکله له معتبرو مراجعو او لازمو درسي موادو څخه استفاده وکړي.

لسم خپرکی

معاد او بیا را ژوندي کیدل

لومړی لوست

قرآن کریم او بیا را ژوندی کیدل

موخې:

1. محصلین وکولای شي، چې د نړۍ او انسان د خلقت له اهدافو او له معاد سره د هغه اړیکې بیان کړي.
2. محصلین وکولای شي چې د بیرته را ژوندی کیدو اړونده آیتونه ژباړه او تفسیر کړي.
3. محصلین باید د لومړي او دوهمي نفخي «شپیلې»، حوض کوثر، حشر او د ځمکې او آسمانونو د بدلون په هکله معلومات ورکړي.

د نړۍ او انسان په پیدایښت کې لکه څرنګه چې په اړونده درسونو کې یاد شول، ځانګړي حکمتونه وجود لري. د انسان د خلقت هدف د الله تعالی عبادت، د کمال ترلاسه کول، خوشحالي او لذت دی.

عبادت او کمال پرته له علم څخه او علم پرته له اختیار څخه او اختیار د داخلي متخالفو انگیزو پرته او انگیزې پرته له زميني او لارو چارو برابریدلو څخه نشي حاصلیدلی. نړۍ د آزمایش خای او د الله تعالی پر وجود یوه نښه ده، دا چې نړۍ دار د ابتلاء او آزمایش شوه، نو د پاداش، ارامښت، حقيقي کمال، خوشحالي او لذت خای چیرته دی؟ دغه مسأله موږ دیته رهنمائي کوي چې مرګ د هر شي پای ندی، بلکه یو پل دی چې موږ هغه بل جهان ته، چې د خپلو ښو او بدو اعمالو پایلې پکې وینو، سپاري.

د دابة الارض د ښکاره کیدو وروسته په هغه وخت کې د موجود هر انسان حقیقت که مؤمن وي یا کافر څرګندېږي، پدې وخت کې الله تعالی له ورینښمو څخه لا نرم

نسیم د یمن له لوري را استوي او له دې نسیم سره هر هغه څوک چې که څه هم یو مثقال ایمان یې په زړه کې وي، قبض روح کېږي او د ځمکې پرمخ سوا له کفارو بل څوک نه پاتې کېږي او قیامت پر هغو واقع کېږي، پدې ترتیب چې لومړی نفخه په صور کې پوکل کېږي او له دې نفخې سره د ځمکې پرمخ ژوند پای ته رسېږي او له دوهمې نفخې سره تول انسانان بیرته ژوندي کېږي او د دوو نفخو ترمنځ اوږده زمانه وجود لري، چې انسانان د ځمکې په ګډه کې وي. په دې هکله لاندې قراني آیتونه داسې توضیحات ورکوي:

«وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ

نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ»¹ ژباړه: او پو به کړل شي په صور

(شپیلۍ) کې پس بیخوده مړه به شي هر هغه چې په آسمانونو کې دي او هر هغه چې په ځمکه کې دي مګر هغه څوک چې اراده وفرمایي الله (د نه وژلو د هغه) بیا به پو کړل شي په هغه (صور) کې بل ځلې پس ناڅاپه دغه خلق به (چې مړه و ټول) ولاړ وي (منتظر وی چې څه راباندې کېږي). او د دوهمې نفخې په هکله:

«وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ»² ژباړه: او

بیا به پوکی وکړ شي په صور (شپیلۍ) کې پس ناڅاپه دوی له قبرونو څخه په طرف د رب خپل به منډې وهي ځغلي.

او: «يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا»³. ژباړه: هغه ورځ چې

وپوکل شي (دوم ځلې) په صور (شپیلۍ) کې نو راځی به تاسې ډلې ډلې (له قبرونو نه موقف ته).

1. د الزمر سورت، 68 آیت.

2. د یس سورت، 51 آیت.

3. د البأ سورت، 18 آیت.

له دوهمې نفخې سره ټول له خپلو قبرونو څخه راپورته کیږي او د حشر د میدان پر لور خوځیږي دغه دوهم ځل ژوندي کیدل د معاد، بعث، بیا ژوندي کیدل، نشر او یا نشور په نامه یادېږي، بیرته ژوندي کیدل له باران وریدلو او دوهمې نفخې سره رامنځ ته کیږي او بیرته را ژوندي شوي خلک داسې وایي:

«يَوْلَيْنَا مَنْ بَعَثْنَا مِنْ مَّرْقَدِنَا هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ

الْمُرْسَلُونَ»¹. ژباړه: ای هلاک خرابي ده مونږ ته چا راپاخولو له ځایونو د خوبونو زموږ څخه دا هغه (دوهم ژوندون) دی چې وعده یې کړې وه رحمن او ربنتیا ویلي وو رسولانو به د الله تعالی د ټولو مخلوقاتو حال ته شامل دي که انسان وي یا حیوان او یا هم ملکه وي. پیغمبر ﷺ د دې آیت په هکله چې:

«يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا»² ژباړه: و فرمايل چې ځمکه د حشر په ورځ اخبار

بیانوي او پر هر بنده او هر امت گواهي ورکوي، چې په کومه ورځ کې یې څه کار د ځمکې پرمخ ترسره کړ او دا شهادت پرته له بعث څخه ممکن نه ده، الله تعالی په لاندې ایتونو کې د انساني ژوند ټولې مرحلې یو پر بل پسې ذکر کړي او له دې لارې د بعث د وقوع پر حقانیت حکم کوي: «يَتَأْتِيهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِّنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِّنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِّنْ مُّضْغَةٍ مِّنْ خُلُقَةٍ وَغَيْرِ مُخْلَقَةٍ لِّنَبِّئَنَّ لَكُمْ وَنُقَرِّفِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِنَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُتَوَفَّىٰ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْدَلٍ

1. د یس سورت، 52 آیت.

2. د الزلزله سورت، 4 آیت.

الْعُمْرِ لِكَيْلًا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَاهَا عَلَيْهَا الْمَاءَ أَهْتَرَّتْ وَرَبَّتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ﴿٥﴾ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُخَيِّ الْمَوْتَى وَأَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ ﴿٧﴾¹

ژباړه: ای (له بعث څخه منکرو) خلقو! که یی تاسې په شک کې له بعث څخه (چې) خلق بیا ژوندي پورته کېږي له قبرونو څخه اول خپل حال ته وګورئ!) پس بیشکه چې مونږ پیدا کړي دي (نیکه د) تاسې له خاورې بیا (مو پیدا کړه اولاده د آدم) له یوه څاڅکي (مني) څخه بیا له (یوې ټوټې) کلکې پرنډې وینې بیا له یوې غوښې تام الخلقه (چې پوره شکل یې پیدا کړی شوی وی) او ناقص الخلقه (چې پوره شکل یې پیدا کړی شوی نه وی) لپاره د دې چې بیان کړو مونږ تاسې ته (خپل کامل حکمت او قدرت) او ثابت پریږدو مونږ په ارحامو کې هغه شی چې اراده وکړو (د هغه د اثبات) تر نیتې معلومې پورې (چې د زیږیدلو وخت دی) بیا راوباسو مونږ تاسې (له ګیدو د میندو ستاسې حال دا چې) طفل (زوی) بیا (پالو تاسې) تر هغه پورې چې ورسپړئ تاسې کمال او قوت خپل ته (جسماً او عقلاً) او ځینې له تاسې څخه هغه دی چې وفات کړلی شي (له رشد او قوت څخه وروسته یا پخوا) او ځینې له تاسې څخه دی چې رد کاوه شي (یعنې ژوندي وي) تر ناکاره عمره پورې لپاره ددې چې نه پوهیږي وروسته له پوهې په هیڅ شي (د خپلو ټولو قواؤ د بیکاره کیدلو له کبله) او ویني به ته ځمکه وچه شاره نو هر کله چې نازلې کړو مونږ په دغې (وچې مړې شاپې ځمکې د آسمان له خوا) اوبه نو وڅوڅیږي او ډډه شي او زرغونه کړي له هر قسم نباتاتو څخه بنسټه تاند، تنکی تیغ (د وښو په شنه کیدلو سره. دغه (راز راز) قسم

1. د الحج سورت، 5-7 ایت.

قسم) پیدا کول او ژوندي کول) په سبب ددې دی چې بیشکه الله هم دی دې حق (ثابت موجود دائم) او بیشکه دی ژوندي کوي مړي (د نطفې او د ځمکې د ژوندي کولو په شان) او بیشکه الله په هر شي (چې ارداه وکړي) ښه قادر دی (چې ځینې له هغو څخه دغه راز راز (قسم قسم) پیدا کول او ژوندي کول دي) او بیشکه چې قیامت راتلونکی دی چې نشته هیڅ شک په (راتلو) ددغه (قیامت) کې او بیشکه چې الله بیا ژوندي راپاڅوي هر هغه چې په قبرونو کې دي (د حساب او جزاء لپاره).

الله تعالی په جنت کې یو نهر د رسول اکرم ﷺ لپاره ورکړی، چې د کوثر په نامه یادېږي: «إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ»¹. ژباړه: بیشکه مونږ درکړی مو دی تاته کوثر (ډیر خیر یا ویا له په جنت کې). د صحیحو احادیثو پر اساس کوثر په جنت کې یو نهر دی چې څنډې یې له سرو زور، منځ یې له در او یاقوتو څخه، خاوره یې له مشکو څخه هم خوشبویه، اوبه یې له غسلو څخه خوړې او رنگ یې له شیدو او واورې څخه سپین دی.

د لوبنو شمیر یې د ستورو له شمیر څخه زیات دی. لومړنی ځای چې خلک پس له بعث څخه هغه ته مخ کوي حوض کوثر دی، ځکه چې هغوی له قبرونو څخه تېرې راپورته کېږي او د اوبو په لټه کې وي. په جنت کې د هر پیغمبر لپاره یو حوض وجود لري او امتونه یې هغه ته مخه کوي، رسول اکرم ﷺ هیله لري چې دده مبارک د حوض مراجعین او مستحقین زیات وي، ځکه هر پیغمبر پخپلو زیاتو پیروانو مباحات کوي.

د حشر په ورځ ټول مخلوقات د محاسبې لپاره راټولېږي، په ورځ ورځ لمر یو میل راکوژیږي او خلک د خپلو عملونو په اندازه په خولو کې ډوب وي، په دې ورځ ټول خلک لوڅې پښې او لوڅ ځان راټولېږي، ابراهیم علیه السلام لومړنی شخص دی چې جامي

1. د الکوتر سورت، لومړۍ ایت.

پرتن کوي. د ابراهيم د سورة 48 آيت پر اساس اوسنې ځمکه او آسمانونه له منځه ځي او پر ځای يې نوي ځمکه او آسمانونه پيدا کيږي او يا دا چې د اوسنې ځمکې او آسمانونو حالت تغيير مومي او ځمکه په بشپړه توګه هوارېږي¹

1. العقيدة الاسلامية. هماغه مولفين. 417-427 مخونه.

پوښتنې

1. د نړۍ او انسان د پیدایښت حکمت څه شی دی او دا خلقت څه ډول د بیا را ژوندي کیدو او په آخرت کې د ژوند د دوام پر وجود دلیل کیدلی شي؟ توضیح یې کړئ.
2. د لومړۍ او دوهمې نفخې په هکله څه پوهیږئ؟ په مستدلله توګه بحث پرې وکړئ.
3. معاد په کومو نومونو یاد شوی او بعث د الله تعالی د کومو مخلوقاتو حال ته ورشاملیږي.
4. د درس آیتونه تحلیل او تفسیر کړئ او د حوض کوثر خصوصیات او ځانګړنې توضیح کړئ؟
5. د آل عمران، نساء، انعام، هود، اسراء، مریم، کهف، انبیاء، مومنون، حج، شعراء او روم په سورتونو کې د معاد اړونده آیتونه وپلټئ بیایې ترجمه او تفسیر کړئ.
6. د معاد یا بیرته را ژوندي کیدو په هکله له معتبرو تفسیرونو څخه استفاده وکړئ.

دوهم لوست

د بیا را ژوندي کیدو د لزوم نور دلایلونه

موخي:

1. محصلین و کولای شي چې د معاد او وروسته له مرگ څخه د ژوند پر وجود باندې عقلي دلیلونه او براهین اقامه کړي.
2. محصلین و کولای شي چې د اړونده دلایلو او براهینو د څیړنې د کیفیت په هکله خپل معلومات وړاندې کړي.
3. د معاد او بیا را ژوندي کیدو پر وجود باندې د نورو عقلي دلیلونو د پلټنې او اقامه کولو پخاطر د لارو چارو برابرول.

لکه څرنګه چې په مخکنی درس کې یادونه وشوه، قرآن کریم د معاد او قیامت قطعي والی په اثبات رسولی او د ځینو علماوو د تحقیق پر اساس شاوخوا یوزرو دوه سوه قرآني آیتونه د معاد او حشر په هکله شته دي، چې د معاد مسئله له بیلابیلو اړخونو څخه تر بحث او څیړنې لاندې نیسي. خو د اسلامي عقایدو علماوو پر معاد باندې د قرآني دلایلو سربیره عقلي دلایل هم ذکر کړي دي، چې ځینو ته یې په لنډه توګه دلته اشاره کېږي:

د عدالت دلیل:

په نړۍ کې د پیغمبرانو علیهم السلام او آسماني کتابونو باوجود د جنایتونو او ظلمونو لړۍ ادامه لري، محقون الدمه انسان پرته له شرعي مجوز څخه وژل کېږي، د شخص محرز مال غصب او غلا کېږي، د پاک لمنو بنځو پر عفت باندې تیری کېږي، ماشومان، بوډاګان او بنځې د تیري کوونکو لخوا خورول کېږي. لږ شمیر جنایتکاران او ظالمان نیول کېږي او د خپلو اعمالو په سزا رسول کېږي، خو زیات

شمیر یې له عدالت څخه ځان خلاصوي او تېښته کوي. له بلې خوا د الله تعالی له صفاتو څخه یو صفت عدل دی، هغه پر هیڅا ظلم نه کوي او د مظلوم حق له ظالم څخه اخلي که چیرې معاد او الهي محاسبه وجود ونلري، نو لازمه یې د عادل او ظالم برابري ده او دا پخپله د الله له قدرت، عدالت او حکمت څخه لرې ده، ځکه نو د حشر او نشر او الهي محکمې شته والی حتمي او قطعي دی.

د حکمت دلیل:

هغه کسان چې د حشر او معاد او پس له مرګه د ژوند پر دوام عقیده نه لري د دنیا ژوند کاملاً پوچ او بې مفهومه ګڼي، یوازینی شی چې د انسان ژوند ته په دنیا کې اهمیت او مفهوم وربخښي له مرګه وروسته د ژوند پر دوام باندې عقیده ده، دا ټول امکانات چې الله تعالی زموږ لپاره تیار کړي یوازې د (60) یا «70» کلونو عمر لپاره نه دي، انسان د دنیا په ژوند کې د یو جنس حیثیت لري، چې د مور په ګډه کې تشکیل شوی او د ژوند کولو لپاره آماده کېږي، نو دا نړۍ بیهوده نه ده پیدا شوي، بلکه د الهي امتحان او آزمویښ لپاره یو ځای دی چې انسان د ابدی ژوند لپاره چمتو کوي، لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایي: «أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ

إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ»¹، ژباړه: آیا پس ګمان کوئ تاسې داسې چې بیشکه خبره داده چې پیدا کړی مو یی تاسې عبث (د لوبو لپاره) او (داسې ګمان کوئ چې) بیشکه تاسې مونږ ته نه به راوستلی کېږئ (حساب او کتاب ته).

نو دا دنیا هغه وخت اهمیت پیدا کوي چې هغه د آخرت لپاره د کښت ځای وګڼو او مرګ یوازې د دنیا او آخرت ترمنځ د یو نښلونکي پله په توګه په پام کې ونیسو.

1. د المومنون سورت، 115 آیت.

د اختلاف د نفې دلیل:

له کومه ځايه چې ټول پوهیږو انسانان هميشه علاقه لري د ديني علومو او نورو علومو د بيلابيلو موضوعاتو په هکله بحث وکړي او د دليلونو په وړاندې کولو سره مختلف مواضع او دريځونه ونيسي او ان تردې چې دغه اختلافات کله کله په مسلماتو او يقينياتو کې هم ترسره کېږي. د دين په چارو کې هم دغه ډول اختلافات واقع کېږي او په اسلامي قلمرو کې هم د پيغمبر ﷺ د حديث مطابق درې اويآ ډلې شتون لري چې يوازې يوه يې ناجيه بلل شوي ده، هره ډله په دې خيال او نظر ده چې گويا پخپل قضاوت او تحليل کې پر حقه ده، پداسې حال کې چې ټول سم او حق نه وايي، خو سره له هغه بيا هم تر مرگه پورې له خپل نظر څخه دفاع کوي او د دفاع په لار کې خپله وينه تويوي، ځکه نو د معاد او بل دار وجود ضروري دی، ترڅو حقه وينا معلومه او باطل څرگند شي او د دې ټولو شخړو په هکله الهي قضاوت ترسره شي، لکه څرنگه چې الله تعالی فرمايي:

«فَاللَّهُ تَحَكُّمٌ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ»¹. ژباړه: نو الله به

حکم وکړي په منځ د دوی کې په ورځ د قيامت په هغه شي کې چې وو دوی چې په هغه کې به يې اختلاف (او جگړې) کولی.

له بقاء سره د علاقمندي دلیل:

زمونږ له ژوند او احساساتو څخه په ښکاره ډول څرگنديږي چې موږ انسانان ډيره زياته او مفرطه علاقه له بقاء سره لرو او هر انسان د ځان له زوال او نابودۍ څخه په ويره کې دی، نو دغه احساس چې الله تعالی زموږ په خټه کې ايښودلی، پخپله پس له مرگه د ژوند پر ادامې ښکاره دلیل دی. انسانان د تاريخ په اوږدو کې د ځان پر بقاء مين وو او د همدې عشق له امله وه چې د انسان جسد د موميایي کولو له لارې ساتل

1. د البقره سورت، 113 ايت.

شوی. همیشني مقبرې لکه د مصر اهرامونه، په آب حیات پسې منلې وهل، د ځوانۍ اکسیر او هغه څه چې د زیات عمر لامل ګرځي، داسې دلیلونه دي چې له بقاء سره د علاقې پر وجود دلالت کوي، دغه علاقه پخپله ښيي چې د آخرت په دار کې بقاء وجود لري. که چیرته زموږ په وجود کې تنده پیدا شوي ده معنا یې داده چې په بهر کې د اوبو په نامه یو شی شته، چې زموږ دا احساس برطرفوي، دغه راز که چیرته جنسي غریزه د انسان په وجود کې موجوده شوې ده د دې دلیل دی چې په بهر کې مخالف جنس وجود لري او دا د خلقت له حکمت سره پوره موافق دی، نو نتیجه دا شوه چې له بقا سره د مینې شتون د دې ښه او علاقه ده چې هلته بقاء او همیشنی ژوند وجود لري.

د فطرت دلیل:

انسان د ځان په دننه کې یوه محکمه لري چې د «وجدان» په نامه تعبیر ورڅخه کیږي، کله چې انسان یو ښه کار ترسره کوي او له خپله همنوع سره مرسته کوي، د خپل ځان په دننه کې د آرامښت احساس کوي او کله چې له چا سره د ظلم او جفاء مرتکب ګرځي د نارامۍ او ملامتۍ احساس کوي، تردې اندازې چې کله خپل ځان د انتهار «ځان وژني» لپاره چمتو کوي او یا ځان عدالت ته تسلیموي، نو حکیمانه به نوي چې دا محدوده او متناهي وجود د محکمې درلودونکي وي. اما نړۍ او دنیا له خپلو ټولو مخلوقاتو سره له دغه ډول محکمې څخه عاري وي، ترڅو دغو ټولو شخړو ته د پای ټکی کیږدي او د انسانانو د ښو او بدو اعمالو ثواب او جزاء هغوی ته ورکړي.

د خپلوانو او دوستانو د لیدنې د علاقمندي دلیل:

انسان د هغو خپلوانو او دوستانو له لیدلو زیات خوند اخلي، چې څه موده یې نه وي لیدلې، خو کله چې هغوی د ده د سترګو له مخه له دنیا څخه ځي د ده په خپته او سرشت کې ډیره زیاته علاقه وجود لري، ترڅو هغوی یوځل بیا وويني او له همدې

امله ده چې همیشه یې په خوب کې ویني او شخص له هغه لذت اخلي، نو د خپلوانو او دوستانو د بیالیدلو سره دا ډیره زیاته یا مفرطه علاقه او مینه، لکه څرنګه چې مخکې هم وویل شول پردې امر قوي دلیل او نښه ده چې یو بل دار جود لري او موږ په هغه کې له دوی سره مخامخ کیږو. نور عقلي دلیلونه او براهین هم وجود لري، چې په ښکاره ډول د معاد او دار د اخرت پر وجود دلالت کوي، چې دلته یې د یادولو ګنجایش نه لیدل کیږي.

پوښتنې

1. د عدالت برهان څه ډول برهان دی؟ د بیلابیلو مثالونو په راوړلو سره یې توضیح کړئ.
2. له بقاء سره د علاقمندي دلیل او له خپلوانو او دوستانو سره د علاقمندي دلیل یو له بل سره څه مشابهت او ورته والی لري؟ په لنډه توګه یې بیان کړئ.
3. د دیني ډلو ترمنځ اختلافات د معاد او الهي محکمې پر وجود څه ډول دلیل کیدلی شي؟ په مختصر ډول یې توضیح کړئ.
4. د حرکت او حکمت براهین شرح او بحث پري وکړئ.
5. د فطرت د برهان په هکله څه پوهیږئ؟ بیان یې کړئ.
6. محصلین باید په درس کې د ذکر شویو دلیلونو او براهینو سربیره نور عقلي دلیلونه وپلټي او هغه د معاد او له مرګه څخه د وروسته ژوند پر وجود باندې اقامه کړي.
7. محصلین کولی شي په هره برخه کې، له هغې جملې څخه پدې درس کې له دیني علماوو څخه هم ګټه واخلي،
8. د دې درس د لارښه روښانه کیدلو لپاره باید د یو صنفی فعالیت په ترڅ کې له معتبرو مراجعو او مناسبو درسي موادو څخه استفاده وشي؟

دریم لوست

د معاد ممکن والی

موخي:

1. محصلین وکولای شي چې د معاد په مورد کې د پخوانیو قومونو د غلط تصور په هکله معلومات ورکړي.
2. محصلین وکولای شي، چې د بوتو او ونو بیا را پورته کیدل بیان کړي.
3. محصلین وکولای شي چې د کائناتو د پراختیا او عظمت او له معاد او پس له مرگه له ژوندي کیدلو سره د هغه د اړیکې په هکله معلومات ورکړي.

که چیرته د انبیاءوعلیهم السلام د ژوند او د هغوی اړونده قومونو تاریخ ته نظر وکړو، لیدل کېږي چې یوازینی موضوع چې پخوانیو قومونو له الهي پیغمبرانوعلیهم السلام سره زیاته مطرح کړي د معاد او پس له مرگه د ژوندي کیدو مسأله ده. پیغمبران علیهم السلام همیشة له هغوی سره د معاد له لارې په خبرو اترو کې وارد شوي او هغوی ته یې قناعت ورکړی، خو بیا هم ځینې سرکشه قومونه وو چې پس له مرگه ژوندي کیدل یې په مسخرې او ټوکو نیول او یوازې د دنیا پرڅو ورځني ژوند قائل وو، لکه څرنګه چې قرآنکریم دا موضوع داسې بیانوي: «وَقَالُوا إِن هِيَ إِلَّا

حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢١﴾»^۱، ژباړه: او وایي دوی نه دي ژوندون مګر هم دا ژوندون زمونږ دنیوي (چې لږ او نږدې دی) او نه یو مونږ بیا راپاخولی شوی (راپاڅیدونکي له قبرونو څخه حساب او کتاب ته). «وَقَالُوا أَإِذَا كُنَّا عِظْمًا وَرَفَتًا

1. د الانعام سورت، ۲۹ آیت.

أَيْنَا لَمَبْعُوْثُوْنَ خَلَقًا جَدِيْدًا ﴿٤٩﴾¹، ژباړه: او وايي دغه (منکران) آيا کله چې شو مونږ (پس له مرگه) هلوکي او خاورې میده شوې آيا په تحقيق به مونږ خامخا بيا راولاړ (او ژوندي) کړی شو په پيدا کولو نوي سره. هميشه د انبياؤ وعلیهم السلام او قومونو ترمنځ يې دا ستونزه او مشکل مطرح وو او د جزيرة العرب د مشرکينو حال هم همداسې وو، خو قرآن کریم په موجزو او پرمفهومه جملو سره د هغوی ځواب ویلی دی، لکه څرنګه چې فرمايي: «کَمَا بَدَأْکُمْ تَعُوْدُوْنَ»²، ژباړه: لکه چې اول ځلې يې پيدا کړي يې تاسې (له نشت نه) بيا به هم داسې پيدا شئ تاسې (پس له مرگه). «وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ»³، ژباړه: او دغه (بيا ژوندي راپاڅول هم) ډیر اسان دي په دغه (الله). پدې معنا چې په لومړني خلقت کې کومه نښه ستاسو وجود نه درلود، اوس خو کم له کمه ستاسو رژیدل شوي هلوکي او خاوره وجود لري.

قرآنکریم پدې هکله د بوټو او وښو له معاد او بيا ژوندي کیدو څخه هم یادونه کوي. ترڅو انسانانو ته وفهموي چې معاد هر کال ستا د سترګو په وړاندې ترسره کېږي، خو ته د انسان پر معاد له هغه څخه دلیل نه اخلي، بوټي او ونې د مني په موسم کې مړه کېږي، خو څو میاشتې وروسته هوا مناسبه ګرځي، نرم باران د لمر له مناسب حرارت سره یوځای د الله تعالی په امر هغه بوټي او ونې شنې او غوړېږي او خپل ژوند له سره پیلوي او دا معاد هر کال تکرارېږي. له کومه ځایه چې انسان هغه په تکراري ډول ويني تر نظره يې یو عادي امر راځي، الله تعالی د بوټو او ونو د بيا راژوندي کیدو په هکله داسې فرمايي: «وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا

1. د الاسراء سورت، 49 آیت.

2. د الاعراف سورت، 29 آیت.

3. د الروم سورت، 27 آیت.

عَلَيْهَا الْمَاءُ أَهْتَرَتْ وَرَبَّتْ وَأُنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ﴿٦﴾ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ

الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾¹. ژباړه: او ويښي به ته

ځمکه وچه شاړه نو هر کله چې نازلې کړو مونږ په دغې (وچې مړې شاړې ځمکې د آسمان له خوا) اوبه نو وخوځېږي او ډډه شي او زرغونه کړي له هر قسم نباتاتو څخه بنسټه تاند، تنکي تيغ (د وښو په شنه کيدلو سره). دغه (راز راز ((قسم قسم)) پيدا کول او ژوندي کول) به سبب ددې دی چې بيشکه الله هم دی دې حق (ثابت موجود دائم) او بيشکه الله په هر شي (چې اراده وکړي) ښه قادر دی (چې ځينې له هغو څخه دغه راز راز (قسم قسم) پيدا کول او ژوندي کول دي). که چيرته موږ د کائناتو پراختيا او د عالم او مخلوقاتو عجايبو ته وگورو، د انسان د بيا را ژوندي کيدو امر د دې ټول ستر عالم د خلقت او صنع په نسبت يو ډير آسانه کار تر نظر راځي. موږ ډير کوچني موجودات يو او دا عالم چې د الله تعالیٰ صنع ده ډيره پراخه او وسيع ده، موږ د کور په يوه خنډه کې ژوند کوو، د دغه کور نسبت يو غره ته واخلي او غر بيا د ځمکې له خاورينې کرې سره مقايسه او پرتله کړئ، د ځمکې کره د شمسي نظام له نورو کړو او سيارو سره مقايسه کړئ او دا شمسي منظومه چې ځمکه د هغه يوه کوچنۍ برخه ده، د کهکشان له نور ستورو سره چې شمير يې لسگونو ميليونو ته رسېږي، مقايسه کړئ، ويل کېږي چې په ميليونو مسکوني ستوري په کهکشان کې شته چې د ژوندانه له حقيقي بڼې او جوړښت څخه يې معلومات په لاس کې نشته. پخوا به يې د دې نړۍ پراختيا درې زره ميليونه نوري کلونه گڼله، خو اوس ځينې پوهان پدې وتوانيدل چې له کهکشان څخه هغه خوا داسې ستوري يا منظومې کشف کړي چې اټکل کېږي دولس زره ميليونه نوري کاله له ځمکې څخه فاصله اوواټن ولري. کله چې موږ خپل ځان له داسې عظيمي او سترې نړۍ سره

1. د الحج سورت، 5-6 آيتونه.

مقایسه کړو پدې باور کيږي چې موږ انسانان په حقيقت کې له یو موتي ذريښي موجوداتو سره مشابهت او ورته والی لرو چې د سمندر په منځ کې د یوې لامبو وهونکي پانې پرسر ژوند کوي او پدې وخت کې دی چې موږ خپل ځان ډیر ناچیزه او کوچنی تصور کوو او داهم په ډېرې اسانې منو چې زموږ بیا راژوندي کول د مقتدره الله ﷻ لپاره سخت کار نه دی لکه څرنگه چې پخپله فرمایي:

«أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَعْزِلْ عَنْهُمْ بِقَدْرِ عَلَى أَنْ تُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ بَلَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»¹.

ژباړه: آیا نه وينې فکر نه کوي (منکران د بعث) چې بيشکه الله هغه (ذات) دی چې پيدا کړي يې دي آسمانونه او ځمکه حال دا چې نه دی ستړی شوی په پيدا کولو د هغوي کې قادر په دې باندې چې ژوندي کړي مړي؟، بلکه قادر دی بيشکه دغه (الله) پر هر څيز باندې (چې اراده وفرمايي) ښه قادر دی (چې ځينې يې بعث بعد الموت دی).

د صانع الله تعالی لپاره ډیره آسانه ده چې انسان ته بیا ژوند ورکړي. هغه صانع چې دغه کائنات او دا ټول په میلیونونو ستوري يې په میلیونونو نوري کلونو لريوالي سره پيدا کړي دي، ريښتني عالمان او مفکرین معاد او د انسانانو بیا را ژوندي کول د قدرتمند الله تعالی لپاره ډیر اسانه گڼي، اما هغه کسان چې پخپل محدود ژوند او قدرت کې ډوب شوی او د دې عالم په عظمت او پراختیا کې نظر نه کوي، ممکنه ده چې داسې یو شی سخت او نا ممکنه وگڼي.

1. د الاحقاف سورت، ۳۳ ایت.

پوښتنې

1. معاد او پس له مرګه ژوندي کیدل د ډیر پخوانیو قومونو د انکار مورد ګرځیدلی دی، د دوی له دې غلط تصور څخه د قرآن کریم اخبار بیان کړئ.
2. د «کما بدأکم تعدون» او «وهووهون علیه» لنډې او پرمفهومه قرآني جملې په تفصیل سره توضیح کړئ.
3. قرآن کریم څه ډول د بوټو او ونو له بیا را ژوندي کیدو څخه د انسان پر بیا را ژوندي کیدلو استدلال کړی، تشریح یې کړئ.
4. د کائناتو او عالم پراختیا او عظمت د الله تعالی پر مطلق او محیط قدرت باندې دلالت کوي. لدې موضوع څخه د معاد پر وقوع باندې استدلال وکړئ.
5. محصلین باید د کائناتو د پراختیا او عجائبو بیلابیلو مثالونه وپلټي او د آزاد بحث په ضمن کې یې بیان کړي.
6. واجب، ممتنع او ممکن چې له علقي احکامو څخه شمیرل کیږي او په یوه مخکنی درس کې توضیح شول، څه ډول یو له بله څخه بیلیږي؟ له هغې جملې څخه ممکن ته له دې درس سره ارتباط ورکړئ.
7. د دې درس آیتونه د معتبرو تفسیرونو څخه په استفادې سره تحلیل او تفسیر کړئ.

څلورم لوست

د عالم منقرض (پنا) کیدل

موخي:

1. محصلين وکولای شي چې د قيامت د برپاکيدو په ورځ دکائناتو د عالم د قوانينو او سننو د تغيير څرنگوالي وڅيري.
2. محصلين وکولای شي چې هغه آيتونه تفسير کړي، چې د نړۍ د کلي انقراض په هکله ذکر شوي دي.

انسانان پس له مرگه بيا ژوندي کيږي، لکه څرنگه چې مخکې يادونه وشوه د قيامت کوچنۍ، منځنۍ او لويې نښې څرگنديږي وروسته بيا دوی نفخې پوکل کيږي، له لومړۍ نفخې سره ټول هغه څوک چې په ځمکه او آسمانونو کې دي مړه کيږي او له دوهمې نفخې سره ټول انسانان او ژوندی يا روح لرونکي موجودات بيرته ژوندي کيږي، له مرگه وروسته د قيامت تر برپاکيدو پورې د «برزخ» په نامه ياديږي. پس له برزخ څخه قيامت قائميږي او عالم منقرض کيږي. اوس دا پوښتنه رامنځ ته کيږي چې د عالم انقراض په څه ډول ترسره کيږي؟ آيا يوازې ځمکې ته ورشامليږي او يا نور سماوي اجرام او ټول کائنات د شاملیږي؟ هو! انقراض ټول امکاني عالم ته ورشامل دي، هغه څه چې د ممکن تر نامه لاندې وجود لري ټول په دغه انقراض کې ورگډ دي.

موږ کله، کله زوروره زلزه وينو چې ښارونه وړانوي او د هغه سيمې انسانان د مرگ کندې ته غورځوي. سخت طوفانونه موليدلي چې زياتې ويجاړيدنې رامنځ ته کوي. اتومي او ذروي وسلې چوې او منفجر کيږي، چې ښارونه او پراخه سيمې ويجاړوي، خو د دغو سترو او عظيمو ويره اچوونکو پېښو هيڅ يوه د خلقت د نړۍ قوانين او نواميس نه بدلوي، سياري او سماوي اجرام له منځه نه وړي، ان داچې زموږ

خاورینه کره هم په پوره ډول نه وړانوي، ټول شيان پر خپل ځای دي، لمر راڅیږي او پروزي، سیارې خپل عادي حرکتونه ترسره کوي، خو قیامت دا ډول نه دی، ټول ممکن عالم بدلېږي، لمر خپل عادي حالت له لاسه ورکوي، په ځمکه کې سخته زلزله رامنځ ته کېږي.

د کهکشان د سیارو او ستورو ټول قوانین او اړیکې بدلون مومي او ټول شيان پرته له الله تعالی څخه کلي او کامل انقراض ته آماده کېږي، دغه حالت نا آشنا وحشت او ډار رامنځ ته کوي، موږ نشو کولی له دې حالت څخه قرآن کریم او د پیغمبر ﷺ صحیحو احادیثو ته له مراجعې پرته د اعتماد وړ معلومات ترلاسه کړو، د دې لپاره چې زموږ قاصره عقول نشي کولی پدې هکله سم احکام صادر کړي، یوازې د اسلامي شریعت نصوص دي چې زموږ د اعتماد وړ دي او هغه دلته بیانوو: «يَتَأْتِيهَا

النَّاسُ أَتَقُورَ رَبَّكُمْ^١ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ﴿١﴾ يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمَلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَرَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكَرَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ ﴿٢﴾»^١.

ژباړه: ای خلقو ځان وساتئ (وویرېږئ) تاسې له (عذابه د) رب خپل، بیشکه چې زلزله د قیامت (یو) شی دی ډیر لوی. په هغه ورځ چې ووينئ تاسې هغه چې غافله به شي هره تې ورکوونکې (ددې ورځې له هیبت څخه) له هغه وړوکی چې تې ورکوي هغه ته او وبه غورځوي هر میرمن حامله (امیدواره) حمل (بچۍ) خپل او وبه ویني ته خلک بې هوشه (له ډیر هیبت نه) حال دا چې نه به وي په واقع سره دوی بې هوشه ولیکن عذاب د الله دی ډیر سخت (نو د قیامت د ورځې له ویرې نه به بې هوشه وي).

١. د الحج سورت، ١-٢ آیتونه.

له پورتنیو آیتونو څخه معلومیږي چې دا ستره پېښه ټولو انسانانو ته شامله ده، د ځایونو، زمانو، نژادونو، کفر او ایمان، کوچنیو والی او غټوالی، ښځه توب او نارینه توب توپیر پکې نه لیدل کیږي، ځکه چې په مطلق ډول په یا ایها الناس سره خطاب شوی دی او په وروستیو جملو کې د قیامت د زلزلې له عظمت څخه یادونه شوې، وروسته بیا د دغې ورځې شدت او ویره بیانوي، چې تی ورکوونکی له خپل تي رودونکي څخه غافله کیږي او حمل لرونکی خپل حمل غورځوي، د دغې ورځې له شدت څخه داسې فکر کیږي چې ټول خلک مست دي، خو هغوی مست نه دي بلکه د الله تعالی عذاب ډیر سخت او شدید دی.

الله تعالی د «الزلزله» په سوره کې فرمایي:

«إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿١﴾ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ﴿٢﴾ وَقَالَ الْإِنْسَانُ

مَا هَٰذَا ﴿٣﴾ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ﴿٤﴾» ژباړه: کله چې وڅوځوله شي ځمکه په خوځیدلو سختو خپلو سره. او د باندې راوباسي ځمکه درانه شيان له خپل منځه. او وبه وایي انسان (منکر له بعته) چې څه شوي دي دغه (ځمکې) لره (چې د باندې راوباسي مدفون خپل). په دغې ورځې کې وبه وایي بیانوي به ځمکه خبرې خپلې (خلقو ته که د خیر وی که د شر). د قیامت له زلزلې څخه وروسته د ځمکې ټول داخلي دروندوالی خارجيږي او انسان د ځمکې له وحشتناکې وضعې او حالت څخه پوښتنه کوي، دا هغه ورځ ده چې ځمکه خپلې ټولې کیسې او اخبار بیانوي، چې د تاریخ په اوږدو کې څه شی یې پرمخ ترسره شوي، ټول رازونه ښکاره کوي.

شمسي نظام او ستوري سره راټولېږي او تیاره کیږي، دریابونه بلیږي او نفیس ترین شيان هیريږي او په دغه حالت کې ده چې غافله انسان پوهیږي چې څه شی یې له پخوا څخه د ځان لپاره زیرمه (ذخیره) او آماده کړي دي، الله تعالی په دې هکله

فرمایي: «إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْجِبَالُ سَيْدَرَتْ

﴿٢﴾ إِذَا الْعِشَاءُ عُطِّلَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ

﴿١﴾¹، ژباړه: کله چې (د) لمر (رڼا) ونغبتله شي (نور يې لاړ شي). او کله چې ستوري خړ شي (يا راولوړې په ځمکه). او کله چې غرونه روان کړل شي. او کله چې د لسو مياشتو بلارې اوبې خوشې کړې شي (اوبسيانه به ورسره نه وي). او کله چې وحشي ځناوران راټول کړل شي (لپاره د قصاص اخيستو يو له بله). او کله چې بحرونه سيندونه سره ګډ کړل شي (تريخ له خواړه سره يا سخت ګرم شي يا وچ کړې شي نو پکې به پاتې نشي يو څاڅکی د اوبو). ﴿إِذَا السَّمَاءُ أَنْفَطَرَتْ﴾ ﴿١﴾ وَإِذَا

الْكَوَاكِبُ أَنتَرَتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ﴿٣﴾²، ژباړه: او کله چې آسمان وچوي خیرې شي او کله چې ستوري راولوړې تیت په تیت (ګډوډ) شي او په هغه وخت کې چې دریاونه ګډ شي (يو له بله سره او ټول يو درياب شي). «يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ

كَالْهَلِّ ﴿٤﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ﴿٥﴾³، ژباړه: هغه ورځ (به واقع شي پر منکرانو عذاب) چې وګرځي آسمان په شان د قلعي ژېړ ويلې شوی (تورې خټې د تیلو). (ځينو د مهل) ترجمه د تیلو په خټو او تلچتو سره کړې ده) او وبه ګرځي غرونه په شان د وړۍ نډاف وهلي رنګارنګ. «يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوَرًا ﴿٦﴾ وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ﴿٧﴾⁴،

ژباړه: هغه ورځ چې وڅوڅېرې آسمان په خوځېدلو سره. او روان به شي غرونه به روانیدلو سره. «كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٨﴾⁵، ژباړه: نه ده داسې او مه

1. دالتکویر سورت، 1-6، 14 آیتونه.

2. د الانفطار سورت، 1-3 آیتونه.

3. دالمعارج سورت، 8-9 آیتونه.

4. د الطور سورت، 9-10 آیتونه.

5. د الفجر سورت، 21 آیت.

کوی (دغسې بد کارونه) کله چې وټکوله ماته شي ځمکه په ټکولو ماتولو سختو سره.
«الْقَارِعَةُ ۱ مَا الْقَارِعَةُ ۲ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ ۳ يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ

كَالْفَرَّاشِ الْمَبْثُوثِ ۴ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ۵»¹.

ژباړه: (هغه) ټکوونکي (د زړونو قیامت) څه ده هغه ټکوونکي (د زړونو قیامت). او څه شي پوه کړی یې ته چې څه ده هغه ټکوونکي (د زړونو قیامت). (ټکوي به زړونه) په هغه ورځ کې چې څرخې خلک لکه واړه ملخان خواره خواره کړی شوي (یو په بل خټونکي).

1. د القارعة سورت، 1-5 آیتونه.

پوښتنې

1. د قیامت د نښو، عالم برزخ او د دوو نخفو په هکله معلومات ورکړئ.
2. د قیامت د ورځې انقراض یوازې د ځمکې، کرې یا شمسي منظومې ته شامل دی او یا دا چې ټول عالم او امکانې پدیدې پکې شاملېږي؟ په لنډو عبارتو سره یې بیان کړئ.
3. دغه ستره پېښه څه ډول د کائناتو د عالم قوانین او سنن بدلوي، توضیح یې کړئ.
4. د دغې ورځې شذائذ او سختي د دې درس د آیتونو په رڼا کې تشریح او بیان کړئ.
5. د قیامت د ورځې نومونه، چې قرآن کریم هغه ذکر کړي د تختې پرمخ ولیکئ.
6. له «المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الکریم» څخه په استفادې د عالم د انقراض او د قیامت د قائمیدلو په هکله د قرآن کریم نورې اشارې جمع بندي کړئ.
7. عالم په مجموعي توګه یوه امکانې او نوپیدا پدیده ده او هره امکانې او حادثه پدیده د بدلون او نابودۍ وړ ده، نوموړي مسأله، له کلامي او فلسفې نظره وڅیړئ.
8. د درس د لاسه روښانتیا پخاطر له معتبرو منابعو او لازمو درسي موادو څخه استفاده وکړئ.

یوولسم خپرکی

الهي محکم

لومړی لوست

د انسان محاکمه او د شاهدانو گواهي

موخي:

1. محصلين په دې وتوانېږي چې د الهي محكمې د ورځې د ستونزو او سختيو په هکله معلومات ورکړي.
2. محصلين پدې وتوانېږي چې د قرآنکريم له تصريح سره سم د قيامت د نومونو او د انسان د محاکمې په هکله توضيح ورکړي.
3. محصلين په دې وتوانېږي چې د هغو شواهدو او مدارکو په باره کې خپل معلومات وړاندې کړي چې د انسان د محاکمې په ورځ کارول کېږي.

لکه څرنګه چې مخکې يادونه وشوه عالم او امکاني موجودات منقرض کېږي، انسانان او نور مخلوقات تجديد د حيات کوي او نوی ژوند پيلوي. د قرآني آيتونو په اساس انسانان د الهي عدل محکمې ته رابنګل کېږي او په دې محکمه کې د انسانانو ټول اعمال ښه او بد محاسبه کېږي او هر څوک د خپلو اعمالو پایلې ويني او له هغو سره سم ثواب يا سزا مومي.

د انسان د محکمې ورځ ډيره سخته ورځ ده او دا سختي له هغو نومونو څخه څرګنده او فهمېږي چې قرآن کریم دغه ورځ په هغو سره ياده کړې ده. د الانسان سورة «27» آيت دغه ورځ «يوم ثقيل» او د مريم سورة «39» آيت دا ورځ «يوم الحسرة» او د التغابن سورة «9» آيت دغه ورځ «يوم التغابن» «هغه ورځ چې ټول په غبن، پېښمنۍ او زيان کې دي» بللي ده.

دغه راز نور نومونه هم په قرآن کریم کې دغې ورځې ته ورکړل شوي، چې د ليکنې دا لنډتڼک چوکاټ د هغو ټولو د يادولو ګنجائش نه لري، په دې محکمه کې پرهیچا

ظلم نه کيږي، هغو کسانو چې د الله تعالیٰ حقوق، اوامر او نواهي پرځای کړي او د بندګانو پر حقوقو يې تیری نه دی کړی او څوک يې په تکلیف او آزار کړي نه دي، د الله تعالیٰ په لطف او مهرباني سره د نيکبختانو له جملې څخه شميرل کيږي او د نعمتونو او جنت وړ ګرځي.

خو هغو کسانو چې د الله تعالیٰ پر حقوقو او د بندګانو پر حقوقو تیری کړی، د خپلو هموعانو پرځان، مال، عزت او ابرو — يې تجاوز کړی د بدبختانو له جملې څخه شميرل کيږي او د الهي عدل پر اساس دوزخ ته درومي.

پدې محاکمه کې له بيلايلو شهودو څخه استفاده کيږي. بيلايل شواهد او مدارک د هغوی د خير يا شر، بنه يا بدو کارونو په تر سره کولو راولړ کيږي او د دوی قناعت حاصلیږي. دغه شهود او مدارک په لاندې ډول توضیح کيږي:

شهود او مدارک:

د قرآن کریم د وينا پر اساس شپږ ډوله شهود او مدارک د شخص د قانع کولو لپاره ګواهي ورکوي او دده نیک يا بد فعل تأيید وي:

د الله تعالیٰ ګواهي او شهادت: ډیره مؤثقه ګواهي پر ټولو چارو د باخبره الله تعالیٰ ګواهي ده، لکه څرنګه چې قرآن کریم دغه شهادت داسې بيانوي:

«وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا

كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ...»¹ ژباړه: او نه يې ته (مشغول)

په کوم کار کې (له خپلو کارونو) او نه لولي ته (هيڅ آيت، سورت) له دې نه (يعنې) له قرآنه او نه کوی (ای انسانانو کوم کار) له کارونو څخه مګر اوسو مونږ پر تاسې شاهدان (ساتونکي) کله چې مصروف (بوخت) اوسېږئ تاسې په هغه کې!

1. د يونس سورت، 61 ايت.

د پيغمبرانو عليهم السلام او او صياؤو گواهي:

د محاکمې په ورځ له هر امت څخه شاهد راوړل کېږي او رسول اکرم ﷺ پر هغو شاهدانو گواهي او شاهدي ورکوي، لکه څرنګه چې پدې آيت کې لولو:

«فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا»¹.

ژباړه: نو څرنګه (حال) به وي په هغه وخت کې چې راولو مونږ له هر يوه (پخواني) امت څخه يو شاهد (د دوی له انبياؤ څخه) او راولو مونږ تا (ای محمده!) پر دغه (محمدي امت باندې) شاهد (احوال ويونکي).

د ملائکو گواهي او شهادت:

په دغه ورځ هر څوک د محشر ميدان ته راځي، پداسې حال کې چې له هر فرد يا وګړي سره يوه ملائکه وي چې هغه د حساب پر لور سوق کړي او پر عملونو يې شاهدي ورکوي، لکه څرنګه چې قرآن کریم پدې هکله فرمايي:

«وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَاقِقٌ وَشَهِيدٌ»².

ژباړه: او راځي هر نفس په دې ورځ کې چې وي به له ده سره يو شپړونکی (محشر ته) او شاهدي ورکونکی (پر اعمال يې لکه لاس، پښې او داسې نور).

د ځمکې شهادت او گواهي:

امر زموږ لپاره يې د مرفع ژوند ټولې لارې چارې برابرې کړي دي، خو د دې ترڅنګ زموږ له ټولو ښه او بدو عملونو څخه څارنه کوي او د محاکمې پر ورځ زموږ له ټولو اعمالو چې پرمخ يې ترسره شوي، خبر ورکوي دغه آيت دقيقاً همدا

مطلب بيانوي: «يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا»³.

1. د النساء سورت، 41 آيت.

2. د ق سورت، 21 آيت.

3. د الزلزله سورت، 4 آيت.

ژباړه: په دغې ورځې کې وبه وايي بيانوي به ځمکه خبرې خپلې (خلکو ته که د خير وي که د شر).

د ژبې، لاس او پښې گواهي او شهادت:

د محاکمې پر ورځ ژبې، لاسونه او پښې د انسانانو پر ضد د هغو اعمالو په هکله گواهي ورکوي، چې دوی يې مرتکب شوي دي، دا مطلب قرآن کریم داسې بيانوي: «يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»¹.

ژباړه: په هغه ورځ کې چې شاهدي به ورکړی پر دوی باندې ژبې د دوی او لاسونه د دوی او پښې د دوی پر هغو (افعالو او اقوالو) چې د دوی چې کول به يې په دنيا کې.

د سترگې، غوږ او پوټکي گواهي او شهادت:

د قيامت او محاکمې پر ورځ د انسانانو غوږونه، سترگې او پوټکي د هغوی پر عملونو شاهدي ورکوي، الله تعالى فرمايي: «حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَرُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»².

ژباړه: تر هغه وخته پورې چې راشي دوی دغه (اور ته) شاهدي به ورکړي پر دوی باندې غوږونه د دوی او سترگې د دوی او پوستکي (او نور اعضا) د دوی پر هغو (کارونو) چې وو دوی چې کول به يې.

په دې باندې هم بايد پوه شو چې انساني روح او جسم زموږ د ټولو اعمالو، ويناوو او نيتونو يوه اسرار وډکه زيرمه او ځای دی، بنايي زموږ جسم ټولې هغه غذاوې چې د عمر په اوږدو کې مو مصرف کړي پخپل ځان کې حفظ او خوندي کړي وي او

1. د النور سورت، 24 آيت.

2. د فصلت سورت، 20 آيت.

زمونږ هر ښه او بد عمل زمونږ پر روح او جسم باندې ځانگړې اغيز لري، چې دغه
روحي او جسمي اغيزې ددې محاکمې لپاره ښه شواهد او مدارک کيدلی شي.

پوښتنې

1. د الهي محاکمې ورځ ډیره سخته ده، د هغې سختۍ او مشقتونه له قرآني آیتونو څخه په استفادې بیان کړئ.
2. قرآن کریم قیامت او الهي محاکمې ورځ په بیلابیلو نومونو سره یادې کړي، د دغو ځینې نومونه، چې پدې درس کې نه دي ذکر شوي، له قرآني آیتونو څخه را بهر او وولیکئ.
3. هغه شهود او مدارک چې په الهي محاکمې کې کارول کېږي کوم دي، په لنډ ډول یې بیان کړئ.
4. آیا یوازې د الله تعالی علم او ګواهي زموږ پر عملونو، پدې محاکمه کې کفایت نه کوي؟ دغه موضوع پخپلو کې سره وڅیړئ.
5. انساني روح او جسم یوه ډاډمنه معلوماتي زیرمه او آرشیف دی، چې په دې محاکمه کې کارول کېږي، دې مسألې ته د علم النفس او د بیالوژي د علم له نظره وضاحت ورکړئ.
6. له شهودو او مدارکو څخه هر یو باید د محصلینو په بیلو ګروپونو کې بحث او مناقشه کړل شي.
7. د دې درس مطالب د معتبرو تفسیرونو او لازمو درسي موادو له لارې لابنه روښانه کړئ.

دوهم لوست

د بنو او بدو اعمالو محاسبه

موخي:

1. محصلين وکولای شي چې د حساب تعريف، د الهي محاسبې حکمت او پدې هکله قرآني آيتونه بيان کړي.
2. محصلين وکولای شي چې په الهي محاسبې کې د خلکو د درې گونو اصنافو په هکله معلومات وړاندې کړي.
3. محصلين په دې وتوانېږي، ترڅو ميزان «تله»، د نيکيو او بديو تناسب، د جنت د نعمتونو روحي والی او جسمي والی او د دوزخ عذاب معرفي کړي.

د الهي عدل په محکمه کې دقيقه محاسبه ترسره کېږي، د يوې ذرې په اندازه پرچا باندې ظلم نه کېږي، ټول اشخاص که مؤمن وي يا کافر يا فاسق پردې محاکمې او محاسبې باندې قناعت کوي، حساب بندگيانو ته د الله تعالی له خبر ورکولو څخه عبارت دی د ټولو فعلي، قولې، مالي او اعتقادي اعمالو او تصرفاتو په هکله، چې په دنيا کې يې ترسره کړي او حکمت له محاسبې څخه د پرهيزگارانو د فضايلو څرگندول او د گناهگارانو د رسوايي او فضیحت ښکار کول او دغه راز د الهي فضل او عدل روښانه کول دي.

د الهي محاسبې په هکله زيات شمير قرآني آيتونه شته دي، چې ځينو ته يې دلته اشاره کوو:

«وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَلُوا كَسَرَابٍ بِقِيَعَةٍ تَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ»

لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ فُوفَتْهُ حِسَابُهُ ۖ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾¹

1. د النور سورت، 39 آيت.

ژباړه: او هغه کسان چې کافران شوي دي عملونه د دوی په شان د سراب دي په هواره ډاگ کې چې گمان کوي پر هغه باندې تړی د اوبو تر هغه پورې چې راشي (او ورسپري هغه شي ته چې د اوبو گمان يې پرې کړی و) نو ونه مومي دغه سړی هغه چې گمان د اوبو پرې کړی شوی و هيڅ شی او بيا به مومي (عذاب د) الله په نزد (د عمل) خپل پس پوره به ورکړي (الله) ده ته پوره حساب (جزا د عمل د ده) او الله ډير ژر (اخيستونکی) د حساب دی. «وَنَضْعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَمَةِ

فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَىٰ بِنَا

حَسِبِينَ»¹، ژباړه: او کيږدو تلې د انصاف لپاره د (اهل د) ورځې د قيامت

پس ظلم به ونه کړ شي په هيڅ نفس د هيڅ شي (هيڅ)، او که وي (دغه عمل) په قدر د يوې دانې سپلني، اوري نو رابه وړو دغه (دانه)، او بس يو مونږ حساب کوونکی

(يا ساتونکی د بندگانو د اعمالو). «إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ

﴿٢١﴾»²، ژباړه: بيشکه خاص مونږ ته دې بيرته راتگ د دوی (په قيامت کې) بيا بيشکه

ځمونږ پر غاړه دی حساب د دوی (نو سم له اعمالو به جزاء مومي). «الْيَوْمَ تُجْزَىٰ

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ ﴿٢٢﴾ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٣﴾»³،

ژباړه: نن ورځ به جزاء ورکړه شي هر نفس ته په قدر د هم هغه عمل چې کړی يې دی نشته هيڅ قدر ظلم نن ورځ، بيشکه چې الله ډير ژر حساب کوونکی دی.

«يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِّيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ﴿٢٤﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا

1. د الانبياء سورت، 47 آيت.

2. د الغاشية سورت، 28-29 آيتونه.

3. د غافر سورت، 17 آيتونه.

يَرَهُ ۱. ژباړه: په دغې ورځې کې به وگرځي خلک ټولې ټولې (له موقف يا له قبورو نه په مختلفو اشکالو سره) لپاره د دې چې وښودله شي هغوی ته (جزاء د) عملونو د دوی. پس هغه څوک چې عمل کوي په اندازه د يوې ذرې د خير نيکي نو و به ويني (جزاء د هغه).

په الهي محاسبه کې د خلکو درې گوني ډلې:

په الهي محاسبې کې ټول خلک سره برابر نه دي، بلکه هغوی په دريو لاندینيو ډلو ویشل کېږي:

1- د هغه حديث پر اساس چې ابن عباس رضي الله عنه روايت کړی د رسول اکرم صلی الله علیه و آله له امت څخه پر اويا زره «70000» تنو باندې عذاب نشته، او پرته له حساب څخه جنت ته داخلېږي، هغوی متقيان او پرهیزگاران دي چې پر خپل رب باندې توکل کوي.²

2- هغه ډله چې پرته له شدت څخه او په آسانۍ سره محاسبه ورسره کېږي: دا ډله هغه کسان دي چې نیک اعمال يې ډیر دي او ځينې گناهونه يې غفور او رحيم، الله ﷻ پخپل لطف او مهربانۍ سره بخښي، د دوی عملنامې په بني لاس ورکول کېږي، لکه څرنګه الله تعالی فرمايي: «فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۖ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ

حِسَابًا يَسِيرًا ۚ وَيَنْقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا ۖ»³. ژباړه: پس هر هغه څوک چې ورکړه شي کتاب عملنامه د ده په بني لاس د ده کې نو ژر ده چې حساب به وکړ شي له ده سره حساب آسان. او و به وگرځي اهل خپل ته (په جنت کې) خوشحاله کړی شوی.

1. د الزلزله سورت، 6-8 آيتونه.

2. دا حديث امام بخاری په رفاق په (6541) شميره تخريج کړی دی.

3. د انشفاق سورت، 7-9 آيتونه.

3- هغه ډله چې له هغوی سره شدید حساب ترسره کېږي: د نبي کریم ﷺ له احاديثو څخه په ښکاره ډول څرگندیږي چې لومړنی شی چې د الله تعالی په حقوقو کې محاسبه کېږي لمونځ دی، لکه څرنگه چې د بندګانو په حقوقو کې لومړنی شی، پرته له حق څخه د وینو تویول دي. الله تعالی شرک نه بخښي، اما نورې ګټیرې ګناوې په شدیدې توګه محاسبه کوي، او په حقوق العباد کې د حق خاوند ته صلاحیت او واک ورکول کېږي، که چیرته د حق خاوند عفو وکړه، الله تعالی هم په خپل لطف سره هغه عفو کوي.

هغه کسان چې کافران دي او پر الله تعالی یې ایمان نه وي راوړی، علمنامې یې د شا له لوري ورکول کېږي او بیا د دوزخ او سعیر لور ته را ښکل کېږي.

د اعمالو وزن (تل): له محاسبې او علمنامې ورکولو څخه وروسته د اعمالو تل پیلېږي. دغه وزن او اندازه کول د انسان ټولو ښو او بدو عملونو ته شاملېږي او د یو ډډن په اندازه هم ظلم نه کېږي، جمهور علماء پدې نظر دي چې یوازې عملونه د انسان تلل کېږي، نه سجلات او په دې هکله یې متعددو احادیثو باندې استدلال کړی. میزان یا تله دقیقه او عادلې وسیله ده، چې هیڅ وخت خطاء او اشتباه نه کوي او کیفیت یې له الله تعالی څخه پرته بل چاته معلوم نه دی.

انسانان د اعمالو په تلو کې په دریو برخو ویشل کېږي:

1. هغه کسان چې موازين یې سپک دي او د بدیو تله یې نسبت نیکو ته درنده وي، هغوی اهل یا جنتیان د دوزخ یا دوزخیان دي.
  2. هغه کسان چې نیکی او بدۍ یې سره برابري دي، چې هغوی د اعراف اهل دي او امر یې الله تعالی ته سپارل شوی دی.
- انسانان په مجموع کې یا د جنت اهل دي یا د دوزخ. نعمتونه او عذاب دواړه جسم او روح ته متوجه دي، لکه څرنگه چې بعث، حشر او حساب هم د جسم او روح

دواړو په هکله ترسره کېږي. اهل دجنت هميشه په جنت کې او اهل د دوزخ هميشه په دوزخ کې وي، سوا له هغو گناهکارانو چې د ايمان خاوندان وي، هغوی تر يووخته پورې په دوزخ کې پاته کېږي، وروسته بيا د ايمان لرلو پخاطر د الله تعالی په فضل او مرحمت سره جنت ته وړل کېږي.¹

1. العقيدة الاسلامية، هماغه مولفين. 430-437 مخونه.

پوښتنې

1. حساب تعريف کړئ او د الهي محاسبې حکمت بيان کړئ.
2. په دې درس کې ذکر شوي آيتونه تحليل او تفسير يې کړئ.
3. په الهي محاسبې کې د خلکو درې ګونې ډلې په تفصيل سره توضيح کړئ.
4. ميزان تعريف کړئ او ووايئ چې انسانان د نيکيو او بديو د ثقل يا درنوالي او خفت له نظره په څو ډلو ويشل کيږي.
5. ايا د جنت نعمتونه او د دوزخ عذابونه تر جسم او روح دواړو پورې اړه نيسي؟
واضح يې کړئ.
6. د درس د لابنه ټينګښت پخاطر له معتبرو منابعو او لازمو درسي موادو څخه استفاده وکړئ.

دریم لوست

پل صراط

موخي:

1. محصلين وکولای شي چې د پل صراط لغوي او اصطلاحي (پېرندنه) او څرنگوالی بيان کړي.
2. محصلين وکولای شي چې د اعمالو په تناسب له پل صراط څخه د مؤمنانو د تيريدلو د کيفيت د توپير په هکله معلومات ورکړي.
3. د انسان په ژوندانه کې د روڼي او سلو کو ټيغير او بدلون د پل صراط پر وجود او پر هغه باندې پر تيريدلو د جازم اعتقاد لرلو پخاطر.

د اعمالو له وزن څخه وروسته انسانان د پل صراط پر لور خوځيږي او له دې څخه يا تيریږي او يا جهنم ته ورغورځيږي.

صراط په لغت کې د لارې په معنا ده او د شرع په اصطلاح کې په دوو معناوو راغلی: يوه يې هغه لار چې په دنيا کې د شارع لخوا د انسانانو لپاره وضع شوی ده تر څو ټول پر هغې لار شي او بری ومومي. د صراط دغه معنا پدې آيت کې ذکر شوی ده: «وَأَنَّ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ

عَنْ سَبِيلِهِ ۚ ذَٰلِكُمْ وَصَّاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ»¹. ژباړه: او (حکم کړی

دی الله چې) په تحقيق دغه (ددې سورت ذکر شوي احکام) لاره زما ده برابره (جنت ته) نو متابعت وکړئ تاسې ددغې (لارې) او مه کوئ متابعت د (نورو کپرو) لارو نو تار په تار به کړي (دغه متابعت) تاسې له لارې (سمې) د الله نه (چې د وحې اتباع او د برهان اقتضاء

1. د الانعام سورت، 153 آيت

ده)، دا (اتباع د سمې لارې) حکم کړی دی (الله) تاسې ته په دې سره لپاره د دې چې ځان وساتئ تاسې (له گمراهي نه).

د صراط دوهمه معنا په آخرت پورې اړ لري او هغه پل ته وايي چې د دوزخ پر اور ايښودل شوی او ټول خلک هر دين او مذهب ته چې منسوب وي او يا اصلاً دين او مذهب و نه لري، پر هغه باندې تيريدلو ته تيارېږي هغه چې په حقه دي له هغه څخه تيرېږي او نور د دوزخ په اور کې غورځېږي. قرآن کریم دې مطلب ته داسې اشاره کوي:

«وَأَن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ﴿٧٦﴾ ثُمَّ نُنْجِي الَّذِينَ اتَّقَوْا

وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثًا ﴿٧٧﴾»¹. ژباړه: او نشته هيڅوک له تاسې مگر چې دی

واردیدونکی ننوتونکی دی دغه ته (یعنې دوزخ ته چې مؤمن پر صراط تیرېږي او کافر تر لورېږي). دې (دغه عبور علی النار) په رب ستا یقیني حکم پرې کړی شوی. بیا به نجات ورکړو هغه کسانو ته چې پرهیزگاري یې کړي ده او پرې به ږدو ظالمان په دوزخ کې پر گوندو پروتلي. امام نووي رحمه الله علیه د مسلم په شرح کې وايي: «سلفو د صراط پر اثبات اجماع کړې او ویلي دي چې صراط یو پل دی چې د جهنم پرسر بناء شوی دی، ټول خلک پر هغه تیرېږي، مؤمنان د خپلو حالاتو له توپیر سره له لویدلو څخه ژغورنه او خلاصون مومي او په اسانۍ سره پرې تیرېږي، خو نور بیا په دوزخ کې سقوط کوي».

د صراط څرنگوالی او پر هغه باندې د تیریدلو کیفیت: د پیغمبر صلی الله

علیه وسلم د حدیث پر بناء چې بي بي عایشې رضی الله تعالی عنہا روایت کړی، صراط پر جهنم باندې یو پل دی چې له ویښته څخه نری او له تورې څخه تیره دی. «ولجهنم جسرأدق من الشعر وأحد من السيف»².

1. د مریم سورت، 71-72 آیت.

2. دا حدیث احمد رح (6-110) تخریج کړی دی.

د اسلام قدر من پيغمبر لومړنی شخص دی، چې له خپل امت سره له دې پل څخه تیرېږي. د حدیث پوره متن دادی: «و یضرب الصراط بین ظهري جهنم فأكون أنا و امتي اول من یجیزها و لا یتکلم یومئذ الا الرسل. و دعوی الرسل یومئذ: اللهم سلم سلم.»

کله چې مؤمن له هغه څخه تیرېږي، یوه رڼا یې تر مخ یوځای ورسره حرکت کوي او پرته له کوم مشکل څخه تیرېږي، لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایي:

«يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَىٰ نُورُهُم بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ بُشْرَانُكُمْ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرَىٰ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ»¹.

ژباړه: (یاد کړه ای محمده!) هغه ورځ (د قیامت) چې ویني ته مؤمنان سړي او مؤمنانې ښځې چې ځغلي به رڼا د دوی مخکې له دوي څخه او له ښي خوا د دوی څخه (او وېه ویل شي دوی ته چې) زیری د تاسې نن ورځ دی (ننوتل په) جنت چې بهیري له لاندې (د مایو او ونو) د هغو (څلور قسمه) ویالې تل به وي دوی په هغو کې دغه دی هم دغه بری موندل ډیر لوی.

مؤمنان د دوی د اعمالو او له الله تعالی سره د اخلاص په پام کې نیولو سره په بیلابیلو او متفاوتو کیفیتونو او درجو له هغه څخه تیرېږي، ځیني د سترګو په رپ کې تیرېږي، ځیني د بریښنا په توګه، ځیني د باد پشان، ځیني د مرغانو په ډول، ځیني د ماهره آس زغلوونکي په څیر او ځیني هم د اوبس بیوونکي په ډول تیرېږي.

امام غزالي د صراط په هکله وایي: «دا ممکنه ده، نو ایمان پرې واجب دی، داچې الله تعالی قادر دی چې الوتونکي مرغان په هوا کې په پرواز راولي، نو مسلماً پدې هم قادر دی چې انسان له داسې پل څخه تیر کړي.»² خو کافران او منافقان هغه کسان

1. د الحديد سورت، 12 آیت.

2. امام غزالي، احیاء علوم الدین. (115/1).

چې د الهي اديانو او رسولانو تکذيب او انکار يې کړی، پېښې يې لړزېږي او خپل توازن له لاسه ورکوي او د دوزخ په اور کې لويږي».

پل صراط په حقيقت کې له هغه صراط او لارې څخه يوه بيلکه ده، چې الله تعالیٰ په دنيا کې د انسانانو د لارښوونې او نيکمرغۍ لپاره وضع کړې ده. دا صراط او لار عبارت ده له هغو الهي شرايعو او اديانو څخه چې د الهي پيغمبرانو عليهم السلام پواسطه د انسانانو د لارښوونې او نيکمرغۍ لپاره وړاندې شوې ده، هغه کسان چې په دنيا کې د الله تعالیٰ پر صراط مستقيم «نيغه لار» تللي دي، د حلالو او حرامو ترمنځ يې توپير کړی، د حقوق الله او حقوق العبادو بڼه التزام يې کړی، هغوی په آخرت کې هم په ډيره آسانی سره د خپلو نیکو اعمالو په تناسب له پل صراط څخه تيرېږي او جنت ته داخلېږي.¹

1. العقيدة الاسلامية. هماغه مؤلفين، 434-441 مخونه.

پوښتنې

1. صراط په لغت او د شريعت په اصطلاح کې تعريف کړئ.
2. هغه آيتونه چې په دنيا کې پر صراط مستقيم او په آخرت کې پر پل صراط باندې دلالت کوي، ذکر، تحليل او تفسير يې کړئ.
3. د رسول اکرم ﷺ له احاديثو څخه په استفادې سره د پل صراط ځانگړنې او څرنگوالي بيان کړئ.
4. له پل صراط څخه د مؤمنانو د تيريدلو کيفيت د دوی د نیکو عملونو او کړنو په تناسب توپير لري، د مومنانو د تيريدلو دغه توپير لرونکی کيفيت تشریح کړئ.
5. له پل صراط څخه د مؤمن د تيريدلو په وخت کې يو نور او رڼا له هغه سره يوځای ځي، هغه آيت چې پر دې امر دلالت کوي ذکر، تحليل او تفسير يې کړئ.
6. د امام نووي او امام غزالي نظر د پل صراط په هکله بيان کړئ.
7. د آخرت صراط په حقيقت کې يوه بيلگه ده د الله تعالی د صراط مستقيم څخه په دنيا کې، نوموړې مسأله بايد د محصلينو له خوا توضيح او تر بحث لاندې ونيول شي.
8. د پل صراط پر وجود باندې قاطع ايمان لرل زموږ په رويو او سلوکو کې څه اغيزه رامنځ ته کوي؟ نوموړې موضوع په تفصيل سره مناقشه او وڅيړئ.

خلورم لوست

جنت

موخي:

1. محصلين وکړای شي چې د جنت د تعريف، مخلوقوالی او فعلي موجودیت په هکله معلومات ورکړي.
2. محصلين پدې وتوانېږي چې د جنت د خصوصياتو او او ځانگړنو په هکله پوره معلومات ورکړي.
3. د جنت او د هغه د نعمتونو پر وجود باندې د جازم اعتقاد د لرلو په سبب په انساني رويه او سلوکو کې تغيير او بدلون.

لکه څرنګه چې مخکې یاد شول خلک د قیامت پر ورځ په دوو ډلو ویشل کېږي: یوه ډله اهل د جنت او بله ډله اهل د دوزخ دي. جمهور علماء د اهل سنتو، ابو علي جبائي او ابوالحسن بصري په دې باور دي، چې جنت او دوزخ دواړه مخلوق او فعلاً موجود دي او په دوو دلیلونو استدلال کوي، یوه د آدم علیه السلام او بي بي حوا کیسه چې لومړی په جنت کې اوسیدل او ورسته بیا د دوی د زلی پخاطر د الهي فرمان «قُلْنَا أَهْبَطُوا مِنْهَا جَمِيعًا»¹ ژباړه: (بیا) وویل مونږ چې کوز شئ له جنته ټول. پواسطه له هغه څخه وایستل شول، کله چې جنت مخلوق او موجود دی، نو دوزخ هم مخلوق او موجود دی. بل دلیل یې دا دوه قوله د الله تعالی دي چې فرمایي: «أَعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ»² ژباړه: تیار کړی شوی دی دغه (جنت) له پاره د

1. د البقره سورت، 38.

2. د آل عمران سورت، 133.

پرهيزگارانو. «أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ»¹ ژباړه: چې تيار كړی شوی دی (دا اور) لپاره د كافرانو. چې د دواړو له مهيا والي څخه په ماضي لفظ سره تعبير شوی دی. د معراج صحيح احاديث هم پر دې مدعي باندې دليل دی. د دواړو ډلو ژوند په دې دوو هستوگنځايونو کې هميشه او دائمي دی او امام بخاري رحمه الله عليه او مسلم رحمه الله عليه د حديث پر بنسټ مرگ د جنت او دوزخ ترمنځ ذبح کيږي او د دواړو مکانو د اهل لپاره خلود «هميشوالي» اعلانيږي.²

د جنت معنا: جنت د «ج ، ن» له مادې څخه اخيستل شوی او دا ماده د سر «پتوالي» په معنا راغلې ده. مجن، جنين او مجنون هم له همدې مادې څخه اخيستل شوی دی او جنت د بني يا باغ په معنا راغلی دی، چې ځمکه يې په ونو او گلانو پټه وي، اما جنت د شرع په عرف کې عبارت دی له هغه دار يا ځای (محل) څخه چې په آخرت کې د نیکو او صالحو بندگانو لپاره تيار شوی دی.

د جنت وصف او څرنگوالی: د جنت ځای له اووم آسمان څخه پورته او سقف يې عرش د رحمان دی، الله تعالى فرمايي: «وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ عِنْدَ

سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ»³ ژباړه: او خامخا په تحقيق ليدلی ؤ محمد هغه (جبريل) په رابنکته کيدلو کې بل ځلې په نزد د ونې د بيرې سدره المنتهى (چې انتها د علم د خلکو دی) په نزد د هغې دی جنت الماوی (يعني د هستوگنې د مؤمنانو). سدره المنتهى له اووم آسمان څخه اوچت دی او داچې عرش د جنت سقف دی د امام ترمذي په حديث کې راغلي دي: جنت اته دروازې لري چې يوه

1. د البقرة سورت، 24.

2. د امام بخاري تخريج په رفاق کې شميره: (6548) او د امام مسلم تخريج په جنت کې شميره: (2850).

3. د النجم سورت، 13-15 آيتونه.

دروازه يې (ريان) نومېږي او له هغې دروازې څخه له روزه لرونکو څخه پرته بل څوک نه داخليږي. او د رسول اکرم ﷺ د حديث له مخې د جنت کلي «لا اله الا الله» ده.

په هغه حديث کې چې ترمذي رحمه الله عليه روايت کړی راغلي چې د جنت بناء له يوې خبنتې د سرو زور او بله د سپينوزرو څخه جوړه شوې او په منځ کې يې له مشکو کار اخيستل شوی دی. دغه راز د جنت په ودانۍ کې ملغلرې او ياقوت کارول شوي او خاوره يې زعفران ده.¹

د امام بخاري له حديث سره سم هغو کسانو چې الله تعالی ته زيات پرهيزگاري کړې په ځانگړو غروفو کې ژوند کوي او نور جنتيان د دغو غروفو خاوندان د ختيځ او لويديځ د افق د ځلاند ستورو پشان وي.

جنت د انار او نورو میوو د ونو درلودونکی دی. د رسول اکرم ﷺ د احاديثو له مخې، تر ټولو لومړنی شخص چې جنت ته ننوځي د اسلام قدرمن پيغمبر حضرت ﷺ دی او وروسته بيا دده مبارک امت په بيلا بيلو ډلو داخليږي. په جنت کې مختلف عمرونه وجود نه لري، بلکه ټول په يو سن وي چې هغه د درې ديرش کلنۍ عمر دی.

په جنت کې معينې او محدودې غذاگانې وجود نه لري بلکه په هغه کې هرڅه چې د نفس د اشتها او د سترگو د تلذذ او خوند وړ وگرځي، شته دی، پردې مطلب باندې د الزخرف سورة «70-72» آيتونه صراحت لري. د جنت د څښلو شيان په خړوبولو او تندۍ ماتولو او مهر شويو لوښو کې وي، چې له مشکو سره گډه شوي دي او د جنتيانو د سيرابولو لپاره ورکول کيږي، لکه څرنگه چې الله تعالی فرمايي:

«يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ ﴿٧٠﴾ خَتْمُهُ مِسْكٌ ﴿٧١﴾»² ژباړه: ورڅښولي شي

(هغوی ته) له خالصو شرابو مهر کړيو شويو څخه چې مهر به يې مشک وي. دغه راز

1. دا حديث امام ترمذي د جنت په صفت کې پر (2536) شميره ذکر کړی دی.

2. د المطففين سورت 25-26 آيتونه.

د جنتیانو څښاک هغه صفا اوبه دي چې له کافورو یا زنجیلو سره ګلې وي. پس له څښلو او خوړلو قضای حاجت وجود نه لري او د مشکو د خولو په شکل له بدن څخه ترشح کوي. د جنتیانو لباس له ورینمو «سندس او استبرق» څخه دی او ګانې یې سره زر دي. د جنتیانو میرمنې پیغلې باکرې دي چې خپل خاوند یې حده دوست ګني او بل چاته نه لري او بنایست یې تر دې اندازې دی که چیرې یوه د دوی دنیاته راشي د ځمکې او آسمان منځ به رڼا کړي.¹

لنډه دا چې ټول هغه نعمتونه چې تصور یې کیږي او شخص هغو ته میلان کوي د الله تعالی له لوري هغوی ته ورکول کیږي. اما یوازینی ارزښتمن شی چې الله تعالی یې هغوی ته عطاء کوي د خپل رضایت وربښودل دي هغوی ته او دغه راز ترڅنګ یې د الله تعالی رویت او لیدنه ده چې جنتیان د عزت او شرف د پردې له لري کیدو وروسته دغه دیدار ترلاسه کوي، لکه څرنګه چې امام مسلم له صهیب رض څخه یو حدیث را نقلوي چې پیغمبر ﷺ فرمایي: «إذا دخل اهل الجنة الجنة يقول الله تبارک و تعالی: تريدون شيئاً أزيدکم؟ فيقولون: الم تبيض وجوهنا، الم تدخلنا الجنة و ننجنا من النار؟ قال فيكشف الحجاب فما أعطوا شيئاً أحب اليهم من النظر الى ربهم عزوجل».²

1. العقيدة الإسلامية. هماغه مؤلفین. 343-451 مخونه.

2. دا حدیث مسلم رحمة الله علیه په ایمان کې (181) په شمیره تخریج کړی ده.

پوښتنې

1. ايا جنت او دوزخ دواړه مخلوق او فعلاً موجود دي؟ د پدې هکله اهل سنتو نظر بيان کړئ.
2. د جنت لغوي او اصطلاحي معنا توضيح کړئ او د خلود دليل يې تشریح کړئ،
3. د جنت د موقعيت د ځای نوم واخلئ او د ريان د دروازي په هکله معلومات ورکړئ.
4. د جنت د څښلو او خوراكي شيانو په هکله لنډ توضيحات ورکړئ.
5. رحيق مختوم څه شی دی؟ او د جنت د اوبو له خصوصياتو څخه يادونه وکړئ.
6. د جنتيانو د لباس، گانو او عمر په هکله معلومات ورکړئ.
7. هغه آيتونه چې د جنت د خصوصياتو او اوصافو په هکله ذکر شوي په بيلابيلو سورتو کې وپلټئ، بيا يې تحليل او تفسير کړئ او د دې اوصافو لست د جنت له نعمتونو سره ترتيب کړئ.
8. د جنت او د هغه د نعمتونو د شته والي په هکله قاطع ايمان لرل د انساني شخصيت د ودې او د عملونو په اصلاح او سمون کې څه اغيزه لري؟ په مفصل ډول يې توضيح کړئ.
9. د درس د لارښه روښانتيا لپاره له معتبرو منابعو او مناسبو درسي موادو څخه استفاده وکړئ.

پنځم لوست

دوزخ

موخي:

1. محصلين وکولای شي چې د دوزخ د طبقاتو او درکاتو په هکله معلومات ورکړي.
2. محصلين وکولای شي چې د دوزخ د اهل خوراک او خښاک معرفي کړي.
3. د دوزخ د سختيو او د انسان د شخصيت په اصلاح کې د هغه اغيزې د څرنگوالي په هکله د بحث لپاره لارې چارې برابرول.

هغه څه چې په قرآن کریم او نبوي ﷺ صحیحو احادیثو کې د دوزخ په هکله راغلي، نشي کیدلی ترڅو هغه ټول پدې لنډه درس کې یاد کړو. موږ پردی برخه کې یوازې ځینې موضوعات انتخابوو او په لنډه توګه اشاره ورته کوو:

د دوزخ طبقې او درکات:

دوزخ اووه طبقې لري، چې هرې طبقې ته یې «درک» وايي. د دوزخ دغه اووه طبقې عبارت دي له: جهنم، سعیر، لظی، سقر، جحیم، هاویه او حطمه. که چیرته څوک غواړي د دوزخ د کوچنۍ طبقې، چې جهنم ده، ژوروالی او کیفیت وپېژني، نو د عتبه بن غزوان حدیث دې ولولي چې په هغه کې پیغمبر ﷺ داسې فرمایلي دي: «إِنَّ الصخرة العظيمة لتلقى من سفير جهنم فتهاوى فيها سبعين عاماً و ما تفضى الى قرارها»¹.

د غټې تیرې سرعت چې د اویاوو کلو په موده کې لا د جهنم تل ته نه رسېږي محاسبه کړې پداسې حال کې چې جهنم د دوزخ کوچنۍ طبقه ده. په بل حدیث کې راغلي دي. هغه اور چې بني آدم ورڅخه استفاده کوي، حرارت او تودوخه یې د

1. دا حدیث امام ترمذی د جهنم په صفت کې په (2575) شمېره تخریج کړی دی.

جهنم د حرارت اویاومه حصه ده، یعنی د جهنم د اور حرارت «70» چنده د دنیا د اور له حرارت څخه زیات دی. د دوزخ هر طبقه یوه دروازه او د هغې طبقې خاص اهل ورڅخه داخلېږي، لکه څرنګه چې قرآن کریم هم د دوزخ په اوو دروازو صراحت لري: «وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٦﴾ لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِّكُلِّ بَابٍ

مِّنْهُمْ جُزْءٌ مَّقْسُومٌ ﴿٥٧﴾»¹. ژباړه: او بیشکه چې جهنم (دوزخ) خامخا ځای د وعدې د دغو (تابعانو ستا) دی د ټولو. چې دی دې (دوزخ) لره اوه دروازې لپاره د هرې دروازې له دې (ګمراهانو) څخه یوه برخه به وي قسمت (او تعیین) کړی شوی.

د دوزخ د اهل د حالت څرنگوالی:

د قرآن کریم د صراحت له مخې د دوزخیانو پوټکي همیشه د تغیر او بدلون په حال کې دی او د پخوانیو پوټکو له تخریب او سوځیدو وروسته نوي پوټکي رامنځ ته کېږي: «إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِحِهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضْجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٥٦﴾»².

ژباړه: بیشکه هغه کسان چې کافران (منکران) شوي دي په آیتونو زمونږ ژر به ننباسو مونږ دوی اور ته (چې په کې سوځولی شي) هر کله چې پاڅه شي (وسوځیږي) پوستکي د دوی (په اور کې نو) بدلوو مونږ دوی ته پوستکي غیر له هغو، لپاره د دې چې وڅکي دوی (تل تر تله نوی نوی) عذاب؛ بیشکه چې الله دی ښه غالب قوي (د احکامو په انفاذ) لوی حکمت والا (هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

1. د الحجر سورت، 43-44 آیتونه.

2. د النساء سورت، 56 آیت.

د دوزخ د اهل اجسام په فعلي حالت نه پاتې کېږي، بلکه خو برابره غټېږي، لکه څرنګه چې ابوهريرة رضي الله عنه له رسول اکرم صلی الله علیه و آله څخه روايت کړی، چې فرمايي: «ماين منکبی الکافر مسيرة ثلاثة ايام للراکب المسرع»¹.

د دوزخیانو خوراک درې شیان دی چې د دوزخیانو هره ډله یو له دغو دریو خوراګونو څخه خوري:

1- **زقوم:** یوه ونه ده د دوزخ له تل څخه چې د قرآن کریم د وینا له مخې، دروغجن ګمراهان له هغو څخه خوري:

«ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيْهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَأَكُلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِّنْ زُقُومٍ ﴿٥٢﴾»

فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٥٣﴾»². ژباړه: بیا به بیشکه تاسې ای ګمراهانو دروغ ویونکیو خامخا خوړونکی به یی (په دوزخ کې) له ونې د زقوم څخه پس ډک کوونکی به یی له هغې (ونې) څخه ګډیو خپلو لره.

2- **ضریع:** یو بوټی دی چې زیات ازغي لري او د دوزخیانو یوه ډله هغه خوري،

لکه څرنګه چې الله تعالی فرمايي: «لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيعٍ ﴿٦١﴾ لَا يُسْمِنُ

وَلَا يُغْنِي مِنَ جُوعٍ ﴿٦٢﴾»³. ژباړه: نه به وي دوی ته طعام خواړه مګر له اغزي

لرونکي ترخې ونې څخه. چې نه به څرېوي بدن (د دوزخي هغه ضریع) او نه دفع کوي هیڅ لوړه (له دوی نه هغه ضریع).

3- **غسلین:** هغه اوبه او زووی دي چې د دوزخیانو له بدن او فرجونو څخه

خارجیږي او دا د خطاء کارانو خوراک دی. لکه څرنګه چې په دې آیت کې لولو:

1. امام بخاری په رقاق کې (6551) شمیره.

2. د الواقعة سورت، 51-52-53 آیتونه.

3. د الغاشیه سورت، 6-7 آیتونه.

«فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هُنَا حَمِيمٌ ﴿٣٥﴾ وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينَ ﴿٣٦﴾ لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا

الْخَاطِئُونَ ﴿٣٧﴾»¹. ژباړه: نو نشته ده ته نن ورځ په دې کې کوم دوست (دافع د عذاب)

او نشته هېڅ طعام (چې وئې خوري) مگر خو (د دوزخيانو د زخمونو) له وينو او زوو ځينې چې نه خوري دغه (غسلين) مگر همغه خطاکاران گناهگاران (ئې خوري).

د دوزخيانو څښاک له حميم څخه عبارت دی. حميم پدې مورد کې ښايي اوبه کړل شوي فلزات وي، چې دوزخيان يې څښي. قرآنکريم هغه ته داسې اشاره کوي:

«وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٤٨﴾»².

ژباړه: او هغه کسان چې کافران شوي دي شته دوی ته څښل له ايشيدلو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دې چې وو دوی چې کافران کيدل.

د دوزخيانو ډير اسانه عذاب، لکه څرنگه چې امام بخاري رحمه الله عليه، مسلم رحمه الله عليه او ترمذي د هغه حديث له نعمان بن بشير څخه روايت کړی، داده چې د يوه شخص د پښو ترمنځ به د اور سکروټه کيښودل کيږي او د هغه د حرارت او تودوخې له شدت

څخه به يې دماغ په خوتيدو راشي: «إِنَّ أَهْلَ النَّارِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَرَجُلٍ تَوَضَّعَ فِي أَمْصَقِ قَدَمَيْهِ جَمْرَةً يَغْلِي مِنْهَا دِمَاغَهُ»³.

1. د الحاقة سورت، 35-36-37 آيتونه.

2. د يونس سورت، 4 آيت.

3. د امام بخاري تخريج په رفاق کې (6561).

پوښتنې

1. د دوزخ د طبقو او درکاتو په هکله څه پوهیږئ؟ نومونه یې واخلي او د هغه د کوچنۍ طبقې ژوروالی د رسول اکرم ﷺ د حدیث له مخې بیان کړئ.
2. د الحجر سورة «44» آیت، چې د دوزخ د دروازو په هکله صراحت لري، تحلیل او تفسیر کړئ او د «جزء مقسوم» په هکله معلومات ورکړئ.
3. د دوزخیانو د خوراک په هکله څه پوهیږئ؟ د قرآني آیتونه مطابق یې توضیح کړئ.
4. د زقوم ونه څه ډول ونه ده؟ او کومه ډله دوزخیان هغه خوري.
5. ضریع او غسلین د قرآني آیتونو د صراحت مطابق بیان کړئ.
6. د دوزخیانو څښاک د قرآن کریم د صراحت له مخې تشریح کړئ.
7. د دوزخیانو تر ټولو آسانه عذاب د امام بخاري رحمه الله علیه، مسلم رحمه الله علیه او ترمذي رحمه الله علیه د حدیث له مخې وویاست.
8. له معتبرو منابعو څخه په استفادې سره د دوزخ ځانگړنې او عذابونه راټول او د ټولگي پر تختې باندې یې ولیکئ او د انساني نفسونو په اصلاح او سمون کې د دوزخ د سختیو د ذکر اغیزې بیان کړئ.
9. په ذهن کې د درس د لارښه ټینګښت پخاطر له مناسبو درسي موادو څخه استفاده وکړئ.

دولسم څپرکی

د شفاعت مسئله

لومړۍ لوست

د شفاعت د واقعي مفهوم او توضیح

موخي:

1. محصلین وکولای شي چې د شفاعت مفهوم او پدې هکله آیاتونه توضیح کړي.
2. محصلین وکولای شي چې د العقيدة الطحاوية د شارح له نظره د شفاعت د اتو ډولو په هکله معلومات ورکړي.
3. محصلین په دې وتوانېږي چې د نقلي دلايلو له مخې د شفاعت کوونکو بيلا بيلې ډلې معرفي کړي.

د شفاعت لفظ له «شفع» څخه اخيستل شوی چې د جفت په معنا ده او له «ضم» الشی الی مثله» څخه اخيستل شوی، او د «وتر» په مقابل کې دی.

د شفاعت په هکله تقريباً «۳۰» آیاتونه په قرآن کریم کې شته، د شفاعت له کلمې يا د هغه له ريښې پرته، پکې لیدل کېږي، قرآني آیاتونه د شفاعت په هکله په لاندې څو برخو ویشل کېږي:

لومړۍ برخه:

آيتونو ته ورشاملېږي چې شفاعت پکې په مطلق ډول نفي شوی دی، دغه آیاتونه د هغو کسانو په اړوند دی چې مؤمنان نه دي او صالح عملونه نه لري، لکه دا قول د الله تعالی: «أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِّن قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعَ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٥٤﴾»¹. ژباړه: صرف کړئ (په زکوٰه يا په جهاد يا په نورو واجبي صدقاتو کې) ځينې له هغه مالونو څخه چې درکړی دی مونږ تاسې

1. د البقره سورت، 254 آيت.

ته پخوا د راتلو د هغې ورځې نه چې نه پېرودل (اخيستل) او نه پلورل (خرخول) پکې شته (چې سړی مال پيدا کړي بيا پرې خپل ځان له عذابو خلاص کړي) او نه دوستي او نه شفاعت (او نه بې له اذنه د الله سپارښت پکې شته) او کافران هم دوی دي ظالمان (نو ای مؤمنانو تاسې د دوی په شان مه کېږئ!). او: «يُقَبَّلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ

¹ ژباړه: او نه به منل کيدای شي له دغه نفس څخه شفاعت (سپارښت د هېچا). او د ځينو مجرمينو په هکله داسې فرمايي:

«فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ» ². ژباړه: (نو فرمايي الله) پس نفع ګټه (فائده) به ونه رسوي دوی ته شفاعت د سپارښت کوونکيو.

دوهمه برخه:

هغو آيتونو ته ورشاملېږي، چې يوازې الله تعالى د شفيع په توګه معرفي کوي، لکه دا قول د الله تعالى: «مَا لَكُمْ مِّنْ دُونِهِ مِّنْ وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ» ³.

ژباړه: نشته تاسې لره (ای کفارو) غیر له الله هېڅ دوست او نه شفاعت کوونکی (چې عذاب درڅخه دفع کړی)، آیا پس نه اخلي پند (په دغه وعظ). او: «قُلْ لِلَّهِ

الْشَّفَاعَةُ جَمِيعًا» ⁴. ژباړه: ووايه (ای محمده! دوی ته) خاص الله ته (اختيار د) شفاعت دی ټول (او بل هېچا لره دخل نشته).

1. د البقره سورت، 48 آيت.

2. د المدثر سورت، 48 آيت.

3. د السجدة سورت، 4 آيت.

4. د الزمر سورت 44 آيت.

درېمه برخه:

هغو ایتونو ته ورشاملېږي، چې شفاعت د الله تعالی تر اجازې او امر پورې معلق او اړوند ګرځوي، لکه دا قول د الله تعالی: «مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ»

1. ﴿١٥٥﴾ ژباړه: څوک به وي هغه چې سپارښت (سفارش) وکړي په نزد د ده؟ (هیڅوک یې نشي کولی!) مګر (خو کولی شي) په اذن (حکم) د ده سره. او: «وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ حَتَّىٰ إِذَا فُزِعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقَّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ» 2. ژباړه: او نه رسوي هیڅ نفع شفاعت سپارښت په نزد د الله کې مګر (شفاعت) د هغه چا چې اذن ورکړی (الله) هغه ته، تر هغه پورې کله چې پورته کړه شي ویره له زېږونو د دوی وايي دوی (په خپلو منځو کې) چې څه (حکم) وفرمایل رب ستاسې؟ نو وايي دوی چې حق یې (وفرمایل) او هم دغه (الله) ډیر پورته او ډیر لوی دی.

څلورمه برخه:

هغو ایتونو ته ورشاملېږي چې د شفاعت کیدونکي لپاره یو لړ شرطونه بیانوي. په یوه ځای کې دغه شرط د الله تعالی رضایت معرفي کوي، لکه دا فرموده د الله تعالی: «وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَىٰ» 3. ژباړه: او نه کوی شفاعت دوی (نشي کولی د هیچا) مګر لپاره د هغه چا چې راضي وي (ترې الله). ارتضاء دلته د الله تعالی په نزد د قبلیدو په معنا ده. او بل ځای بیا دغه شرط د الله تعالی په نزد د عهد او پیمان اخیستل معرفي کوي، لکه دا قول د الله تعالی:

1. د البقره سورت، 255 آیت.

2. د السباء سورت، 23 آیت

3. د الانبياء سورت، 28.

«لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَعَةَ إِلَّا مَنْ آتَاهُ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا»¹. ژباړه: نه مالکان

کيږي (هيڅ يو د دوی) د شفاعت (د هيچا) مگر هغه څوک چې اخيستی يې ده په نزد د رحمن وعده (او په شفاعت مجاز وي).

او مقصد له عهد پیمان څخه پر الله تعالی، الهي پيغمبرانو او نورو ټولو حقه ديني عقايدو باندې ايمان لرل دي.

او بل ځای کې بيا د شفاعت لاره چاره له ځينو مجرمينو څخه سلبوي، لکه د ظالمانو په حق کې د شفاعت سلب، چې پدې آيت کې تصريح پرې شوې ده:

«مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ»². ژباړه: نه به وي ظالمانو ته (په

قيامت کې) هيڅوک دوست او نه کوم شفاعت گر چې خبره يې ومنله شي.

محمد ابن ابی العز الحنفي د ابو جعفر طحاوي د دې قول په شرح کې «والشفاعة التي ادخرها لهم حق، كما روى في الاخبار»، شفاعت په اتو ډولونو بيان کړې:

لومړی ډول:

دا ډول شفاعت چې په شفاعت، عظمی هم نومول شوی، زموږ د قدرمن پيغمبر ﷺ پورې مخصوص او ځانگړی دی او د دې ډول شفاعت په هکله زيات حديثونه وارد شوي دي. له هغې جملې څخه يو د ابوهريرة رضي الله عنه حديث دی، چې صحيحينو تخریج کړی، په دې حديث کې د حشر د ورځ انځور ښودل شوی، چې خلک به لومړی د شفاعت د غوښتنې لپاره آدم عليه السلام ته ځي، خو هغه خلک نوح عليه السلام ته رهنمايي کوي، نوح عليه السلام هم د هغوی په شفاعت جرأت نه کوي تردې چې دغه استشفاع (شفاعت غوښتنې) په ترتيب سره له ابراهيم عليه السلام، موسی عليه السلام او عیسی عليه السلام څخه ترسره کيږي، خو هيڅ يو د دوی پدې کار اقدام نشي کولای او د الله تعالی له غضب څخه

1. د مريم سورت، ۸۷ آيت.

2. د غافر سورت، ۱۸ آيت.

په هغې ورځ کې خبرې کوي، تردې چې خلک حضرت محمد مصطفی ﷺ ته ورځي، چې د ده د شفاعت غوښتنه د الله تعالی په حضور کې قبلېږي او الله تعالی ورته فرمائي: له امتیانو څخه د هغه کسان له ښې دروازې جنت ته داخل کړه چې د چا حق او حساب پرې نه وي.

دوهم ډول:

د رسول اکرم ﷺ شفاعت د هغه چا په حق کې دی، چې نیکۍ او بدۍ یې سره برابرې شوي وي.

درېم ډول:

د نبي کریم ﷺ شفاعت د هغو کسانو په هکله دی چې د ګناهو پخاطر په دوزخ کې د یوې مودې پر تیرولو محکوم شوي وي.

څلورم ډول:

د اسلام د پیغمبر ﷺ شفاعت دی، د هغو کسانو په حق کې چې اهل د جنت دي، خو د مرتبو د اوچتوالي هیله لري.

پنځم ډول:

د نبي کریم ﷺ شفاعت دی د اویاوو زرو کسانو لپاره چې پرته له حساب څخه جنت ته داخل شي.

شپږم ډول:

د پیغمبر ﷺ شفاعت دی د هغو کسانو د عذاب د تخفیف او کمښت لپاره، چې په دوزخ کې پر پاتې کیدو باندې محکوم شوي، لکه د رسول اکرم ﷺ شفاعت د خپل کاګا (ابوطالب) په هکله. قرطبي د دې ډول شفاعت د مخالفینو تمسک، چې په دې قول د الله تعالی یې کړی: «فماتنفعهم شفاعة الشافعين»، داسې ځواب کړی:

دا ډول شفاعت هغوی ته له دوزخ څخه په وتلو کې ګټه نه رسوي، لکه څرنگه چې موحدو ګنهکارانو ته یې رسوي او هغه د رسول اکرم ﷺ په شفاعت سره له دوزخ څخه خارجيږي او جنت ته ننوځي.

اووم ډول:

د نبي کریم ﷺ شفاعت جنت ته د ټولو مؤمنانو د داخلیدو له پاره.

اتم ډول:

د رسول اکرم ﷺ شفاعت د هغه چا لپاره چې د کبیره ګناهو مرتکب شوی او بالاخره زموږ د پیغمبر شفاعت د هغو په حق کې چې «لا اله الا الله» کلمه شریفه یې ویلي ده او الله تعالی د پیغمبر ﷺ د دې غوښتنې په مقابل کې فرمائي: «وعزتي و جلالی و کبریائی و عظمتی، لأخرجن منها من قال: «لا اله الا الله» دا حدیث امام مسلم رحمه الله علیه راوړت کړی.

سربیره پر انبیاوو، علماء او شهداء هم شفاعت کوي، لکه څرنگه چې د ابن ماجه حدیث پر دې امر دلالت کوي: «يشفع يوم القيامة ثلاثة: الانبياء ثم العلماء ثم الشهداء» او ملائکې هم د بل حدیث د صراحت پر بناء شفاعت کوي.¹

1. العقيدة الطحاوية، هماغه مولف. 113-118 مخونه.

پوښتنې

1. د شفاعت کلمه له کومې مادې څخه مشتق یا اخیستل شوی او د هغه په هکله څو آیاتونه وجود لري.
2. د شفاعت په هکله قرآني آیاتونه په څو برخو ویشل شوي؟ د اړونده آیتونو په ذکر کولو سره یې بیان کړئ.
3. د «ارتضاء» او «عهد» معنا په اړونده آیاتونو کې توضیح کړئ.
4. د العقیده الطحاویه د شارح له نظره شفاعت په څو ډولونو ویشل شوی؟
5. آیا شفاعت یوازې تر انبیاءو علیهم السلام منحصر دی یا داچې نور کسان هم کولای شي شفاعت وکړي؟ نوموړي موضوع په دلیلونو سره وڅیړئ.
6. د شفاعت لپاره اصطلاحي تعریف قصداً نه دی ذکر شوی، تاسو اصطلاحي تعریف او د هغه د مفهوم اړونده موضوعات د یو ګروپي کار په ضمن کې مناقشه او بیان کړئ.
7. د دې درس د لابنه روښانتیا لپاره له معتبرو درسي منابعو او لازمو درسي موادو څخه استفاده وکړئ.

دوهم لوست

د شفاعت شرطونه، توحيد او شفاعت

موخي:

1. محصلين وکولای شي چې د شفاعت وړ موضوع، شفاعت کيدونکی او د شفاعت کوونکو شرطونه بيا ن کړي.
2. محصلين وکولای شي چې د شفاعت په هکله د مشرکينو، نصاراوو، اهل د بدعاتو، معتزله وو، خوارجو او اهل سنت او جماعت نظريې وڅيړي.
3. د توسل، دعاء او استشفاء (طلب د شفاعت) په هکله د اهل سنت او جماعت د نظر سره سم د معلوماتو تحليل.

د شفاعت موضوع د اسلام په دين کې يوه بې قيده او بې شرطه مسأله نه ده، بلکه يوازې د شروطو په موجوديت کې شفاعت ترسره کېږي، د شفاعت په موضوع کې د دريو اساسي شرطونو موجوديت حتمي دی:

1. د هغه څه په هکله چې د شفاعت مورد ګرځي، بايد د هغو ګناوو له جملې څخه نه وي، لکه ظلم او تيری، لکه څرنگه چې قرآن کریم له ظالمانو څخه حميم او شفيع نفي کړی او فرمايي: «**مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ**»¹.
- ژباړه: نه به وي ظالمانو ته (په قيامت کې) هيڅوک دوست او نه کوم شفاعت ګر چې خبره يې ومنله شي. او که چيرته ظلم په پراخه معنا سره يې په پام کې ونيسو، نو شفاعت يوازې تر هغو ګنهکارانو ځانګړی کېږي چې له خپل عمل څخه پېښمانه وي.
2. د شفاعت کيدونکو په هکله شرط دا دی چې هغوی بايد د الله تعالی د رضايت مورد ګرځيدلی وي، لکه څرنگه چې دا آيت پرې دلالت کوي:

1- د المومنين سورت، 18 آيت.

«وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَىٰ وَهُمْ مِّنْ حَشِيَّتِهِۦ مُشْفِقُونَ»¹. ژباړه:

او نه کوي شفاعت دوی (نشي کولی د هیچا) مگر لپاره د هغه چا چه راضي وي (تری الله) او دوی له هیبت د الله خحه ویریدونکی دی. دغه راز شرط دی چې شفاعت کیدونکی د الله تعالی په نزد عهد او پیمان اخیستی وي، په دې معنا چې پر الله تعالی، رسولانو علیهم السلام او پر ټولو دیني معتقداتو ایمان او باور لري، لکه څرنګه چې قرآن کریم په صراحت سره فرمایي: «لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَعَةَ إِلَّا مَنِ

أَتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا»². ژباړه: نه مالکان کيږي (هیچ یو د دوی) د شفاعت (د هیچا) مگر هغه څوک چې اخیستی یې ده په نزد د رحمن وعده (د شفاعت لپاره).

3. د شفاعت کوونکو په هکله شرط دی چې باید د هغوی لپاره د الله تعالی له طرفه اجازه شوې وي، لکه څرنګه چې دغه آیاتونه په څرګنده توګه پردې شرط باندې دلالت کوي: «مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ»³. ژباړه: څوک به

وي هغه چې سپارښت (سفارش) وکړي په نزد د ده؟ مګر د ده په اجازي سره. او: «وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ»⁴. ژباړه: او نه رسوي هیڅ نفع شفاعت سپارښت په نزد د الله کې مګر (شفاعت) د هغه چا چې اذن کړی (الله) هغه ته. دغه راز د دوی په مورد کې شرط دی چې باید په حقه سره شاهدان وي، دا

1. د الانبیاء سورت، 28.

2. د مریم سورت، 87 آیت.

3. د البقره سورت، 255 آیت.

4. د سباء سورت، 23 آیت.

آيت پر دې مطلب باندې دلالت کوي: «إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ

1. ﴿٨٦﴾

ژباړه: مگر هغه څوک چې شاهدي يې ويلي وي (په ژبه) په حقه سره حال دا چې دوی پوهيږي (او علم يې وي پر هغو باندې په زړه سره). د ملايکو د شفاعت په هکله شرط دی چې د هغوی استغفار او شفاعت يوازې تر مؤمن او د حق د لارې تر پيروانو پورې محدود وي، لکه څرنګه چې په دې آيت کې ورته اشاره شوی ده:

«وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ

لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ»². ژباړه: او مغفرت

غواړي (له الله نه) هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی دی، (نو وايي چې) ای ربه زموږ رسيدلی يې ته هر څيز ته له جهته د رحمته بخشش او علمه پس مغفرت وکړه هغه کسانو ته چې توبه يې ايستلې دی او متابعت يې کړی دی د لارې ستا او وساته دوی له عذابه د دوزخ نه.

توحيد او شفاعت:

د شفاعت په هکله درې قوله شته دی:

1- د مشرکينو، نصاراوو او اهل د بدعتو قول دا دی چې هغوی دخپلو تعظيم وړ اشخاصو شفاعت د دنيا د معمول شفاعت په څير ګڼي او شفاعت کوونکی له الله تعالی سره شريک بولي، حال داچې الله تعالی واحد او احد دی هيڅوک په هيڅ شي کې ورسره شريک نه دی. د شفاعت کوونکو شفاعت يوازې په يوه ټاکلي اندازه د

1. د الزخرف سورت، 86 آيت.

2. د غافر (المؤمن) سورت، 7 آيت.

هغوی تکریم دی، هغه هم د الله تعالی په اذن او اجازې او د اړونده شرطونو په موجودیت کې چې مخکې ذکر شول.

2- معتزله او خوارج د کبیره گناهو په هکله د رسول کریم ﷺ او نورو شفاعت کوونکو له شفاعت څخه انکار کوي، ځکه چې د کبیره گناه مرتکب د کفر او ایمان ترمنځ قرار لري او د خوارجو له نظره د کبیره گناه مرتکب کافر دی او کافر د شفاعت لیاقت له لاسه ورکوي.

3- اهل د سنت او جماعت د رسول اکرم ﷺ او نورو شفاعت کوونکو شفاعت د کبیره گناهونو د خاوندانو په مورد کې او د شفاعت نور ډولونه حق گڼي، خو د الله تعالی اذن او نور اړونده شرطونه پکې حتمي بولي.

خو هغه څه چې په دنیا کې د نبي کریم ﷺ د استشفاع په هکله دي، د بحث او غور وړ دی. دعاء کوونکی کله داسې وایي چې: د فلاني په حق ما پدې کار کې بریالی کړه، یا پریو مخلوق باندې قسم یاد وي. چې دا کار په دوو دلیلونو ناروا دی: لومړی دا چې هیڅوک پر الله تعالی باندې کوم حق نه لري، ترڅو د هغه حق پخاطر هغه شفیع وگرځوي، دوهم دا چې غیر له الله تعالی څخه قسم یادول جواز نه لري، لکه څرنګه چې رسول اکرم ﷺ فرمایي: «من حلف بغير الله فقد أشرك». په انبیاوو علیهم السلام، رسولانو علیهم السلام او اولیاوو باندې توسل، که چیرته هدف او موخه دا وي چې هغوی ستا په نزد شرف، مقام او منزلت لري، نو زموږ دعا قبوله کړه، داهم صحیح نه ده. اصحابو رضی الله عنه د پیغمبر ﷺ د ژوند پر مهال د هغه ﷺ پر دعا باندې توسل کاوه، ځکه دعا ډیر غوره عبادت شمیرل کېږي، خو د رسول اکرم ﷺ له رحلت څخه وروسته اصحابو رضی الله عنه دا کارو نه کاوه.

که چیرته وویل شي چې: د ستا له رسول څخه زما د پیروي، محبت او ایمان پخاطر او پر ټولو انبیاءو علیهم السلام باندې زما د تصدیق پخاطر زما دا ستونزه او مشکل حل کړه! دغه تعبیر په دعاء، توسل او استشفاع کې صحیح او روا دی.¹

1. العقيدة الطحاوية. هماغه مؤلف. 118-120 مخونه.

پوښتنې

1. د شفاعت موضوع د اسلام په دين کې يوه بې قيدة او شرطه مسأله نه ده، نو د شفاعت اړونده موضوع، شفاعت کيدونکو او د شفاعت کوونکو شرطونه په مستدله توګه بيان کړئ.
2. هغه آياتونه چې د شفاعت د شرطونو په هکله په درس کې راغلي دي، له معتبرو تفسيرونو څخه په استفادې سره تحليل او تفسير کړئ.
3. په کبيره گناوو کې د شفاعت د نفي کولو په هکله د معتزله او خوارجو نظر، سره له دليلونو يې توضيح کړئ.
4. د مشرکينو، نصاراوو او د بدعت د خاوندانو نظر د دوی د تعظيم وړ اشخاصو د شفاعت په هکله ذکر کړئ.
5. د اهل سنت او جماعت نظر د شفاعت او د هغه د شرطونو په هکله بيان کړئ.
6. په دنيا کې له نبي کریم ﷺ څخه طلب د شفاعت، د نبي ﷺ په دعاء باندې توسل دده په ژوند يا حیات کې، د نبي کریم ﷺ او نورو پيغمبرانو ﷺ استشفاع او د هغوی په متابعت، محبت او ايمان لرو باندې دعاء کول او پرته له الله تعالی څخه قسم يادول، له هغو موضوعاتو څخه دی چې د غور وړ دی، نوموړي موضوعات له دليلونو سره وڅيړئ او د شفاعت کوونکو اقسام يا ډولونه بيان کړئ.
7. د درس د لاسه ټينګښت په هکله له معتبرو منابعو او لازمو درسي موادو څخه استفاده وکړئ.

مأخذونه:

1. القرآن الكريم.
2. ابن كثير، اسماعيل بن عمر. تفسير القرآن الكريم. لومړى او دريم ټوك. بيروت: الريان، ب ت.
3. باقلاني ابوبكر. اعجاز القرآن..... ب ت.
4. البخاري، محمد بن اسماعيل. صحيح البخاري..... ب ت.
5. البيهقوري، ابراهيم. المختار من شرح البيهقوري علي الجورة. مصر: ادارة المركزية للمعاهد الأزهرية، ١٩٩٤.
6. التفتازاني، سعد الدين. شرح العقائد النسفية. پېنډور: قصه خواني، ب ت.
7. الحنفي، علي بن محمد ابي العز. شرح العقيدة الطحاوية. پېنډور: رشيديه كتابتون. 1993.
8. حوى، سعيد. الرسول: دار السلام للطباعة و النشر و التوزيع. 199٠.
9. الخن، مصطفى سعيد او محي الدين مستوديب دمشق: دار الكلام الطيب، 1427 هـ ق.
10. الرازي، فخرالدين. مفاتيح الغيب. ٨ ټوك. ب ت.
11. زمخشري، محمد بن عمر. الكشاف. ج ٢. مصر: 1343 ق.
12. زيدان، عبدالكريم. الوجيز في اصول الفقه. بغداد: سلمان الاعظمى، 1974.
13. سلجوقي، صلاح الدين. اضواء علي ميادين الفلسفة و العلم و اللغة و الادب. مصر: مطابع شركة الاعلانات الشرقية. 1962.
14. شهرستاني، عبدالكريم. الملل و النحل. لومړى ټوك. ب ت.
15. الصابوني، محمد علي. تاريخ النبوة و الانبياء. د محمد ابرار فتحى غزنوى ژباړه. پېنډور: ميوند، ١٣82 ش.

16. طباره، عفيف عبدالفتاح. مع الانبياء في القرآن الكريم. تهران: د احسان خپرونه، 1384 ش.
17. طبري، محمد بن جرير. جامع البيان في تفسير القرآن.... ب ت.
18. الطنطاوي، علي. تعريف عام بدين الاسلام. لومړی ټوک. بيروت.... 197۰.
19. عجلاني، منير. عبقريّة الاسلام في اصول الحكم. بيروت دارالنفاس للطباعة والنشر و التوزيع، 1988.
20. غزالي، احياء علوم الدين. لومړی ټوک.... ب ت.
21. القرطبي. الجامع لاحكام القرآن. لومړی ټوک... ب ت.
22. القشيري، مسلم بن الحجاج. صحيح مسلم. كراچي: قديمي كتابتون، ب ت.
23. گولن، فتح الله. پرسشهای شگفت انگیز عصر. د فيض محمد عثمانی ژباړه. پيښور: باران، 1385 ش.
24. مجلسي، محمد باقر. بحار الانوار. 7 ټوک. بيروت: مؤسسة الوفاء، 3. 14 ق.
25. يو ټولگی د علماوو. فتاوي عالمگیری. 2 ټوک.... ب ت.
26. مجمع الزوائد. 7 ټوک.... ب ت.